

Uluslararası İmam Buhârî
Sempozyumu
(14-18 Nisan 2025)

Bildiri Özetleri Kitabı

KBÜ Yayınları

Uluslararası İmam Buhârî Sempozyumu

(14-18 Nisan 2025)

Bildiri Özetleri Kitabı

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Yakup Koçyiğit

Doç. Dr. Hasan Sözen

Dr. Yılmaz Cankaloğlu

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI – xx

E-ISBN: xxx-xxx-xxxx-xx-x

Karabük, Mart 2025

Uluslararası İmam Buhârî Sempozyumu

Bildiri Özetleri Kitabı

14-18 Nisan 2025

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Öğr. Üyesi Yakup Koçyiğit

Doç. Dr. Hasan Sözen

Dr. Yılmaz Cankaloğlu

Arş. Gör. Ayşenur Kumaş

Arş. Gör. Ayşe İslam

Arş. Gör. Yusuf Deveci

Arş. Gör. Hilal Köşker Güven

Arş. Gör. Muhammed İzzet Berat Akbaş

Karabük Üniversitesi Yayın Onayı

Prof. Dr. Fatih Kırışık (Rektör)

Karabük Üniversitesi Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Fatih Bayram

İlahiyat Fakültesi Yayın Onayı

Prof. Dr. Abdülcebbar Kavak (Dekan)

İlahiyat Fakültesi Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Halim Gül

Doç. Dr. Tuğrul Tezcan

Doç. Dr. Ayhan Işık

Fakülte xx.xx.2025 tarih ve 2025-xx-x sayılı Komisyon Kararı

Dizgi ve Mizanpaj

Arş. Gör. Hilal Köşker Güven

Kapak Tasarımı

Muhammed İzzet Berat AKBAŞ

Her hakkı saklıdır. Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

Eserde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

İrtibat

Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 78050, Karabük

Karabük Univ. Theology Faculty, 78050, Karabük/Türkiye

www.karabuk.edu.tr

Tel: (90 370) 418 67 00 Fax: (90 370) 418 93 17

<https://uibs.karabuk.edu.tr/index.aspx>

<https://kutuphane.karabuk.edu.tr/index.aspx>

Kurullar

Sempozyum Onur Kurulu

Prof. Dr. Fatih Kırışık (Karabük Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Selçuk Coşkun (Ankara Sosyal Bilimler Üni. İslami İlimler Fakültesi Dekanı)
Prof. Dr. Abdulcebbar Kavak (Karabük Üni. İlahiyat Fakültesi Dekanı)
Ali Rıza Tezcan (Tika Özbekistan Ofisi Başkanı)
Prof. Dr. Shovosil Ziyodov (Uluslararası İmam Buhari Araştırma Merkezi Müdürü)
Dr. Nozim Mamatakhunov (Oriental Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Fatih Kırışık
Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan
Prof. Dr. Selçuk Coşkun
Prof. Dr. Abdulcebbar Kavak
Prof. Dr. Halim Gül
Prof. Dr. Enver Arpa
Prof. Dr. Orhan Atalay
Prof. Dr. Ahmet Ürkmez
Doç. Dr. Hasan Sözen
Dr. Öğrt. Üy. Yakup Koçyiğit
Dr. Öğrt. Üy. Yılmaz Cankaloğlu
Dr. Öğrt. Üy. Kemel Fettuh
Dr. Öğrt. Üy. Muhammed Sıddık
Dr. Öğrt. Üy. Fehmi Çiçek
Ali Asqarhon Kasimov
Arş. Gör. Ayşenur Kumaş
Arş. Gör. Ayşe İslam
Arş. Gör. Yusuf Deveci
Arş. Gör. Hilal Köşker Güven
Arş. Gör. Muhammed İzzet Berat Akbaş

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Enver Arpa (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Emin Aşıkkutlu (Trabzon Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Yücel (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya Güler (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan Atalay (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Ürkmez (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Halim Gül (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamdi Kızıler (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel Özdemir (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Yıldırım (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Şovosil Ziyodov (Oriental University)
Doç. Dr. Otabek Muhammadiev (Oriental University)
Doç. Dr. Şukurillo Umarov (Oriental University)
Doç. Dr. Azizhoja Inoyatov (Oriental University)
Doç. Dr. Rahmatulloh Sayfiddinov (Oriental University)
Doç. Dr. M. Selim Yılmaz (Din Hizmetleri Müşaviri - Kanada)
Doç. Dr. Hasan Sözen (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi Türkoğlu (Bayburt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Merve Batmaz –(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Dr. Aitmamat Kariyev (Manas Üniversitesi - Kırgızistan)
Dr. Öğrt. Üy. Yakup Koçyiğit (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğret. Üy. Kemel Fettuh (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğrt. Üy. Muhammed Sıddık (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğrt. Üy. Fehmi Çiçek(Karabük Üniversitesi)
Dr. Baroat Amonov (Oriental University)

Sekretarya

Arş. Gör. Ayşenur Kumaş
Arş. Gör. Ayşe İslam
Arş. Gör Yusuf Deveci
Arş. Gör. Hilal Köşker Güven
Arş. Gör. Muhammed İzzet Berat Akbaş

Paydaş Üniversite ve Kurumlar

İmom Buxoriy xalqaro ilmiy tadqiqot markazi
Karabük Üniversitesi
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Oriental University

Destekleyen Kurum

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

İçindekiler

KURULLAR	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDADÎ'NİN ŞAM'DA BAŞLATTIĞI SAHİH-İ BUHARÎ OKUMALARI.....	1
BİR TEKKE FAALİYETİ Mİ YOKSA HADİS ÇEVRELERİNE VERİLEN BİR MESAJ MIDIR?	1
ABDULCEBBAR KAVAK.....	1
TÜRKİYE'DE BUHÂRÎ ÇALIŞMALARI	5
SELÇUK COŞKUN	5
"BED'Ü'L-VAHY" ÖZELİNDE VAHYİN MAHİYETİNE DAİR BUHARÎ'NİN KUR'AN İLİMLERİNE KATKISI	9
BÜNYAMİN ERUL	9
BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMÎ'U'S-SAHİH ADLI ESERİNDE İHTİLAFLI HADİSLERİ ÇÖZME METODOLOJİSİ	12
HATİCE DÜLBER.....	12
İMAM BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMÎU'S-SAHİH'İNDE HABER-İ VÂHİD VE AKÂİD İLİŞKİSİ.....	16
UFUK DAĞLIOĞLU.....	16
İMAM BUHARİNİN KİTÂBÜ'L-EDEB'DE ZAYIF GÖRÜLEN RİVAYETLERİ	20
YAKUP KOÇYİĞİT.....	20
BUHÂRÎ'NİN SÜLÂSİLERİNDEN ÜÇ HADİSİN SENET VE METİN İNCELEMESİ.....	24
FEHMİ ÇİÇEK.....	24
الإمام البخاري ومسألة خلق القرآن؛ دراسة تحليلية	28
KEMEL FETTUH.....	28
البخاري بين التلقي السلفي والحدائي في العصور الحديثة	32
MUHAMMED SİDDİK	32
أثر الرواية العملية في الصناعة الحديثية عند الإمام البخاري.....	35
MOHAMMAD AHMAD RIDA.....	35
BUHÂRÎ'NİN FIKHÎ İÇTİHAD YÖNTEMİ – "MUAMELAT BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ"	38
KHALED DERİSHWİ	38
ADİ MUHAMMAD AHMAD AL-BADA	38
İMAM BUHARÎ'NİN TEFSİR İLMİNE KATKISI	42
ENVER ARPA.....	42

BUHÂRÎ ŞERHLERİNDE TEFSİR İLMİNE DAİR DEĞERLENDİRMELER: BABANZÂDE AHMED NAİM ÖRNEĞİ	45
ŞÜKRÜ MADEN	45
İMAM BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMİ'U'Ş-ŞAHİH ADLI ESERİNDEKİ "KİTÂBÜ'T-TEFSİR" VE "KİTÂBÜ FEZÂ'İLİ'L-KUR'ÂN" BÖLÜMLERİNİN TEFSİR VE TEFSİR USULÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ	49
ÖMER FARUK DEMİREŞİK	49
İMAM BUHÂRÎ VE ESERLERİ ÜZERİNE ARAPÇA AKADEMİK TEZLER (1975-2024): BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ	53
CANSU ALTINOK	53
KUR'AN TARİHİ AÇISINDAN BUHARİ RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	57
ORHAN ATALAY	57
ZÜHDÜN TASAVVUF BAĞLAMINDA ELE ALINIŞI VE İMAM BUHARİ'NİN HAYATINDAKİ İZDÜŞÜMÜ	61
HALİM GÜL	61
İMAM BUHARİ'DE SİYER RİVAYETLERİ	65
MEHMET ÇAKIRTAŞ.....	65
İLİM KİTAPLARI ÖZELİNDE BUHÂRÎ'NİN ES-SAHİH'İYLE TİRMİZİ'NİN ES-SÜNEN'İNİN MUKAYASESİ	68
SEHAL DENİZ VARLIK	68
EL-EDEBÜ'L-MÜFRED'DE DERLENEN AHLAK HADİSLERİNİN ÇOCUK EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ: SOSYAL BİLİŞSEL ÖĞRENME KURAMI PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME	72
HASAN SÖZEN.....	72
HADİS VE BİLİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İMAM BUHÂRÎ'NİN ASTRONOMİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ	76
HÜMEYRA YILMAZTÜRK GÜLEÇ.....	76
İMAM BUHARİ'NİN İSLAM TARİHİ METODOLOJİSİNE KATKILARI	80
TARİG MOHAMED NOUR ALI	80
BUHÂRÎ'NİN KUR'ÂN VE SÜNNET YORUMUNDA BÜTÜNLÜK İLKESİ: VAHİY BÜTÜNLÜĞÜNE BİR BAKIŞ	84
MUSTAFA ÖZYİĞİT	84
ORYANTALİST LİTERATÜRDE BUHÂRÎ VE SAHİH'İ: MAKALELER	88
SABRİ ÇAP	88
BUHÂRÎ'NİN KADIN TÂBİİN RÂVİLERİ	92
ŞULE SOYAL ŞENOL	92
BUHÂRÎ İLE İBN KUTEYBE'NİN HALKU'L-KUR'AN MESELESİNE BAKIŞLARI VE EHL-İ HADİS'E ETKİLERİ	96

İBRAHİM SAĞLAM	96
BUHÂRÎ'NİN HABER-İ VÂHİD-UMÛMÛ'L- BELVÂ İLİŞKİSİNE BAKIŞI	100
AYHAN ÇAKIROĞLU	100
التراجم القرآنية في صحيح البخاري أهميتها ومنهجها	104
MÜCAHİT ELHUT	104
تَقْيِيمُ الْفَرْضِيَةِ الْقَائِلَةِ بِأَنَّ صَحِيحَ الْبُخَارِيِّ صَحِيحٌ مُعَلَّلٌ، وَبَيَانُ أَثَرِهَا فِي الْاِحْتِجَاجِ الْفِقْهِ بِأَحَادِيثِهِ	107
MUSAB HAMOD	107
HASAN ŞAHİN	107
دور البنية الصوتية والصرفية في فصاحة الكلمة النبوية	112
-- دراسة في كتاب التوحيد من صحيح البخاري	112
SALIH DERŞEVİ	112
المذهب النحوي عند الإمام البخاري	117
حسين محمد المحميد	117
نَقْدُ آرَاءِ فُؤَادِ سَرْكِينِ فِي رَوَايَاتِ الْبُخَارِيِّ الْمُعَلَّلَةِ	121
AHMET TAHİR DAYHAN	121
أهمية موقف الإمام البخاري وتصرفه التقدي عند إيراده للتراجم المعلة في كتابه التاريخ الكبير في الحكم على الروايات المشككة المتعارضة والترجيح بينها	124
أحاديث "إباحة أكل الضب وتحريمه" الواردة في ترجمة ثابت بن وديعة نموذجاً	124
FAİSAL AHMAD	124
اعتراضات سُرح البخاري على مناسبة الأحاديث لتراجم الأبواب	128
SELMAN KELEŞ	128
منهج الإمام البخاري في علل الحديث	132
-دراسة تطبيقية على كتابه الجامع الصحيح-	132
ABDULVAHAP ZEYDAN	132
BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMİ'U'S-SAHÎH'İNİN KAYNAKLARI VE BÖLÜMLERİ TEMELİNDE BİLİMLERE KATKISI	137
FERHAT GÖKÇE	137
BUHÂRÎ'NİN YAŞADIĞI ASRIN İLMİ VE FİKRİ ARKAPLANI	141
SEMA KORUCU GÜVEN	141
TARİHİ GERÇEKLERE AYKIRI GÖRÜLEN BAZI SAHÎH-İ BUHÂRÎ RİVAYETLERİNİN SİHHATİ VE EPİSTEMOLOJİK DEĞERİ ÜZERİNE	145

FATMA YÜKSEL ÇAMUR.....	145
İMAM BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMÎ'U'S-SAHÎH'İNİN OTORİTESİNİ/KARİZMASINI OLUŞTURAN FAKTÖRLER.....	149
FURKAN GAN.....	149
İMAM BUHÂRÎ'NİN EL-CÂMÎ'U'S-SAHÎH ADLI ESERİNDE İLME YAKLAŞIMI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR	153
ŞEMSEDDİN KIRIŞ.....	153
MEZHEP İMAMLARININ FIKHÎ GÖRÜŞLERİNİ NAKLETME NOKTASINDA BUHÂRÎ'NİN SAHÎHİNDEKİ METODU	157
SÜLEYMAN SARI	157
DÂREKUTNÎ'NİN ET-TETEBBU' ESERİNDE BUHÂRÎ'YE YÖNELTİĞİ İLZAMLAR.....	161
ZEHRA ÜLGÜR.....	161
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GEÇİŞ SÜRECİNDE BABANZÂDE AHMED NAİM'İN TECRİD-İ SARİH TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	165
M. İHSAN HACİSMAİLOĞLU.....	165
BUHÂRÎ'NİN DU'AFÂ ADLI ESERİNDE ZİKRETTİĞİ HALDE SAHÎH'İNDE RİVAYET ETTİĞİ RÂVİLER	169
ABDURRAHMAN YILMAZ	169
SAHÎH-İ BUHÂRÎ EKSENİNDE BİR DİJİTAL PROGRAM: MEVSÛ'ATU'S-SAHÎHÎ'L-BUHÂRÎ.....	173
AHMET CİHANGİR.....	173
KİTÂBÜ'L-CİHÂD ÖZELİNDE İMAM BUHÂRÎ'NİN CİHAD ANLAYIŞI.....	177
MURAT KAYA.....	177
ÇAĞDAŞ Şİİ ALİM HÂŞİM MA'RÛF HASENÎ'NİN BUHÂRÎ'YE YÖNELİK TENKİTLERİ.....	182
PEYMAN ÜNÜGÜR TEKİN.....	182
SÖZE ŞEKİL VE MANA ESTETİĞİ KATAN MÜŞAKELE SANATI: SAHÎH-İ BUHÂRÎ ÖZELİNDE.....	184
ADEM YERİNDE	184
İBN MÂLİK'İN NAHİVDE YENİ BİR UFUK AÇAN YAKLAŞIMI: SAHÎH-İ BUHÂRÎ'NİN DİLİ VE DİSEL MEŞRUIYETİ.....	190
MÜFİDE AĞIRKAN.....	190
IBN MÂLİK'S INNOVATIVE APPROACH TO SYNTAX: ANALYZING THE LINGUISTIC LEGITIMACY OF SAHÎH AL-BUKHÂRÎ.....	193
BUHÂRÎ'NİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINA KATKILARI	196
FARUK KAZAN	196
SAHÎH-İ BUHÂRÎ'DE ŞİİR KULLANIMI	200
HASAN KÜÇÜKOSMAN	200

İMAM BUHÂRÎ VE KIRAAT İLMİ İLİŞKİSİ	204
YUSUF ZİYA KURTULUŞ.....	204
BUHÂRÎ’NİN KIRAAT İLE İLGİLİ HADİSLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	208
ABDULLAH CENGİZ.....	208
İMAM BUHÂRÎ’NİN FEZÂİLÜ’L-KUR’ÂN RİVÂYETLERİNİN KUR’ÂN TARİHİNE VE KIRAAT MESELELERİNE KATKISI: İBN KESİR ÖRNEĞİ	214
CAFER ZEYREKLİ.....	214
BUHÂRÎ’NİN MÂVERÂÜNNEHİR’DE KİRÂAT İLMİNİN İNTİŞARINA ETKİSİ	218
MEHMET SALİH.....	218
GÜNCEL AİLE HUKUKU KONULARINA DAİR İMÂM BUHÂRÎ’NİN GÖRÜŞLERİ	222
HAMİT SEVGİLİ	222
BİR FİKHÜ’L-HADİS ÜSTÂDİ OLARAK BUHÂRÎ.....	226
FAHREDDİN YILDIZ	226
MENKUL MALLARIN VAKFEDİLMESİYLE İLGİLİ OLARAK İMAM BUHÂRÎ’NİN GÖRÜŞÜ	230
HASAN DEMİR.....	230
BUHÂRÎ’NİN FAKİHLİĞİ VE FİKHÎ MEZHEBİ	234
MUHAMMED TAYYİP ELÇİ	234
ŞUF’A HAKKININ İSKATI BAĞLAMINDA BUHÂRÎ’NİN KANUNA KARŞI HİLE KONUSUNA YAKLAŞIMI.....	238
ÖMER FARUK HABERGETİREN	240
BUHÂRÎ’NİN (V. 256/870) FİKHÎ/USÛLÎ KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR TAHLİL: EHL-İ RE’Y’İ TENKİD ETTİĞİ REF’U’L-YEDEYN (NAMAZDA RÜKÛ’DA ELLERİN KALDIRILMASI) MESELESİ ÖZELİNDE.....	242
MEHMET CENGİZ.....	242
BUHÂRÎ’NİN AİLE HUKUKUNA DAİR HADİSLERİNİN MEZHEPLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	246
EKREM KOÇ	246
İMAM BUHÂRÎ’NİN AMELÎ MEZHEBİYLE İLGİLİ TARTIŞMALAR	250
NURETTİN YILDIRIM.....	250
“MÂ ENE Bİ KÂRİİN” İFADESİNİN HZ. PEYGAMBER’İN ÜMMİLİĞİNE DELÂLETİ	253
TUĞRUL TEZCAN.....	253
BUHÂRÎ’DEKİ BAZI HADİSLERİN KUR’AN-HADİS BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: ÇELİŞKİLER, YORUM FARKLILIKLARI VE İNANÇ İLKELERİNE ETKİLERİ.....	257
YUSUF KARATAY	257
İMAM BUHARÎ’NİN EL-CAMİU’S-SAHİH’İNDE GÜVENİLİRLİK SORGULAMA ÇABASI: MESÂİL-İ NAFİ B. EL-EZRAK ÇERÇEVESİNDE	261

FATMA YALNIZ	261
İMAM-I BUHÂRÎ'NİN EHL-İ HADİS DURUŞU VE FIKHÎ GÖRÜŞLERİ.....	265
ALPARSLAN HANZADE.....	265
MOHAMMAD MONİR FİROOZİ	265
İMAM BUHARÎ'NİN KİTABÜ'R-RİKÂK HADİSLERİ TEMELİNDE.....	266
DİNDAR-AHLAK İLİŞKİSİNİN İLKELERİ VE İNCELİKLERİ.....	266
İBRAHİM BAZ	266
İLK DÖNEM SÛFİ VE MUHADDİSLERİN ZÜHD ANLAYIŞI (ABDULLAH B. MÜBAREK & İMAM BUHARİ ÖRNEĞİ)	270
UĞUR GÖZEL	270
OSMANLI'DA BUHÂRÎ'NİN YERİ VE SUFİ TARİKATLARLA İLİŞKİSİ.....	274
ZEYNEP ERÇETİN YAVUZ	274
İMAM BUHÂRÎ'NİN ÇOCUK EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ	277
HACI MEHMET EROL	277
ZUHAL İNCE	277
İMAM BUHÂRÎ'NİN DEĞERLER DÜNYASINDA ZÜHD	281
AHMET YILDIRIM	281
BUHÂRÎ'NİN "EL-EDEBÜ'L-MÜFRED" ESERİNİN ALKOL BAĞIMLILIĞININ ÖNLENMESİ AÇISINDAN PSİKOSOSYAL İŞLEVİ	285
MEHMET ENES SAĞAR.....	285
İMAM BUHARÎ'NİN DERLEDİĞİ HADİSLERDE KAMU YÖNETİMİ ALGISI VE ÖNGÖRÜLEN KAMU YÖNETİMİ MODELİ	289
HAMZA ATEŞ	289
KÜRESELLEŞEN TOPLUMLARDA BİRLİKTE YAŞAMAYA HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'DEN ÖRNEKLER VE İNSAF KRİTERİ.....	295
KELÂM'IN LAFZİ VE KELÂM'IN NEFSİ ARASINDA: İMAM BUHÂRÎ VE İTİKÂDÎ DÜŞÜNCEYE KAZANDIRDIKLARI	299
RABİA ZAHİDE DAMAR.....	299
GEOMETRİK DESENLER OLARAK İSLÂMÎ İSİMLER VE KUTSAL İFADELER	303
HACALİ NECEFOĞLU	303
"BUHÂRÎ'NİN RİCAL İLMİNE KATKILARI: ET-TÂRÎHU'L-KEBİR ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME".....	307
HATİCE DEMİRCİ AKYÜZ	307
İMOM AL-BUXORİYNING TARJİMAYİ HOLİGA DOİR AYRİM MULOHAZALAR	310
SHAMSİDDİN KAMOLİDDİN SİROJİDDİN O'G'LI	310

SAHİH AL-BUXORIY ASARİNİNG SHARHLARI (UMDATUL QORIY MISOLIDA)	310
BAROAT AMANOV	310
SAHİH AL-BUXORIY" ASARIDA İJTİMOİY-AXLOQİY MASALALRNİNG YORİTİLİSHİ	310
RAHMATULLO SAYFUDDİNOV	310
"SAHİH AL-BUXORIY" ASARİNİNG TARQALİSHIDA KARİMA BİNTİ MARVAZİYANİNG O'RNI	310
ODİNA MUHAMMADYUSUF	310
İMAM BUHARİ'NİN HADİS KABUL ŞARTLARININ KRİTİK ANALİTİK DÜŞÜNME TEKNİĞİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	311
YILMAZ CANKALOĞLU	311
İMOM BUXORIY ASARLARIDA DUNYOVIYLİK QADRIYATLARI TAVSİFİ.....	311
KAROMİDDİN JOMAHMATOV.....	311
SAMARQAND VA UNİNG ATROFİDAN YETİSHİB CHİQQAN MUHADDİSLAR	311
OTABEK MUHAMMADİYEV	311
TARİXİY MANBALARDA İMOM BUXORIY HAYOTİ VA SHAXSIYATİGA OİD AYRİM QAYDLAR ...	311
SHERZOD JURAYEV	311
"SAHİH AL-BUXORIY" ASARİNİNG MASHHUR ROVIYLARI VA QO'LYOZMA NUSXALARI	311
SHUKURİLLO UMAROV	311
İMOM BUXORIY XONAQOSİNİNG VAQF HUJJATLARİDAGİ TADQIQİ	312
MEXROJİDDİN AMONOV	312
İMOM BUXORIYİNİNG TAFSİR ASARİ HAQIDA MULOHAZALAR.....	312
AZİZXO'JA İNOYATOV.....	312
İMOM BUXORIYİNİNG "SAHİHUL BUXORIY" ASARİDAGİ TAKROR KELGAN HADİSLARNİNG O'ZİGA XOS SABABLARI	312
ABDULHODİY G'İYOSOV	312
İMOM BUXORIYİNİNG "TARİXİ KABİYR" ASARIDA KELGAN ROVIYLAR.....	312
NO'MON TO'RAYEV	312
HADİSLARDA KALOM BALOG'ATI İFODASI	312
SALİMA RUSTAMİY	312
İMOM BUXORIYİNİNG HADİS QABUL QİLİSHDAGİ METODOLOGİYASİ	313
NODİR QOBİLOV	313
SAHİHUL BUXORIYİNİNG MAQDİSIY NUSXASI	313
İRODA DAURBEKOVA	313

Özetler

Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin Şam'da Başlattığı Sahih-i Buharî

Okumaları

Bir Tekke Faaliyeti Mi Yoksa Hadis Çevrelerine Verilen Bir

Mesaj Mıdır?

Abdulcebbar Kavak*

Özet

Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî, Nakşibendî-Müceddidiliğin on dokuzuncu yüzyılda Batı Asya'daki en aktif temsilcilerinin başında yer almaktadır. Onun 1811 yılında Irak'ın Süleymaniye şehrinde başlayan ilmî ve tasavvufî faaliyetleri, hayatının son beş yılını geçirdiği Şam'da da devam etmiştir. İlmî faaliyetleri içinde en çok dikkat çeken hususlardan biri hadis ilmine özellikle Buharî okumalarına verdiği önemdir. O, Süleymaniye'den sonra etkin faaliyet yürüttüğü Bağdat şehrinde de hadis öğretimine vurgu yapmış ve talebelerinin de bu faaliyeti ciddiyetle benimsemelerini sağlamıştır. Bağdat'ta Mevlânâ Hâlid'in halifelerinden Mûsa Cubûrî'nin açtığı Cubûrî Tekkesinde verilen hadis dersleri, Hâlidî çevrelerin bu hususta Mevlânâ Hâlid'in başlattığı ilmî geleneği sürdürdüklerini göstermektedir. Mevlânâ Hâlid'in bu faaliyetinin temelinde mensubu olduğu Müceddidiliğin Ehl-i Sünnet düşüncesi ve hadis öğretimine yaklaşımının etkisi büyüktür. Bu çalışmadaki amacımız yoğun siyasî, dinî ve toplumsal hadiseler arasında Mevlânâ Hâlid'in genelde hadis ilmine özelde ise Buharî'ye verdiği önemin asıl sebeplerini irdelemektir. Mevlânâ Hâlid'in tasavvufî eğitim aldığı Hindistan bölgesi alimlerinin hadis ilmine olan yoğun ilgisinin yanında Şam'da belli aileler marifetiyle asırlardır devam eden hadis geleneği, onun bu faaliyetinin sıradan bir tekke faaliyeti olmadığını göstermektedir. Çünkü o, Hindistan'da Abdülaziz Dihlevî'nin de ilim

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, akavak@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1846-5493

halkasına dahil olmuş ve ondan hadis icazeti almıştır. Yine Şam'a yerleştiği süreçte başta hadis sohbetlerine katılma hususunda mesafeli duran bazı muhaddislerin, onu tanıdıktan sonra sohbetinin müdavimi oldukları bilinmektedir. Nitel yöntemle Mevlânâ Hâlid'in eserleri başta olmak üzere bu konudaki kaynaklar taranacaktır. Onun, Buharî okumalarıyla farklı kesimlere hangi mesajları verdiği hususu araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Hadis, Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî, Müceddidilik, Hâlidîlik, Şam.

Mawlānā Khalid al-Baghdadi's Sahih al-Bukhari Readings in Damascus

Is it a Lodge Activity or a Message to Hadith Circles?

Abdulcebbar Kavak*

Abstract

Mawlānā Khālid al-Baghdadi was one of the most active representatives of Naqshbandī-Mujaddidism in West Asia in the nineteenth century. His scholarly and Sufi activities, which began in 1811 in Sulaymaniyah, Iraq, continued in Damascus, where he spent the last five years of his life. One of the most striking aspects of his scholarly activities was the importance he attached to the science of hadith, especially the reading of Bukhari. He also emphasized the teaching of hadith in Baghdad, where he was active after Sulaymaniyah, and ensured that his students took this activity seriously. The hadith lessons given at the Jubūrī Lodge in Baghdad, which was opened by Mūsa Jubūrī, one of Mawlānā Khālid's caliphs, show that the Khālidī circles continued the scholarly tradition initiated by Mawlānā Khālid in this regard. This activity of Mawlānā Khālid had a great influence on the Ahl al-Sunnah thought of Mujaddidism and its approach to the teaching of hadith. Our aim in this study is to examine the main reasons for the importance Mawlānā Khālid attached to the science of hadith in general and Bukhari in particular amidst intense political, religious and social events. The intense interest of the scholars of India, where Mawlānā Khālid received Sufi education, in the science of hadith, as well as the centuries-old tradition of hadith in Damascus through certain families, show that this activity of Mawlānā Khālid was not an ordinary Lodge activity. Because in India, he was included in the circle of knowledge of 'Abd al-'Aziz Dihlawi and

---

* Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, akavak@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1846-5493

received a hadith ijazah from him. It is also known that some of the muhaddiths who initially kept their distance from participating in his hadith conversations during his settlement in Damascus became regulars of his conversations after getting to know him. Using a qualitative method, the sources on this subject, especially the works of Mawlānā Khālid, will be examined. It will be investigated which messages he gave to different segments with his Bukhari readings.

Keywords: Sufism, Hadith, Mawlānā Khālid al-Baghdadi, Mujaddidism, Khālidism, Damascus.

Türkiye’de Buhârî Çalışmaları

Selçuk Coşkun*

Özet

Hadis Tarihi genel itibariyle; tesbit, tedvin, tasnif ve tehzib dönemleri şeklinde dört dönemde ele alınır. Hadisin altın çağı ise hicri üçüncü asırdır. Bu asır, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâi ve İbn Mâce gibi meşhur muhaddislerin yaşadığı ve muhalled eserlerini verdikleri dönemdir. Özellikle Buhârî’nin Sahih adlı eseri, Kur’ân’dan sonra ikinci kaynak olarak kabul edilir. Buhârî’nin yaşadığı asrı takip eden dördüncü asrın ortalarından itibaren tehzib dönemi başlar. Bu dönem günümüze kadar devam eder. Son dönemlerde Türkiye’de, Özbekistan’da ve diğer İslam Coğrafyasında yapılan çalışmalarda, tasnif ve tedvin dönemi çalışmaları üzerine yapıldığı için tehzib çalışması sayılır.

Bu tebliğde, İslam coğrafyasının özellikle de Orta Asya Müslümanlarının Türkiye’deki çalışmalardan haberdar olmasına katkı sağlayacağına inandığımız, son yüz yılda, özellikle de İlahiyat ve İslamî İlimler fakültelerinin yaygınlaştığı ve akademik çalışmaların hızlandığı son kırk yılda Türkiye’de Buhârî üzerine yapılan çalışmalar esas alınmıştır. Bunlardan, Prof. Dr. Fuat Sezgin’in kaleme aldığı Buhârî’nin Kaynakları gibi bazı eserlerin ise; Buhârî hakkında yıllarca devam eden tartışmalara ışık tutacak mahiyette ve özellikle oryantalistlerce kendisine atıf yapılan çalışmalardan olduğuna dikkat çekilmiştir.

Türkiye’deki akademik Buhârî çalışmaları, yüksek lisans ve doktora tezleri, doçentlik çalışmaları veya akademisyenlerin farklı çalışmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de YÖK tez tarama sayfasından yapılan bir taramada yüzü aşkın yüksek lisans ve doktora tezine rastlanmaktadır. Buna devam eden yüksek lisans ve doktora tezleri, doçentlik çalışmaları ve diğer akademik çalışmalar (Bağımsız kitap, kitap bölümü,

* Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, selcuk.coskun@asbu.edu.tr, orcid:0000-0003-0350-7336

makale, tebliğ) da eklendiğinde sayı çok daha artmaktadır. Tebliğde; söz konusu çalışmalardan hareketle; Buhârî'nin Sahih'i, metodu, başka eserlerle mukayesesi, Buhârî'nin diğer eserleri, şerhleri, hâşiyeleri, tartışmalı hadisleri, farklı mezheplerin ve grupların hakkındaki iddiaları, bunlara verilen cevaplar vs. gibi konulardaki akademik çalışmalara değinilip genel değerlendirmesi ve tanıtımı yapılmıştır. Son olarak da Özbeklerin bu konudaki çalışmalarına atıfta bulunularak bir mukayese yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Buhârâ, Buhârî, Hadis, Türkiye, Özbekistan

The Academic Study of al-Bukhārī in Turkey: An Overview of the Last Century

Selçuk Coşkun*

Abstract

The history of ḥadīth is generally categorized into four main periods: identification (tathbīt), compilation (tadwīn), classification (taṣnīf), and refinement (tahdhīb). The golden age of ḥadīth studies is considered to be the third century AH, during which renowned ḥadīth scholars such as al-Bukhārī, Muslim, Abū Dāwūd, Tirmidhī, Nasā'ī, and Ibn Mājah lived and produced their seminal works. Among these, al-Bukhārī's *Ṣūḥūb* is regarded as the second most authoritative source after the Qur'ān. The period of refinement (tahdhīb) commenced from the mid-fourth century AH and has continued to the present day. Recent scholarly efforts in Turkey, Uzbekistan, and other parts of the Islamic world, which primarily focus on classification and compilation, are considered part of this refinement process.

This paper examines the academic studies on al-Bukhārī conducted in Turkey over the past century, particularly in the last forty years, during which faculties of theology and Islamic studies have expanded, and academic research has accelerated. The study aims to contribute to the awareness of scholars in the Islamic world, particularly those in Central Asia, regarding the Islamic studies in Turkey. Notably, works such as Bukhārī's Sources by Prof. Dr. Fuat Sezgin have played a significant role in shedding light on long-standing debates concerning al-Bukhārī and have been frequently referenced by Orientalists.

---

* Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, selcuk.coskun@asbu.edu.tr, orcid:0000-0003-0350-7336

Academic studies on al-Bukhārī in Turkey encompass master’s theses, doctoral dissertations, associate professorship research, and various scholarly publications. A search in the Turkish Council of Higher Education (YÖK) thesis database reveals over one hundred master’s and doctoral theses on the subject. When ongoing graduate research, associate professorship studies, and other academic contributions—including independent books, book chapters, articles, and conference papers—are taken into account, the total number of studies increases significantly. This paper provides an overview of these academic works, covering topics such as the *Şih* of al-Bukhārī, his methodology, comparisons with other works, his lesser-known writings, commentaries (*shurūh*), marginal notes (*hawāshī*), contested *h*adiths, critiques from different Islamic sects and groups, and responses to these critiques. Additionally, the paper presents a comparative analysis of scholarly contributions of Uzbek scholars on this topic.

Keywords: Bukhara, al-Bukhārī, *h*adith, Turkey, Uzbekistan

“Bed’ü’l-Vahy” Özelinde Vahyin Mahiyetine Dair Buhârî’nin Kur’an İlimlerine Katkısı

Bünyamin Erul*

Özet

Bilindiği üzere Sahîh-i Buhârî yüze yakın kitaptan oluşan bir settir. O, tasnif ve tevbib ameliyesinde önceki ulemadan yararlandığı gibi, sonraki eserleri de etkilemiştir. Tasnifte kullandığı bazı kitap başlıklar, sadece Sahîh-i Buhârî’de gözükmektedir. Buhârî’ye özgü kitaplardan bir tanesi de “Bed’ü’l-Vahy” yani Vahyin Başlangıcı kitabıdır. Tek bab başlığı altında toplam 7 rivayetten oluşmaktadır.

Bu bölüm, birkaç yönden önem arz etmektedir. Birincisi, diğer hadis tasniflerinde böyle bir kitap/bölüm görülmemektedir. Dolayısıyla hem özgün hem de Buhârî’ye özgüdür. İkincisi, fazla uzun olmayan bir Mukaddime niteliği taşımaktadır. Üçüncüsü, vahyin nüzülü, nüzul süreci, vahyin niteliği, vahyin mahiyeti gibi konularda ilk elden sahih bilgiler sunmaktadır.

Aslında İmam Buhârî, Sahîh’ine vahy konusuyla başlamakla, bir taraftan risaletin söz konusu ilk vahyin inişiyile başladığına, diğer taraftan da bu vesile ile dolaylı olarak sünnet-vahy ilişkisine dikkat çekmektedir. Adeti olduğu üzere o, buradaki rivayetleri, bazı nüanslarla birlikte kitabının farklı bölümlerinde de tekrarlamaktadır.

İşte bu bildiri biz, Sahîh’deki bu özgün bölüm üzerinden İmam Buhârî’nin vahyin mahiyetine dair Kur’an İlimlerine katkısını ele alacağız. Bunu yaparken, Sahîh’deki konuyla alakalı rivayetlerin yanısıra şarihlerin ortaya koyduğu izahlardan da yararlanacağız.

Anahtar kelimeler: Vahiy, Vahyin Başlangıcı, Risalet

---

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, berul@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0630-4147

Imam al-Bukhari’s Contribution to Qur’anic Sciences: An Examination of the Nature of Revelation with a Focus on Bad’ al-Wahy

Bünyamin Erul*

Abstract

Sahih al-Bukhari is a comprehensive compilation consisting of nearly one hundred books. In the process of classification and chapter arrangement, al-Bukhari drew upon the works of earlier scholars while simultaneously influencing subsequent scholars and their writings. Notably, some of the book titles he used in his classification are exclusive to Sahih al-Bukhari. One such unique book is Bad’u’l-Wahy (The Beginning of Revelation), which comprises a single chapter and contains a total of seven narrations.

This section holds significant scholarly importance for several reasons. Firstly, the inclusion of such a book or section is not found in other hadith compilations, making it both unique and exclusive to Sahih al-Bukhari. Secondly, it serves as an introduction of moderate length. Thirdly, it provides authentic first-hand information on the descent, process, nature, and essence of revelation.

By commencing his Sahih with the topic of revelation, Imam al-Bukhari emphasizes two key points. First, he highlights that prophethood was initiated with the descent of the initial revelation. Second, he implicitly underscores the relationship between Sunnah and Wahy (revelation). Consistent with his methodological approach, he reiterates these narrations with some variations across different sections of his work.

This study aims to examine Imam al-Bukhari’s contribution to Qur’anic sciences, particularly regarding the nature of revelation, through the unique section in Sahih al-

---

* Prof. Dr. Ankara University, Faculty of Theology, berul@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0630-4147

Bukhari. To achieve this, the analysis will not only focus on the relevant narrations within the Sahih but will also incorporate insights from its commentators.

Keywords: al-Wahy, The Beginning of Revelation, al-Risalah

Buhârî'nin el-Câmi'u's-sahîh Adlı Eserinde İhtilaflı Hadisleri Çözme Metodolojisi

Hatice Dülber*

Özet

Hz. Peygamberin sünnetinin Kur'an'ın anlaşılmasında ve yaşanmasında çok önemli bir yer kapladığı izahıtan varestedir. Bu nedenle İlk dönemden itibaren Müslümanlar sünnetin yazılmasına, toplanmasına ve tasnifine çok önem vermiş ve bu konuda titiz bir şekilde çalışarak Hz. peygamberin sünnetini oluşturan en önemli kaynaklardan birisi olan rivayetleri toplamışlardır. Rivayetler toplandıktan sonra bu konuda ortaya çıkan problemlerden birisi; aynı konuda birbirine zıt hükümler içeren rivayetlerin zuhur etmesidir. Bu; rivayetleri yaşama geçirirken büyük problemlere sebep olabilecek bir durumdur. Bazen bir rivayetin yap dediğini diğer bir rivayet yapma diyebilmektedir. Bir insanın öncelikle tutarlı olması muhataplarının dinlediği kişide aradığı önemli bir husustur. Bu durumu fark eden fıkıh ve kelim alimleri bu konudaki hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda hadisçilere soru ve eleştiriler yöneltebilmişlerdir. Hadislerin kendi içerisindeki dinamiğini korumak ve bu problemleri çözebilmek için hadisçiler çalışmalar yaparak bazı yöntemler ortaya koymuşlardır. Hz. peygamberin anlaşılmasında önemli bir problem olarak görülen bu durum muhtelifü'l-hadis ilminin teşekkül etmesine sebep olmuştur. Buhârî'nin el-Câmi'u's-sahîh adlı eseri incelendiğinde birbirine zıt hükümler ihtiva eden rivayetler ihtiva ettiği tespit edilmiştir. Örneğin Kâbe'ye dönerek tuvalet yapılmanın yasak olduğunu ifade eden rivayet olduğu gibi; Hz. Peygamber'in Kâbe'ye dönerek tuvalet yaptığını bildiren rivayetler de eserde geçmektedir. Yine Hz. Peygamberin oturarak tuvalet yaptığını ifade eden rivayetlerin yanında ayakta tuvalet yaptığını aktaran rivayetler de bulunmaktadır. Birbirine zıt olan yani muhtelif hadis konusunu içeren rivayetleri Buhârî'nin nasıl ele aldığı bir yöntem ve

* Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, haticedulber@ahievran.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2449-9187

metodoloji geliştirdiği görölmektedir. Bu örneklerin tespit edilerek Buhârî'nin yöntemin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu araştırma sonucunda hem bu rivayetlere Buhârî'nin nasıl yaklaştığı hem de bu problemi çözerken nasıl bir metodoloji gerçekleştirdiği ve hadis ilmine yaptığı katkının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Sünnet, Hadis, Buhârî, Muhtelifu'l-Hadis.

Methodology of Resolving Controversial Hadiths in Bukhari's Work Al-Jami'u's-Sahih

Hatice Dülber*

Abstract

It is axiomatic saying that Prophet Muhammad's Sunnah occupies a very important place in comprehending and living the Quran. Muslims have placed significant emphasis on writing, compiling, and classifying the Sunnah since the early period for this reason. Through careful effort on this matter, they gathered the narrations, which are among the most crucial sources that make up the Prophet's Sunnah. One issue that arises after the narrations are collected is the appearance of narrations that present contradictory rulings on the same topic. This situation can lead to significant issues when applying the narrations in practice. At times, one narration may instruct to do something, while another may advise against it. First and foremost, consistency is a key trait that listeners seek in the person they are hearing from. Recognizing this, jurisprudence and theology scholars began to pose questions and critique the hadith scholars concerning how the hadiths on this matter should be comprehended.

To maintain the integrity of the hadiths and address these issues, hadith scholars carried out studies and developed various methods. This challenge, regarded as a significant issue in understanding Prophet Muhammad, contributed to the establishment of the science of hadith. Upon examining Bukhari's work al-Jami'u's-Sahih, it was detected to contain narrations with conflicting rulings. For example, one narration states that it is forbidden to face the Kaaba while using the toilet, while other narrations in the work report that the Prophet used the toilet while facing the Kaaba. Similarly, alongside narrations mentioning that the Prophet using the toilet while sitting, there are also narrations indicating that he used the toilet while standing. It is

---

* Assoc. Prof. Dr., University of Kırşehir Ahi Evran Faculty of Islamic Sciences, haticedulber@ahievran.edu.tr orcid.org/0000-0003-2449-9187

evident that Bukhari developed a method and approach to address the narrations that contradict one another, or the subject matter of various hadiths. It is important to identify these examples and explore Bukhari's methodology. The aim of this research is to uncover how Bukhari approached these narrations, the methodology he employed to resolve this issue, and his contribution to the hadith science.

Keywords: Sunnah, Hadith, Bukhari, Muhtelifu'l-Hadith.

İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inde Haber-i Vâhid ve Akâid İlişkisi

Ufuk Dağlıoğlu*

Özet

Hadis ilminin ilk kaideleri sahâbe ve tabiîn dönemlerinde atılmaya başlansa da haberlerin mütevâtir ve âhâd olarak sınıflandırılması hicrî birinci yüzyılın sonları ile ikinci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk zamanlar bir veya birkaç kişinin haberi anlamında kullanılan haber-i vâhid kavramı bilahare mütevâtir seviyesine ulaşamamış haberler için kullanılır olmuştur. İlk kez Vâsıl b. Ata (ö. 131/1748) tarafından gündeme getirildiği düşünülen haber-i vâhid kavramının zamanla Mu'tezilî alimler tarafından "ilmi gerektirmediği ve zan ifade ettiği" şeklinde tenkit edilmesi, başta İmam Şâfiî olmak üzere ehl-i hadis tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim İmam Şâfiî'nin "sika tek kişinin yine sika tek kişiden, muttasıl senetle Resûlullah'a (s.a.v.) vasl ettiği haberlerin makbul olup dinde delil olduğu"na dair söylemi kendi dönemi ve sonrasında geniş yankı uyandırmıştır. Haber-i vâhidlerden kastın tek kişinin rivâyeti mi yoksa birden fazla râvinin mütevâtir sayısına ulaşamamış rivâyetlerinin mi olduğu tartışması yanında bu haberlerin yakîn ifade edip etmediği, huciyet durumu ve dinen delil değeri varsa hangi alanlarında delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle hadis ve fıkıh alanlarındaki yetkinliği bilinen İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inde "haber-i vâhid"e müstakil bir bâb açarak altı bâbda meseleyi ele almış olması konuyu daha da önemli kılmıştır. Zira muhaddisler içerisinde İmam Buhârî haricinde haber-i vâhid'e müstakil bir başlık açan herhangi bir kimse bulunmamaktadır. Bu durum İmam Buhârî'nin haber-i vâhid'e yaklaşımını ve haber-i vâhidlere hangi konularda yer verip vermediğini önemli hale getirmektedir. Cumhûr'un genel görüşü, haber-i vâhidlerin ahkâma dair hususlarda delil olduğu

* Dr. Öğrt. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ufuk_daglioglu@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-0549-4084

yönünde olsa da akâid konularında delil olamayacağı şeklindedir. Zira onlara göre itikâdî mevzularla alakalı haberlerde tevâtür şarttır. Aksi halde yakînî bir ilme değil zannî bir bilgiye tabi olunmuş olunur. Binaenaleyh itikâdî meselelere dair delillerin sübûtunun katî olması gerekir. Hadis alanındaki sübutun katîyyeti ise sadece mütevâtir hadisle gerçekleşebilir. Biz bu çalışmamızda İmam Buhârî'nin haber-i vâhid ile alakalı ortaya koyduğu bâblardan hareketle özellikle onun akâide dair konularda haber-i vâhidlere yer verip vermediğini, İmam Şâfiî ile başlayan haber-i vâhid çizgisini devam ettirip ettirmediğini, kendisinden sonraki muhaddis ve akâid alimlerine etkisinin olup olmadığını tespit etmeye çalıştık. Bu anlamda İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'i ile Halku efâli'l-ibâd eserlerini esas alarak, İmam Şâfiî'nin er-Risâle'si ile İmam Müslim'in Mukaddime'si bağlamında haber-i vâhide yaklaşımlarının değerlendirilmesini ve ilgili rivâyetlerle mukayesesini yapmaya çalıştık. Meselenin daha etraflı incelenebilmesi için Buhârî şerhlerinden de istifade ettik. Son olarak da akâide dair seçtiğimiz bazı rivâyetlerin Matürîdî mezhebi kaynaklarında izini sürmeye çalıştık. Böylelikle İmam Buhârî'nin akâide dair rivâyetlerle haber-i vâhide bakışını ve bunun akideye dâir eserlere yansımalarını tespit etmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Akaid, Sahih, Haber-i Vahid, Mütevâtir

The Relationship between News and Aqaid in Imam Bukhārī's al-Jāmi al-Sahih

Ufuk Dağhoğlu*

Abstract

Although the first principles of the science of hadith began to be laid down in the periods of the saḥāba and tabiʿīn, the classification of news as mutawātir and āḥād began to emerge in the late first and first half of the second century. The concept of haber al-wahid, which was first used in the sense of the news of one or a few people, was later used for news that did not reach the level of mutawātir. The concept of haber al-wahid, which is thought to have been brought up for the first time by al-Wāṣil b. Ata (d. 131/1748), was criticised by Mu'tazilite scholars as 'not requiring knowledge and expressing conjecture', which was met with a reaction by Ahl al-hadith, especially Imam Shāfi'i. As a matter of fact, Imam Shāfi'i's statement that 'the news narrated to the Messenger of Allah (s.a.w.) by a single sika person from a single sika person with a muttasil script is acceptable and evidence in religion' had a wide resonance in his own period and afterwards. In addition to the debate as to whether what is meant by the news-i wahid is the narration of a single person or the narrations of more than one narrator that have not reached the number of mutawātir, it has brought along the debates as to whether these news express certainty, the status of hujjiyyah, and if they have a religious evidential value, in which areas they can be used as evidence or not. The fact that Imam al-Bukhārī, who is known for his competence in the fields of hadith and fiqh, opened a separate chapter on 'news al-wāḥid' in his al-Jāmi al-Sahih and dealt with the issue in six chapters made the issue even more important. This is because there is no one among the muḥaddithis, except Imam al-Bukhārī, who has opened a separate

---

* Assist Prof. Dr. Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, ufuk_daglioglu@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-0549-4084

heading for haber al-wāḥid. This situation makes Imam al-Bukhārī's approach to news al-wāḥid and the subjects in which he gives or does not give place to news al-wāḥid important. The general opinion of the jurists is that although the news-i wahid is evidence in matters of ethics, it cannot be evidence in matters of aqā'id. According to them, tawātur is a must for news related to matters of faith. Otherwise, one is subjected to knowledge that expresses conjecture, not a certain knowledge. Therefore, the proofs regarding the matters of faith must be absolute. The certainty of the proof in the field of hadith can only be realised with the mutawātir hadith. In this study, we have tried to determine whether Imam al-Bukhārī, based on the chapters he put forward related to the news al-wāḥid, especially whether he included the news al-wāḥid in matters related to aqīdah, whether he continued the line of news al-wāḥid that started with Imam Shāfi'ī, and whether he had any influence on the muhaddithis and aqīdah scholars after him. In this sense, based on Imam al-Bukhārī's al-Jāmi's al-Sahīh and Khalku 'afāli al-ibād, we tried to evaluate the approaches to the news-i wāḥid in the context of Imam al-Shāfi'ī's al-Risāla and Imam Muslim's Muqaddima and to make a comparison with the relevant narrations. Finally, we have tried to trace some of the narrations we have chosen regarding aqīdah in the sources of the Maturīdī sect. In this way, we tried to determine Imam al-Bukhārī's view of the narrations related to aqīdah and news al-wāḥid and its reflection on the works related to aqīdah.

Keywords: Bukhari, Aqaid, Sahih, Haber-i Wahid, Mutawatir.

İmam Buharinin Kitâbü'l-Edeb'de Zayıf Görülen Rivayetleri

Yakup Koçyigit*

Özet

Allah (c.c.) tarafından “üsve-i hasene” olarak gönderilen Hz. Peygamber’in (s.a.v) örnekliği sebebiyle söz, davranış, onay, fiziki ve ahlaki özellikleri Müslümanlar için hayati öneme sahiptir. Rasulullah’ın (s.a.v) hayatta olduğu dönemden itibaren sünnetin öğrenilip muhafaza edilmesi bunun en açık delilidir. Müslümanlar Rasulullah’ın (s.a.v) dâr-ı bekaya irtihalinden sonra da yaptıkları işleri O’nun yaptığına benzetmeyi dert edinmişlerdir. Ancak siyasi ve ictimai saiklerle bazı kimselerin Hz. Peygamber’in (s.a.v) söylemediği şeyleri kendisine izafe yoluna gitmeleri, akıl ve insaf sahibi Müslümanları, hadislerin rivayetinde daha dikkatli davranmaya itmiş ve zaman içinde geliştirilen usullerle hadislerin sahih olanları sakim olanlarından ayırt edilebilmiştir. Bu doğrultuda emek veren alimlerden birisi de Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî’dir. Buhârî “el-Câmiu’s-sahîhu’l-müsnedü’l-muhtasar min umûri Rasûlillah’i ve sünenihi ve eyyâmihî” ismini verdiği kitabında sahih hadisleri iki kapak arasında toplayan ilk musanniftir. Bu kitap İslam dünyasında üst düzeyde kabule mazhar olmuştur. İmam Buhârî’nin Sahihi dışında birçok eseri vardır. Bu eserlere aldığı hadislerde de sahihinde riayet ettiği kuralları gözetmiş midir yoksa gözetmemiş midir? Bu, cevabı ortaya konulması gereken önemli bir sorudur. Hakikatte her insan gibi Buhârî de eleştiriye açıktır. Nitekim İslam tarihi boyunca birçok kimse Buhârî’yi eleştirmişlerdir. Ancak bu eleştiriler de daima eleştiriye açık olmaktadır. Sahihindeki rivayetlerinin sahih olmasına dikkat eden Buhârî’nin el-Edebü’l-Müfred isimli eserine aldığı bazı rivayetlerin zayıf olduğu iddia edilmektedir. Bu iddialar ne derece doğrudur ve bu hadislerin zayıflık derecesi nedir. Bu tebliğ çerçevesinde bu konulara cevap aranacak bunun yanında

* Dr. Öğrt. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, yakupkocyyigit@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0896-9775

eleştirinin de eleştirisi yapılacaktır. Umulur ki ilmi tenkitlerimiz bize ve tüm insanlara bir ufuk verir.

Anahtar kelimeler: Buhari, el-Edebü'l-müfret, Zayıf Hadis, Hadis, Eleştiri.

The Weak Narrations Found In Imam Bukhari's Kitāb Al-Adab

Yakup Koçyiğit*

Abstract

Due to the exemplary nature of Prophet Muhammad (PBUH), who was sent by Allah (SWT) as "the best example," his words, actions, approvals, physical, and moral characteristics hold vital importance for Muslims. The preservation and learning of the Sunnah from the time of the Prophet's (PBUH) life is the clearest evidence of this. Even after the Prophet's (PBUH) passing, Muslims have endeavored to emulate his actions in their own lives. However, due to certain political and social motivations, some individuals have attributed words to the Prophet (PBUH) that he did not say. This has prompted rational and fair-minded Muslims to be more cautious in narrating hadiths, leading to the development of methods to distinguish authentic narrations from weak ones over time. One of the scholars who worked diligently in this field is Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail al-Bukhari. Bukhari is the first compiler to gather authentic hadiths in his book titled *Al-Jami' al-Sahih al-Musnad al-Mukhtasar min Umuri Rasulillah wa Sunanihi wa Ayyamihi*. This book has gained significant acceptance in the Islamic world. Imam Bukhari has authored many other works apart from his *Sahih*. In the hadiths included in these works, did he adhere to the same standards of authenticity as he did in his *Sahih*, or did he not? This is an important question that needs to be answered. In reality, like any other human being, Bukhari is subject to criticism. Throughout Islamic history, many have critiqued Bukhari, but these critiques themselves are also open to scrutiny. Bukhari, who is meticulous in ensuring the authenticity of the narrations in his *Sahih*, is said to have included some weak narrations in his work *Al-Adab al-Mufrad*. How accurate are these claims, and what is

---

* Assist Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, yakupkocyigit@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0896-9775

the level of weakness of these hadiths? This paper will address these issues and will also critique the criticisms themselves. It is hoped that our scholarly critiques will provide new insights for us and for all people.

Keywords: Bukhari, Al-Adab al-Mufrad, Weak Hadith, Hadith, Criticism.

Buhârî'nin Sülâsilerinden Üç Hadisin Senet ve Metin İncelemesi

Fehmi Çiçek*

Özet

Sülâsî hadis, senedin başındaki râvi ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında üç tane râvinin bulunduğu hadislere denir. Eğer bu râviler sika râviler ise, sülâsî hadislerin değeri daha da artmaktadır. Zira bu sülâsî senet, hadis ilminde muhaddisler tarafından matlup olan “Âli Senet” ıstılahı içine girip merğûb bir hadis haline gelmektedir.

Buhârî'nin Kur'an'dan sonra en sahih kitap olması, sahih'ine aldığı hadisleri en ağır şartlardan seçmesi, hadis ilimlerine derin vukûfiyeti vs gibi özellikler; Buhârî ile Hz. Peygamber arasında sadece üç tane râvinin bulunduğu Sülâsî hadislere ilgiyi arttırmıştır. İslam tarihi boyunca bu konuda birçok çalışma yapılmış ve müstakil eserler yazılmıştır. Hatta hadis talebeleri, senedin kısa ve kolay olması hasebiyle Buhârî'nin sülâsilerini ezberlemeyi adet haline getirmişlerdir.

Kütüb-i sitte müellifleri içinde sülâsî hadisleri en fazla olan musannif Buhârî'dir. Zira Tirmizi'de sadece bir tane sülâsî hadis, İbn Mace'de üç tane sülâsî hadis varken Buhârî'de yirmi iki tane sülâsî hadis vardır. Müslim, Ebu Dâvud ve Nesâî'de ise sülâsî hadis yoktur.

Buhârî'nin rivayet ettiği 22 sülâsî hadisten 11 tanesi : 1- el-Mekkî b. İbrahim, 2- Yezid b. Ebî Ubeyd, 3- Seleme b. el-Ekva' (r.a.) yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. 6 tanesi: 1- Ebu Âsım ed-Dahhâk b. Mahled, 2- Yezid b. Ebî Ubeyd, 3- Seleme b. el-Ekva' (r.a.) yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. 3 tanesi: 1- Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, 2- Humeyd, 3- Enes (r.a.) yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. 1 tanesi: 1- Isâm b. Hâlid, 2- Harîz b. Osman, 3- Abdullah b. Büsr (r.a.) yoluyla Hz. Peygambere ulaşmıştır. 1 tanesi

* Dr. Öğrt. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, fehmicicek58@yahoo.com, orcid.org/0000-0002-0482-3675

de: 1- Hallâd b. Yahya, 2- İsa b. Tahmân, 3- Enes b. Mâlik (r.a.) yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. Dolayısıyla Buhârî'nin hocası Mekki b. İbrahim, Yezid b. Ebî Ubeyd ve Seleme b. Ekva' (r.a.) senedini ezberleyen bir kimse Buhârî'nin 11 sülasi senedini ezberlemiş olacaktır. Ayrıca Buhârî'nin diğer bir hocası Ebu Âsım ed-Dahhâk b. Mahled, Yezid b. Ebî Ubeyd ve Seleme b. Ekva'dan (r.a.) rivayet etiği 6 senedi de rahatlıkla ezberlemiş olacaktır. Böylece Buhârî'den 17 Sülasi senedi çok kolay ve rahat bir şekilde ezberleyecektir. Geri kalan 5 sülasi hadis senetleri de çok kolaydır. Hadisleri, senediyle beraber ezberleme geleneğine tekrar başlamanın en kolay ve en kısa yolu sünâî ve sülâsî hadisleri ezberlemektir. Buhârî de sünâî (ikili) hadis olmamasına rağmen İmam Mâlik'te, Nâfi ve İbn Ömer (r.a.) yolundan gelen Sünâî hadisler çoktur. Aslında her hadis talebesinin Buhârî'nin sülâsî hadislerinin hepsini -senet ve metniyle beraber ezberlemesi gerekir. Fakat bu mümkün olmuyorsa, en azından üç hadisi ezberlemesi elzemdir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhârî, Senet, Sülasi, Metin

Chain and Text Analysis of Three Hadiths from Bukhari's Three Narrators Hadith

Fehmi Çiçek*

Abstract

Thulathi hadith is the hadith in which there are only three narrators between the beginning of the chain and the prophet (pbuh). If these narrators are Thiqaḥ (trustworthy) narrators, the value of Thulathi hadiths increases even more. Because this chain of hadith falls into the terminology of "Ali Sanad (the high chain)", which is used by hadith scholars and becomes a wanted hadith.

Features such as Bukhari's being the most authentic book after the Quran, his selection of hadiths in his Sahih under the harshest conditions, his deep knowledge of hadith sciences, etc., increased the interest in his tree narrators hadiths. Throughout the history of Islam, many studies have been carried out and independent works have been written on this subject. In fact, students of hadith have made it a habit to memorize Bukhari's three narrators hadiths because of the chain is short and easy.

Among the authors of six books, Bukhari is the one with the most three narrators hadiths. Because, while there is only one Thulathi hadith in Tirmidhi and three Thulathi hadiths in Ibn Majah, there are twenty-two Thulathi hadiths in Bukhari. There is no Thulathi hadith in Muslim, Abu Dawud and Nasai. 11 of the 22 Thulathi hadiths narrated by Bukhari reached the prophet (pbuh) through the chain of al-Mekki b. Ibrahim, Yazid b. Ebî Ubeyd, Saleme b. al-Akwa' which reached the Prophet.

Keywords: Hadith, Bukhari, Sanad, Three Narrators, Text

---

* Assist Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, fehmicicek58@yahoo.com, orcid.org/0000-0002-0482-3675

الإمام البخاري ومسألة خلق القرآن؛ دراسة تحليلية

Kemel Fettuh*

ملخص

يُعتبر الإمام محمد بن إسماعيل البخاري (194-256هـ / 810-870م) إماماً موسوعياً له إسهاماته في العديد من العلوم العقلية والنقلية؛ كالتفسير، و علم الكلام، والفقه، و علم الحديث، و علم الرجال، و التاريخ، فضلاً عن الحديث النبوي و علومه؛ حيث ذاع صيته به، واشتهر بروايته و اتقانه؛ لحسن صنعه في صحيحه (الجامع الصحيح) و تلقى الأمة له بالقبول، إلا أن صنعه الفقهي و إبداعاته الكلامية و دقة الاستنباط، و عمق الفهم للأحاديث النبوية ظهرت في (الجامع الصحيح) من خلال تراجم الأبواب، و إيراد الأحاديث و تقطيعها و تكرارها، فضلاً عن غيره من كتبه؛ كـ"التاريخ الكبير" و"الأوسط" و"الصغير"؛ وهي في التاريخ العام و تراجم الرجال، و"الكنى" و"الضعفاء الكبير" و"الضعفاء الصغير"، و"الوحدان" و"الفوائد" و"الجلل"؛ وهي في تراجم الرجال و علم الحديث و الجرح و التعديل، و"المسنَد الكبير" في الحديث، و"المبسوط" في الفقه، و"التفسير الكبير"، و غيرها من أجزاء حديثية؛ كـ"الأدب المفرد" و"رفع اليدين في الصلاة" و"القرآن خلف الإمام" و"الهيئة"؛ وهي في الفقه على طريقة أهل الحديث، و بعض هذه المؤلفات في عداد المفقود من التراث؛ و صلنا نقولاته عنه في بطون الكتب المختلفة. و يهدف هذا البحث إلى إلقاء الضوء على آراء الإمام البخاري الكلامية، من خلال دراسة رأيه في مسألة (خلق أفعال العباد) و الجزء الحديثي الذي أُلّفه في ذلك "خلق أفعال العباد" و مسألة (خلق القرآن) و جواب البخاري عنها بالتفريق بين صفة الله تعالى، و بين لفظ الإنسان و قوله بالقرآن؛ وهي المسألة التي امتحن البخاري بها في آخر حياته في "نيسابور" في طريق عودته لبلده "بخارى"، و إبراز الأدلة الكلامية التي استخدمها البخاري في جوابه عن هذه المسألة؛ باستخدامه "المنطق" و"القياس" و بيان "العلّة" و"السبب" بعيداً عن الأدلة الحديثية النقلية؛ التي هي مجال اختصاصه الذي برع به واشتهر، و كما يهدف إلى التفريق بين صفات الله تعالى الذاتية (الصفات المتعلقة بالذات) و التي من

* Dr. Öğrt. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, fkamal@karabuk.edu.tr , orcid.org/ 0000-0003-2063-2139

بينها "الكلام" وأن الله تعالى كان ولم يزل مُتَكَلِّمًا، وبينَ فِعْلِ العِبَادِ حالَ نُطْقِهِمْ، أو كتابتهم للقرآن الكريم؛ إذ أن ذلك من فعلهم وكسبهم، كما يهدف هذا البحث الى بيان مناهج العلماء في هذه المسألة؛ بينَ مانعٍ للخوض فيها، بل ومنتشِدٍ في تفسيق وتكفير الخائضين في مسألة "خلق القرآن" باعتبار أنها بدعةٌ حَرَجَ بها المُعتزلة ومَن وافقهم من أهل الأهواء، وهو منهجُ عُموم المُحدِّثين والحنابلة وغيرهم، وبين مُتساهلٍ مُجَوِّزٍ مسألةَ الخوض فيها مُطلقًا، أو مُدَّعِيًا وجوب ذلك؛ باعتبارها من مسائل الكلام الاجتهادية القابلة لإبداء الرأي والنظر؛ وهو مذهبُ المُعتزلة ومن وافقهم من علماء الكلام وغيرهم، وبين مُتوسِّطٍ في ذلك؛ بهدف معرفة الحق والصواب، وبيانه للسائلين عنه من طلبه العلم، وإبراز الدليل العلمي النَّقْلي والعقلي في "مسألة خلق القرآن" وهو منهجُ الإمام البخاري ومَن وافقه من المُحدِّثين والفُقهَاء.

الكلمات المفتاحية: الإمام البخاري، خلق أفعال العباد، صفات الله، الكلام، خلق القرآن.

Imam Bukhari And The Issue Of The Creation Of The Qur'an

Kemel Fettuh*

Abstract

Imam Muhammad bin Ismail al-Bukhari (194- 256 AH/ 810- 870 AD) is considered as encyclopedic imam who made contributions to many Rational and Transmission sciences, such as Tafsir Al-Quran, Theology, Jurisprudence, Ilalu'l-Hadith, Science of Rijal, and History, as well as to his contribution in the prophetic Hadith, and Hadith sciences, Imam al-Bukhari became well-known as Hadith scientist for his professionalism in his book "Sahih Al-Bukhari" (Al-Jami' Al-Sahih) which was approved by the Islamic scholars as the most correct resource of Islam after the Quran, and became the widely accepted by the nation of Islam. The proficiency of Imam Bukhari in jurisprudence and theology appeared through the precision of deducing the titles of jurisprudential topics from the Hadiths (Trajim Al-Abwab), and dividing Hadiths according to their topics (Taqtu'l-Ahadith). Imam Bukhari creativity also appeared in his other books; such as "al-Tārikh al-Kabīr", "al-Tārikh al-Awsaḥ", and "al-Tārikh al-Saghir" which deal with general history and "Ilm- al-Rijal" (Rijalu'l-Hadith), "al-Kuna", "al-Du'afa al-kabir", "al-Du'afa al-Saghir", "al-Wihdan", "al-Fawa'id", and "al-Ilal", which deal with Ilm-al-Rijal, Ilalu'l-Hadith, and Al-Jarḥwa l-ta'dil, "The Great Musnad" on al-Hadith, "Al-Mabsoot" on jurisprudence, and "al-Tafsir al-Kabir" and many parts of Hadith; such as "al-Adab al-Mufrad", "Raf'ul'yadain fi al-Salat", "al-Qiraat'u Khalfa al-Imam", and "al-Hiba"; which are in jurisprudence according to the method of Hadith scholars. Some of these books considered among the lost heritage; we have received quotes from that missing books in the various resources. This research aims to shed light on Imam al-Bukhari's theological views, by studying his opinion on the issue of (the creation of the actions of the servants) through his section of Hadith in the topic of

---

* Assist. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, fkamal@karabuk.edu.tr , orcid.org/ 0000-0003-2063-2139

“Khalq Af’aal al-Ibaad” and the issue of (the creation of the Qur’an) “Khalq al-Qur’ân” when Imam Al-Bukhari questioned in this issue, at the last years of his life in “Nishapur” on his way back to his country “Bukhara” and he differentiating in his answering between the eternal attributes of God, and the human utterance of the Qur’an. The research will highlighting the theological evidence that al-Bukhari used in his answering; by using "logic" "analogy" and explaining the "cause", although Imam al-Bukari was specialized in al-Hadith. The research also aims to explain difference between the intrinsic attributes of God Almighty (the attributes related to the Self), among which is “speech” and that God Almighty was and still is a speaker, and the actions of the servants (humans) when they speak, or write the Holy Qur’an; since that is from their actions. Also research aims to discuss the methodology of Islamic scholars in the issue of the creation of the Qur’an; between the scholars who prevents delving into this issue, considering it as innovation (bid’ah) that the Mu'tazila came out with, and this is the view of the most of the Hadith scholars, and Hanbalism school, on the other side those who were lenient in discussing in this issue, considering it to be one of theological issues, which is the doctrine of the Mu'tazila and some other theological groups, with the aim of knowledge, explain the correct views on this issue, highlighting the scientific evidence on the issue of the “creation of the Qur’an,” which is the methodology of several Hadith scholars and jurists.

Keywords: Imam Al-Bukhari, Khalq Af’aal al-Ibaad, Attributes of Allah, Al-kalam, Khalq al-Qur’ân.

البُخاري بينَ التلقّي السلفي والحداثي في العصور الحديثة

Muhammed Siddik*

ملخص

لم يكن كتاب البخاري "الجامع الصحيح" مجرد كتاب جامع للأحاديث الصحيحة، بل أصبح كتاب أمة، وهذا يعود لأسباب عديدة أهمها المنهجية النقدية التي أتبعها الإمام البخاري، حيث أصبحت هذه المنهجية من أعلى معايير الصحة في النقل، يُضاف إلى ذلك منهجية البخاري في الاستنباطات الفقهية في تراجم الأبواب، والتي عُبر عنها بفقهِ البخاري في تراجمه، ولأجل ذلك تلقى العلماء الجامع الصحيح بالقبول، وهذا القبول لم يكن مجرد قبول عاطفي، بل كان قبولاً مؤسساً على مراجعات علمية تراكمت على مر الزمان. لكن وفي العصور الحديثة؛ وتحديداً في بدايات القرن العشرين، حيث شهد تطوراً لافتاً بظهور التيار السلفي الذي أعاد تقييم الأحاديث بناءً على منهج المتأخرين، مما جعله يحكم على بعض أحاديث البخاري بالضعف، ومن طرف آخر ظهر تيارٌ حداثي حاكم أحاديث البخاري وفقاً لمناهج النقد الغربية، وما يجمع بين التيارين هو عدم النظر إلى صحيح البخاري في سياقاته العلمية والموضوعية، وعدم الإمام بمنهجية النقد المتبعة لدى البخاري، وتهدف هذه الورقة البحثية لدراسة هذين الاتجاهين وموقفهما من صحيح البخاري، وبيان الآليات والمناهج المتبعة لدى هذه التيارات في التعامل مع أحاديث صحيح البخاري. و يبقى السؤال المحوري قائماً عن طبيعة هذين التيارين؟ وكيف أثرت السياقات الزمانية والعلمية على مقاربتيهما؟ وما هي نقاط الاتفاق بينهما؟ هو ما ستحاول هذه الدراسة الإجابة عنه، كما سيُحيب البحث عن أسئلة مهمة منها:

ما طبيعة المناهج النقدية التي سلكتها التيارات السلفية والمدارس الحداثية في التعامل مع أحاديث صحيح البخاري؟.

وما هي الموسوعات والأسس التي بنى عليها كل من التيارين مقاربتيه الفكرية والمنهجية في التعامل مع صحيح البخاري؟.

* Dr. Öğrt. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, muhammedsiddik@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6773-3303

الكلمات المفتاحية: الحديث، البخاري، النقد، السلفية، أهل الحديث، الحداثة.

Al-Bukhari Between Salafi and Modernist Reception in the Modern Era

Muhammed Siddik*

Abstract

The Sahih al-Bukhari was not merely a collection of authentic Hadiths; it became a foundational book for the Muslim ummah. This status is attributed to various factors, the most significant being the critical methodology adopted by Imam al-Bukhari. His approach to evaluating and selecting authentic narrations has become one of the highest standards of accuracy in the transmission of Hadith. Additionally, al-Bukhari's method of interpretation, which is expressed through his Tarajim (chapter introductions), encapsulates what is known as Fiqh al-Bukhari—the jurisprudence derived from his methodology. As a result, scholars have widely accepted the Sahih, not out of mere emotional attachment, but as a product of scientific scrutiny that has evolved over time.

However, in the modern era, particularly since the early 20th century, a notable shift occurred. This period saw the emergence of the Salafi movement, which reassessed Hadiths based on the methods of later scholars. This reassessment led to the rejection of some Hadiths from Sahih al-Bukhari as weak. On the other hand, the modernist movement also evaluated the Hadiths of Bukhari through the lens of Western critical methodologies. What unites these two movements is their shared failure to consider Sahih al-Bukhari within its historical context, as well as their insufficient understanding of the methodological framework of Hadith criticism.

---

* Assist Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, muhammedsiddik@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6773-3303

This paper aims to study both these trends and their stances towards Sahih al-Bukhari, exploring the tools and methods they employed in their approach to the text. The central question guiding this paper is: What is the nature of these two movements, how have temporal and scholarly contexts influenced their approaches, and what are the points of agreement between them?

The paper will answer the following questions:

What are the critical methodologies employed by the Salafi movement in dealing with Sahih al-Bukhari?

What are the critical methodologies employed by the modernist schools in their approach to Sahih al-Bukhari?

What are the core propositions upon which each of these movements based their approaches?

Keywords: Hadith, al-Bukhari, Criticism, Salafism, Hadith Scholars, Modernism

أثر الرواية العملية في الصناعة الحديثية عند الإمام البخاري

Mohammad Ahmad Rida*

ملخص

عندما يطالع أحد تاريخ العلم عند البشرية فتتضح له أن البشرية للحفاظ على تراثها العلمي ونقله إلى الأجيال القادمة استفادت من الرواية في ثلاث صور:

1. الرواية العملية .

2 . الرواية الشفاهية

3. الرواية الكتابية .

فمفهوم الرواية عندهم لا يكتمل إلا بوضع جميع صورها في صعيد واحد. والظاهر أن الأمة الإسلامية في بداية حركة رواية ما يتعلق بدينها وسيرة نبيها وتاريخها والعلوم الأخرى، استفادت من جميع تلك الصور، حتى يرى عند من سبق الإمام البخاري في الصناعة الحديثية والفقهيّة، مثل الإمام مالك والإمام الأوزاعي والإمام أبي يوسف وغيرهم -رحمهم الله- بأنهم يهتمون بالرواية العملية أكثر من غيرها ويعلمون بها الرواية الشفاهية والكتابية. وكذلك يرى أثرها عند تلميذ الإمام البخاري، مثل الإمام الترمذي أيضا بأنه يعتني بها بجنب الرواية الشفوية في كل باب، فهذا الجانب يفيد توسيع مفهوم الرواية عنده وأهمية الرواية العملية في نظام الرواية عند المسلمين في القرون الأولى. ولكن هذا الجانب يحتاج إلى دراسة لفتح باب التفكير والبحث عند الإمام البخاري في صحيحه وغيره من مؤلفاته حول أثر الرواية العملية في صناعته الحديثية؟ وهل لها أهمية عنده أو لا؟ وهل هو وافق سابقه في ترجيحها على الشفوية أو لا؟ وفي ضوء ذلك يمكن تحليل مفهوم الرواية عنده هل هو مركّز على الرواية الشفاهية أو فيه حظ للرواية العملية أيضا؟ ففي هذا البحث المقترح يراد دراسة هذا الجانب عند الإمام البخاري رحمه الله.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الرواية الشفاهية، الرواية العملية، الرواية الكتابية، البخاري

* Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi

The Impact of Practical Narration on Imam Al-Bukhari's Hadith Scholarship

Mohammad Ahmad Rıda*

Abstract

Studying the history of human knowledge reveals that to safeguard and pass down their intellectual heritage to future generations, civilizations have relied on three key forms of narration:

1. Practical
2. Oral
3. Written

For them, the full concept of narration is only complete when all these forms are taken together.

The Muslim Ummah, in the early stages of preserving and transmitting knowledge related to its religion, the life of the Prophet, its history, and other sciences, benefited from all forms of narration. When examining the scholars who preceded Imam Al-Bukhari in Hadith and fiqh, such as Imam Malik, Imam Al-Awza'i, Imam Abu Yusuf, and others, it becomes evident that they prioritized practical narration, considering it more important than both oral and written narration. Furthermore, its impact can also be seen in the work of Imam Al-Bukhari's student, Imam At-Tirmidhi, who paid close attention to practical narration alongside oral narration in every chapter. This approach expands the concept of narration for him and highlights the importance of practical narration in the system of narration among Muslims in the early centuries. However, this topic requires deeper exploration to better understand Imam Al-Bukhari's views in

---

* PhD Student, Ibn Haldun University

his Sahih and other writings. Specifically, it raises important questions about his approach to Hadith: Does he acknowledge the impact of practical narration? Does he consider it important? Did he share the same priority for practical narration as his predecessors, giving it precedence over oral narration? These questions are essential for analyzing how Imam Al-Bukhari viewed narration, whether his focus was mainly on oral transmission, or if practical narration also played a significant part in his methodology.

Keywords: Hadith, Narration, Practical, Oral, Written, Bukhari.

Buhârî'nin Fıkhî İctihad Yöntemi – "Muamelat Bölümü Örneği"

Khaled Derishwi*

Adi Muhammad Ahmad Al-Bada**

Özet

Bilindiği gibi İmam Buhârî yalnızca hadis nakleden biri değil, aynı zamanda hadisleri belirli bir düzen içinde sıralayan ve yorumlayan bir müçtehidir. Bu durum, onun şer'î hükümlere dair net bir fıkhî bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Buhârî, naklî delilleri akli istidlal ile birleştirmiş ve bu yönüyle kendine has bir içtihad yöntemi geliştirmiştir. Bu nedenle, bu çalışma Buhârî'nin usûlî ve fıkhî içtihad yöntemini ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma, onun Kur'ân, Sünnet, icma ve kıyas gibi hüküm çıkarma kaynaklarını incelerken, Sahîh'inde hadisleri sıralama biçiminin fıkhî hükümlerin çıkarılmasına etkisini de ele almaktadır. Ayrıca, Buhârî'nin muamelat alanındaki içtihatlarını; akitler, satış işlemleri, faiz ve borç konularına dair görüşlerini inceleyerek, onun fıkıh ilmine olan katkısını değerlendirmektedir. Bu araştırmada, Buhârî'nin muamelat bölümü özelinde içtihad metodunu belirlemek amacıyla betimsel ve analiz yöntemleri kullanılacaktır. Hadislerin tertibi ve başlıkların oluşturulması açısından Buhârî'nin yöntemi incelenecek ve bu konudaki diğer fakihlerin görüşleriyle karşılaştırılacaktır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, Buhârî'nin fıkhî içtihadındaki usûlî yöntemi ele alınacak; ilk kısımda onun içtihad kaynakları, ikinci kısımda ise hadisleri sıralama yöntemi ve hüküm çıkarma metodolojisi incelenecektir. İkinci bölümde ise, Buhârî'nin muamelat alanındaki içtihatları ele alınacak olup, ilk

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, khaleddershwi@karabuk.edu.tr , orcid.org/0000-0002-8062-4192

** Yüksek Lisans Öğrencisi, M. E. Ahmad Albada, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
albadaoday@gmail.com , orcid.org/0009-0003-1311-2132

kısımda akitler ve satış işlemleri, ikinci kısımda ise faiz ve borç konularındaki görüşleri değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: İmam Buhârî, Buhârî'nin fıkhi, Buhârî'nin içtihatları, finansal muamelat.

Imam Al-Bukhari's Methodology in Fiqh-Based Ijtihad – "The Transactions Chapter as a Model"

Khaled Derishwi*

Adi Muhammad Ahmad Al-Bada**

Abstract

It is well known that Imam Al-Bukhari was not merely a transmitter of hadith but also a jurist who organized and interpreted them in a manner that reflects a clear fiqh-based perspective on Islamic rulings. He combined textual evidence with rational reasoning, establishing a unique methodology in fiqh-based ijtiħad. Therefore, this study examines Al-Bukhari's usuli (principled) and fiqhi (jurisprudential) methodology in ijtiħad by exploring his sources of inference—such as the Quran, Sunnah, consensus (ijma), and analogy (qiyas)—as well as analyzing how his arrangement of hadith in Sahih al-Bukhari influenced the derivation of legal rulings. Additionally, the study highlights practical applications of Al-Bukhari's ijtiħad in financial transactions, focusing on contracts, sales, usury (riba), and debt-related issues, demonstrating his impact on Islamic jurisprudence. This research follows an inductive and analytical approach by extracting fiqh-based texts from the transactions chapter in Sahih al-Bukhari, analyzing them to uncover Al-Bukhari's ijtiħad methodology in structuring hadith and formulating chapter headings. A comparative analysis with other jurists' views on the same issues will also be conducted to highlight the distinguishing features of his fiqh-based approach. The study consists of two main sections: The first section discusses Al-Bukhari's usuli

---

* Assist Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, khaleddershwi@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8062-4192

** Graduate Student, M. E. Ahmad Albada, Karabuk University, Faculty of Theology, albadaoday@gmail.com, orcid.org/0009-0003-1311-2132

methodology in fiqh-based ijtehad, where the first part examines his sources of inference, while the second part explores his hadith arrangement and derivation of rulings. The second section is dedicated to the fiqh-based applications of Al-Bukhari's ijtehad in financial transactions, with the first part analyzing his views on contracts and sales, and the second part addressing his rulings on usury and debt.

Keywords: Imam Al-Bukhari, Al-Bukhari's fiqh, Al-Bukhari's ijtehad, financial transactions.

İmam Buharî'nin Tefsir İlmine Katkısı

Enver Arpa*

Özet

İmam Buharî'nin el-Câmiu's-Sahih isimli eserinde bazı ayetlerin tefsirleriyle ilgili verdiği rivayetleri dikkatlice belirlediği bab isimleriyle vermesi, zaman zaman bu rivayetler arasında tercihlerde bulunması, kimi zaman dilbilimsel tahlillerde bulunarak kapalı kelimeleri açıklaması gibi çabalarıyla tefsir faaliyetinde de bulunduğu genel kabul gören bir husustur. Onun Sahih'inde geçen rivayetlerin yüksek güvenilirlik düzeyinde bulunması onun bu çabasını daha da kıymetli hale getirmektedir.

Bu bildiride İmam Buharî'nin Sahih-i Buhârî isimli eserinde rivayet ettiği tefsir rivayetleri, bu rivayetlerde geçen bazı kapalı kelimelere yaptığı tefsir mahiyetindeki açıklamaları ve bu çabasıyla Tefsir ilminde oynadığı rol, bu ilmin gelişimine olan katkısı ve bu katkısıyla tefsir dünyasında elde ettiği konum ele alınmıştır. İncelemede önce konuya giriş mahiyetinde Hz. Peygamberden Buharî'ye kadarki dönemde Tefsir faaliyetlerinin özellikleri ele alınmış, ardından Buharî'nin kısa bir biyografisi verilerek ilmi hayatı incelenmiş ve Tefsir ilmiyle olan ilişkisi araştırılmıştır.

İncelemede Sahih-i Buharî'nin tefsir ilmiyle ilişkili olduğu kabul edilen Bed'u'l-Vahy, Enbiya ve Fedailu'l-Kur'an bablarında verilen rivayetler ele alınmış, kitap isimleri ve bab başlıkları değerlendirilmiş, rivayetlerdeki sayısal ve oransal veriler farkı yönleriyle ortaya konulmuştur. Öte yandan Buhârî'nin, tefsir ilminde önemli bir yöntem olan dilbilimsel veya dirâyet yöntemlerini nasıl kullandığı, Ulûmu'l-Kur'ân ve Kur'ân tarihi ile ilgili çabası, rivayetlerle âyetler arasındaki irtibatı ortaya çıkarmaya çalışması gibi konularda verdiği örnekler incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Buharî, Sahih-i Buhârî, Kur'an, Tefsir, Hadis.

* Prof. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, enver.arpa@asbu.edu.tr.

Contribution of Imam Bukhari to the Science of Tafsir

Enver Arpa*

Abstract

It is a widely accepted fact that Imam Bukhari, by carefully selecting the names of the chapters in which he presented the narrations related to the tafsir of certain verses in his work al-Jami‘ al-Sahih, by sometimes making choices between these narrations, and by sometimes explaining obscure words through linguistic analysis, engaged in tafsir activity. The high level of reliability of the narrations in his “Sahih” makes his efforts in this regard even more valuable.

In this paper, the tafsir narrations narrated by Imam Bukhari in his Sahih al-Bukhari, his explanations of some obscure words in these narrations, his role in the science of tafsir, his contribution to the development of this science, and the position he has achieved in the world of tafsir through this contribution have been examined. The study first examined the characteristics of tafsir activities from the time of the Prophet Muhammad to Bukhari, followed by a brief biography of Bukhari and an examination of his scholarly life and his relationship with the science of tafsir. The study examined the narrations given in the chapters of Bad’u’l-Wahy, Anbiya, and Fadailu’l-Qur’an of Sahih al-Bukhari, which are considered to be related to the science of tafsir, evaluated the names of the books and chapter headings, and revealed the numerical and proportional differences in the narrations.

On the other hand, examples were examined and analyzed regarding how Bukhari used linguistic or dirayat methods, an important method in the science of tafsir, his efforts regarding the Ulum al-Quran and the history of the Qur’an, and his attempt to reveal the connection between narrations and verses.

---

* Prof. Dr. Social Sciences University of Ankara, enver.arpa@asbu.edu.tr.

Keywords: Bukhari, Sahih al-Bukhari, Qur'an, Tafsir, Hadith

Buhârî Şerhlerinde Tefsir İlimine Dair Değerlendirmeler: Babanzâde Ahmed Naim Örneği

Şükrü Maden*

Özet

Sahîh-i Buhârî (el-Câmi'u's-Sahîh) sahih hadisleri toplayan ilk eser olması hasebiyle hadis edebiyatının en önde gelen eseri olarak kabul edilir. Eser üzerine pek çok şerh ve ihtisar çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Şerhlerde okurun karşılaşılabileceği işkaller çözüme kavuşturulmuş, garip kelimeler ve edebî incelikler izah edilmiş, raviler tanıtılıp güvenilirlikleri incelenmiş, rivayetlerin sıhhat derecesi değerlendirilmiş, hadislerdeki fikhî hükümler istihraç edilmiş, ulema arasındaki görüş ihtilafları gündeme getirilmiştir (DİA, el-Câmiu's-Sahîh). Eserin muhtasarlarında ise genellikle mükerrer hadisler ve isnadlar çıkarılmış; eserden istifadeyi kolaylaştırmak, daha kullanışlı bir metin oluşturmak amaçlanmıştır. Bu yönleriyle Sahîh-i Buhârî muhtasarları da oldukça ilgi görmüş, bu eserler üzerine de şerh, tercüme çalışmaları yapılmıştır (DİA, et-Tecrîdü's-Sarîh). Bunlardan biri Zebîdî'nin (ö. 893/1488) et-Tecrîdü's-Sarîh adlı ihtisarıdır. Söz konusu eser Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934) ve Kamil Miras (1875-1957) tarafından Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tegrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1928-1948) adıyla Türkiye Türkçesinde tercüme ve şerh edilmiştir. Eserin Cumhuriyet döneminin hadis alanındaki en kapsamlı ilk çalışması olduğu söylenebilir. Eser hem tercüme hem de şerh olarak başarılı bulunmuş, büyük bir ilgi görmüştür (Ağırman, s. 127). Babanzâde'nin hadisleri şerh ederken Kur'ân âyetlerinden iktibaslar yaptığı, izahlarına âyetlerden deliller getirdiği, âyetlerin nüzul sebeplerini

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, sukrumaden@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7165-6299

beyan ettiği, bazı âyetlerin tefsirine dair açıklamalar yaptığı, kıraat farklarına değindiği; Kur'ân'ın her türlü müdahale ve tahriften korunmuşluğu, surelerin tasnifi, yedi harf meselesi, nesih, fezâilu'l-Kur'ân, israiliyat, muvafakat-ı Ömer, tefsir ilminin mahiyeti, Ahmed b. Hanbel'in "Tefsirin aslı yoktur" sözü ile neyi kastettiği gibi Kur'ân-ı Kerîm ve tefsir ilmiyle ilgili mevzulara da temas ettiği görülmektedir. İşbu çalışmada ise Babanzâde Ahmed Naim Efendi'nin söz konusu meselelerdeki açıklama ve değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin her ikisini de idrak eden Babanzâde Ahmed Naim; Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı çok iyi bilen, Doğu ve Batı kültürlerine vâkîf; müderris, mütercim, fikir adamı ve yazar olarak öne çıkmaktadır (DİA, Babanzâde Ahmed Naim). Bu münasebetle çalışmanın hadis-tefsir ilişkisi ve önemli bir âlimin tefsir alanındaki ifadelerinin analizi bağlamında alana katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Hadis, Sahîh-i Buhârî, Tecrîd-i Sarîh, Babanzâde Ahmed Naim.

Evaluations on the Science of Tafsir in the Commentaries of Bukhari: The Example of Babanzâde Ahmed Naim

Şükrü Maden*

Abstract

Şih al-Bukhârî (al-Câmi'ü's-Şih) is considered the most prominent work of hadith literature, as it is the first work to collect authentic (şih) hadiths. It is seen that many commentaries and summary studies have been done on this book. In the commentaries, problems that the reader may encounter are resolved, ambiguous words and literary subtleties are explained, narrators (râvi) are introduced, and their reliability is examined, the degree of authenticity of the narrations is evaluated, fiqh rulings in the hadiths are extracted, and disagreements among the scholars are put on to the agenda (DİA, el-Câmiu's-Sahîh). In the summaries of the book, generally repetitive hadiths and isnads were removed from the book; It is aimed to facilitate the use of the work and to create a more useful text. With these aspects, the summaries of Sahîh-i Buhârî have attracted a lot of attention, and commentary and translation studies have been carried out on these works (DİA, et-Tecrîdü's-Sarîh). One of these is al-Zebîdî's (d. 893/1488) al-Tecrîd al-Şrih. The work in question was translated and annotated in Turkish by Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934) and Kamil Miras (1875-1957) under the name Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (Ankara: Presidency of Religious Affairs, 1928-1948). It can be said that the work is the first most comprehensive work in the field of hadith of the Republican period. The work was found successful both in translation and commentary and attracted great attention (Ağırman, p. 127). While commenting on the hadiths, Babanzâde quotes the verses of the Quran, supports his explanations with evidence from the verses, explains the reasons for the

---

* Assoc. Prof. Dr.. Karabuk University, Faculty of Theology, sukrumaden@karabuk.edu.tr , orcid.org/0000-0002-7165-6299

revelation of the verses, interprets some verses, and touches on the differences in recitation (krāāt); He also touched on issues related to the Holy Qur'an and the science of tafsir, such as the protection of the Qur'an from all kinds of intervention and distortion, the classification of the suras, the issue of al-ahrufu's-seb'a, Isrā'iliyyāt, fedālu'l-Qur'ān, al-naskh, muwāfaqatu Omar, the nature of the science of tafsir, what Ahmed ibn lanbel meant by the statement "There is no basis for tafsir". can be seen. In this study, Babanzāde Ahmed Naim Efendi's explanations and evaluations on the issues in question are discussed. Babanzāde Ahmed Naim, who lived in both the Ottoman and Republican periods; Knows Turkish, Arabic, Persian and French very well, and Eastern and Western cultures; He stands out as a professor, translator, intellectual and writer (DİA, Babanzāde Ahmed Naim). In this connection, it is expected that the study will contribute to the field in the context of the hadith-tafsir relationship and the analysis of the statements of an important scholar in the field of tafsir.

Keywords: Tafsir, Hadth, Şihî Bukhārî, al-Tecrîd al-Şihî Babanzade Ahmed Naim.

İmam Buhârî'nin el-Câmi'u'sŞâhîh Adlı Eserindeki “Kitâbü't-Tefsir” ve “Kitâbü Fezâ'ilü'l-Kur'ân” Bölümlerinin Tefsir ve Tefsir Usulü Açısından İncelenmesi

Ömer Faruk Demireşik*

Özet

Bu bildiri, İmam Buhârî'nin (ö. 256/870) el-Câmi'u'sŞâhîh adlı eserindeki “Kitâbü't-Tefsir” ve “Kitâbü Fezâ'ilü'l-Kur'ân” bölümlerini, tefsir ve tefsir usulü açısından kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel konusu, Buhârî'nin bu bölümlerde yer verdiği hadislerin tefsir literatürüne ve metodolojisine olan katkılarını ortaya koymaktır. Buhârî'nin, tefsir bağlamında hangi sahabîlerin rivayetlerine öncelik verdiği, hadislerin tefsir metodolojisindeki işlevi ve Kur'ân'ın açıklanmasında bu hadislerin nasıl bir rol oynadığı meseleleri, bu çalışmanın ana konularını oluşturmaktadır. Araştırmanın önemi, tefsirin hadis ilmiyle olan bağlarının netleşmesinde ve bağımsız bir disiplin olarak gelişim sürecinde Buhârî'nin üstlendiği kritik rolün anlaşılmasına katkı sağlamasıdır. Bu bağlamda, Buhârî'nin eserinde yer alan hadislerin içerik ve metodoloji açısından analizi yapılmıştır. Özellikle klasik tefsir literatüründe önemli bir yer tutan nâsîh-mensûh (hükmün kaldırılması), sebab-i nüzûl (ayetlerin iniş sebepleri) ve israiliyat (Yahudi-Hristiyan kaynaklı rivayetler) gibi kavramlara Buhârî'nin yaklaşımı detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Buhârî'nin, Kur'ân'ın tebliğ ve beyan süreci ile ilgili hadisleri nasıl değerlendirdiği ve bu hadislerin Kur'ân'ın anlam dünyasını zenginleştirmedeki rolü analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan yöntem, nitel içerik analizi olup, Buhârî'nin ilgili bölümlerinde yer alan hadisler tematik olarak sınıflandırılmış ve tefsir usulü açısından değerlendirilmiştir. Araştırma sırasında, hadislerin güvenilirlik derecelerine, sahabî rivayetlerine verilen önceliğe ve bu

* Dr. Öğretim Üyesi; Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ofdemiresik@adu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3747-2672

rivayetlerin Kur'ân'ın yorumlanması üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Bulgular, Buhârî'nin tefsir anlayışının hadis temelli bir yaklaşıma dayandığını ve onun bu metodunun sonraki müfessirler tarafından önemli bir referans kaynağı olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır. Buhârî, Kur'ân'ın tefsirinde sahih hadisleri esas alarak, Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması için sağlam bir temel oluşturmuştur. Onun rivayetlerin güvenilirliği konusundaki titizliği ve takip ettiği tefsir usulü, hadis ve tefsir ilimlerinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, Buhârî'nin ilmî mirası, tefsirin hem teorik hem de pratik boyutlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamış, sonraki dönem müfessirlerinin metodolojik yaklaşımlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Bu çalışma, hadis ve tefsir ilimleri arasındaki tarihî ilişkinin anlaşılmasına katkı sağlamak ve tefsirin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkış sürecine ışık tutmaktadır. Tefsir ilminin şekillenme süreci ve Buhârî'nin bu süreçteki merkezi rolü, araştırmada detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları, Buhârî'nin ilmi katkılarının günümüz tefsir ve hadis çalışmalarında da etkisini sürdürdüğünü göstermektedir.

Anahtar kelimeler: İmam Buhârî, Tefsir, Hadis, Sebeb-i Nüzûl, Nâsîh-Mensûh.

An Analysis of the Chapters “Kitâb al-Tafsir” and “Kitâbu Faḍīl al-Qur’ân” in Imam Bukhari’s al-Jâmi‘ al-Şâhîḥ from the Perspective of Tafsir and Tafsir Methodology

Ömer Faruk Demireşik*

Abstract

This presentation aims to comprehensively analyze the chapters “Kitâb al-Tafsir” and “Kitâbu Faḍīl al-Qur’ân” in Imam Bukhari's (d. 256/870) al-Jâmi‘ al-Şâhîḥ from the perspective of tafsir (Qur'anic exegesis) and tafsir methodology. The main focus of the research is to explore how the hadiths included in these chapters contribute to the literature and methodology of tafsir. The study investigates which companions' narrations Bukhari prioritized, the role of these hadiths in tafsir methodology, and how they contributed to explaining the Qur’ân. The significance of the research lies in elucidating the relationship between tafsir and hadith sciences, highlighting the crucial role Bukhari played in the development of tafsir as an independent discipline. In this context, an analysis of the content and methodology of the hadiths in Bukhari’s work has been conducted. Special attention has been given to Bukhari’s approach to key concepts in classical tafsir literature, such as nâsikh-mansûkh (abrogation), asbâb al-nuzûl (occasions of revelation), and isrâ’îliyyât (Judaic and Christian narrations). The presentation also examines how Bukhari evaluated hadiths related to the Qur’ân’s process of transmission and elucidation and how these hadiths enriched the interpretative dimensions of the Qur’ân. The methodology involves qualitative content analysis, where the hadiths in the relevant chapters of Bukhari’s work were categorized thematically and evaluated from the perspective of tafsir methodology. The study focuses on the reliability of hadiths, the precedence given to companions' narrations,

---

* Assist Prof. Dr.; Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Theology, ofdemiresik@adu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3747-2672

and the impact of these narrations on Qur'ânîc interpretation. The findings reveal that Bukhari's tafsir approach is fundamentally based on hadiths and that his method was recognized as a crucial reference by subsequent exegetes. By basing his tafsir on authentic hadiths, Bukhari established a solid foundation for the accurate understanding and interpretation of the Qur'ân. His meticulousness regarding the reliability of narrations and tafsir principles significantly contributed to the advancement of both hadith and tafsir sciences. Ultimately, Bukhari's scholarly legacy played a crucial role in shaping both the theoretical and practical dimensions of tafsir, influencing the methodological approaches of later exegetes. This presentation contributes to the understanding of the historical relationship between the sciences of hadith and tafsir and sheds light on the development of tafsir as a distinct academic discipline. The findings demonstrate that Bukhari's intellectual contributions continue to have an impact on contemporary studies of tafsir and hadith.

Keywords: Imam Bukhari, Tafsir, Hadith, Asbâb al-Nuzûl, Nâsikh-Mansûkh, tafsir methodology.

İmam Buhârî Ve Eserleri Üzerine Arapça Akademik Tezler (1975-2024): Bibliyometrik Bir Analiz

Cansu Altınok*

Özet

İslam tarihinin en önemli alimlerinden olan Buhârî hakkında vefatından kısa süre sonra başlayan ve artarak devam eden ilginin somut bir göstergesi de günümüzdeki yüksek lisans ve doktora tezleridir. Bu çalışmada, Buhârî ve eserleri üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin, Arapça literatür için geniş kaynak arşiviyle dikkat çeken ve en kapsamlı veri tabanlarından biri olan Dâru'l-Manzûme veri tabanına dayalı bibliyometrik özelliklerinin analizi amaçlanmıştır. 1985-2024 yılları arasında tamamlanmış 132'si doktora, 217'si yüksek lisans olmak üzere toplam 349 teze ulaşılmış; tezlerin konu başlıkları, yıllara göre dağılımı, üniversitelerdeki tez hareketliliği ve danışman-öğrenci profilleri incelenmiştir. Konu başlıklarına bakıldığında; konulu hadis, dil çalışmaları, cerh-tadil, tahric gibi konular ile tenkitlere karşı Buhârî savunusu yapan çalışmaların ön planda olduğu görülmüştür. Özellikle son on yılda Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Buhârî hakkındaki tezlerde belirgin bir artış gözlenirken Hadis bölümlerinde yapılan tezlerin oranının düştüğü fark edilmiştir. Tezlerin yaklaşık %40'ının Buhârî'nin hadis ilminde belirli konulardaki yöntemini ele aldığı, %29'unun Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde yapıldığı, %19'unun konulu hadis çalışmaları olduğu, %7'sinin Buhârî'yi savunmaya odaklandığı, %5'inin ise diğer konulara ayrıldığı görülmüştür. Sonuç olarak, bu çalışmanın temel amacı Buhârî üzerine yürütülen akademik tezlerde hangi konuların yoğun olarak ele alındığını ve hangi alanlarda eksikliklerin bulunduğunu belirleyerek, bu alanda çalışan ya da çalışmayı düşünen akademisyen ve öğrencileri bilgilendirmektir. Böylece yeni araştırma konularının ortaya

* Doktora Öğrencisi, Ürdün Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, cansualtinok44@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7359-756 0

konmasıyla Buhârî çalışmalarının daha kapsamlı bir biçimde ilerlemesi hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhârî, Bibliyometrik Analiz, Dâru'l-Manzûme

Arabic Academic Theses on Imam Bukhari and His Works (1975-2024): A Bibliometric Analysis

Cansu Altınok*

Abstract

One of the clearest indications of the ongoing and increasing interest in al-Bukhārī—one of the most significant scholars in Islamic history—can be found in the numerous master’s and doctoral theses written about him over time. This study aims to analyze the bibliometric characteristics of such theses on al-Bukhārī and his works, drawing upon Dāru’l-Manẓūma, one of the most comprehensive databases noted for its extensive collection of Arabic literature. A total of 349 theses completed between 1985 and 2024—including 132 doctoral and 217 master’s theses—were identified. These were examined in terms of their subject headings, chronological distribution, institutional affiliations, and advisor-student profiles. Findings indicate that thematic hadith, linguistic research, al-jarḥ wa al-ta’dil, takhrīj, and defenses of al-Bukhārī against criticisms predominate as research themes. A notable trend is the marked increase over the past decade in theses on al-Bukhārī conducted within Arabic Language and Literature departments, while the proportion of those undertaken in Hadith departments has declined. Approximately 40% of all theses address al-Bukhārī’s methodology in specific areas of hadith scholarship, 29% were produced in Arabic Language and Literature departments, 19% take a thematic hadith approach, 7% focus on defending al-Bukhārī, and 5% cover various other topics. The primary purpose of this study is to determine which subjects are most frequently addressed in these academic works on al-Bukhārī and to identify any gaps in the literature, thereby guiding academics and students who are currently working or plan to work in this field. By

---

* PhD Student, The University of Jordan, Faculty of Theology, cansualtinok44@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7359-756 0

shedding light on new potential research avenues, this study aspires to foster a more comprehensive advancement of al-Bukhārī scholarship.

Keywords: Hadith, al-Bukhārī, Bibliometric Analysis, Dāru'l-Manẓūma

Kur'an Tarihi Açısından Buhari Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Orhan Atalay*

Özet

Buhârî bu konuyla ilgili rivayetleri 'Kitab-u fezâilî'l-Kur'an' başlığında incelemiştir. 37 bابتan oluşan bu kısmın ilk 16 babı bizim araştırma konumuz için gerekli haberleri ve bilgileri içermektedir.

Buhârî konuya 'Vahyin nüzul keyfiyeti ve ilk inen vahiy' babı ile başlar. Maide Suresi 48'de yer alan "Ey Nebi! Sana bu kitabı kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları koruyucu şekilde hak ile indirdik" ayeti üst başlığı ile incelemiştir. İbn-i Abbas'tan yaptığı bir rivayet ile ayette yer alan "el-muheymîn" kelimesinin tefsirini yapar. İbn-i Abbas "el-muheymîn" kelimesi "el-emin" diye açıklar ve "Kur'an kendisinden önceki tüm kitapların emniyetini temin etmiştir" rivayetini aktarır.

"Yani, Kur'an, kendisinden önceki kitaplarda yer alan sabit akide, ibadet, ahlak ve teşri'in esaslarına muvafık olarak gelmiştir, dolayısıyla o kitaplarda Kur'an'a muvafık olan sahih ve hak, muhalif olan ise değişmiş, değiştirilmiştir" diyerek konuya giriş yapmıştır. Buhari'nin böyle bir rivayet ve tefsir ile girişi ilginç ve o kadar da isabetli olmuştur. Çünkü ilk peygamberden sonuncusuna kadar her bir peygamberin insanlara ilahi vahyi getirdikleri, bu vahyin kimi sözlü kimi yazılı da olsa zaman içinde çeşitli unutmalara, tahriflere, saptırmalara, ilave ve eksiltmelere maruz kaldığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, tarih boyunca ilahi vahiy üzerinde cereyan tüm bu tahribatları onaracak, son kitap olması hasebiyle de kendisini de asla delinmeyecek bir koruma altına alacak şekilde olması elbette ki, beklenir. Tüm peygamberlerin getirdikleri dinin temel sabitelerinde bir değişiklik olmayacağına göre Kur'an'ın kendisinden önceki tüm kitapların özünü taşıyor olması bir anlamda onların emniyetini de sağladığı

---

* Prof. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, orhan.atalay@asbu.edu.tr

anlamına gelir. Kendisinden önceki kitapların emniyetinin temini olan Kur'an'ın bizzat kendi güvenliğini garantilemesi gereği ise, açıktır. Buhari'nin bu başlık altında aktardığı rivayetler ise, genel itibariyle bu sürecin nasıl gerçekleştiğini bildirmektedir.

İkinci babta ise, Kur'an'ın Kureyş ve Arap lisanı ile nazil olduğuna dair rivayetlerdir. Yusuf Suresi 2. Ayetindeki “قرانا عربيا” ifadesi ile Şuara Suresi 195. Ayetindeki “بلسان عربي مبين” ifadesinden hareketle bu kısmı izâh eden Buhari, ayetlerde yer alan “lisan” kelimesini “lüğat”, “mubîn” sıfatını ise “fasih” kelimesi ile tefsir eder.

Buhari bugünkü adıyla “Kur'an Tarihi”ne ilişkin konuları şu bablardan oluşturmuştur. Kur'an nüzulünün keyfiyeti, Kureyş ve Arap lisanı ile indirilişi, cem'i, yedi harf üzere nüzülü, te'lifi, Cibril'in arzı, kurra sahabiler' vb başlıklar.

Anahtar kelimeler: Buhari, Kur'an Tarihi, Cem Olayı, İstinsah, Arap Yazısı, Zeyd b Sabit, Huzeyme el-Ensari

Summary of the Evaluation of Bukhari Narrations in Terms of Quranic History

Orhan Atalay*

Abstract

Bukhari has examined the narrations on this subject under the title of 'Kitab-u Fezaili'l-Kuran'. The first 16 chapters of this section, which consists of 37 chapters, contain the necessary news and information for our research topic.

Bukhari begins the subject with the chapter 'The nature of revelation and the first revelation'. He examines the verse in Surah Al-Maidah 48, 'O Prophet! We have sent down to you this book with truth, confirming and preserving the books that came before it' under the main heading. He interprets the word 'al-muhaymin' in the verse with a narration from Ibn-i Abbas. Ibn-i Abbas explains the word 'al-muhaymin' as 'al-emin' and conveys the narration that 'the Quran has ensured the safety of all the books that came before it'. He started the subject by saying, 'In other words, the Quran came in accordance with the fixed principles of belief, worship, morality and legislation that were included in the previous books, therefore, what is in accordance with the Quran in those books is authentic and true, and what is contrary to it has been changed and altered.' Bukhari's introduction with such a narration and interpretation is interesting and very accurate. Because when we consider the fact that every prophet from the first to the last brought divine revelation to people, and that this revelation, some verbal and some written, has been subject to various forgettings, distortions, deviations, additions and deletions over time, it is of course expected that the process on the divine revelation throughout history will repair all these damages and, since it is the last book, will protect itself in an impenetrable manner. Since there will be no change in the fundamental constants of the religion brought by all the prophets, the fact that the

---

* Prof. Dr. Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, orhan.atalay@asbu.edu.tr

Quran carries the essence of all the books that came before it means that it ensures their safety in a sense. It is clear that the Quran, which ensured the safety of the books before it, must itself guarantee its own safety. The narrations that Bukhari conveyed under this heading generally inform how this process took place.

The second section is the narrations that the Quran was revealed in the Quraysh and Arabic language. Bukhari, who explains this part based on the expression 'قرانا عربا' in the 2nd verse of Yusuf and the expression 'بليسان عربي منين' in the 195th verse of Shuara, interprets the word 'lisan' in the verses as 'luğat' and the adjective 'mubin' as 'fasih'.

Bukhari has divided the subjects related to the 'History of the Qur'an' into the following sections: the quality of the Qur'anic message, its revelation through the Quraysh and the Arabic language, its collection, its revelation in seven letters, its compilation, the presentation of Gabriel, the companions of the Qur'an, etc.

Keywords: Bukhari, History of the Qur'an, Jam Event, Istinsah, Arabic Writing, Zayd b Thabit, Hudhayme al-Ansari

Zühdün Tasavvuf Bağlamında Ele Alınışı ve İmam Buhari'nin Hayatındaki İzdüşümü

Halim Gül*

Özet

Çağdaş hayat, sunduğu birtakım imkânlarla insanlara birçok alanda kolaylıklar sunmaktadır. Ancak bu imkânlar, sadece dünyevî hazlar bağlamında kullanıldığında Müslümanı asıl hedefinden uzaklaştırıp mânen birçok sıkıntıya düşmesine neden olmaktadır. Kişinin cezbedici fâni güzelliklere aldanmayıp, dünya-âhiret dengesini kurabilmesi için zühd hayatını bilmesi ve yaşaması özellikle günümüzde daha da önem arz etmektedir. Sözlükte, bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek gibi anlamlara gelen zühd kelimesi, Kur'an'da geçmez. Bununla birlikte Hz. Yûsuf'u kuyudan çıkaranların ona fazla değer vermemeleri sebebiyle Allah Teâlâ onları zâhid kelimesinin çoğulu olan "zâhidîn/değervermeyenler" şeklinde nitelendirmiştir. (Yûsuf 12/20). Ayrıca zühd kavramının, ıstılâhi içeriğindeki; dünya hayatının geçici, oyun, eğlence, metâ' ve âhiret yanında kıymetsiz olduğu, dünya malına, makama, mevkiye, şan ve şöhrete önem vermeme; az ile yetinme, çokça ibadet etme, âhiret için hayırlı işlere yönelmeyi vurgulayan ifadeler birçok âyet-i kerimede geçmektedir. En mükemmel seviyede zühd hayatı yaşayıp; ümmetine de sade, dünyanın kaygularından uzak ve âhiret odaklı bir hayat yaşamalarını tavsiye eden Peygamber Efendimizden (s.a.v) nakledilen çok sayıdaki rivayetlerden de, zühdün mümin hayatındaki önemini anlamaktayız. Bu konu, İslami ilimler içerisinde özellikle Tasavvuf ilminde ayrı bir öneme sahiptir. Bilindiği gibi Tasavvuf tarihinin, asr-ı saadetle başlayıp hicri ilk iki asrı içine alan döneme zühd dönemi denilmektedir. Bu dönemde yetişmiş Sufilerinden her biri zühdü; fitrî temayülleri, içinde buldukları makam ve manevî tecrübelerine göre çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. İslam tasavvufunda zühd; yalnızca dünya

* Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, halimgul@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9173-5509;

nimetlerinden yüz çevirmek değil, bu nimetleri ahirete yönelik bir araç olarak kullanmayı ifade eder. Bu nedenle; maddi dünyadan vazgeçerek tamamen yok saymak değil, onun esiri olmadan ve nimetlerini Allah rızası için kullanarak bu şekilde dengeyi bulmaktır. Özellikle, kişinin malı mülkü tamamen terk etmeden hırs ve arzulardan sıyrılıp Allah'a tevekkül etmesi ve O'nun rızasını kazanmayı ana gaye edinmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Buhârî'nin birçok güzel huylarının yanı sıra, başkalarının sahip olduğu imkânlara özenmemesi, dünya malına değer vermemesi, cömertliği ve yardım severliği, dünyevî işleriyle ilgilenmeyip şahsî işlerini bir adamının yürütmesi, zühdî yönünü gösteren davranışlarından bazılarıdır. Bu çalışmada; Buhârî'nin eserleri bağlamında zühd anlayışı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Zühd, Tasavvuf

The Concept of Asceticism in the Context of Sufism and Its Reflection in the Life of Imam Bukhari

Halim Gül*

Abstract

Contemporary life offers people many conveniences through various opportunities. However, when these opportunities are used solely in the context of worldly pleasures, they distance Muslims from their true purpose and lead to numerous spiritual difficulties. It is especially important today for a person to know and practice a life of asceticism to avoid being deceived by the alluring but transient beauties and to maintain a balance between this world and the Hereafter. The word asceticism, which means not desiring something, being indifferent to it, or turning away from it in the dictionary, does not appear in the Qur'an. However, because those who rescued Prophet Yusuf from the well did not attribute much value to him, Allah the Almighty described them as zahidin (those who do not value something), which is the plural form of the word ascetic (Yusuf 12:20). Additionally, many verses of the Qur'an emphasize the terminological meaning of the concept of asceticism, highlighting that worldly life is temporary, merely play and amusement, and insignificant compared to the hereafter. These verses emphasize not giving importance to earthly possessions, status, rank, fame, and reputation, being content with little, engaging in abundant worship, and striving for good deeds for the hereafter. We understand the importance of asceticism in a believer's life from the numerous narrations about the Prophet Muhammed (pbuh), who lived the life of asceticism at the most perfect level and advised his ummah to live a simple life, away from worldly worries and focused on the hereafter. This subject holds a special significance within Islamic sciences, particularly in the field of Sufism. As is well

---

* Prof. Dr. Karabuk University, Faculty of Theology, halimgul@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9173-5509;

known, the early period of Sufi history, which begins with the era of happiness and covers the first two centuries of the Hijri calendar, is referred to as the period of asceticism. The Sufis who emerged during this time interpreted asceticism in various ways based on their natural inclinations, the positions they held, and their spiritual experiences. In Islamic Sufism, asceticism does not merely mean turning away from worldly blessings but also using them as a means for the hereafter. Therefore, renouncing the material world does not mean completely rejecting it but rather not becoming its captive and maintaining balance by using worldly blessings for the sake of Allah. It is especially emphasized that a person does not need to abandon wealth entirely but should free themselves from greed and desires, place their trust in Allah, and attain His pleasure as their ultimate goal.

Among his many admirable qualities, Bukhari's lack of envy toward others, generosity, disregard for worldly wealth, and charitable nature, as well as his detachment from worldly affairs by entrusting his personal matters to an assistant, are behaviours that reflect his asceticism lifestyle. This study will examine Bukhari's understanding of asceticism in the context of his works.

Keywords: Bukhari, Asceticism, Sufism,

İmam Buharî’de Siyer Rivayetleri

Mehmet Çakırtas*

Özet

Hız. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını konu alan siyer ilmi, İslam tarihinin en önemli alanlarından biridir. Siyer araştırmalarının temel kaynaklarından biri de hadis kitaplarıdır. Allah Resulu’nün hayatına dair bilgi içeren her kaynak aynı zamanda siyerin de kaynağı durumundadır. Siyer’in kaynağı sadece siyer kitaplarına inhisar ettirilemez. Bu yönüyle Kuran ve Kur’an ilimlerine dair çalışmalar, Hadis ve Hadis ilimlerine dair kaynaklar aynı zamanda Siyer’in de kaynağıdır. Bu yönüyle Hadis literatürü siyer açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Siyer ilminin uzun yıllar hadis ilminin bir parçası olarak anılmasında hadis edebiyatının önemli bir payı vardır. Siyer ilmi zamanla kendine ait Siyer, Megâzî, Şemail ve Delail gibi alt ilim dallarını da oluşturmuştur. Bu ilim dalları çoğu zaman Tarih ilmiyle de kapsam ilişkisine sahiptir.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılarak Sahih-i Buharî’deki siyerle ilgili hadisler tematik bir çerçevede tasnif edilmiştir. Bildiride Sahih’de yer alan genel olarak tarihe dair rivayetler özelde ise Siyer haberleri konu edilmiş ve siyer alt dalları bağlamındaki bilgilerin tasnifi üzerine yoğunlaşmıştır. Bildirinin konusu, bir bütün olarak Buharî’nin Sahih’inde yer verilen tarih ve siyer muhtevasıdır. Amaç ise bu muhtevanın konu, kapsam ve mahiyet itibarıyla tasnifini ve mümkünse bir haritasını çıkarmaktır. Buharî’de siyer ve tarihe dair malumat sadece megâziden ibaret değildir. Bunun yanı sıra tabakat, şemail, delail gibi pek çok ilmi disiplinin ilgi duyacağı haberlere ulaşmak mümkündür. Bu yönüyle bütün bir hadis edebiyatına da model olabilecek bir arayışın denemesi yapılacaktır. Oteden beri hadis literatüründen hareketle bir siyer metninin inşasının mümkün olduğuna dair önermelerin varlığı da dikkate alınırsa bu

---

* Doç. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mehmet.cakirtas@asbu.edu.tr

çalışmanın gereği daha iyi anlaşılacaktır. Buhari'nin Sahih adlı eseri bu yönleriyle pek çok siyer ve tarih rivayetini bünyesinde barındırmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Siyer, Megâzî

Sirah Narrations In Imam Al-Bukhari

Mehmet Çakırtas*

Abstract

The science of Sirah, which deals with the life of Prophet Muhammad (PBUH), is one of the most significant fields in Islamic history. One of the primary sources of Sirah studies is hadith collections. Any source containing information about the life of the Messenger of Allah also serves as a source for Sirah. Thus, Sirah sources cannot be limited to Sirah books alone. In this respect, studies related to the Qur'an and Qur'anic sciences, as well as sources on Hadith and Hadith sciences, are also valuable sources for Sirah. Consequently, hadith literature possesses a rich content in terms of Sira. The fact that Sirah was considered a part of hadith studies for many years is largely due to the significance of hadith literature. Over time, Sirah has developed its own sub-disciplines, such as **Sirah, Maghazi, Shamail, and Dala'il**. These sub-disciplines often overlap with the field of history.

In this study, using a qualitative research method, the hadiths related to Sirah in **Sahih al-Bukhari** have been classified thematically. The paper examines historical narrations in Sahih, particularly those concerning Sirah, and focuses on categorizing the information within the context of Sirah sub-disciplines. The subject of the paper is the overall historical and Sirah-related content included in **Bukhari's Sahih**. The objective is to classify this content in terms of subject, scope, and nature, and if possible, to create a map of it. The information in Bukhari regarding Sirha and history is not limited to

---

* Assoc. Prof. Dr. Social Sciences University of Ankara, Faculty of Divinity, mehmet.cakirtas@asbu.edu.tr

Maghazi (military expeditions). In addition, one can find reports relevant to various scholarly disciplines, such as **biographical classifications (Tabaqat), descriptions of the Prophet's attributes (Shamail), and evidences of prophethood (Dala'il)**. In this sense, an attempt is made to explore a methodological approach that could serve as a model for the entire hadith literature. Considering the long-standing proposition that a Sirah text can be constructed based on hadith literature, the necessity of this study becomes even more apparent. **Bukhari's Sahih**, in this respect, encompasses many narrations related to both Sirah and history.

Keywords: Islamic History, al-Bukhari, Sahih al-Bukhari, Sirah, Maghazi

İlim Kitapları Özelinde Buhârî'nin es-Sahih'iyle Tirmizî'nin es-Sünen'inin Mukayasesi

Sehal Deniz Varlık*

Özet

Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870) hadis tarihine derin izler bırakan bir âlimdir. el-Câmi'ü's-Sahîh, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap kabul edilmiştir. Eserine değer katan sebeplerin başında, onun sahih hadisleri içeren ilk eser olması gelir. Diğer önemli sebep ise Buhârî'nin cerh ve ta'dîl konusundaki ilmî yetkinliğidir. Hadis usûlüne dair görüşleri ise es-Sahîh'in 'İlim' kitabındaki bab başlıkları ve bu bablarda tahriç ettiği rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere hadis âlimleri 'ilim' derken genellikle 'Hadis ilmi'ni kastetmektedir. Mâverâünnehir bölgesinin bir diğer önemli hadis âlimi, süneni kütüb-i sitteye dâhil edilen Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizîdir (ö. 279/892). İlel ve cerh-ta'dîl alanında bilgisiyle öne çıkan Tirmizî'nin, bu ilim dallarında görüşlerine en sık başvurduğu hocasının Buhârî'dir. Hem es-Sünen'inde hem de ilel türü eserlerinde Buhârî'den aktardığı görüşleri ele alan çalışmalar mevcuttur. Fakat aynı bölge ve dönemde yetişen bu iki büyük âlimin kütüb-i sittede bulunan eserlerinin, ilim kitapları özelinde karşılaştırıldığına dair bir çalışma tespit edilememiştir. Oysaki Buhârî'nin öğrencisi Tirmizî üzerindeki hadis usulü alanındaki etkisini değerlendirmek açısından, bu karşılaştırma faydalı olacaktır. İlim kitabıyla ilgili es-Sahîh'te ilk dikkat çeken husus, sırasıyla "Vahyin Başlangıcı" ve "İman" kitaplarından sonra gelmesidir. Es-Sünen'de ise bu kitap otuz dokuzuncu sıradadır. Buhârî ilim kitabında elli üç baba yer verirken Tirmizî, on dokuz babla yetinmiştir. Bu durum, es-Sünen'in sonunda bulunan ve ayrı bir kitap ya da mukaddime olarak kabul edilen İlelu's-sağîr'de usûle dair bazı konulara yer verilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu nedenle karşılaştırma yapılırken, Tirmizî'nin İlelu's-sağîr'de bu konulara yer vermiş olabileceği de göz önünde

* Dr. Öğrt. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, sehaldeniz@mersin.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3247-7490

bulundurulmalıdır. Es-Sünen'in 'İlim' kitabındaki bab başlıkları incelendiğinde, hadislerin yazılması ve İsrailoğulları hakkındaki rivayetler dışında usûl konularına girilmediği görülmektedir. Bunun yerine, ilmin fazileti ve Hz. Peygamber'e yalan isnadıyla işlenen günahın büyüklüğü gibi giriş mahiyetinde mevzular ele alınmıştır. Hâlbuki Buhârî ilim kitabı bablarında hadis usulünün tahammül ve edâ yolları, sîgaları ve âdabı; rihle, hadislerin korunması gibi birçok farklı meseleleri işlenmiştir. Konu ele alındığında, yapılan bazı çalışmalarla dikkat çekilen Buhârî'nin Tirmizî üzerindeki ilmi etkisi, bir başka yönüyle daha araştırılmış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Hadis Usulü, İlim Kitabı, Buhârî, Tirmizî

The Comparison of al-Bukhari's al-Sahih and al-Tirmidhi's al-Sunan in the Context of their Kitāb al-‘İlm

Sehal Deniz Varlık*

Abstract

Muḥammad b. Ismā‘īl al-Bukhārī (d. 256/870) is a scholar who left a profound impact on the history of ḥadīth. His work, al-Jāmi‘ al-Ṣaḥīḥ has been regarded as the most authentic book after the Qur’ān. One of the primary reasons that contribute to the value of this work is its distinction as the first compilation exclusively containing ṣaḥīḥ ḥadīths. Another crucial factor is al-Bukhārī’s scholarly expertise in jarḥ and ta’dīl (ḥadīth criticism). His perspectives on ḥadīth methodology can be discerned through the chapter headings in the Kitāb al-‘İlm section of al-Ṣaḥīḥ and the narrations he included therein. Another crucial factor is al-Bukhārī’s scholarly expertise in jarḥ and ta’dīl (rijāl criticism). His perspectives on ḥadīth methodology can be discerned through the chapter headings in the Kitāb al-‘İlm section of al-Ṣaḥīḥ and the narrations he included therein. As is well known, ḥadīth scholars generally refer to ‘ilm (knowledge) as the science of ḥadīth. Another prominent ḥadīth scholar from the Māwarā’ al-Nahr region is Muḥammad b. ‘Īsā al-Tirmidhī (d. 279/892), whose Sunan is included in the Kutub al-Sitta. Distinguished for his expertise in ‘ilal (hidden defects in ḥadīth) and jarḥ-ta’dīl, al-Tirmidhī frequently referred to the views of his teacher, al-Bukhārī, in these fields. Some studies examine the opinions al-Tirmidhī transmitted from al-Bukhārī, both in his al-Sunan and in his works on ‘ilal. However, no study has been identified that compares the works of these two great scholars—who emerged from the same region and period—within the Kutub al-Sitta specifically regarding their Kitāb al-‘İlm. Yet, such a comparison would be beneficial in assessing al-Bukhārī’s influence on his student al-Tirmidhī in the field of

---

* Assist Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Theology, sehaldeniz@mersin.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3247-7490

ḥadīth methodology. In al-Ṣūḥb the first noteworthy aspect of the Kitāb al-‘Ilm is that it comes after the books "The Beginning of Revelation" and "Faith," respectively. In al-Sunan, this book is placed thirty-ninth in order. While al-Bukhārī includes fifty-three chapters (abwāb) in his Kitāb al-‘Ilm, al-Tirmidhī limits it to only nineteen. This may be because some methodological issues are addressed in ‘Ilal al-Ṣghīr, which is found at the end of al-Sunan and is considered either a separate book or an introduction (muqaddima). Therefore, when making a comparison, it should be taken into account that al-Tirmidhī might have discussed these topics in ‘Ilal al-Ṣghīr. Upon examining the chapter headings in the Kitāb al-‘Ilm of al-Sunan, it becomes evident that, apart from discussions on the writing of ḥadīths and reports concerning the Israelites, methodological issues are not addressed. Rather, introductory subjects such as the merit of ‘ilm and the gravity of the sin committed by falsely attributing statements to the Prophet (PBUH) are addressed. However, in his Kitāb al-‘Ilm, al-Bukhārī discusses various aspects of ḥadīth methodology, including the modes of reception (taḥammul) and transmission (adā), the wording formulas (ṣghā) and etiquette of narration, scholarly journeys (riḥla), and the preservation of ḥadīths. When this topic is examined, the scholarly influence of al-Bukhārī on al-Tirmidhī—previously highlighted in some studies—will be explored from yet another perspective.

Keywords: Hadith, Hadith Methodology, Book of Knowledge, Bukhari, Tirmidhi

El-Edebü'l-Müfred'de Derlenen Ahlak Hadislerinin Çocuk Eğitimindeki Rolü: Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı Perspektifinden Bir İnceleme

Hasan Sözen*

Özet

Bu çalışma, İmam Buhari'nin El-Edebü'l-Müfred isimli eserinde derlenen ahlak hadislerinin çocuk eğitimindeki rolünü incelemektedir. Ahlaki erdemlerin bireyin karakter gelişimi ve toplumla uyumlu bir yaşam sürmesi üzerindeki etkileri, modern eğitim kuramlarından biri olan Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı perspektifinden ele alınmaktadır. Özellikle çocukların model alarak öğrenme süreci, peygamberi ahlakın aktarımında ne kadar etkin bir yöntem olduğuna dair güncellenmiş bir değerlendirme sunmaktadır. Araştırmanın temel amacı, El-Edebü'l-Müfred'de yer alan ahlak hadislerinin çocuk eğitimi üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve bu hadislerin Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı çerçevesinde nasıl bir anlam taşıdığını ortaya koymaktır. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ahlaki öğütleri, sahabelerin davranışları ve nasihatleri, sosyal modelleme açısından güçlü bir referans noktası olmaktadır. Hadislerde özellikle ebeveynlere iyilik, akrabalık bağlarının korunması, doğru sözlülük ve adalet gibi konulara vurgu yapıldığı görülmüştür. Çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden literatür taraması ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Buna göre araştırmanın veri toplama aşamasında ulaşılabilen tüm bilimsel kaynaklardan yararlanılmıştır. El-Edebü'l-Müfred'de yer alan ahlak hadisleri tematik bir analiz yöntemiyle incelenmiş ve öne çıkan ahlaki değerler kategorize edilmiştir. Verilerin toplanmasında, hadislerin eğitimsel içeriğine dair daha önce yapılan akademik çalışmalar da dikkate alınmış ve özellikle ahlak çıkarsamalarına odaklanılmıştır. Araştırma sonuçları, El-Edebü'l-Müfred'de yer

---

* Doç. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, hasan.sozen@asbu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3141-2994

alan hadislerin, çocukların ahlaki gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini göstermiştir. Hadislerde, Peygamberimizin (s.a.v.) bizzat kendi davranışlarıyla örnek olması önemli bir modelleme unsuru olarak değerlendirilebilir. Gözlem yoluyla öğrenme özelliği taşıyan bu hadisler, Peygamber Efendimizin örnekliği üzerinden ahlaki davranışların model alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca, hadislerde geçen özendirme ve olumlu pekiştirme unsurları, çocukların ahlaki değerleri benimsemesini kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak, El-Edebü'l-Müfred'deki hadisler, bireylerin ahlaki davranışları gözlemleyerek (dikkat etme), pekiştirerek (güdüleme) ve model alarak (davranışa dönüştürme) öğrenmelerini sağlayan güçlü referans noktalarıdır. Özellikle ebeveyne iyilik, merhamet, doğruluk gibi konular, sosyal bilişsel öğrenme kuramının temel bileşenleriyle örtüşmektedir.

Anahtar kelimeler: El-Edebü'l-Müfred, Ahlak Hadisleri, Çocuk Eğitimi, Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı

The Role of Moral Hadiths Compiled in Al-Adeb al-Mufred in Child Education: A Review from the Perspective of Social Cognitive Learning Theory

Hasan Sözen*

Abstract

This study examines the role of moral hadiths compiled in Imam Bukhari's Al-Adeb al-Mufred in child education. The effects of moral virtues on the individual's character development and living a harmonious life with society are discussed from the perspective of Social Cognitive Learning Theory, one of the modern educational theories. In particular, it provides an updated assessment of how effective the process of children's learning by modelling is in the transmission of prophetic morality. The main purpose of the research is to evaluate the effects of the moral hadiths in Al-Adeb al-Mufred on child education and to reveal the meaning of these hadiths within the framework of Social Cognitive Learning Theory. The moral admonitions of the Prophet (PBUH), the behaviours and advice of the Companions are a strong reference point in terms of social modelling. In the hadiths, it has been observed that especially issues such as kindness to parents, protection of kinship ties, truthfulness and justice are emphasised. Literature review and document analysis, which are qualitative data collection techniques, were used in the study. Accordingly, all available scientific sources were utilised in the data collection phase of the study. The moral hadiths in Al-Adeb al-Mufred were analysed with a thematic analysis method and the prominent moral values were categorised. In collecting the data, previous academic studies on the educational content of the hadiths were also taken into consideration and especially the moral implications were focused on. The results of the study showed that the hadiths in Al-

---

* Assoc. Prof. Dr. Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, hasan.sozen@asbu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3141-2994

Adeb al-Mufred can play an important role in the moral development of children. In the hadiths, the example of the Prophet (PBUH) with his own behaviour can be considered as an important modelling element. These hadiths, which have the feature of learning through observation, enable moral behaviours to be taken as a model through the example of the Prophet. In addition, the elements of encouragement and positive reinforcement in the hadiths make it easier for children to adopt moral values. In conclusion, the hadiths in Al-Adeb al-Mufred are powerful reference points that enable individuals to learn moral behaviours by observing (paying attention), reinforcing (motivating) and modelling (transforming into behaviour). In particular, issues such as kindness to parents, compassion, and truthfulness overlap with the basic components of social cognitive learning theory.

Keywords: Al-Adeb al-Mufred, Moral Hadiths, Child Education, Social Cognitive Learning Theory

Hadis ve Bilim İlişkisi Bağlamında İmam Buhârî'nin Astronomi İle İlgili Rivayetleri

Hümevra Yılmaztürk Güleç*

Özet

Astronomi, İslâm medeniyetinde hem dini hem de bilimsel açıdan büyük önem taşıyan bir disiplin olmuştur. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette gök bilimleriyle ilgili birçok ayet ve hadis yer almaktadır. İslam âlimleri, astronomiyi evrenin sınırlarını anlamak ve dini pratikleri doğru bir şekilde yerine getirmek için bir araç olarak görmüştür. Nitekim İmam Buhârî'nin Camius-Sahih'inde yer verdiği astronomiyle (gök bilimi) ilgili rivayetler mevcuttur. Buhârî'nin yaşadığı üçüncü yüzyıl İslâm dünyasında hem ilmi hem de kültürel alanda büyük ilerlemelerin yaşandığı, astronomi ve hadis ilminde çalışmaların hızla geliştiği önemli bir dönemdir. Bu çalışma, İmam Buhârî'nin Sahih-i Buhârî eserindeki astronomiyle ilgili rivayetleri, hadis ve bilim ilişkisi bağlamında incelemeyi hedeflemektedir. İmam Buhârî'nin eserinde yer alan yıldızlar, ay, güneş ve doğa olaylarına dair rivayetler, İslâm'ın evren anlayışını ve bilimsel düşünceye yaklaşımını yansıtmaktadır. İnsan, namaz ve oruç gibi ibadetlerin vakitlerini belirlemede astronomi bilgisine ihtiyaç duyar. Bu rivayetler, Müslümanların evreni anlama çabalarında bilimsel yöntemlere başvurmalarını teşvik etmekte ve tevhid inancını güçlendirmektedir. Aynı zamanda İmam Buhârî'nin rivayet seçimindeki titiz metodolojisi, astronomi rivayetlerinin güvenilir bir şekilde aktarılmasını sağlamış ve bu rivayetlerin bilimsel gerçeklerle uyumlu olmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum Buhârî'nin hadis ilmindeki otoritesini ve bilimsel yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada, genel olarak astronomi bilimini, özel olarak da Buhârî'de geçen ilgili rivayetleri değerlendirmeyi de amaçlamaktadır. Ayrıca bilim ile hadisin birbirlerine bağlı olduğunu gösteren ve birbirini besleyen iki ayrı kaynak olduğunu ortaya koyan çalışmalardan biri

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, hmyraylmztrk@gmail.com, orcid.org/0009-0008-9399-1080

olacaktır. Buhârî'nin, dönemin âlimleri ve muhaddisleriyle astronomi alanında yapmış olduğu ilmî mülâhazalara da bakılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz. Astronomi bilimiyle hadis metinlerinin arasında uyuşma ya da ayrışma noktasında tespitlerde bulunmak da yarar sağlayacaktır. Sonuç olarak, İmam Buhârî'nin Sahîh-i Buhârî eserindeki astronomi ile ilgili rivayetleri, hadis ve bilim ilişkisini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu rivayetler, İslam'ın evren anlayışını ve bilimsel düşünceye yaklaşımını yansıtmakta, aynı zamanda Müslüman bilim insanlarının astronomi alanında çalışmalar yapmasına ilham kaynağı olmaktadır. Bu çalışmamızda, Buhârî'nin eserinde yer verdiği bazı rivayetler kapsamında günümüzde de bilimsel ve dini düşünceye nasıl katkıda bulunabileceği beklenen hedeflerdendir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Bilim, Buhârî, Astronomi.

Imam Al-Bukhari's Narrations On Astronomy In The Context Of The Relationship Between Hadith And Science

Hümeyra Yılmaztürk Güleç*

Abstract

Astronomy has been a discipline of great importance both religious and scientific in Islamic civilization. There are many verses and hadiths about astronomy in the Quran and Sunnah. Islamic scholars viewed astronomy as a tool for understanding the mysteries of the universe and performing religious practices correctly. Indeed, there are narrations related to astronomy included in Imam Bukhari's Camius-Sahih. The third century, during which Bukhari lived, was a significant period in the Islamic world marked by major advancements in both scientific and cultural fields, with rapid developments in astronomy and the science of hadith. This study aims to examine the narrations related to astronomy in Imam Bukhari's Camius Sahih within the context of the relationship between hadith and science. The narrations in Bukhari's work concerning stars, the moon, the sun, and natural phenomena reflect Islam's understanding of the universe and its approach to scientific thought. Humans need knowledge of astronomy to determine the times of acts of worship such as prayer and fasting. These narrations encourage Muslims to employ scientific methods in their efforts to understand the universe and strengthen their belief in tawhid. At the same time, Imam Bukhari's meticulous methodology in selecting narrations ensured the reliable transmission of astronomical reports and contributed to their compatibility with scientific facts. This demonstrates Bukhari's authority in the science of hadith and his scientific approach. This research also aims to evaluate the science of astronomy in general, and specifically the related narrations found in Bukhari. It will also be one of

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, hmyraylmztrk@gmail.com, orcid.org/0009-0008-9399-1080

the studies that demonstrates the connection between science and hadith, revealing that they are two distinct sources that complement each other. We believe it would be beneficial to also examine Bukhari's scholarly considerations on astronomy with the scholars and hadith narrators of his time. It will also be helpful to identify points of alignment or divergence between the science of astronomy and the hadith texts. In conclusion, the narrations related to astronomy in Imam Bukhari's Camius Sahih are of great importance in understanding the relationship between hadith and science. These narrations reflect Islam's understanding of the universe and its approach to scientific thought, while also serving as an inspiration for Muslim scientists to engage in studies in the field of astronomy. This study aims to explore how, within the context of certain narrations included in Bukhari's work, contributions can be made to both scientific and religious thought in the present day.

Keywords: Hadith, Science, Bukhari, Astronomy.

İmam Buhari'nin İslam Tarihi Metodolojisine Katkıları

Tarig Mohamed Nour Ali*

Özet

İmam Buhari (Muhammed b. İsmail el-Buhari), Hadis ilmi alanında çağının en büyük âlimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Peygamber Efendimiz (SAV) hakkında doğru rivayetlerin elde edilmesi konusunda yaptığı titiz ve özenli çalışma, İslam'ın temellerine büyük bir hizmet sağlamıştır. Çalışmaları, İslam'daki ikinci kaynak olan hukukun temellerini atmakla birlikte, Hadis terimlerinin bilimini kurmuştur. İmam Buhari'nin bu alandaki katkıları yalnızca Hadis ilmiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ünlü eseri "Sahih-i Buhari" aracılığıyla tarih biliminin metodolojisine de önemli bir katkı yapmıştır. Böylece, Peygamber'in Sünneti ve metodolojisi, genel olarak İslam medeniyetine ve özelde de Müslümanların tarih metodolojisine büyük bir katkı sağlamış, bu metodoloji, tarihçilerin çalışmalarında belirleyici bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Buhari'nin Hadisleri toplama ve doğrulama yöntemi, tarih yazımı ve belgelemesi için temel bir yaklaşım haline gelmiştir. Ayrıca doğruladığı materyaller, tarih yazımında güvenilir bilgiler sunmaktadır. Bu makale, İmam Buhari'nin Hadis doğruluğunu kabul etme metodolojisini, senedin eleştirisini ve ona bağlı olan nedenleri incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca konuların sınıflandırılması ve düzenlenmesi, kaynak eleştirisi, şahısların analizi ve farklı kaynaklardan faydalanma gibi katkılarını ele alacaktır. Çalışmanın kapsamı, genellikle Tarih ilmiyle ilişkilendirilen Buhari'nin bu önemli alandaki katkılarına yöneltilmiş bir bakış açısını ele alacaktır. Makale, Buhari'nin tarih metodolojisindeki rolünü ve Sahih 'inin güvenilir ve gözden geçirilmiş İslam tarihi kaynağı olarak önemini özetleyecektir. Bu noktalar tarihsel metodoloji kullanılarak tartışılacaktır. Makale, bunun yanı sıra, İmam Buhari'nin Büyük Tarih, Orta Tarih ve Küçük Tarih adlı eserleri aracılığıyla gösterdiği çabaları ele alacaktır. Bu eserler, Müslümanların tarihini yazma metodolojisini yansıtan gerçek bir katkı olarak kabul

* Dr. Öğrt. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Fakültesi, taignour95@gmail.com

edilmektedir ve İmam Buhari'nin tarih yazımındaki yönteminin açıkça ortaya konduğu çalışmalardır.

Sonuç olarak, İmam Buhari'nin Hadisleri toplama ve doğrulama yöntemleri, İslam tarihi metodolojisinin geliştirilmesine büyük katkı sağlayan, tarihsel kaynakların eleştirilmesi ve belgelenmesi sürecini başlatan önemli bir katkıdır.

Anahtar kelimeler: Tarih Metodolojisi, Tarih Kaynakları, Tarihsel Eleştiri, İslam Tarihi Yazımı, Buhari ve Tarih Kitapları

The Contributions of Imam Bukhari to the Methodology of Islamic History

Tarig Mohamed Nour Ali*

Abstract

Imam Bukhari (Muhammad Ibn Ismail al-Bukhari) is considered one of the greatest scholars of his time in the field of Hadith. His meticulous and careful work in obtaining accurate narrations about the Prophet (PBUH) has provided a great service to the foundations of Islam. His works not only laid the groundwork for Islamic jurisprudence, which is the second source of Islam but also established the science of Hadith terminology. Imam Bukhari's contributions extended beyond Hadith science and made a substantial impact on the methodology of historical science through his renowned work, Sahih al-Bukhari. Thus, the methodology of the Prophet's Sunnah has made a significant contribution to Islamic civilization as a whole, and specifically to the historical methodology of Muslims. This methodology has been adopted as a decisive approach in the works of historians. Bukhari's method of collecting and verifying Hadiths has become a fundamental approach to historiography and documentation. In addition to that the materials he verifies provide reliable information in historiography. This article aims to examine Imam Bukhari's methodology for accepting the authenticity of Hadith, his criticism of the chain, and the reasons attached to it. It will also discuss his contributions such as the classification and organization of topics, criticism of sources, analysis of individuals, and utilization of different sources. Lastly, the contributions made by Bukhari in the areas of classification and organization of topics, source criticism, analysis of individuals, and the use of different sources will be discussed. The scope of this study will focus on Imam Bukhari's significant

---

* Assist Prof. Dr., Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, taignour95@gmail.com

contributions to the field generally associated with historical science. The article will summarize Bukhari's role in historical methodology and the importance of his Sahih as a trustworthy and scrutinized source of Islamic history. These points will be discussed using historical methodology. Furthermore, the article will also address Imam Bukhari's efforts through his works titled Al-Tarikh al-Kabir, Al-Tarikh al-Awsat, and Al-Tarikh al-Saghir. These works are considered a genuine contribution to the methodology of writing Muslim history and clearly demonstrate Imam Bukhari's approach to historiography.

In conclusion, Imam Bukhari's methods of collecting and verifying Hadiths have played a pivotal role in the development of Islamic historical methodology, initiating the process of historical source criticism and documentation.

Keywords: Historical Methodology, Historical Sources, Historical Criticism, Islamic Historiography, Bukhari and History Books

Buhârî'nin Kur'ân ve Sünnet Yorumunda Bütünlük İlkesi: Vahiy Bütünlüğüne Bir Bakış

Mustafa Özyiğit*

Özet

Hadis ilminin en güvenilir isimlerinden biri kabul edilen Buhârî, (ö. 256/870) Kur'ân ve Sünnet arasındaki ilişkiyi bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. İmam Buhârî'ye göre Sünnet, Kur'ân'ın bir açıklayıcısı ve tamamlayıcısı olmuştur. O'na göre iki kaynak arasında kopmaz bir bağ bulunmaktadır. Hadisleri değerlendirirken sadece isnad kriterini değil, aynı zamanda metin içeriklerini de dikkate almış, rivayetlerin Kur'ân'a uygun olup olmadığını belirleyici bir ölçüt olarak kullanmıştır. Vahyin iki ana kaynağını birbirini destekleyen unsurlar olarak değerlendiren Buhârî, hadisleri Kur'ân'a arz etme yönteminin erken dönem uygulayıcılarından biri olmuştur. Buhârî'nin “el-Câmiu's-Sahîh” isimli eseri, hadis ilmi açısından en sahih kaynaklardan biri olarak kabul edilirken, aynı zamanda onun metodolojik yaklaşımını da yansıtmaktadır. O, hadisleri tasnif ederken ayetlerle ilişkili başlıklar kullanmış ve Kur'ân-Sünnet bütünlüğünü vurgulamıştır. Hadislerin Kur'ân'ı açıklama ve tamamlamadaki rolünü göz önünde bulundurarak, bazı rivayetleri bağlamsal olarak ele almış ve anlam bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Kur'ân ile çelişen rivayetleri kabul etmemesi, onun sahih bilgiye ulaşmadaki titizliğini ve metodolojik derinliğini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, Buhârî'nin hadislerinde Kur'ân-Sünnet ahengini nasıl sağladığı, bu bütünlüğü koruma adına hangi kriterleri gözettiği ve bu yaklaşımının İslâmî İlimlere olan katkıları değerlendirilmektedir. Buhârî'nin yönteminin temelinde, İslâmî hükümlerin ve inanç esaslarının sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlamak vardır. Hadislerin Kur'ân ile olan uyumunu gözetmesi, onun rivayetleri değerlendirirken yalnızca isnad zincirine değil, aynı zamanda metin tenkidine de önem verdiğini ortaya koymaktadır. O, farklı

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, mustafaozyigit056@gmail.com, orcig.org/0009-0007-9508-6984

rivayetleri bir araya getirerek Kur'ân'ın ve hadislerin bir bütünlük içerisinde yorumlanmasını sağlamış, böylece İslâmî ilimlerde sistematik bir yaklaşım sunmuştur. Çalışmada, doküman inceleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Buhârî'nin Kur'ân ve Sünnet yorumundaki bütünlük ilkesi, vahyin anlaşılmasına dair önemli bir perspektif sunmakta ve İslam ilim geleneğinde metodolojik bir model olarak kabul edilmektedir. Onun hadisleri tasnif ve yorumlama yöntemi, sonraki âlimler tarafından da benimsenmiş ve ilim geleneğinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu yaklaşımı, yalnızca hadislerin sahihliğini belirleme noktasında değil, aynı zamanda İslâmî bilgi sistematığının sağlıklı bir şekilde inşasında da büyük bir rol oynamıştır. Bu sonuçlar, Buhârî'nin Kur'ân ve Sünnet yorumunda takip ettiği bütünlük ilkesi, İslam ilimlerindeki bilgi aktarımlarında güvenilirlik, tutarlılık ve metodolojik bir disiplin olarak literatüre katkı sağlamaktadır. Hadisleri Kur'ân bağlamında değerlendirmesi, onun vahiy bütünlüğüne verdiği önemi göstermekte olup, bu anlayış İslam düşüncesinde önemli bir metodolojik model olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Sünnet, Buhârî, Vahiy, Bütünlük.

The Principle of Integrity in al-Bukhārī's Interpretation of the Qur'ān and Sunnah: An Overview of the Unity of Revelation

Mustafa Özyiğit*

Abstract

Al-Bukhārī (d. 256/870), who is regarded as one of the most reliable names of the science of hadith, dealt with the relationship between the Qur'ān and the Sunnah with a holistic approach. According to Imam al-Bukhārī, the Sunnah has been an explanation and complement of the Qur'ān. According to him, there is an unbreakable bond between the two sources. While evaluating the hadiths, he took into account not only the criterion of isnad but also the textual content and used it as a criterion to determine whether the narrations were in accordance with the Qur'an or not. Considering the two main sources of revelation as mutually supporting elements, al-Bukhārī was one of the early practitioners of the method of presenting hadiths to the Qur'ān. While al-Bukhārī's 'al-Jāmi al-Sahih' is considered one of the most authentic sources in the science of hadith, it also reflects his methodological approach. While classifying the hadiths, he used headings related to the verses and emphasised the unity of the Qur'an-Sunnah. Considering the role of hadiths in explaining and complementing the Qur'an, he handled some narrations contextually and tried to ensure the integrity of meaning. His refusal to accept narrations that contradict the Qur'an shows his meticulousness and methodological depth in reaching authentic knowledge. The aim of this study is to evaluate how al-Bukhārī achieved the harmony between the Qur'ān and the Sunnah in his hadiths, which criteria he observed in order to preserve this integrity, and the contributions of this approach to Islamic Sciences. The basis of al-Bukhārī's method is to ensure the healthy transmission of Islamic provisions and principles of belief. His observation of the harmony of the hadiths with the Qur'an reveals that he attaches

---

* Graduate Student, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, mustafaoyigit056@gmail.com, orcid.org/0009-0007-9508-6984

importance not only to the isnad chain but also to textual criticism while evaluating the narrations. By bringing different narrations together, he ensured the interpretation of the Qur'an and hadiths in a unity, thus providing a systematic approach in Islamic sciences. The study was analysed using the document analysis method. According to the findings, the principle of integrity in Bukhārī's interpretation of the Qur'ān and Sunnah offers an important perspective on the understanding of revelation and is accepted as a methodological model in the Islamic scholarly tradition. His method of classifying and interpreting hadiths was adopted by later scholars and had a great impact on the scholarly tradition. This approach played a major role not only in determining the authenticity of hadiths, but also in the healthy construction of the Islamic knowledge system. As a result, the principle of integrity that al-Bukhārī followed in his interpretation of the Qur'ān and Sunnah contributes to the literature as a reliability, consistency and methodological discipline in the transfer of knowledge in Islamic sciences. His evaluation of hadiths in the context of the Qur'an shows the importance he attached to the integrity of revelation, and this understanding continues to exist as an important methodological model in Islamic thought.

Keywords: Qur'an, Sunnah, Bukhārī, Revelation, Unity.

Oryantalist Literatürde Buhârî ve Sahîh'i: Makaleler

Sabri Çap*

Özet

Hadis musannefâtının en önemli eserleri 3./8. asırda yazılmış ve hadis tarihinde bu yüzyıl altın çağ olarak kabul edilmiştir. Müteâkip asırlarda ise İmam Buhârî ve el-Câmiu's-Sahîh'i büyük bir itibar görmüş ve en sahih hadis eseri kabul edilmiştir. Bununla birlikte erken dönemlerden itibaren Dârekutnî başta olmak üzere Buhârî'ye yöneltilen eleştiriler de söz konusudur. Günümüzde de gerek nüsha farklılıkları gerekse sahih olmayan hadis ihtiva edip etmediği bakımından Buhârî'nin Sahîh'i çağdaş hadis problemleri arasında tartışılan hususlardan biri durumundadır. İslâm tarihinde Buhârî ve Sahîh'i merkezî bir hüviyete sahip olduğu gibi oryantalizm tarihinde de Buhârî ve söz konusu eserinin sürekli gündemde olduğunu söylemek mümkündür. Erken dönemlerden itibaren oryantalistler tarafından Buhârî ve Sahîh'i üzerine çeşitli çalışma ve değerlendirmelerde bulunanlar olduğu gibi bazı Batı dillerine Sahîh'in kısmî veya tam tercümesi de yapılmıştır. Batı'da Buhârî ve eserleri hakkında oryantalistler tarafından yazılan doktora tezleri, kitap, kitap bölümleri, makale, tercüme, bildiri gibi akademik çalışmalar mevcuttur. Türkiye'de Buhârî ve eserleri hakkında yapılan oryantalistik çalışmalar hakkında bilgi bulunabilecek sınırlı araştırmalara rastlanmaktadır. Genelde İslâm, özelde hadis olmak üzere oryantalistik çalışmaların yakından takip edilmesi zorunludur. Bu tebliğde Batı'da Buhârî ve eserleri hakkında yazılan makaleler tespit edilerek muhtevalarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bildirinin hacmini aşmamak için Buhârî ve eserleri hakkında Batı dillerinde yapılan çok sayıda tercüme, tez, kitap ve kitap bölümleri çalışmaları araştırmancının dışında tutulacaktır. Bildiride öncelikle İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde yapılan çalışmalar dikkate alınması hedeflenmektedir. Bunun için geniş bir literatür taraması yapılmaya çalışılacaktır.

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, sabricap@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-1999-2893

Buhârî, Sahîh'i ve diğ er eserlerine oryantalistik ilginin yoğunlaştığı hususların belirlenmesi, oryantalistik çalışmalara cevap olabileceği d şuncesiyle kısmen İsl m dünyasında ve Batı'da Müslümanlar tarafından yapılan yabancı dillerdeki akademik çalışmalara da yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhârî, Oryantalizm, Sah h-i Buhârî.

Al-Bukhari and His Sahih in Orientalist Literature: Articles

Sabri Çap*

Abstract

The most important Hadith books were written in the 3rd/8th century, which is considered the Golden Age in the history of Hadith. In the following centuries, al-Bukhārī and his *al-Jāmi‘ al-Ṣaḥīḥ* gained great prestige and came to be regarded as the most authentic Hadith work. However, even in the early periods, al-Bukhārī faced criticism, particularly from al-Dāraqutnī. Even today, *al-Sahīḥ* remains a subject of discussion in modern Hadith studies, particularly regarding variations in manuscript versions and whether the work contains non-authentic Hadiths. While al-Bukhārī and his *Sahih* hold a central position in Islamic history, it is also evident that they have continuously been a topic of interest in the history of Orientalism. Since early times, Orientalists have conducted various studies and evaluations on al-Bukhārī and his *Ṣaḥīḥ*. Moreover, the work has been partially or fully translated into several Western languages. In the Western world, there are numerous academic works by Orientalists on al-Bukhārī and his works, including dissertations, books, book chapters, articles, translations, and conference papers. In contrast, in Turkey, there are only a few studies specifically addressing Orientalist works on al-Bukhārī and his writings. Closely monitoring Orientalist studies on Islam in general and Hadith in particular is essential. The aim of this presentation is to identify and analyze articles published in the Western world on al-Bukhārī and his work. Due to the limited scope of the study, numerous translations, dissertations, books, and book chapters in Western languages on al-Bukhārī and his works will not be included in the investigation. The research will focus on works written in English, German, and French. A comprehensive literature review

---

* Associate Prof. Dr., İzmir Katip Celebi University, Faculty of Islamic Sciences, sabricap@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-1999-2893

will be conducted for this purpose. The study aims to determine which aspects of al-Bukhārī, his *Sahih*, and his other works have been the focus of Orientalist research. Additionally, in an effort to provide responses to Orientalist studies, selected academic works by Muslim scholars in Western languages-both from the Islamic world and the West-will also be considered.

Keywords: Hadith, al-Bukhari, Orientalism, Sahih al-Bukhari.

Buhârî'nin Kadın Tâbiîn Râvileri

Şule Soyal Şenol*

Özet

Buhârî'nin hicri üçüncü yüzyılın önde gelen isimlerinden biri olarak hadis ilmine önemli hizmetleri olmuştur. Hadis ilminde otorite olarak kabul edilen Buhârî'nin öne çıkma sebeplerinin başında, ilk defa sahih hadisleri bir kitapta toplama amacının olması gelmektedir. Buhârî'nin sahih hadisleri bir araya getirmek amacıyla kaleme aldığı el-Câmi'us-Sahîh adlı eseri İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerim'den sonraki en sahih kaynak olarak kabul edilmiştir. Sahîh'in yüzden fazla şerhi yapılmış ve tekrar hadisleri çıkartılarak muhtasarlar hazırlanmıştır. Sahîh'in bab başlıkları, hadislerin konuları, senedleri incelenmiş, râvileri hakkında müstakil eserler yazılmış ve böylece üzerinde en fazla çalışma yapılan eserlerden biri olmuştur. Günümüzde de Buhârî ve el-Câmi'us-Sahîh hakkında çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. Buhârî'nin Sahîh'ten önce yazdığı et-Târîhu'l-kebîr adlı hacimli eseri, ricâl alanında kaleme alınmış ilk eserlerden kabul edilmektedir. Bu eserde sahâbeden başlayarak kendi hocalarına kadar yaklaşık 13.000 râvinin güvenilirlik derecelerini tespit etmiştir. Bu alanda yazdığı diğer eserleri et-Târîhu'l-evsağ, et-Târîhu'sşagîr, Kitâbü'dd'afâ'i'sşagîr, Kitâbü'l-Künâ'dır. Ancak Buhârî bu eserlerinde daha sonraki dönemlerde yazılmış olan ricâl ve tabakat türü eserlerde olduğu gibi kadınlara bir bölüm ayırmamış ve kadın râvileri madde başlığı olarak da zikretmemiştir. Kadın râvilerin isimlerini sadece erkek râvilerin hocaları arasında zikretmiş, onların güvenilirlik durumları hakkında bilgi vermemiştir. Yapılan taramada Kitâbü'dd'afâ'i'sşagîr adlı eserin sonunda bir kadın râvi adına rastlanmıştır. Bu çalışmada eserin mahiyetine katkıda bulunmak amacıyla Buhârî'nin Sahîh'inde rivâyeti bulunan kadın tâbiîn râvileri ve rivâyet sayıları tespit edilecektir. Bu râvilerin cerh durumları, sened zincirindeki hoca-talebe ilişkisi, akrabalık bağları ve hangi konularda

* Dr., Vaiz, Diyanet İşleri Başkanlığı, Bartın İl Müftülüğü, bisenol@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9726-9924>

hadis naklettikleri gibi hususlar ele alınacaktır. Ricâl ve tabakat kitaplarının incelenmesi sonucunda 300'ün üzerinde kadın tâbiîn râvi ismi tespit edilmiştir. Bu râvilerin 12'sinin Sahîh'te 102 rivâyeti olduğu görülmüştür. Ayrıca Buhârî Ümmü'd-Derdâ'nın üç ve Zeyd b. Sâbit'in kızının bir rivayetini bab başlığında zikretmiştir.

Anahtar kelimeler: Buhârî, el-Câmi'us-Sahîh, Tâbiîn, Kadın Tâbiîn, Râvi.

Al-Bukhārī's Female Tābiin Rāwīs

Şule Soyol Şenol*

Abstract

Al-Bukhārī, as one of the leading figures of the third century of Hijri, had important services to the science of hadith. One of the main reasons for the prominence of al-Bukhārī, who is accepted as an authority in the science of hadith, is that he aimed to collect the sahih hadiths in a book for the first time. Bukhārī's work al-Jāmi'us-Sahih, which he wrote in order to gather the authentic hadiths, is accepted as the most authentic source after the Qur'an in the Islamic world. Sahih has been commented on more than a hundred times, and muhtars have been prepared by removing repeated hadiths. The titles of the chapters of the Sahih, the subjects of the hadiths, and their senads have been analysed, and separate works have been written about the narrators, and thus it has become one of the most studied works. Today, studies on al-Bukhārī and al-Jāmi'us-Sahih continue. Al-Bukhārī's voluminous work al-Tāriḥ al-kabir, written before the Sahih, is considered one of the first works written in the field of rijāl. In this work, he determined the degree of reliability of approximately 13,000 narrators from the Companions to his own teachers. His other works in this field are al-Tāriḥ al-awsaṭ, al-Tāriḥ al-saghir, Kitāb al-afā'ī al-saghir, and Kitāb al-Kunā. However, al-Bukhārī did not allocate a section for women in these works, as in the later works of rijāl and tabaqāt, nor did he mention them as an article title. He only mentioned the names of the female narrators among the teachers of the male narrators and did not give information about their reliability. In the search, the name of a female rāwī was found

* Ph.D., Preacher, Directorate of Religious Affairs, Bartın Provincial Mufti's Office, bisenol@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9726-9924>

at the end of Kitāb al-D'afā'i al-sağr. In this study, in order to contribute to the nature of the work, the female tābiin narrators and the number of their narrations in al-Bukhārī's Sahih will be determined. Issues such as the jarh status of these narrators, the relationship between teacher and pupil in the sened chain, their kinship ties, and the subjects on which they narrated hadith will be discussed. As a result of analysing rijāl and tabaqāt books, the names of more than 300 female tābiin rāwīs were identified. Twelve of these narrators were found to have 102 narrations in the Sahih. In addition, al-Bukhārī mentioned three narrations of Umm al-Dardā and one narration of Zayd b. Thābit's daughter in the chapter title.

Keywords: Bukhārī, al-Jāmi'us-Sahih, Tābiin, Female Tābiin, Rāvi.

Buhârî ile İbn Kuteybe'nin Halku'l-Kur'an Meselesine Bakışları ve Ehl-i Hadis'e Etkileri

İbrahim Sağlam*

Özet

Buhârî (ö. 256/870) ve İbn Kuteybe (ö. 276/889), hicrî üçüncü asırda mihne olayları öncesi ve sonrasında yaşanan olaylara tanıklık eden önemli âlimlerdir. Buhârî *Halku ef'âlî'l-îbâd* adlı eserinde İbn Kuteybe ise *el-İhtilâf fi'l-lafz ve'r-red 'ale'l-Cehmiyye ve'l-Müşebbihe* isimli kitabında, Kur'an metnini telaffuz etme meselesinde Ehl-i Hadis arasında ortaya çıkan ihtilaflara değinmişlerdir. Bu süreçte Ehl-i Hadisin lafzîliği temsil eden bir kanadının; Halku'l-Kur'an meselesinde farklı düşünen âlimleri tenkit ettikleri yine bazı muhaddisleri cerh ederek hadisi alınmaz kimseler ilan ettikleri görülmektedir. Söz konusu mesele yüzünden birçok âlimin töhmet altında kaldığı anlaşılmaktadır. Araştırmanın konusu; Ehl-i Hadis arasında yaşanan ihtilaflara dair her iki müellifin tespitleri, ihtilafları gidermede sunduğu çözüm önerileri ve bu girişimlerin Ehl-i Hadis cephesinde oluşturduğu müspet ve menfi tesirlerdir. Hadis ve mezhepler tarihi başta olmak üzere farklı disiplinlerdeki yerli ve yabancı birçok araştırmacının, mihne ve onunla ilintili kurulan Halku'l-Kur'an konusunu merkeze alarak çeşitli akademik çalışmalar yaptıkları gözlenmektedir. Bu durum ilgili meselelerde yeni çalışmalara ihtiyaç var mı sorusunu akla getirmektedir. Aslında Buhârî'nin *Halku ef'âlî'l-îbâd* adlı eseri ile İbn Kuteybe'nin *el-İhtilâf fi'l-lafz ve'r-red 'ale'l-Cehmiyye ve'l-Müşebbihe* adlı eseri üzerine müstakil çalışmalar olsa da her iki eseri mukayese eden bir incelemenin yapılmadığı görülmektedir. Çalışmada zikri geçen müelliflerin penceresinden Ehl-i Hadise dair yaptıkları öz eleştiriler, nassları anlama ve yorumlamada takip ettikleri yöntemler ve Halku'l-Kur'an meselesinde sergiledikleri yaklaşımlar mukayeseli olarak ele alınacaktır. Aslında onların ortaya koydukları bakış açısının daha sonraları Ehl-i

* Dr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ibrahim.saglam@ahievran.edu.tr,
orcid.org/0000-0002-8706-7181

Sünnet'in bakış açısı haline geldiği de düşünüldüğünde ilgili müelliflerin tesirlerinin tahminden daha fazla olduğu söylenebilir. Çalışmada Buhârî ve İbn Kuteybe'nin meseleye benzer yönlerden açılım sağlaması dikkat çekicidir. Hatta İbn Kuteybe'nin söz konusu meselede Buhârî'den etkilenip etkilenmediğinin tespiti önem arz etmektedir. Araştırmanın hadis tarihi sahasında yapılacak incelemelere katkı vermesi öngörülmektedir. Bu çalışmada; Buhârî ve İbn Kuteybe'nin Cehmiyeci olmakla suçlandığı, bu iddialar karşısında onların kendilerini savunmak üzere eserler yazdıkları, derinlemesine araştırma yapmadan yanlı ve yanlış hükümlere ulaşan ve sonunda birçok muhaddisi haksız yere tenkid eden kesimleri itidalli olmaya çağırdıkları böylece Ehl-i Hadis arasında yaşanan ayrılıkları giderme konusunda çaba sarf ettikleri, her iki müellifin benzer delillerle görüşlerini ispatlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhârî, İbn Kuteybe, Halku'l-Kur'an, Ehl-i Hadis.

Bukhārī and Ibn K̄tayba's Views on the Issue of the Qur'an and Their Influence on the People of Ḥadīth

İbrahim Sağlam*

Abstract

Bukhārī (d. 256/870) and Ibn K̄tayba (d. 276/889) are important scholars who witnessed the events that took place before and after the miḥna incidents in the third century of the Hijra. Bukhārī in his work *Khalku ef'ālil-ibād*, and Ibn K̄tayba in his book *al-Ikhtilāf fi'l-lafẓ ve'r-red 'ale'l-Jahmiyya ve'l-Mushabbiha*, touched upon the disagreements that arose among the People of Ḥadīth in pronouncing the text of the Qur'an. In this process, it is seen that a wing of the Ahl al-Ḥadīth representing literalism criticized scholars who thought differently on the issue of the *Khalk* al-Qur'an, and again, they rejected some Ḥadīth scholars and declared them to be people whose Ḥadīths were unacceptable. It is understood that many scholars were accused because of this issue. The subject of the research is the findings of both authors regarding the disagreements between the Ahl al-Ḥadīth, the solution suggestions they offered to resolve the disagreements, and the positive and negative effects these attempts created on the Ahl al-Ḥadīth front. It is observed that many local and foreign researchers in different disciplines, especially in the history of Ḥadīth and sects, have conducted various academic studies focusing on the issue of the *Khalk* al-Qur'an and the issue of *Khalk* al-Qur'an related to it. This situation recalls the question of whether there is a need for new studies on the relevant issues. In fact, although there are independent studies on Bukhārī's work *Khalku ef'ālil-ibād* and Ibn K̄tayba's work *al-Ikhtilāf fi'l-lafẓ ve'r-red 'ale'l-Jahmiyya ve'l-Mushabbiha*, it is seen that no comparative study has been conducted on both works. In the study, the self-criticisms of the authors mentioned

---

* Assist. Prof. Dr., Ahi Evran University, Faculty of Theology, ibrahim.saglam@ahievran.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8706-7181

regarding the Ahl al-Ḥadīth, the methods they followed in understanding and interpreting the texts, and the approaches they exhibited on the issue of the People of the Quran will be discussed comparatively. In fact, when it is considered that the perspective, they put forward later became the perspective of the Ahl al-Sunnah, it can be said that the influences of the relevant authors are greater than expected. It is noteworthy that Bukhārī and Ibn K̄tayba provide similar perspectives on the issue. Furthermore, it is important to determine whether Ibn K̄tayba was influenced by Bukhari on the issue in question. The study concludes that Bukhārī and Ibn K̄tayba were accused of being Jahmiyahists, that they wrote works to defend themselves against these claims, that they called on those who reached biased and wrong judgments without conducting in-depth research and who eventually unfairly criticized many ḥadīth scholars to be moderate and that they made efforts to resolve the differences between the Ahl al-Ḥadīth, and it was concluded that both authors tried to prove their views with similar evidence.

Keywords: Ḥadīth, Bukhārī, Ibn K̄tayba, Khalkal-Qur'an, Ahl al-Ḥadīth.

Buhârî'nin Haber-i Vâhid-Umûmü'l- Belvâ İlişkisine Bakışı

Ayhan Çakıroğlu*

Özet

Haber-i vâhid, ilk dönemde “tek kişinin haberi” sonraki süreçte ise “mütevâtir seviyesine ulaşmayan haber” olarak tanımlanmıştır. Umûmü'l-belvâ ise “çokça karşılaştığı ve toplumda yaygınlaştığı için mükelleflerin kaçınmasının hayli zor olduğu hadiselerle bilinmemesinin âdeten mümkün olmadığı olay veya durumlar” olarak tanımlanır. Haber-i vâhid'in delil değeri, sıhhat ve amel şartları gibi konularda tarihsel süreçte farklı görüşler ileri sürülmüş ve tartışmalar yaşanmıştır. Umûmü'l-belvâ sayılan meselelerde haber-i vâhidin delil değeri tartışma konularından biridir. Hanefîler, sistemleştirdikleri arz yöntemini umûmü'l-belvâ'da vârid olan haberlere de uygulamışlar ve bu tür haberlerle amel etmemişlerdir. Diğer ekoller ve hadisçiler ise senedi sahih bir hadisin gereği ile amel edilmesi gerektiği ve umûmü'l-belvâ'da vârid olmasının hadisle amele bir engel teşkil etmediği görüşündedirler. Ehl-i Hadis'in önemli imamlarından Buhârî'nin de bu konuda hadisçiler ve Hanefîler dışındaki diğer ekollerle aynı görüşte olduğu söylenebilir. Hanefî usûl eserlerinde umûmü'l-belvâ'da vârid olduğu için amele konu olmayan pek çok örnek hadise yer verilmiştir. Namaz esnasında rükûya giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması gerektiği (Ref'û'l-yedeyn), cehrî kılınan namazlarda besmelenin cehrî okunması ve cinsel organa dokunmaktan dolayı abdestin gerekli oluşunu bildiren haberler konu ile ilgili zikredilebilir. Hanefîlerin umûmü'l-belvâ'da vârid olduğu için amel etmedikleri örnek hadisler merkeze alındığında, Ref'û'l-yedeyn dışında diğer haberlerle Buhârî'nin de amel etmemesi dikkat çekicidir. Ref'û'l-yedeyn konusunda ise Buhârî “Ref'û'l-yedeyn fi'ssalât” adıyla müstakil bir risale telif etmiş Hanefîlere eleştiriler yöneltmiştir. Hanefîlerin amel etmediği haberlerle Buhârî'nin de amel etmemesi O'nun Hanefîler ile yönlemsel ittifakının değil sıhhat şartlarının bir sonucu olduğu söylenebilir. Zîra O'nun Sahih'inde haber-i vâhid'in delil

* Doktora Öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, atalhazeynep@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4549-6172

oluşunu ortaya koyduğu “Ahbâru’l-âhâd” bölümü ve yine “İ’tisâm” bölümünün konu ile ilgili başlıkları incelendiğinde haber-i vâhid’in amele konu olabilmesi için umûmü’l-belvâ’da vârid olmaması gerektiği gibi şart ileri sürdüğü görülmemektedir. Bu çalışmada Buhârî’nin Haber-i vâhid-Umûmü’l-belvâ ilişkisine yaklaşımı incelenecektir. Konu ile ilgili daha önce yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlayamadığımız belirtilmelidir. Özetle denilebilir ki genelde hadisçiler özelde Buhârî, metne dönük yönleri olsa da büyük oranda senede dayalı olarak sıhhatini tespit ettikleri haberlerle amel etmişler ve Hanefîler gibi söz konusu haberlerin ayrıca umûmü’l-belvâ’da vârid olmaması gibi bir şarta itibâr etmemişlerdir.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Hanefîler, Haber-i Vâhid, Umûmü’l-Belvâ

Bukhari's View of the Haber-i Vahid-Umu'l-Belva Relationship

Ayhan Çakıroğlu*

Abstract

In the early period, haber-i vahid was defined as “the report of a single person,” while in the later period, it came to be understood as “a report that does not reach the level of mutawatir.” Umûmu’l-belvâ is defined as “incidents that frequently occur and spread within society to the extent that it becomes difficult for taxpayers to avoid them, as well as events or situations that are not traditionally known.” Throughout history, different views have been expressed, and discussions have taken place on issues such as the evidentiary value of haber-i vahid, its authenticity, and the conditions for acting upon it. The evidentiary value of haber-i vahid is a subject of debate, particularly in matters classified as umûmu’l-belvâ. The Hanafis applied their systematic method of validation (presentation) to reports related to umûmu’l-belvâ and refrained from acting upon such reports. On the other hand, scholars from other schools and hadith experts held the view that a hadith with an authentic chain of transmission should be acted upon, and its inclusion in umûmu’l-belvâ does not prevent its application. It can be said that Bukhari, one of the prominent imams of Ahl al-Hadith, shared this perspective with hadith scholars and non-Hanafi schools. Hanafi works on usul contain many examples of hadiths that were not acted upon because they were classified as umûmu’l-belvâ. Some examples include the hadiths stating that hands should be raised when going into and rising from ruku during prayer (Raf’u’l-yadayn), that the basmalah should be recited in umûmu’l-belvâ prayers, and that ablution is required after touching the genitals. When examining the hadiths that the Hanafis did not act upon due to their classification as umûmu’l-belvâ, it is noteworthy that Bukhari, except for Raf’u’l-yadayn, also did not act upon these reports. Regarding Raf’u’l-yadayn, Bukhari wrote an independent treatise

---

* PhD Student, Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences, atalhazeynep@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4549-6172

titled Raf‘u’l-yadayn fi’s-salât, in which he criticized the Hanafi position. However, it can be said that Bukhari's decision not to act upon certain reports that the Hanafis also did not accept was not due to methodological alignment with them but rather due to his conditions for authenticity. When examining the "Ahbâru’l-âhâd" section of his Sahih, where he presents haber-i vahid as valid evidence, as well as the relevant headings in the I’tisâm section, there is no indication that he required haber-i vahid to be excluded from umûmu’l-belvâ for it to be accepted. This study will analyze Bukhari's approach to the relationship between haber-i vahid and umûmu’l-belvâ. It should be noted that no independent study has been found on this topic. In conclusion, while hadith scholars in general, and Bukhari in particular, had a text-oriented approach, they primarily relied on reports whose authenticity they verified through their chains of transmission. Unlike the Hanafis, they did not impose a condition that a report must not be classified under umûmu’l-belvâ in order to be accepted.

Keywords: Bukhari, Hanafis, Haber-i Vahid, Umumu’l-Belva

التراجم القرآنية في صحيح البخاري أهميتها ومنهجها

Mücahit Elhut*

ملخص

الإمام البخاري رحمه الله رغم اشتهاره بعلم الحديث النبوي الشريف وأنه أمير المؤمنين في الحديث؛ لكن لا يمكن إنكار جهده الواسع في باب التفسير، وهذا الجهد العظيم في التفسير لم يكن مقتصرًا على مؤلفه الخاص بالتفسير؛ بل شمل الصحيح وما حواه من كتاب التفسير، والعديد من النبويات المتعلقة بآيات الذكر الحكيم، جعلته متميزًا كمحدث، وكمفسر في طريقة اختياره للأبواب في صحيحه.

وسيسعى الباحث إلى إبراز الإمام البخاري مفسرًا من خلال التراجم التي استخدمها في عناوين كتابه الجامع الصحيح، وتبيان عدد هذه الأبواب ومنهج البخاري في كتابه الجامع الصحيح وآلية استخدام البخاري للآيات القرآنية أثناء تبويبه للعديد من الأبواب مع اختلاف مواضيعها وأماكنها في ثنايا الكتاب، متبعًا المنهج الإحصائي الوصفي، وذلك وفق ما يأتي: مدخل تعريف بالبخاري وصحيحه بشكل موجز، ومبحث أول: جهوده في تراجم صحيحه من الآيات القرآنية، وذلك بسرد لأهمية التفسير عنده وعدد الأبواب المعنونة بالآيات القرآنية في كتاب التفسير، ومنهجه فيها، ومبحث ثاني: التراجم القرآنية للبخاري في خارج كتابه التفسير ومنهجه أيضًا فيها، لنتبين آلية التفكير عند البخاري في العنونة بالآيات القرآنية في كتاب التفسير وخارجه، ومدى أهمية ذلك عند الشراح لصحيحه ممن جاء بعده، وخاتمة تتضمن أهم النتائج والتوصيات.

الكلمات المفتاحية: الإمام البخاري، صحيح البخاري، التراجم عند البخاري، الآيات القرآنية في تفسير البخاري.

* Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, melhut@agri.edu.tr

Qur'anic Titling in Sahih al-Bukhari: Its Importance and Methodology

Mücahit Elhut*

Abstract

Imam Al-Bukhari (may Allah have mercy on him), despite being renowned for his expertise in the science of Hadith and being regarded as the Commander of the Faithful in Hadith, made significant contributions to the field of Tafsir (Quranic exegesis) as well. His immense efforts in Tafsir were not limited to his dedicated work on the subject but also extended to Sahih al-Bukhari, particularly its Book of Tafsir, along with numerous chapter headings related to the verses of the Noble Quran. This made him distinguished not only as a Hadith scholar but also as a Mufassir (exegete) through his unique selection of chapter titles in his Sahih.

The researcher aims to highlight Imam Al-Bukhari as a Mufassir by analyzing the chapter headings he used in his Jami' al-Sahih, identifying the number of such chapters, and examining his methodology in incorporating Quranic verses within various sections of his book, despite their diverse topics and placements. This study will follow a descriptive statistical approach and will be structured as follows:

Introduction A brief overview of Imam Al-Bukhari and his Sahih **First Section** His efforts in incorporating Quranic verses in the chapter headings of his Sahih, discussing the significance of Tafsir in his work, the number of chapters titled with Quranic verses in the Book of Tafsir, and his methodology in doing so. **Second Section** Analyzing Al-Bukhari's use of Quranic chapter headings outside the Book of Tafsir, along with his

---

* Assoc. Prof. Dr. Agri Ibrahim Cecen University, melhut@agri.edu.tr

methodology in these instances. Conclusion – Summarizing key findings and recommendations.

Keywords: Imam Al-Bukhari, Sahih al-Bukhari, chapter headings in Al-Bukhari’s work, Quranic verses in Al-Bukhari’s Tafsir.

تَقْيِيمُ الْفَرْضِيَّةِ الْقَائِلَةِ بِأَنَّ صَحِيحَ الْبُخَارِيِّ صَحِيحٌ مُعَلَّلٌ، وَبَيَانُ أَثَرِهَا فِي الْاِحْتِجَاجِ الْفِقْهِيِّ بِأَحَادِيثِهِ

Musab Hamod*

Hasan Şahin*

ملخص

يُعدُّ صَحِيحُ الْبُخَارِيِّ مِنْ أَكْثَرِ كُتُبِ الْحَدِيثِ مَكَانَةً فِي الْإِسْلَامِ، حَيْثُ اتَّفَقَتْ الْأُمَّةُ عَلَى صِحَّتِهِ وَتَلَقَّتْهُ بِالْقَبُولِ، غَيْرَ أَنَّ بَعْضَ الْبَاحِثِينَ الْمَعَاصِرِينَ، مِثْلَ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ عَوَّامَةَ فِي كِتَابِهِ "كَلِمَاتٌ عَنْ مَنْهَجِ الْإِمَامِ الْبُخَارِيِّ فِي صَحِيحِهِ رَوَايَةً وَدِرَايَةً" (دار المنهاج: 2024) والشَّيْخِ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْقَادِرِ بِاشْتَرَفٍ فِي كِتَابِهِ "مَنْهَجُ الْإِمَامِ الْبُخَارِيِّ فِي عَرْضِ الْحَدِيثِ الْمَعْلُولِ فِي الْجَامِعِ الصَّحِيحِ" (ابن حزم: 2016)، أَعَادُوا إِحْيَاءَ فَرْضِيَّةٍ مُثْبِتَةٍ لِلْجَدَلِ؛ مَفَادُهَا أَنَّ الْبُخَارِيَّ لَمْ يَكُنْ مُجَرِّدَ جَامِعٍ رَاوٍ لِلْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، بَلْ كَانَ أَيْضًا يَشِيرُ إِلَى عِلَلِ بَعْضِ الْأَحَادِيثِ فِي صَحِيحِهِ بِطُرُقٍ دَقِيقَةٍ وَغَيْرِ مُبَاشِرَةٍ، مِنْهَا مِثْلًا؛ إِخْرَاجُهُ الْحَدِيثَ فِي غَيْرِ الْبَابِ الْأَلْتِيقِ بِهِ، فَيَكُونُ فِي هَذَا الصَّنِيعِ إِشَارَةً مِنْهُ لِعَلَّةٍ فِي الْحَدِيثِ، وَلَيْسَتْ الْقَضِيَّةُ فِي الْأَحَادِيثِ الْمَعْلُوقَةِ الْخَارِجَةِ عَنْ إِطَارِ الصَّحِيحِ بِقَيْدِ "الْمُسْنَدِ" فِي اسْمِ كِتَابِ الْبُخَارِيِّ؛ "الْجَامِعُ الْمُسْنَدُ الصَّحِيحُ"، بَلْ وَفِي بَعْضِ الْأَحَادِيثِ الْمُسْنَدَةِ الْمَتَّصِلَةِ الَّتِي هِيَ أَسْلُ مَوْضُوعِ كِتَابِهِ. هَذِهِ الْفَرْضِيَّةُ تُثَبِّتُ أَسْئَلَةً جَوْهَرِيَّةً حَوْلَ طَبِيعَةِ صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ وَمَنْهَجِهِ فِي التَّصْحِيحِ وَالتَّعْلِيلِ، وَتَأْتِي ذَلِكَ عَلَى الْاِسْتِدْلَالِ الْفِقْهِيِّ بِأَحَادِيثِهِ. مَعَ أَنَّ نَقْدَ أَحَادِيثِ فِي صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ لَيْسَ جَدِيدًا فِي الْأُمَّةِ؛ فَقَدْ قَامَ بِهِ الدَّارِقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُ، كَمَا أَجَابَ ابْنُ حَجَرٍ الْعَسْقَلَانِيُّ وَغَيْرُهُ مِنَ الْعُلَمَاءِ عَنْ هَذِهِ الْاِنتِقَادَاتِ، لَكِنَّ الطَّرْحَ الْمُسْتَجَدَّ هُوَ أَنَّ الْبُخَارِيَّ نَفْسَهُ أَعْلَى هَذِهِ الْأَحَادِيثِ بِطَرِيقٍ غَيْرِ مُبَاشِرٍ.

* Dr. Öğretim Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, musabhamod@sinop.edu.tr
, orcid.org/ 0000-0002-7681-2537

* Doç. Dr. Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, hsahin@sinop.edu.tr, orcid.org/ 0000-0002-7585-994X

وتتمحورُ مُشكَّةُ البَحْثِ حَوْلَ تَقْيِيمِ صِحَّةِ الفَرَضِيَّةِ القَائِلَةِ بِأَنَّ صَحِيحَ البُخَارِيِّ "صَحِيحٌ مُعَلَّقٌ"، أَي أَنَّهُ كِتَابٌ يَشْتَمِلُ عَلَى الرِّوَايَاتِ الصَّحِيحَةِ، كَمَا أَنَّهُ يَشْتَمِلُ فِي الوَقْتِ ذَاتِهِ عَلَى أَحَادِيثٍ مُعَلَّلَةٍ تَعَمَّدَ البُخَارِيُّ إِخْرَاجَهَا فِي كِتَابِهِ لِلإِشَارَةِ إِلَى عِلْلِهَا؛ وَقَدْ لَا يَفْطُنُ إِلَى هَذِهِ الإِشَارَاتِ إِلا المِتَقَنُونَ مِنْ أَهْلِ هَذِهِ الصَّنْعَةِ، كَمَا يُجِيبُ البَحْثُ عَنِ الأَسْئَلَةِ التَّالِيَةِ:

هَلْ عِلْلُ الأَحَادِيثِ الَّتِي يُلْمَحُ إِلَيْهَا البُخَارِيُّ قَادِحَةٌ أَوْ غَيْرُ قَادِحَةٍ؟ وَهَلْ إِذَا قُلْنَا بِإِعْلَالِهَا تَكُونُ قَدْ خَرَجَتْ عَنِ مُسَمَّى الجَامِعِ الصَّحِيحِ المُسْنَدِ؟؛ كَمَا خَرَجَ المُعَلَّقُ، أَمْ أَنَّهُ دَاخِلَةٌ فِيهِ؟ بِاعْتِبَارِ أَنَّ الفَرَضِيَّةَ اسْتِنطَاقُ لِنَوَايَا البُخَارِيِّ، وَلَا أَدَلَّةٌ قَطْعِيَّةٌ عَلَيْهَا، وَهَلْ قَصَدَ البُخَارِيُّ بِإِيرَادِ أَحَادِيثٍ فِي غَيْرِ بَابِهَا أَنْ يَعْزِلَهَا؟ أَمْ قَصَدَ أَنَّهُ مِنَ الصَّحِيحِ غَيْرِ المَعْمُولِ بِهِ؟ وَكَيْفَ يُمَكِّنُ اسْتِقْرَاءً مَنَهْجِيَّةً البُخَارِيُّ فِي التَّعْلِيلِ وَفَقَّ هَذِهِ الفَرَضِيَّةُ؟ وَمَا تَأْتِيهِ هَذِهِ الفَرَضِيَّةُ عَلَى الإِحْتِجَاجِ الفِقْهِيِّ بِأَحَادِيثِ صَحِيحِ البُخَارِيِّ، مِنْ حَيْثُ دَرَجَتُهَا وَقُوَّةُ الإِحْتِجَاجِ وَالعَمَلِ بِهَا؛ مَعَ كَوْنِهَا مُعَلَّلَةً نَظْرِيًّا، فَقَدْ وَقَعَ الإِحْتِجَاجُ بِهَا عَمَلِيًّا فِي مَذَاهِبِ فِقْهِيَّةٍ مُعْتَبَرَةٍ.

وَيَهْدَفُ البَحْثُ إِلَى تَحْلِيلِ فَرَضِيَّةِ أَنَّ البُخَارِيَّ لَمْ يَقْتَصِرْ عَلَى رِوَايَةِ الأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، بَلْ ضَمَّنَ صَحِيحَهُ إِشَارَاتٍ إِلَى عِلْلِهَا، وَنَقَدَ هَذِهِ الفَرَضِيَّةَ نَظْرِيًّا بَعَرَضِهَا عَلَى أَقْوَالِ العُلَمَاءِ مِمَّنْ اشْتِغَلُوا عَلَى صَحِيحِ البُخَارِيِّ، وَتَطْبِيقِيًّا بِدِرَاسَةِ نَمَازِجٍ تَنَاطَلَتْهَا هَذِهِ الفَرَضِيَّةُ، وَاخْتِبَارِ مَدَى صِحَّةِ هَذِهِ الفَرَضِيَّةِ فِي ضَوْءِ مَنَاجِجِ النَّقْدِ الحَدِيثِيِّ، وَدِرَاسَةِ أَنْوَاعِ العِلْلِ الَّتِي قِيلَ أَنَّ البُخَارِيَّ أَوْرَدَهَا فِي صَحِيحِهِ، وَبَيَانَ أَثَرِهَا عَلَى تَصْنِيفِ الحَدِيثِ فِي مِيزَانِ الصَّحَّةِ وَالإِحْتِجَاجِ، وَمَدَى تَأْتِيرِ هَذِهِ الفَرَضِيَّةِ عَلَى الأَحْكَامِ الفِقْهِيَّةِ المُسْتَنْبَطَةِ مِنْ أَحَادِيثِ البُخَارِيِّ. بِاتِّبَاعِ مَنَهْجِ التَّحْلِيلِ وَالنَّقْدِ، وَالاسْتِقْرَاءِ النَّاقِصِ بِدِرَاسَةِ نَمَازِجٍ مِنْ هَذِهِ الأَحَادِيثِ، لَيْسَ بِقَصْدِ إِثْبَاتِ هَذِهِ الفَرَضِيَّةِ أَوْ نَفْيِهَا، وَإِنَّمَا بِهَدَفِ اخْتِبَارِ صِلَابَتِهَا وَاحْتِمَالِ تَأْتِيرِهَا فِي البُنْيَانِ الفِقْهِيِّ، إِذْ أَنَّ مَقَارَبَةَ صَحِيحِ البُخَارِيِّ بِالنَّقْدِ وَاسْتِجْلَاءِ مَقَاصِدِهِ الَّتِي لَمْ يُصَرِّحْ بِهَا تَحْتِاجُ إِلَى دِقَّةٍ وَتَحَرُّرٍ، لِمَا يُمَثِّلُهُ مِنْ قِيَمَةٍ مَعْنَوِيَّةٍ عَظِيمَةٍ فِي قُلُوبِ الأُمَّةِ الإِسْلَامِيَّةِ.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الفقه، العلل، أصول الفقه، صحيح البخاري.

Assessing the Hypothesis that *Şahih*-Bukhārī is a Critically Impaired Collection and Examining Its Impact on Juristic Argumentation Based on Its *ḥ*adīths

Musab Hamod*

Hasan Şahin*

Abstract

Şahih-Bukhārī is one of the most esteemed books of *ḥ*adīth in Islam, widely accepted by the Muslim ummah as authentic and received with consensus. However, some contemporary scholars, such as Shaykh Muḥammad ‘Awwāma in his book *Kalimat ‘an Manhaj al-Imām al-Bukhārī fi Şahih: Riwāyatan wa Dirāyatan* (Dār al-Minhāj, 2024) and Shaykh Sa‘īd b. ‘Abd al-Qādir Bāshanfir in his work *Manhaj al-Imām al-Bukhārī fi ‘Arḍ al-ḥ*adīth al-Ma‘lūl fi al-Jāmi‘ al-Şahih (Ibn Ḥazm, 2016), have proposed—or revived—a controversial hypothesis: that al-Bukhārī was not merely a compiler of rigorously authentic *ḥ*adīths but also subtly indicated defects (‘ilal) in certain narrations within his collection through indirect and meticulous methods. One such method, they argue, is his placement of a narration in a chapter that is seemingly unrelated to its content, thereby signaling a hidden defect.

This hypothesis does not concern the mu‘allaq (suspended) narrations, which are explicitly excluded from the strict criteria of authentication in the title al-Jāmi‘ al-Musnad al-Şahih but rather pertains to musnad (connected) narrations that fall within the scope of al-Bukhārī’s explicit authentication. This raises fundamental questions about the nature of *Şahih*-Bukhārī, his methodology in authentication and implicit

---

* Assist. Prof. Dr., Sinop University, Faculty of Theology, musabhamod@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7681-2537

* Assoc. Prof. Dr. Sinop University, Faculty of Theology, hsahin@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7585-994X

critique, and the extent to which this affects the jurisprudential application of his narrations.

Criticism of *ḥadīth* in al-Bukhārī is not novel; scholars such as al-Dāraquṭnī and others have engaged in this before, and figures like Ibn Ḥajar have responded to these critiques. However, the contemporary debate suggests something different: that al-Bukhārī himself deliberately included certain *ma lūl* (defective) narrations in his *Ṣūḥ* subtly marking their defects through non-explicit indications.

The research problem centers on evaluating the validity of the hypothesis that *Ṣūḥ* al-Bukhārī is “*Ṣūḥ* Ma lūl” (authentic yet critically impaired)—that is, while it comprises authentic narrations, it also contains narrations with hidden defects that al-Bukhārī intentionally included to indicate their weakness, though only perceptible to experts. This gives rise to several key questions. Are the defects alluded to by al-Bukhārī substantive (undermining authenticity) or inconsequential? If a narration is deemed *ma lūl* by al-Bukhārī, does this exclude it from his criteria of *Ṣūḥ* Musnad, similar to *mu ‘allaq* narrations, or does it remain within the scope of his authentication, given that this hypothesis is based on inferred intentions rather than definitive evidence? Did al-Bukhārī, by placing narrations in seemingly unrelated chapters, intend to indicate their defects, or was his purpose to classify them as authentic yet not jurisprudentially applicable (*ghayr ma ‘mūl bih*)? How can al-Bukhārī’s methodology in subtle critique be systematically examined under this hypothesis? What impact does this hypothesis have on the use of al-Bukhārī’s narrations in jurisprudential argumentation, both theoretically (in principle) and practically (in established legal schools)?

This study aims to analyze the hypothesis that al-Bukhārī did not merely compile authentic narrations but also embedded indications of their defects within his *Ṣūḥ*. It seeks to theoretically assess this hypothesis by comparing it with scholarly discussions on al-Bukhārī’s methodology and to empirically test it by examining specific narrations it addresses. The study also evaluates the validity of this hypothesis using the principles of *ḥadīth* criticism and examines the types of *‘ilal* (defects) that scholars claim al-Bukhārī subtly indicated in his work. Furthermore, it explores the impact of this hypothesis on the classification of narrations in terms of authenticity and juristic applicability, as well as its influence on the derivation of legal rulings based on al-Bukhārī’s narrations.

This analysis is conducted using a critical and analytical approach, relying on illustrative examples rather than exhaustive induction. The goal is not to confirm the hypothesis but to test its robustness and potential implications for the structure of Islamic legal thought. We remain fully aware that scrutinizing *Şihā*-Bukhārī or uncovering possible implicit intentions of al-Bukhārī demands precision, careful inquiry, and scholarly integrity, given the book's immense religious and scholarly significance in the Islamic tradition.

Keywords: Hadith, Islamic Jurisprudence, Defects (ʿIlal), Uṣūl al-Fiqh, *Şihā*-Bukhārī.

دور البنية الصوتية والصرفية في فصاحة الكلمة النبوية

— دراسة في كتاب التوحيد من صحيح البخاري

Salih Derşevi*

ملخص

كان النبي (صلى الله عليه وسلم) فصيح اللسان قوي العارضة، يفصل كلامه تفصيلاً غير ممل، مع سلامة طبع ونصاعة لفظ وقلة تكلف وجزالة معنى، اصطفاه الله تعالى ليكون موضع رسالته ومبلغ وحيه، اتصفت ألفاظه بحلاوة من غير تكلف وطلاوة من غير تزيين، إضافة إلى سلامة المعاني وحسن ملاءمتها للأحوال والمواقف. وصفه الجاحظ بقوله: " هو كلام قل عدد حروفه، وكثر عدد معانيه، وجل عن الصفة، ونزه عن التكلف، استعمل المبسوط في موضع البسط، والمقصور في موضع القصر، وهجر الغريب الوحشي، ورغب عن الهجين السوقي، فلم ينطق إلا عن ميراث حكمة، ولم يتكلم إلا بكلام حف بالعصمة، وشد بالتأييد، ويسر بالتوفيق.. " وما ذاك بالغريب عليه فهو من قریش ورضع من بني سعد ونشأ في مكة.

تتناول الدراسة فصاحة كلام النبي، وعلى وجه الخصوص الألفاظ والكلمات المفردة التي كان يختارها من بحر زاخر من كلمات اللغة العربية ومرادفاتها فيؤلف منها حديثه، ويرتقي به سلم الفصاحة حتى يبلغ أعلى درجات البلاغة والبيان. تهدف الدراسة إلى الوصول إلى تحليل موضوعي وتفسير علمي لهذه الفصاحة، وتستند في ذلك إلى المعايير التي اشترطها علماء البلاغة للفظ الفصيح والخصائص التي جعلوها سمات يعرف بها الكلام الفصيح ويمتاز عن غيره.

ومن بين هذه المعايير اتجهت عناية الباحث نحو السمات المتعلقة بالبنية الصوتية والصرفية للفظ حيث يفترض أن لها الدور الأكبر في وسم الكلمة بصفة الفصاحة، ومنحها الرشاقة والسلاسة والجرس الذي يريح اللسان ويخلب الأذن فيدعو النفس لقبولها. هذه المعايير هي اعتدال طول جذر الكلمة، وأن يتم اختيار أصواتها من مخارج منسجمة مع جهاز النطق عند العربي، وأن يجري

* Dr. Öğrt. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, salihdersevi@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1774-2460

تأليفها وترتيبها وفق الوجوه الأفصح والأكثر شيوعاً على لسان العرب الفصحاء، وأن يكون ثمة انسجام إيقاعي وصوتي تام بين حركات حروف الكلمة تجعل الانتقال بينها سلساً وسهلاً.

ولما كانت الدراسة الإحصائية لجميع كلمات الحديث النبوي عسيرة في ورقة بحثية كهذه وكان أقصر الطرق للوصول إلى نتائج مرضية يكمن في عينة تنوب عن الكل، ضرورة أن كلام المصطفى لا يتفاوت في فصاحته ولا يضطرب في أسلوبه، وقع اختيارنا على كتاب التوحيد من كتاب صحيح البخاري، والسبب في هذا الاختيار أن تكون نسبة الحديث إلى النبي (صلى الله عليه وسلم) في أعلى درجات الصحة والدقة، والبعد عن الرواية بالمعنى. وتقوم الدراسة على إحصاء الكلمات الواردة في أحاديث هذا الكتاب، ثم تصنيفها حسب عدد حروف جذر الكلمة إلى أفعال ثلاثية ورباعية وخماسية مجردة ومزيدة للإجابة على سؤال: أي الجذور أكثر استخداماً في حديث النبي. ثم تصنيف الكلمات حسب وجوه تأليفها من حيث ترتيب المخارج قريباً وبعداً واتجاه التنقل بينها للإجابة عن سؤال: إلى أي وجوه تأليف الكلمة تنتمي الغالبية العظمى من المفردات التي وردت في الحديث النبوي؟ ثم تختار الدراسة نماذج من كلمات عينة الدراسة وتقف عند أثر الحركات الخفيفة والثقيلة في تشكيل الموجة الصوتية في الكلمة، وذلك للإجابة عن سؤال: ما دور الحركات في جعل الكلمة النبوية فصحة. وبذلك يكون قد ظهر للباحث الدور الذي تلعبه البنية الصوتية في رفع ألفاظ الحديث النبوية إلى مصاف الفصاحة والتميز.

الكلمات المفتاحية: الفصاحة، الحديث النبوية، مخارج الحروف، صحيح البخاري، جذر الكلمة.

The Role of Phonological and Morphological Structures in the Eloquence of the Prophetic Words – A Study of the Book of Tawheed in Sahih Al-Bukhari –

Salih Derşevi*

Abstract

The Prophet Muhammad (PBUH) was endowed with unparalleled eloquence and rhetorical prowess. His speech was meticulously structured—concise yet comprehensive—delivered with natural fluency, linguistic purity, and depth of meaning, free from affectation or artificial embellishment. Chosen by Allah to convey His divine message, the Prophet's words possessed an inherent elegance—graceful without pretense, expressive without ornamentation—while maintaining clarity, coherence, and contextual appropriateness. Al-Jahiz described his speech: "His words were few, yet their meanings were abundant. His expressions transcended mere description and were free from artificiality. He employed expansive language where necessary and brevity where appropriate. He avoided obscure and archaic terms, steering clear of coarse or vulgar expressions. Every word he spoke was an inheritance of wisdom, safeguarded by divine protection, strengthened by revelation, and facilitated by divine guidance." This linguistic mastery was no anomaly, for the Prophet hailed from the Quraysh, the most eloquent of Arab tribes, and was nurtured among the linguistically refined people of Banu Sa'd before growing up in the heart of Makkah.

This study examines the eloquence of the Prophet's speech, focusing on the individual words and lexical choices he selected from the vast and rich repository of the Arabic language. His careful selection of words and their arrangement elevated his speech to the highest levels of eloquence and rhetorical excellence. The study aims to provide an objective analysis and a scientific explanation of this linguistic mastery. It is grounded

---

* Assist Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, salihdersevi@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1774-2460

in the rhetorical standards established by classical scholars to define eloquent speech and the distinctive characteristics that set it apart from other forms of expression.

Among these criteria, the study focuses on words' phonological and morphological features, as they are believed to play a crucial role in determining eloquence. These features contribute to the fluidity, elegance, and rhythmic quality of speech, making it pleasing to the ear and effortless to articulate. The key criteria include the balanced length of word roots, the selection of sounds that align with the natural articulation patterns of native Arabic speakers, the arrangement of phonemes according to the most eloquent and widely accepted linguistic structures, and the presence of a harmonious phonetic rhythm that ensures smooth and seamless transitions between sounds.

Given that a statistical analysis of all the words in the Prophet's hadith would be challenging in a paper of this scope and recognizing that a representative sample would yield more feasible results, the study focuses on a specific selection. The choice was made to use the "Book of Tawhid" from Sahih al-Bukhari, as it ensures the highest degree of authenticity and accuracy in the attribution of the hadith to the Prophet (PBUH) while avoiding narrations based on interpretations. The study involves counting the words used in the hadiths within this book and classifying them according to the root length of the word, categorizing them into trilateral, quadrilateral, and quinqueliteral roots, both simple and derived, to answer the question: Which roots are most frequently used in the Prophet's speech? The study further classifies the words based on their phonetic structure, analyzing the proximity and movement between articulatory points to address the question: Which phonetic structures dominate the vocabulary used in the Prophet's hadiths? Additionally, the study selects specific words from the sample and examines the impact of light and heavy vowel markings on the formation of the word's sound waves to answer the question: What is the role of vowel markings in enhancing the eloquence of the Prophet's words? In this way, the study reveals the significant role of phonological structure in elevating the words of the Prophet's hadith to the level of eloquence and distinction.

Keywords: Eloquence, Prophetic Hadith, Articulation Points, Sahih al-Bukhari, Word Roots

المذهب النحوي عند الإمام البخاري

حسين محمد المحميد*

ملخص

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين وبعد: فيركز هذا البحث على دراسة المذهب النحوي عند الإمام البخاري، من خلال استعراض اهتمامه باللغة العربية في صحيحه، وتحليل القضايا النحوية التي تناولها، وتحديد مدى تأثيره بأحد المذهبين النحويين: البصري أو الكوفي. تنبع أهمية البحث من الدور الكبير للغة العربية في فهم النصوص الشرعية، حيث كان الحفاظ على دقة الألفاظ عاملاً أساسياً في توثيق الحديث الشريف، مما جعل علماء الحديث يولون النحو أهمية خاصة لضبط الرواية وضمان صحتها.

يستعرض البحث علاقة علم الحديث باللغة العربية، ومدى إلمام الإمام البخاري بالنحو، إذ تشير المواضيع التي أبدى فيها اهتماماً بالقضايا اللغوية إلى وعيه العميق بأهمية اللغة في حفظ الحديث. كما يناقش البحث مدى تأثيره بالمدرسة النحوية البصرية أو الكوفية، من خلال تحليل نماذج نحوية وردت في صحيحه، ودراسة اختياراته اللغوية وموقفه من الخلافات النحوية، مما يساهم في تحديد ملامح منهجه النحوي. كما يتناول البحث أسلوب البخاري في تصحيح الألفاظ وضبط الروايات، ويبرز دوره في معالجة الأخطاء اللغوية التي قد ترد في النصوص الحديثية.

ويخصص البحث جزءاً لدراسة القضايا النحوية التي ناقشها الإمام البخاري ضمن الأحاديث، من خلال تحليل مواضع تضمنت مسائل نحوية صريحة، وإبراز منهجه في تصحيح اللحن والخطأ اللغوي. يكشف البحث عن مدى تأثير الدقة اللغوية في صياغة الحديث ونقله، موضحاً كيف ساهم البخاري في الحفاظ على سلامة اللغة العربية ضمن نصوصه الحديثية.

يخلص البحث إلى أن الإمام البخاري لم يكن مجرد ناقل للأحاديث، بل كان عالماً ذا اهتمام واضح بقواعد اللغة العربية، مما انعكس على أسلوبه في التوثيق والتصحيح. كما يقدم البحث توصيات

* Dr. Öğrt. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, hud.kk51@gmail.com, orcid.org/0000-0002-3630-5215

لمزيد من الدراسات حول العلاقة بين علم الحديث والنحو، وأثر ذلك في حفظ التراث اللغوي
والحديثي للأمة الإسلامية.

The Grammatical School of Thought in Imam al-Bukhari's Approach

Hüseyin Elmhemit*

Abstract

This research focuses on studying the grammatical school of thought in Imam al-Bukhari's approach by examining his attention to the Arabic language in his Sahih, analyzing the grammatical issues he addressed, and determining the extent of his influence by either of the two major grammatical schools: the Basra or the Kufa. The significance of this study arises from the crucial role of the Arabic language in understanding religious texts. The precision of wording was a fundamental factor in the authentication of hadith, leading hadith scholars to place great importance on grammar to ensure accurate transmission and reliability.

The research explores the relationship between hadith scholarship and the Arabic language, as well as Imam al-Bukhari's expertise in grammar. The instances where he showed a keen interest in linguistic matters indicate his deep awareness of the importance of language in preserving hadith. Furthermore, the study examines the extent of his inclination toward the Basra or Kufa school by analyzing grammatical examples found in his Sahih, reviewing his linguistic choices, and assessing his stance on grammatical disputes. This contributes to defining the features of his grammatical methodology. Additionally, the research investigates al-Bukhari's approach to correcting words and ensuring the accuracy of narrations, highlighting his role in addressing linguistic errors that might appear in hadith texts.

A section of the research is dedicated to studying the grammatical issues that Imam al-Bukhari discussed within the hadiths, by analyzing instances that explicitly involve

---

* Assist Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Theology, hud.kk51@gmail.com, orcid.org/0000-0002-3630-5215

grammatical matters and illustrating his method in correcting linguistic mistakes. The study reveals the extent to which linguistic precision influenced the formulation and transmission of hadith, demonstrating how al-Bukhari contributed to maintaining the integrity of the Arabic language in hadith texts.

The research concludes that Imam al-Bukhari was not merely a transmitter of hadith, but also a scholar with a clear interest in Arabic grammar, which was reflected in his documentation and correction methods. The study also provides recommendations for further research on the relationship between hadith studies and grammar and its impact on preserving the linguistic and hadith heritage of the Islamic tradition.

نقد آراء فؤاد سزكين في روايات البخاري المعلقة

Ahmet Tahir Dayhan*

ملخص

مع أن عنوانه الأصلي يحتوي على عبارة "الجامع الصحيح المسند المختصر"؛ إن كتاب الإمام البخاري هو مصدر لا يشتمل على الأحاديث "المتصلة" فحسب، بل يحتوي أيضاً على العديد من الروايات "المعلقة" البعيدة عن مظهر الاتصال. وهذه التعليقات التي لها خصائصها الخاصة والتي لا تدخل ضمن أصل موضوع الجامع، إلا أنها أصبحت مثار نقاش بين علماء الحديث من حيث الصحة والضعف وسبباً لبعض الانتقادات الموجهة إلى البخاري منذ تصنيفه. وإن حقيقة تضمين "الإلزامات والتتبع" للدان فطني (ت. 995/385) عدداً صغيراً من الأحاديث المعلقة، وهو أول كتاب مستقل ينتقد أسانيد الصحيحين، مؤشراً على أن مثل هذه الروايات الموجودة في الجامع لم تتعرض لانتقاد كثير بين محدثي تلك الفترة. أما مقالنا الذي بين أيديكم تهدف للوصول إلى التحليل الصحيح مُنطلقاً من أسلوب تصنيف البخاري، ينقسم إلى مبحثين: المبحث الأول؛ يتناول تعريف "التعليق" وأنواعه وأوضاعه في الجامع الصحيح على ضوء كتب ابن حجر العسقلاني (ت. 1448/852) خاصة، وإيضاحات أستاذه زين الدين العراقي (ت. 1403/806) وتلميذه السخاوي (ت. 1496/902)؛ وعلى هذا فإن كثيراً من الأحاديث المعلقة المروية بصيغة الجرّم أو التمرريض صحيحة، إما حسب شرط البخاري أو على شرط غيره من المحدثين وعلماء الجرح والتعديل، إلا أن القليل منها قد تُعتبر ضعيفة. والمبحث الثاني؛ يتضمن آراء وتأويلات م. فؤاد سزكين (ت. 2018) حول معلقات الإمام البخاري في كتابه " (بحوث حول مصادر البخاري؛ المطبوع باللغة التركية فقط، 1956) والردّ عليها. Araştırmalar لأن جميع تعاليق الجامع الصحيح تُفيد "الوجادة" عنده، بيد أن هذا الزعم الخاطيء مليء بتحريفات وتناقضات وبعيداً عن حلّ مُعضلة المعلقات.

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, atdayhan@adu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3447-651X

الكلمات المفتاحية: تعليقات البخاري، الحديث المعلق، فؤاد سزكين

Criticism of Fuad Sezgin's Views on al-Bukhārī's Mu'allaq Narrations

Ahmet Tahir Dayhan*

Abstract

Although its original title includes the phrase “a concise book that compiles the ḥadīths that are *ṣaḥīḥ* and *musnad*” (al-Jāmi‘ al-*ṣaḥīḥ* al-*musnad* al-*mukhtaṣar*), The book of Imām al-Bukhārī is a source that contains not only “*muttaṣil*” (contiguous) ḥadīths but also many “*mu'allaq*” narrations that are far from being *ittiṣil*. Although these unique *ta'liq*s are not the main purpose of the book, they have been a subject of debate among ḥadīth scholars in terms of their authenticity and weakness, and such narrations have partially been the cause of some of the criticisms voiced against *Ṣaḥīḥ* al-Bukhārī since its classification. Al-Dāraqutnī (d. 385/995) included a small number of *mu'allaq* ḥadīths in “*al-Ilzāmāt wal-Tatabbu'*”, the first independent work to criticise the sanads of the *Ṣaḥīḥ*. This is an indication that such narrations in al-Jāmi‘ did not lead to a negative approach among the *muḥaddith*s of that period. This study that aims to perform a healthy analysis based on al-Bukhārī's classification style, consists of two sections: The first section discusses the definition of “*ta'liq*”, its types and its usage in al-Jāmi‘ al-*ṣaḥīḥ* based on the works of Ibn *ḥajar* al-*ʿAsqalānī* (d. 852/1448) and the explanations offered by his teacher Zayn al-Dīn al-*ʿIrāqī* (d. 806/1403) and his student al-Sakhāwī (d. 902/1496). Accordingly, most of the *mu'allaq* ḥadīths narrated with *jazm* or *tamrīd* forms are *ṣaḥīḥ* according to the criteria set by al-Bukhārī or other *muḥaddith*s and scholars studying *jarḥ* and *ta'dil*, but a small number of them can be considered weak. The second section is a criticism and refutation against M. Fuad Sezgin's (d. 2018) views and commentaries, mentioned in his book “*Buhārī'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*”

* Assoc. Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Theology, atdayhan@adu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3447-651X

(Studies on the Sources of al-Bukhārī”, Turkish edition only, 1956), that all ta’līqs in **Shāh** al-Bukhārī express “wijāda”. This paper shows that the claims in the aforementioned study, far from solving the problem of mu’allaq **h**ādīths, contain many distortions and contradictions.

Keywords: Mu’allaq **h**ādīth, **Shāh** al-Bukhārī, Fuad Sezgin

أهمية موقف الإمام البخاري وتصرفه النقدي عند إيراده للتراجم المعلقة في كتابه التاريخ الكبير في الحكم على الروايات المشكلة المتعارضة والترجيح بينها
أحاديث "إباحة أكل الضب وتحريمه" الواردة في ترجمة ثابت بن دبيعة نموذجاً

Faisal Ahmad*

ملخص

تُبرز هذه الدراسة أهمية موقف البخاري من الروايات الحديثية المشكلة، إذ تتناول هذه الدراسة نموذجاً من الأحاديث المتعارضة التي أوردها الإمام البخاري في تاريخه الكبير. فقد وردت روايات عديدة تضمن بعضها أحكاماً في إباحة أكل الضب؛ كما تضمن البعض الآخر أحكاماً في تحريمه لكونه مسخاً لأمة من الأمم السابقة. وقد تناول البخاري هذه الروايات في كتابه التاريخ الكبير مُرجحاً فيما بينها من خلال منهجه النقدي ونظريته الثاقبة عند إيراده لهذه الروايات في التراجم المعلقة.

ويمثل تصرف الإمام البخاري النقدي من الروايات المتعارضة خارطة الطريق لحل الإشكالات الواردة في هذه الأحاديث وما شاكلها، وذلك من خلال استظهار النكات الحديثية عند إيراده لهذه الروايات في التراجم المعلقة للرواة؛ ما يسهم في الترجيح بينها وبيان أصح طرقها من خلال تعريف الإمام البخاري برواة هذه الأحاديث وبيانه لمواطن الضعف والقوة في رواياتهم تفصيلاً وتدليلاً، للوصول إلى صفة التعامل مع هذه الروايات قبولاً ورداً بالنظر إلى صفات وأحوال تختص بهؤلاء الرواة ما يسهم في فهم سبب هذا التعارض، إذ إنّ حصول التعارض فيما بين هذه الروايات يدل على أن الناقل لهذا الحديث قد أخطأ أو نسي أو وهم أو فهم غير ما أراده النبي صلى الله عليه وسلم.

وتعتبر التراجم المعلقة التي ساقها البخاري في مصنفاته وخصوصاً كتابه التاريخ الكبير مادة غنية بالأحكام الحديثية المتعلقة بالراوي والمروي حيث يمكن من خلال استظهار موقف البخاري من

* Dr. Öğrt. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, faysalahmad3232@gmail.com , orcid.org/0000-0002-8321-4527

هذه الروايات إزالة كثير من الإشكالات الحديثية الناتجة عن التعارض فيما بينها، بالإضافة إلى تليط الضوء على منهج البخاري في نقد المتن الحديثي من خلال دراسة طريقة إيراده لمتون هذه الأحاديث في التاريخ الكبير.

من هنا تأتي أهمية هذه الدراسة لتبرّر موقف الإمام البخاري وتصرفه النقدي عند إيراده المتعارضة في مصنفاته وخصوصاً كتاب التاريخ الكبير الذي يُشكّل خارطة الطريق الموصلة إلى الأحكام الصحيحة لمثل هذه الأحاديث المُشكلة؛ لوقوفه على علل هذه الأحاديث ودرأته بحال روايتها، مايسهم في الحكم على مروياتهم هذه الأحاديث لإعطاء كل منها الحكم المناسب للترجيح فيما بينها. وقد سلك البحث المنهج الوصفي التحليلي في بنيته التركيبية كون هذا المنهج يُساعد في طبيعته الإجرائية إلى بلوغ النتائج المرجوة من هذه الدراسة.

الكلمات المفتاحية: البخاري، التراجم المُعلّة، النقد الحديثي، التاريخ الكبير، ثابت بن دبيعة، الضبيب.

The importance of Al-Bukhari's stance in his book Al-Tarikh Al-Kabir and its contribution to resolving contradictions in hadiths. Hadiths on the permissibility and prohibition of eating The Dabb (spiny-tailed lizard) which Al-Bukhari mentioned in the biography of Thabit bin Wadi'ah

Faisal Ahmad*

Abstract

This study highlights the stance of Imam al-Bukhari and his critical approach when dealing with conflicting hadith narratives in his book Al-Tarikh al-Kabir, focusing on a specific example of the contradictory hadiths regarding the "permissibility and prohibition of eating lizard." The study aims to showcase how Imam al-Bukhari approached these conflicting reports using his unique critical methodology, which includes analyzing the ta l'il (critically annotated biographical sketches) of the narrators and identifying the strengths and weaknesses in their narrations.

The study addresses hadiths that either permit or prohibit eating lizards, where the contradiction arises due to differences in the understanding or mistakes of the narrators. It demonstrates how Imam al-Bukhari evaluated and preferred certain reports over others, shedding light on his critical methodology that aids in identifying the authentic hadiths and clarifying the ambiguity arising from contradictions between them.

Imam al-Bukhari's critical approach is characterized by a detailed examination of the hadith's defects (ilal) and a thorough assessment of the narrators' conditions. This is achieved through the ta l'il sections presented in Al-Tarikh al-Kabir, which offer valuable

---

* Assist Prof. Dr., Suleyman Demirel University, faysalahmad3232@gmail.com , orcid.org/0000-0002-8321-4527

insights into the reasons behind the conflicts between the hadiths. These sections demonstrate al-Bukhari's ability to distinguish between authentic and weak narrations by evaluating the narrators' credibility. In every ta'lil entry, al-Bukhari provides an extensive assessment of the narrators, highlighting the strengths and weaknesses of their narrations, thus aiding in the identification of the most reliable reports.

The ta'lil sections included by al-Bukhari are essential for understanding the contradictions in the hadiths. They go beyond merely transmitting the narrations, acting as a critical analysis of both the narrators and the content of the hadiths. This helps determine which reports are acceptable and which should be rejected. By examining the causes of these contradictions—such as errors, forgetfulness, or misinterpretations—the study elucidates al-Bukhari's method of resolving such issues.

This study demonstrates how Imam al-Bukhari's critical stance serves as an important guide in resolving hadith discrepancies, especially in cases of conflicting reports. It highlights al-Bukhari's methodology for handling these issues, offering a deeper understanding of how to correct hadiths and prefer the authentic ones. The study also emphasizes the significance of Al-Tarikh al-Kabir as a critical source for understanding and resolving conflicts between hadiths.

Keywords: al-Bukhari, ta'lil sections, hadith criticism, Al-Tarikh al-Kabir, Thabit ibn Wadi'ah, lizard.

اعتراضات شُرَّاح البخاري على مناسبة الأحاديث لتراجم الأبواب

Selman Keleş*

ملخص

تُعَدُّ السُّنَّةُ النَّبَوِيَّةُ الْمُطَهَّرَةُ الْمَصْدَرُ الثَّانِي لِلتَّشْرِيعِ الْإِسْلَامِيِّ، وَيُعَدُّ كِتَابُ الْجَامِعِ الصَّحِيحِ لِلْإِمَامِ الْبُخَارِيِّ أَصَحَّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى، وَهُوَ مَا دَفَعَ الْعُلَمَاءَ إِلَى الْإِهْتِمَامِ بِهِ اِهْتِمَامًا بِالْعَمَلِ، فَخَدَمُوهُ بِصُورٍ مُخْتَلِفَةٍ وَوَضَعُوا لَهُ شُرُوحًا عَدِيدَةً، وَقَدْ اعْتَمَدَ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِهِ أُسَالِيْبَ مُتَنَوِّعَةً فِي تَرْتِيبِ الْأَحَادِيثِ وَتَصْنِيفِهَا، كَمَا اتَّبَعَ مِنْهَا دَقِيقًا خَاصًّا فِي تَرَاجِمِ الْأَبْوَابِ، مِمَّا جَعَلَهُ وَمِنْذُ الْعُصُورِ الْأُولَى مَوْضِعَ اِهْتِمَامٍ خَاصٍّ لَدَى الْمُحَدِّثِينَ وَالْفُقَهَاءِ، فَأَلْفَتْ دَرَسَاتٌ عَدِيدَةٌ عَنِ تَرَاجِمِ أَبْوَابِ الْبُخَارِيِّ؛ هَدَفَتْ مِنْهَا الْعُلَمَاءُ إِلَى دِرَاسَةِ هَذِهِ التَّرَاجِمِ وَتَحْلِيلِ مَدَى دَقَّةِ التَّبْوِيبِ فِيهَا، وَمَعَ اسْتِمْرَارِ الْبَحْثِ فِي هَذَا الْمَجَالِ قَدِيمًا وَحَدِيثًا؛ نَجَدُ أَنَّ بَعْضَ الْعُلَمَاءِ قَدْ وَجَّهَ انْتِقَادَاتٍ لَعَدَدٍ مِنْ تَرَاجِمِ الْأَبْوَابِ فِي صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ، بِدَعْوَى أَنَّ الْأَحْكَامَ الَّتِي أوردَهَا الْبُخَارِيُّ فِي تَرَاجِمِ أَبْوَابِ الصَّحِيحِ قَدْ لَا تَدُلُّ الْأَحَادِيثَ الْمَرْوِيَّةَ فِيهَا عَلَى الْمَرَادِ مِنْهَا مَبَاشَرَةً؛ مِمَّا جَعَلَ هَذِهِ الْاِعْتِرَاضَاتِ ذَاتَ صَبْغَةٍ فِقْهِيَّةٍ فِي الْمَقَامِ الْأَوَّلِ، وَهُوَ مَا دَفَعَ شُرَّاحَ صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ لِلْاِعْتِنَاءِ بِمَسْأَلَةِ مُنَاسَبَةِ الْأَحَادِيثِ لِلأَبْوَابِ، فَنَاقَشُوا مَدَى اِنْسِجَامِ الرَّوَايَاتِ مَعَ تَرَاجِمِ الْأَبْوَابِ الَّتِي وَضَعَهَا الْبُخَارِيُّ؛ بِاتِّبَاعِ مَنْهَجِ تَحْلِيلِ الْمُتَوْنِ وَبَيَانِ دَلَالَةِ أَلْفَظِهَا، وَفِي حَالِ وُجُودِ إِشْكَالٍ فِي الْعِلَاقَةِ بَيْنَ الْحَدِيثِ وَغُتْوَانِ الْبَابِ، أَوْ عَدَمِ اِنْسِجَامِ أَوْ تَوَافُقِ بَيْنَهُمَا؛ اجْتَهَدَ الشُّرَّاحُ فِي بَيَانِ وَجْهِ الْمُنَاسَبَةِ بَيْنَهُمَا، وَذَكَرَ الْأَسْبَابَ الَّتِي جَعَلَتْ الْبُخَارِيَّ يُخَرِّجُ الْحَدِيثَ فِي الْبَابِ، وَكَانَتْ مَحَاوَلَاتِهِمْ اجْتِهَادِيَّةً مَبْنِيَّةً عَلَى بَيَانِ الْاِحْتِمَالَاتِ وَالتَّخْمِينِ، وَمَعَ أَنَّ الْكَثِيرَ مِنَ الرَّوَايَاتِ كَانَتْ مُنَاسَبَةً إِخْرَاجِهَا فِي الْبَابِ وَاضِحَةً، وَالتَّوَافُقُ ظَاهِرٌ بَيْنَ الْأَحَادِيثِ وَغُتْوَانِ الْبَابِ، إِلَّا أَنَّ هُنَاكَ الْعَدِيدَ مِنَ الْاِعْتِرَاضَاتِ وَالتَّسْؤُلَاتِ حَوْلَ أَسْبَابِ إِيرَادِ الْبُخَارِيِّ لَعَدَدٍ مِنَ الْأَحَادِيثِ فِي أَبْوَابٍ مُعَيَّنَةٍ؛ لَمْ تَكُنْ فِيهَا الْعِلَاقَةُ بَيْنَ الْحَدِيثِ وَبَابِهِ وَاضِحَةً، وَوُجَّهَتْ اِعْتِرَاضَاتٌ إِلَى بَعْضِ التَّرَاجِمِ، فَرَّرَ الْعُلَمَاءُ بِأَنَّهَا بِحَاجَةٍ إِلَى مَزِيدٍ إِبْصَاحٍ وَتَدْقِيقٍ، أَوْ أَنَّهَا لَا تَتَنَاسَبُ تَمَامًا مَعَ الرَّوَايَاتِ الْوَارِدَةِ فِيهَا، فَبَدَّلَ الْمُحَدِّثُونَ جُهُودًا عِلْمِيَّةً كَبِيرَةً فِي

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, skeles@kastamonu.edu.tr., orcid.org/0000-0002-3460-4991

سَبِيلِ إِيضَاحِ أَوْجِهِ الْمُنَاسِبَةِ بَيْنَ الرَّوَايَاتِ وَتَرَاجِمِ الْأَبْوَابِ الَّتِي وَضَعَهَا الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ، فَتَعَدَّدَتْ شُرُوحُهُمْ وَتَأْوِيلَاتُهُمْ لِهَذِهِ التَّرَاجِمِ، وَتَنَوَّعَتْ آرَائُهُمْ فِي بَيَانِ أَسْبَابِ إِيْرَادِ الْبُخَارِيِّ لِهَذِهِ الْأَحَادِيثِ، وَذَكَرَ أَوْجِهَ الْمُنَاسِبَةِ لَهَا مَعَ أَبْوَابِهَا، وَكَانَ مِنْ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَنَّ شُرُوطَ الْبُخَارِيِّ جَعَلَتْهُ يُعْرَضُ عَنْ رِوَايَةِ بَعْضِ الْأَحَادِيثِ، وَهُوَ الْأَمْرُ الَّذِي دَفَعَهُ لِلْإِسْتِدْلَالِ بِأَحَادِيثٍ فِي أَبْوَابٍ قَدْ لَا يَكُونُ وَجْهُ الْإِسْتِدْلَالِ فِيهَا وَاضِحًا، اعْتِمَادًا عَلَى إِشَارَاتٍ بَعِيدَةٍ خَفِيَّةٍ، قَدْ لَا تَظْهَرُ لِلْبَعْضِ، وَمِنْ هُنَا جَاءَتْ هَذِهِ الْوَرَقَةُ فِي دِرَاسَةِ هَذِهِ الظَّاهِرَةِ، وَبَيَانِ أَوْجِهِ الْمُنَاسِبَةِ لِإِيْرَادِ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ وَعِلَاقَتِهَا بِأَبْوَابِهَا، وَتَنَاوُلِ الْإِعْتِرَاضَاتِ الَّتِي أَشَارَ إِلَيْهَا الْعُلَمَاءُ بِالنَّقْدِ وَالتَّحْلِيلِ، وَذَلِكَ بِاتِّبَاعِ مَنَهْجِ الْإِسْتِقْرَاءِ النَّاقِصِ؛ بِدِرَاسَةِ نَمَازِجٍ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ وَأَوْجِهِ مُنَاسِبَتِهَا، وَتَرْجِيحِ مَا هُوَ رَاجِحٌ مِنْ ذَلِكَ، وَمَنَهْجِ التَّحْلِيلِ وَالنَّقْدِ؛ فِي بَيَانِ أَوْجِهِ الْإِعْتِرَاضَاتِ وَتَحْلِيلِهَا وَنَقْدِهَا، وَبَيَانِ أَوْجِهِ قَوَّتِهَا وَضَعْفِهَا، وَذِكْرِ مَصَادِرِهَا وَالْأَسْسِ الْعِلْمِيَّةِ لَهَا، بُغْيَةَ الْوُصُولِ إِلَى صُورَةٍ أَقْرَبَ لِلصَّوَابِ، وَفَهْمِ أَدَقُّ وَأَعَمَّقُ لِمَنَهْجِ الْإِمَامِ الْبُخَارِيِّ فِي التَّبْوِيْبِ، وَذَكَرَ تَرَاجِمِ الْأَبْوَابِ، وَإِيْرَادِ الْأَحَادِيثِ فِيهَا، وَطَّرَقَ الْإِسْتِدْلَالَ وَالْإِسْتِنْبَاطَ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ وَفَهَمَهَا.

الكلمات المفتاحية: البخاري، الحديث، الشُّرَاح، التَّرَاجِم، المُنَاسِبَةُ.

Objections Raised by Critics of al-Bukhārī Regarding the Appropriateness of Ḥadīths for Chapter Headings

Selman Keleş*

Abstract

The Prophetic Sunnah, purified and preserved, serves as the second major source of Islamic legislation. Among the various works that compile the Sunnah, al-Imām al-Bukhārī's al-Jāmi' al-Ṣaḥīḥ (the "authentic collection") is esteemed as the most reliable book after the Book of God, the Almighty. This reputation has led scholars throughout the ages to invest significant attention in the Ṣaḥīḥ, exploring it in numerous ways and creating various commentaries at different times. Al-Bukhārī employed a range of methods to organize and classify the ḥadīths, following a meticulous and distinctive approach to his chapter headings (tarājim al-abwāb). As a result, from the earliest generations, both ḥadīth specialists and jurists have focused particularly on his methodology, which inspired the development of specialized studies dedicated to al-Bukhārī's headings, assessing and evaluating the precision of his classification system. This academic interest in the subject persisted through later periods. Despite al-Bukhārī's scrupulous care, some scholars have voiced criticisms regarding particular headings in his Ṣaḥīḥ suggesting that the rulings (aḥkām) he inferred and enshrined in these headings might not directly follow from the ḥadīths he included under them. Consequently, such criticisms often bear a primarily jurisprudential character. This, in turn, compelled the commentators on al-Bukhārī's work to pay close attention to whether each heading indeed corresponds appropriately to the ḥadīths placed beneath it, examining the degree of coherence between the textual evidence and the headings selected by al-Bukhārī. They analyzed the textual content in detail, carefully considering

---

* Assist Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Theology, skeles@kastamonu.edu.tr., orcid.org/0000-0002-3460-4991

each wording and its implications. There was no need for lengthy investigation when the coherence between the heading and the ḥadīths was apparent. However, if an issue arose regarding the relationship between them, the commentators strove to clarify the aspect of relevance or to propose multiple possibilities that al-Bukhārī might have relied on in choosing a particular heading for those ḥadīths. Despite these efforts, certain objections remained concerning some specific headings, as some scholars deemed them in need of more elaboration or believed they did not fully align with the reports cited under them. Faced with such concerns, ḥadīth scholars exerted significant scholarly efforts to illuminate the linkage between the selected ḥadīths and the headings al-Bukhārī had devised. Their solutions and interpretations varied, but they did not always yield a definitive conclusion affirming a complete and obvious congruence between every single heading and the ḥadīths. In instances where al-Bukhārī did not present a fully suitable ḥadīth for a heading, his commentators tried to justify this through various arguments. Among the most prominent was the possibility that al-Bukhārī had set stringent conditions for inclusion in his collection, conditions that this or that ḥadīth or report did not meet, which led him to employ alternative ḥadīths whose mode of relevance might be less apparent to some readers. This study seeks to analyze and evaluate these objections through a systematic and critical scholarly approach based on induction, analysis, and the weighing of evidence. It aims to approximate the most accurate perspective and gauge the relative strength or weakness of these criticisms. The study further identifies the origins and sources of such objections, aspiring toward a deeper understanding of al-Imām al-Bukhārī's methodology in arranging and transmitting ḥadīths in his *Shūḥ*

Keywords: al-Bukhārī, commentators, headings (tarājim), suitability (munāsaba), ḥadīth

منهج الإمام البخاري في علل الحديث
-دراسة تطبيقية على كتابه الجامع الصحيح-

Abdulvahap Zeydan*

ملخص

إنَّ علم الحديث من أجلِّ العلوم وأشرفها وأعظمها عند الله قدراً، فشرف العلم بشرف المعلوم، وعلم الحديث هو العلم المعني بدراسة كل ما ورد عن النبي ﷺ من قول أو عمل أو تقرير أو صفة خُلِّقِيَّة أو خُلِّقِيَّة، وكذلك ما ورد عن الصحابة والتابعين رضي الله عنهم.

ومن نافلة القول أن صحيح البخاري أصح الكتب بعد كتاب الله، وقد تلقته الأمة بالقبول، وهذه الدراسة التي نقدمها، ما هي إلا محاولة للكشف عن منهج البخاري في موضوع "علل الحديث" على اعتبار أنه من أبرز هؤلاء الأئمة، والمسلم له بالتقدم في هذه الصنعة

والمنهج الذي سأتبعه في هذا البحث هو المنهج الاستقرائي التحليلي، وذلك باستقراء صحيح البخاري وأخذ الشواهد والأمثلة وتحليلها لاستخراج القواعد المتعلقة بعلم العلل، ثم مقارنة هذه النتائج بمواقف أئمة معاصرين للبخاري.

ولعل أهم شيء تقدمه هذه الدراسة، أنها ستجمع فوائد كثيرة كانت متفرقة في ثنايا كتب علوم الحديث والشروح وكتب العلل فيما يتعلق بمنهج البخاري في علل الحديث. وهذا من شأنه تسهيل الاستفادة من علم علل الحديث.

ويشتمل البحث على تمهيد وأربعة مباحث وخاتمة.

سأتناول في التمهيد تعريف العلة لغة واصطلاحاً، وبيان مواضعها وحكمها ودلائلها.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, abdulwahabzidan@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6104-5964

والمبحث الأول فيحتوي على مسائل متعلقة برجال البخاري: كمرتبة رجال البخاري ومقارنتها بمرتبة رجال مسلم، وموقف البخاري من رواية أهل البدع والأهواء والرواة المجاهيل وكيفية تخريجه لرواياتهم.

أما المبحث الثاني فيتناول مسائل متعلقة باتصال السند: كالعنعنة؛ محاولاً توضيح منهج البخاري فيها والموازنة بينه وبين الإمام مسلم في ذلك، وسنعرض نماذج من أحاديث الجامع الصحيح أعلنت بالانقطاع في سندها، مع ذكر أجوبة العلماء عليها.

أما المبحث الثالث فيشتمل على تعليل أحاديث في الجامع الصحيح بسبب التفرد، مع ذكر نماذج من الأحاديث التي استغربت أو استنكرت في الجامع الصحيح، والجواب عليها.

أما المبحث الرابع فيتناول تعليل أحاديث في الجامع الصحيح بسبب المخالفة، مع ذكر نماذج من صحيح البخاري لأحاديث أعلنت بسبب المخالفة، والجواب عليها .

وفي الخاتمة سأذكر أهم النتائج التي توصلت إليها من خلال هذه الدراسة

الكلمات المفتاحية: البخاري، الجامع الصحيح، العلل، التّفرد، المُخالفة.

Imam Al-Bukhari's Approach To Ilal Al-Hadith - An Applied Study Of His Book Sahih Al-Bukhari-

Abdulvahap Zeydan*

Abstract

Hadith is a science that deals with reports or narrations about the words, actions, approvals, or characteristics of the Prophet Muhammad (peace be upon him). Hadiths are an essential source of guidance for Muslims, second only to the Quran, because they provide practical examples of how to implement Quran teachings in daily life.

Ilal al-hadith is one of the most important branches of the study of hadith, which includes hadiths that seem accurate however there are some mistakes that damage the accuracy. Only scientists who are experts on this science have the right to comment on this field. Ilal al-hadith was systematized in the second century and eventually matured in the third Hijri century, as a consequence of narrating studies that were started during the time of the companions. Numerous books about the study of ilal have been published, besides that, some scholars have mentioned and spared a part for study of ilal in their books.

No doubt that Sahih al-Bukhari is the most authentic source after the Book of Allah, and the Islamic ummah has accepted it. This study that we are presenting is nothing but an attempt to reveal al-Bukhari's approach to the subject of "Ilal al-hadith" considering that he is one of the most prominent of these scholars, and it is acknowledged that he has advanced in this field.

The method that I will follow in this research is the analytical inductive method, through considering Sahih Al-Bukhari and taking evidence and examples and analyzing

---

* Assist. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, abdulwahabzidan@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6104-5964

them to extract the rules related to the topic of "Ilal", then comparing these results with the positions of scholars contemporary to Al-Bukhari.

One of the reasons that made me choose this topic, which is basically related to "Ilal al-hadith" is that the lack of a clear methodology for studying "Ilal al-hadith" among researchers in this field, and in the absence of this methodology, there has become a kind of chaos in evaluating hadiths and explaining their "Ilal".

In addition to that, it contributes to facilitating the use of books on the "Ilal al-hadith", as despite their abundance and diversity, they are difficult for specialists, let alone others. The general observation about these books is that they do not explicitly state the authenticity of hadith, and in many cases the ruling is referred to with the phrase (الحديث يشبه حديث فلان ولا يشبه حديث فلان), without stating the reason for this decision, which is known in this science as "karain et-terjih".

Perhaps the most important point that this study offers is that it will gather many benefits that were scattered throughout the books of Hadith sciences, commentaries, and books of Ilal. This will facilitate the benefit from the science of Ilal hadith.

The research includes an introduction, four chapters, and a conclusion;

In the introduction, I will discuss the definition of Ilal linguistically and technically, and explain its reasons, authenticity, and evidence.

The first section contains issues related to the narrators in Sahih al-Bukhari: such as the rank of al-Bukhari's narrators and comparing it to the rank of Muslim's narrators, and al-Bukhari's position on the narration of people of innovations and unknown narrators and how he graduated their narrations.

The second section deals with issues related to the connection of the chain of transmission: such as the use of narrations; trying to clarify Al-Bukhari's approach in this regard and to compare it with Imam Muslim. We will present examples of hadiths in Sahih Al-Bukhari that were criticized for being disconnected in their chain of transmission, with mentioning the scholars' answers to them.

The third section includes criticism of hadiths in Sahih al-Bukhari due to the uniqueness of the narrator "tafarrud rawi", with examples of hadiths that were found as weak or denounced in Sahih al-Bukhari, and the response to them.

The fourth section deals with the criticism of some hadiths in Sahih al-Bukhari due to opposition "muhkalafah", with examples from Sahih al-Bukhari of hadiths that were criticized due to opposition "muhkalafah", and the response to them.

In conclusion, I will mention the most important conclusions I reached through this study.

Keywords: Bukhari, Sahih al-Bukhari, Ilal, Tafarrud, Mukhalafah.

Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'inin Kaynakları ve Bölümleri Temelinde Bilimlere Katkısı

Ferhat Gökçe*

Özet

İslâm ilim kültür tarihimizin hiç şüphesiz en önemli ve en etkili şahsiyetlerinden birisi hicrî üçüncü asır İslâm âlimlerimizden İmâm Buhârî'dir (ö. 256/870). Buhârî, otoritesini her ne kadar en temelde hadisleri derlediği el-Câmi'u's-Sahîh isimli yapıtına borçluysa da; o sadece hadis ilmine değil, diğer ilim dallarına da önemli katkılarda bulunmuştur. Nitekim ansiklopedik mahiyetteki bu eserinde Siyer, Fıkıh, Arap dili gibi birçok farklı bilimin kaynaklarına başvurmuş ve birçok alanı ilgilendiren bölümler (el-kitâb) ve alt başlıklar (bâb) oluşturmuştur. Öte yandan tarih ve akâid ilmine, âdâb-ahlâk alanına ve literatürüne katkıda bulunduğu eserler de telif etmiştir. Yazıldığından günümüze el-Câmi'u's-Sahîh sadece hadisçilerin değil, fıkıhçıların, müfessirlerin, tarihçilerin, sûfîlerin hatta kelâmcı ve filozofların dahi en temel kaynakları arasında yer almıştır. Buhârî, farklı bilimlere ilgilendiren bölümlere sahip bir eser telif etmişse de onun bu eseri bu ilimlerde karşılık bulmuş mudur? Şayet karşılık bulmuşsa bu nasıl ve ne derecede gerçekleşmiştir? gibi sorulara verilecek cevaplar bu noktada önem arz etmektedir.

Türkiye'de Buhârî'nin kaynakları hadislerin yazılı kaynakları bağlamında Fuat Sezgin tarafından Ebû Ubeyde'nin (ö. 224/838) Mecâzu'l-Kur'ân isimli eser üzerine yaptığı incelemelerle gündeme gelmiş, Buhârî'nin filolojik kaynaklarından birisinin tespiti üzerine başladığı araştırmalar Türkiye hadis tarihinin oldukça kıymetli bir mesaisini ortaya çıkarmıştır. Sezgin'in bu mesaisi sened ve senedi temel alan bilim dallarında Buhârî'nin etki ve katkılarının tespit edilebileceği temel bir çalışma olmuştur. Bunun ötesinde ve devamı niteliğinde Buhârî'nin kaynakları üzerinde bilimlere katkısı

* Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ferhatgokce@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8181-1088

açısından yapılacak bir çalışmanın hadis tarihinin yanı sıra ilim ve kültür tarihimizin aydınlatılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple tebliğde Buhârî'nin el-Câmî'u's-Sahîh'inin tespit edilebilenlerden hareketle kaynaklarının ilim dallarına göre tasnifine girişilecek ve eserindeki bölümlerin hangi bilimlerle ilgili olduğu ve hangi bilimlere katkı sağladığı üzerinden tahlil ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Buhârî, el-Câmî'u's-Sahîh, Kaynakları, Bölümleri, Bilimler.

The Contributions of Bukhārī's *al-Jāmi al-Sahīh* to the Sciences Through Its Sources and Sections

Ferhat Gökçe*

Abstract

Without a doubt, one of the most important and influential figures in the history of Islamic science and intellectual culture is Imam Bukhārī (d. 256/870), one of the Islamic scholars of the 3rd century of the Hijra. Although Bukhārī owes his authority primarily to his work *al-Jāmi' al-Sahīh*, in which he compiled hadiths, he made significant contributions not only to the science of hadith but also to other branches of knowledge. In fact, in this encyclopedic work, he referred to sources from various sciences such as Sirah, Fiqh, and the Arabic language, and created sections (*al-kitāb*) and subheadings (*bāb*) concerning many fields. Furthermore, he authored works that contributed to the sciences of history, creed, ethics, and literature. Since its compilation, *al-Jāmi' al-Sahīh* has been one of the fundamental sources not only for hadith scholars but also for scholars of Fiqh, tafsīr, history, Sufism, and even theologians and philosophers. Although Bukhārī authored a work containing sections related to different sciences, the question arises: has this work found counterparts in these sciences? If so, how and to what extent has this occurred? These questions are crucial in this context.

In Turkey, Bukhārī's sources were brought to the forefront in the context of written sources of hadith by Fuat Sezgin, through his studies on Abu Ubayda's (d. 224/838) *Majāz al-Qur'ān*. The research that started with the identification of one of Bukhārī's philological sources revealed a valuable part of the history of hadith studies in Turkey. Sezgin's efforts have been a key study in identifying Bukhārī's influence and contributions in fields based on isnād (chains of narration) and related disciplines. Beyond this, a study on Bukhārī's sources and his contributions to the sciences would,

---

* **Assoc. Prof. Dr.** Ankara Yildirim Beyazit University, Faculty of Theology, ferhatgokce@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8181-1088

we believe, contribute to the illumination of not only the history of hadith but also the history of science and culture. Therefore, in this paper, an attempt will be made to classify Bukhārī's *al-Jāmi' al-Sahīh* according to its sources in various sciences, and an analysis and evaluation will be conducted regarding which sciences the sections of the work pertain to and which sciences they contribute to.

Keywords: Bukhārī, *al-Jāmi' al-Sahīh*, Sources, Sections, Sciences.

Buhârî'nin Yaşadığı Asrın İlmî ve Fikrî Arkaplanı

Sema Korucu Güven*

Özet

Tüm sosyal, beşerî ve fennî ilimler gibi İslâmî ilimler de her bir âlimin kendi ihtisas alanına katkı sağlaması ile zenginleşir ve sistemleşir. İlimlerin bu gelişimi esnasında âlimlerin fikirleri ve yazdığı eserleri dönemlerinin siyasî, sosyal ve ilmî çevresinden etkilenmektedir. Elinizdeki çalışma Müslümanlar tarafından Kur'ân'dan sonra en muteber dini metin olma hüviyetini haiz el-Câmiu's-Sahîh'in müellifi Buhârî'nin yaşadığı asrın ilmî ve fikrî arka planını konu edinmektedir. Bu kapsamda öncelikle hicrî III. asır Abbâsî halifelerinin, vezirlerinin, dönemin âlimlerinin ve halkının ilme gösterdiği yoğun teveccüh misallerle ifade edilecektir. Bu ilginin hangi ilmî sahalarda görüldüğü ve ilim talebinin hangi mekân ve kurumlarda karşılandığı incelenecektir. Ayrıca bu asırda Abbâsî coğrafyasında yaşayan Araplar, İranlılar, Türkler, Zenciler ve Hintliler gibi çeşitli etnik grupların fikrî temâyüllerine değinilecektir. Ardından farklı mezhep mensuplarına kucak açan Abbâsî hâkimiyeti altında halku'l-Kur'ân başta olmak üzere büyük günah işleyeninin durumu, imâmet meselesi, Hz. Ali'nin efdaliyeti vesair konuların ne denli gündem oluşturduğu ve taraftar topladığı incelenecektir. Tüm bu bahsedilenlerden elde edilen bulgular ise genelde hadis musanniflerinin özelde ise Buhârî'nin Hz. Peygamber, sahabe, tâbiûn ve daha sonraki nesillere dair kayda aldıkları bilgileri nasıl bir bakış açısıyla işlediklerini göstermesi bakımından önemlidir. Sözü edilen öneme binaen çalışmanın amacı hicrî üçüncü asırdaki ilmî ve fikrî ortamın toplum ve iktidar arasında nasıl bir etkileşime sebep olduğu, bu etkileşimin hadis tarihindeki süreci, bu süreçte meydana gelen tartışmaların, bunların doğurduğu düşünce ekollerinin Buhârî üzerindeki yansımalarını ve bu hususlardaki bilgiyi sunma biçimini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu çalışma bir nitel araştırma olup doküman analizi

* Dr. Öğrt. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, semagoven@cumhuriyet.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3622-5407

yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği üzere bu yöntemle toplanan bilgiler döneminin olaylarını ya da algılarını kendi zaman ve mekânı içinde anlamayı; konuyu okuyucuya gerçekçi ve betimsel bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Neticede Buhârî'nin yaşadığı dönem içerisindeki ilmî ve fikrî ortamın sünnetin ihtiva ettiği anlam, sünnetin sınırları, hadislerin dinde delil olarak kullanılması için gerekli şartlar gibi hadis-fıkıh etkileşiminin yanı sıra Asya'dan Avrupa ve Afrika'ya kadar genişleyen İslâm devletinin karmaşık toplumsal yapısı sonucu ortaya çıkan akîdevî meseleler, hadis-kelam ilişkisine neden olmuştur görülmüştür. Buhârî de eserlerinin tasnif metodunda, bâb başlıklarının adlandırılmasında, ricâl tercihinde bu ortamdan etkilenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhâri, Abbâsiler, İlmî Ortam, Fikrî Ortam.

The Scientific and Intellectual Background of Bukhārī's Century

Sema Korucu Güven*

Abstract

Like all social, humanitarian and scientific sciences, Islamic sciences are enriched and systematized by the contribution of each scholar to his or her field of specialization. During this development of the sciences, the ideas and writings of the scholars are influenced by the political, social and scientific environment of their time. This study deals with the scholarly and intellectual background of the century in which al-Bukhārī, the author of al-Jāmi al-Sahīh, which is the most authoritative religious text after the Qur'ān, lived. In this context, first of all, the intense interest of the Abbasid caliphs, viziers, scholars and the people of the third century of Hijri in science will be expressed with examples. It will be analyzed in which scientific fields this interest was seen and in which places and institutions the demand for knowledge was met. In addition, the intellectual tendencies of various ethnic groups such as the Arabs, Iranians, Turks, Negroes, and Indians living in the Abbasid geography in this century will be discussed. Then, under the Abbasid rule, which welcomed members of different sects, the extent to which issues such as the status of those who commit grave sins, the issue of imāmah, the superiority of Ali, and other issues, especially halq al-Qur'ān, created an agenda and gathered supporters will be examined. The findings obtained from all these issues are important in terms of showing how the hadith compilers in general and al-Bukhārī in particular processed the information they recorded about the Prophet, the Sahabah, the tābiūn and later generations. Given this importance, the aim of this study is to reveal how the scholarly and intellectual environment in the third century of the Hijr caused

---

* Assist Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, semagoven@cumhuriyet.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3622-5407

an interaction between society and power, the process of this interaction in the history of hadith, the debates that occurred in this process, the reflections of the schools of thought on al-Bukhārī, and the way he presented the information on these issues. This study is a qualitative research and document analysis method was used. As it is known, the information collected by this method aims to understand the events or perceptions of the period within its own time and space and to present the subject to the reader in a realistic and descriptive way. As a result, it is seen that the scholarly and intellectual environment in Bukhārī's time caused the hadith-fiqh interaction, such as the meaning of the sunnah, the limits of the sunnah, the conditions for the use of hadith as evidence in religion, as well as the aqīdahical issues that arose as a result of the complex social structure of the Islamic state that expanded from Asia to Europe and Africa, caused the hadith-theology relationship. Bukhārī was also influenced by this environment in the classification method of his works, in the naming of the titles of the chapters, and in his preference for the rijāl.

Keywords: Hadith, Bukhārī, Abbasids, Scholarly Environment, Intellectual Environment.

Tarihi Gerçeklere Aykırı Görülen Bazı Sahîh-İ Buhârî Rivayetlerinin Sıhhati ve Epistemolojik Değeri Üzerine

Fatma Yüksel Çamur*

Özet

Tanımı itibarıyla sahih hadis, metin yönünden şâz ve muallel olmama şartını taşır. İmam Buhârî'nin Sahîh'inde yer alan bütün hadislerin bu şartı taşıdığı kabul edilir. Ne var ki Sahîh-i Buhârî'de yer alan bazı rivayetlere metnin tarihî gerçeklere aykırı olması eleştirisi yöneltilmiştir. Eserdeki bazı siyer ve megâzi rivayetlerinde geçen yer, zaman ve şahıs isimlerinin vakıyyla uyumsuzluğu klasik kaynaklarda vehim, galat, hata vb. kavramlarla eleştirilmiş, bunlardan bir kısmı Buhârî müdafii şârih İbn Hacer (ö. 852/1449) tarafından da kabul edilmiştir. Sayıca büyük bir yekûn tutmasa da muhtevaya dair bu eleştiriler ilgili rivayetin sıhhati konusunda şüphe uyandırmaktadır. Günümüzde kimi hadis ve siyer araştırmacıları tarihî gerçeklere aykırılık eleştirisini daha da genişleterek, bazı Sahîh-i Buhârî hadislerinde ravinin şahit olmadığı ve bilmesi mümkün olmayan hadiselerin anlatılmasını muhtevanın olgusal gerçekliği hakkında soru işareti olarak değerlendirir. Muhtelif sahih rivayetlerde olayların oluş biçimiyle ilgili farklı anlatımlar klasik dönem muhaddislerine göre taaddüdü'l-hâdis ile yorumlanırken, günümüz araştırmacılarının önemli bir kısmı bu durumu râvi yanılması olarak görmektedir. Bütün bu mülahazalar üzerinden, 'Bazı Sahîh-i Buhârî rivayetlerinde tespit edilen tarihi gerçeklere aykırılık kusuru, ilgili rivayeti şâz ya da muallel kılar ve sıhhatine halel getirir mi?' sorusu gündeme gelmektedir. Soruya hayır cevabı verilse dahi, sahih bir rivayette yer alan hatalı bilgi onun epistemolojik değerini nasıl etkiler? Bir diğer ifadeyle, bir hadis rivayetinin sahih olması, ona zorunlu olarak güvenilir tarihsel veri vasfını kazandırır mı? Bu çalışmada Sahîh-i Buhârî ile mücessem gerçeklik haline gelen klasik sıhhat tanımının günümüz hadis, siyer ve tarih

* Dr. Diyanet İşleri Uzmanı, Diyanet İşleri Başkanlığı, fatma.camur@diyanet.gov.tr, orcid.org/0000-0002-8308-3205

araştırmalardaki izdüşümleri tartışılacaktır. Klasik ve modern dönemde eleştiri konusu olan seçili Buhârî rivayetleri hakkındaki sıhhat değerlendirmeleri ve muhteva analizleri üzerinden, tarihsel gerçeklere aykırılık kriterinin metnin sıhhati ve epistemolojik değerine etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır. Sonuç olarak, sahih hadis tanımı ile ilgili güncel tartışmalara bir katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sahih Hadis, Hadis Metni, Vehim, İlet, Tarih.

On The Soundness and Epistemological Value of Some Sahih Al-Bukhārī Narrations Considered Contradictory to Historical Facts

Fatma Yüksel Çamur*

Abstract

By definition, a sahih *hadith* has the condition of not being *shāz* (irregular) or *mu'allal* (defective) from the textual aspect. All *hadiths* in *Imām Bukhārī's Şihh* are considered to fulfil this condition. However, some narrations in *Şihh al-Bukhārī* have been criticized for being contrary to historical facts. The incongruity between the names of places, times and persons mentioned in some of the *sīra* and *maghāzī* narrations in *Şihh* and the facts has been criticised in classical sources using terms such as *wahm*, *ghalaṭ*, *khata'*. Some of these inconsistencies were also accepted by *al-Bukhārī's* defender and commentator, *Ibn al-Jar* (d. 852/1449). Although not a large number, these criticisms regarding the content raise doubts about the *siḥḥ* (soundness) of the relevant narration. Although not a large number, these criticisms regarding the content make the soundness of the narration questionable. Contemporarily, some *hadith* and *sīra* researchers have expanded the criticism of being contrary to historical facts even further, and consider the narration of events in some *Şihh al-Bukhārī hadiths* that the narrator did not witness and could not have known as a question mark about the factuality of the content. While classical scholars interpreted the different accounts of the events in various *şihh* narrations as a diversity of events, a significant number of contemporary researchers see this situation as a narrator's fault. Based on all these considerations, the question arises, "Does the deficiency of being contrary to historical facts detected in some *Şihh al-Bukhārī* narrations render the narration in question *shāz*

---

* PhD., Religious Affairs Specialist, Presidency of Religious Affairs, fatma.camur@diyanet.gov.tr, orcid.org/0000-0002-8308-3205

and/or *mu'allal* and affect its soundness?" Even if the answer is no, how does the erroneous information in a *shahādith* affect its epistemological value? In other words, does the soundness of a *hadith* narration necessarily make it reliable historical data? This study discusses the reflections of the classical definition of *shahādith*, which became an embodied reality with *Sahīh al-Bukhārī*, in contemporary *hadith*, *sīra*, and historical studies. Through the soundness and content analyses of selected Bukhari narrations, which have been the subject of criticism in the classical and modern periods, the effect of the criterion of contradiction with historical facts on the soundness and epistemological value of the *hadith* text will be attempted to be determined. In conclusion, it is aimed to make a contribution to the current debates on the definition of *shahādith*.

Keywords: Shahādith, Hadith Text, Wahm, Hidden Defect/illah, History

İmam Buhârî'nin el-Câmi'u's-sahîh'inin Otoritesini/Karizmasını Oluşturan Faktörler

Furkan Gan*

Özet

İmam Buhârî'nin el-Câmi'u's-sahîh'i tarihi süreç boyunca birtakım faktörler nedeniyle otoriteleşmiş ve bu otorite günümüze kadar gelerek büyük oranda kabul görmüştür. İmam Buhârî'nin eserinin otoriteleşme sürecine etki eden faktörler bu tebliğde ele alınacaktır. Tebliğ İmam Buhârî'nin sadece el-Câmi'u's-sahîh adlı eseriyle sınırlı olup bu kitabın 3./9. ve 4./10. asırlarda izlediği tarihi serüvene yani başlangıç noktalarına odaklanmıştır. el-Câmi'u's-sahîh'in otoritesi her ne kadar hicrî üçüncü asırdan günümüze geçirdiği süreç incelenerek daha detaylı ortaya konulabilirse de tebliğ sınırları göz önünde bulundurularak ilgili eserin ortaya çıktığı ilk asır olan 3./9. yüzyıl ile 4./10. yüzyılda esere yöneltilen değerlendirmeler sürecin temelini ortaya çıkarması yönüyle ayrı bir öneme sahiptir. Tebliğin amaçlarından biri İmam Buhârî'nin el-Câmi'u's-sahîh'inin otoritesini oluşturan faktörleri erken dönem temelinde ortaya çıkararak genelde bir kitabın özelde ise bu eserin nasıl otoriteleştiğine dair genel ve spesifik bazı kriterler ortaya çıkarmaktır. Tebliğin bir diğer amacı, hicrî üçüncü ve dördüncü asırlarda el-Câmi'u's-sahîh hakkında yapılan değerlendirmeleri ele alarak otoriteleşme sürecinin temelini dair genel bir tablo sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda yöntem olarak ilgili asırlarda ulemâ ve münekkitlerin İmam Buhârî ve el-Câmi'u's-sahîh'ine yönelik ifadeleri kronolojik olarak tespit edilmiş ve değerlendirmelerin bağlamı dikkate alınmıştır. Sonuç olarak İmam Buhârî ve eserine yönelik erken dönem müspet ve menfi tenkit ve değerlendirmelerin kitabın karizmasını desteklediği, sonraki asırlardaki otoritenin pekişmesine katkı sağladığı, İmam Buhârî hakkında anlatılan menkıbelerin odak noktasının zekâ olduğu, onun zekâsının gerek kendisinin gerekse eserinin konumunu

* Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, furkangan@mersin.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7837-3830

kuvvetlendirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca İmam Buhârî'nin, sahih hadisleri bir araya getiren ilk eserin sahibi olması, hadis sahasındaki uzmanlığı, hocalarını taklit etmemesi, onun hakkında görüldüğü ve Hz. Peygamber'in de rol aldığı ileri sürülen rüyalar ve böyle bir kitaba duyulan ihtiyaç da İmam Buhârî ve el-Câmi'u's-sahîh'inin karizmasını pekiştirmiştir.

Anahtar kelimeler: Hadîs, Otorite, Karizma, Buhârî, el-Câmi'u's-sahîh

Factors Contributing to the Authority/Charisma of Imam al-Bukhari's al-Jāmi' al-Sahih

Furkan Gan*

Abstract

Throughout history, Imam al-Bukhari's al-Jāmi' al-Sahih has gained authority due to various factors, and this authority has been largely accepted up to the present day. This paper examines the factors that contributed to the process of its canonization. Although the authority of al-Jāmi' al-Sahih can be more comprehensively analyzed by examining its development from the 3rd century AH to the present, the assessments made about the work during its initial centuries—specifically the 3rd/9th and 4th/10th centuries—hold particular significance as they form the foundation of this process. Therefore, this study is limited to Imam al-Bukhari's al-Jāmi' al-Sahih and focuses on its historical trajectory during these early centuries, emphasizing its formative stages. One of the aims of this study is to identify the factors that contributed to the authority of Imam al-Bukhari's al-Jāmi' al-Sahih in its early period and to determine general and specific criteria for how a book, in general, and this work, in particular, gained authority. Another goal is to present a general overview of the canonization process by analyzing the assessments made about al-Jāmi' al-Sahih during the 3rd and 4th centuries AH. To achieve this, the statements of scholars and critics concerning Imam al-Bukhari and his al-Jāmi' al-Sahih during these centuries were identified in chronological order, and their context was taken into account. As a result, it has been determined that the early positive and negative critiques of Imam al-Bukhari and his work played a role in strengthening the book's charisma and contributed to the reinforcement of its authority in later centuries. Furthermore, the narratives about Imam al-Bukhari predominantly

---

* Res. Assist., Mersin University, Faculty of Theology, furkangan@mersin.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7837-3830

emphasized his intelligence, which played a significant role in solidifying both his own status and that of his work. Additionally, Imam al-Bukhari's compilation of the first work exclusively consisting of authentic hadiths, his expertise in the field of hadith, his refusal to merely imitate his teachers, as well as reports of dreams in which he was seen—some of which were said to include the Prophet—and the pressing need for such a work further enhanced the charisma of both Imam al-Bukhari and his al-Jāmi' al-Sahih.

Keywords: Hadith, Authority, Charisma, al-Bukhari, al-Jāmi' al-Sahih

İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh Adlı Eserinde İlme Yaklaşımı Üzerine Bazı Mülâhazalar

Şemseddin Kırış*

Özet

İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh adlı eseri onun ilme yaklaşımını insanlara takdim eden çok sayıda işaret barındırmaktadır. Buhârî'nin ilme yaklaşımı sadece Kitâbü'l-ilm ve kitâbü ahbârî'l-âhâd bölümlerinde değil Sahîh'inin bütününe dağılmış vaziyettedir. Buhârî'ye göre ilim hukuk ve ahlakın imtizaç ettiği hakikatler bütünüdür ve bilgi ile eşitlenemez. Çünkü içinde hukuk, ahlak ve hikmet sevgisini barındırır. Bilgi yüklenmek değil, tarih inşa edici fâil olarak insana anlam katacak şekil ve ruh bütünlüğü, hayatın ve ölümün tüm unsurlarını kuşatacak anlam/mânâ yekûnudur. İlim (العلم) bir isim değil tabiatında süreklilik bulunan bir fiildir. Bilgilenmeden farkı, insana sorumluluk yüklemesi ve güç kullanımına ahlaki bir keyfiyet katmasıdır. Bilgilenme kibre sebep olabildiği halde ilim, içinde ahlakî bir dinamik barındırdığı ve ilahi bir yanı bulunduğu için kibrin sebebi olmaz. İlim güç kullanarak elde edilmez, Allah tarafından verilir. Mutlak ilim Allah'a nisbet edilir. İlmi kendine nispet etmek ilimsizliktir. Buhârî ilmin zıddı olarak cehaleti, "cehl/جهل" kelimesi ile terâciminde kullanmıştır. İlim bilgi ile eşitlenemeyeceği gibi cehalet de bilgisizlikle eşitlenemez. Amele dönüşmeyen bilgi ilim değildir. İlim arzda, semadan beslenmiş insanlar yetiştiren bereketli bir yağmur gibidir. İlim ilahî değerlerden beslenmiş medeniyet kurucu, insana hayat ve ölüm karşısında duruş getiren kuşatıcı anlamlar bütünüdür. İlmin kaldırılması kendisiyle amel edecek alimlerin vefatıyla olur. Peygamberler miras olarak dinar ve dirhem bırakmamıştır. Onların bıraktıkları amel edilecek ilim, tefekkür edilecek hikmettir. Peygamberlerin mirası müşahhas olarak âlimlerde vücut bulmaktadır. Nebevî mirasın sonraki nesillere taşınması, aktarılması, anlaşılması ve amel edilmesi peygamber vârisi âlimlerin

* Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, semseddinkiris@kmu.edu.tr,

sorumluluğundadır. Peygamber vârisi olmaya talip ilim ehli bu mirasın sorumluluğunu yerine getirmede zayıf kalmaları ile ilgili olarak ileri sürebilecekleri hiçbir geçerli mazeretleri bulunmamaktadır.

Anahtar kelimeler: İmam Buhârî, el-Câmi‘u’s-sahih, Kitâbü’l-‘ilm, Nübüvvet, Hikmet, Medeniyet

Some Considerations on Imam Bukhari’s Approach to al-ilm in his Work called al-Jami’u’s-sahih

Şemseddin Kırış*

Abstract

Imam Bukhari’s work called al-Jami’u’s-sahih contains many signs that introduce his approach to al-ilm to people. Bukhari’s approach to knowledge is not only in the sections of Kitab al-ilm and kitab al-ahbad but also spread throughout his work called Sahih. According to Bukhari, “el-ilm/ العلم” is the totality of truths that law and morality combine and cannot be equated with knowledge. Because it contains the love of law, morality and wisdom. Knowledge is not a burden, but a form and spirit that will give meaning to man as a history-building agent, a totality of meaning/sense that will encompass all elements of life and death. “el-ilm/ العلم” is not a noun, but a verb that has continuity in its nature. Its difference from knowledge is that it imposes responsibility on man and adds a moral quality to the use of power. While knowledge can cause arrogance, “el-ilm/ العلم” does not cause arrogance because it contains a moral dynamic and has a divine aspect. “el-ilm/ العلم” is not obtained by using force, it is given by Allah. The absolute “el-ilm/ العلم” is attributed to Allah. Attributing “el-ilm” to oneself is ignorance. Bukhari used the word “cehl/جهل” as the opposite of “el-ilm/ العلم” in his translation. “el-ilm/ العلم” cannot be equated with knowledge, and “cehl/جهل” cannot be equated with ignorance. Knowledge that is not transformed into action is not “el-ilm/ العلم.” “el-ilm/ العلم” is like a fertile rain that raises people nourished by the sky on earth. “el-ilm/ العلم” is a set of encompassing meanings that establish a civilization nourished by divine values and bring man to a stand against life and death. The removal

---

* Assoc. Prof. Dr. Karamanoglu Mehmetbey University, Faculty of Theology, semseddinkiris@kmu.edu.tr,

of al-ilm occurs with the death of the scholars who will act upon it. The prophets did not leave dinars and dirhams as an inheritance. What they left is “al-ilm/ العلم” to be acted upon, wisdom to be contemplated. The legacy of the prophets is embodied concretely in scholars. It is the responsibility of the scholars who are the heirs of the prophets to carry, transmit, understand and act upon the prophetic legacy to the next generations. The people of “al-ilm/ العلم” who aspire to be the heirs of the prophets have no valid excuses to put forward regarding their weakness in fulfilling the responsibility of this legacy.

Keywords: İmam Bukhari, al-Jami'u's-sahih, Kitab al-ilm, Prophethood, Wisdom, Civilization

Mezhep İmamlarının Fıkhî Görüşlerini Nakletme Noktasında Buhârî'nin Sahihindeki Metodu

Süleyman Sarı*

Özet

Ümmetin fakihi ve fakihlerin efendisi olarak bilinen İmam Buhârî (ö. 256/870) dört mezhep imamından sonra yaşamış, içlerinden sadece Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) öğrencisi olmuş, hocasının "Horasan bölgesinde Buhârî gibi bir âlim yetişmemiştir" diye takdir ettiği bir alimdir. Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahih isimli eserinde ana başlık (kitab) ve alt bölüm başlıkları (bab) altında verilen kısa ve özlü sunum kısmında (teracim bölümünde) konu ile ilgili naklettiği hadislere geçmeden önce kendi fıkhî görüşlerini ifade eder (Alimler, Buhârî'nin fikhının bu bölümlerde somut hale geldiği ifade etmişlerdir). Bu bölümde genellikle kendisinden önce geçen mezhep imamlarının ismine yer vermeden "bazıları", "bazı insanlar", "Ehl-i Hicaz", "Ehl-i Irak", "Ehl-i Irak'ın bazısı" ve "diğerleri" gibi lafızlarla onların görüşlerini nakletmesi tartışmalara sebep olmuştur. Kimisi Hanefî mezhebine yönelik olumsuz bir kanaate sahip olduğunu dile getirirken, bazıları da tam tersine o mezhebe verdiği değeri göstermek için bu yolu kullandığını belirtmişlerdir. Bu tür müphem ifadelerin sadece Hanefiler için kullanılmadığı, Maliki ve Şafii mezhebi için de kullandığı görülmektedir. Hint Bölgesi Hanefi alimleri Buhârî'nin Ebû Hanîfe'ye itirazları olarak algıladığı görüşlere cevap vermeye çalıştığı Ba'zu'n-nâs fi def'î'l-vesvâs ve Keşfü'l-iltibâs 'ammâ evredhü'l-Buhârî 'alâ ba'zî'n-nâs isimli eserleri dikkat çekmektedir. Çalışmamızda Buhârî'nin müphem lafızlarla nakillerine yer verdiği fıkhî görüşler ve bu görüşlerin sahiplerine yer vereceğiz. Özellikle Hint Bölgesi alimlerinin neden böyle bir savunmaya geçtiğini izah etmeye gayret göstereceğiz. Buhârî'nin bu üslubu kullanırken ne kastettiğini ve nasıl bir usul ve yöntem kullandığını tespit etmeye çalışacağız. Buhârî, dört mezhebin müntesipleri tarafından sahiplenilmiş

* Dr., suleysar@gmail.com, orcid.org/0009-0006-7572-5534

bir hadis alimidir. Onun sahih hadisleri nakletme hususundaki titizliği sebebiyle hadisçi yönünün ön plana çıkması fikhî görüşlerini ve bu tür bir metoda sahip olması onun nezaketini ortaya koymaktadır. Buhârî, başta Ebû Hanîfe olmak üzere tüm mezhep imamlarına saygılı davrandığı, nezaket yüklü ifadelerle onları ve görüşlerini yücelttiği anlaşılmaktadır. Bu da onun tüm mezhep müntesipleri nezdinde büyük ve saygın bir ilim adamı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Buhârî, Ebû Hanîfe, Fıkhi Görüş, el-Câmi'ü's-Sahih

Bukhari's Method in His Sahih Regarding the Transmission of the Juridical Opinions of the Madhhab Imams

Süleyman Sarı*

Abstract

Imam al-Bukhari (d. 256/870), known as "the jurist of the ummah" and "the master of jurists," lived after the four madhhab imams and was a student of only Ahmad ibn Hanbal (d. 241/855) from the sect imams. His teacher praised him, saying that "no scholar like al-Bukhari had emerged in the Khorasan region". In his work *Al-Jami' al-Sahih*, al-Bukhari expresses his own juridical views in the brief and concise introductory section (the tarajim section) under main headings (kitab) and subheadings (bab), before presenting the hadiths related to the topic. (Scholars have stated that al-Bukhari's jurisprudence becomes evident in these sections.) In this section, al-Bukhari often transmits the views of previous madhhab imams without mentioning their names, using phrases such as "some," "some people," "the people of Hijaz," "the people of Iraq," "some of the people of Iraq," and "others." This approach has led to debates and discussions. Some have claimed that he had a negative view of the Hanafi madhhab, while others have argued that he used this approach to demonstrate the value he placed on the school. It is observed that such ambiguous expressions were not used exclusively for the Hanafis but also for the Maliki and Shafi'i madhhabs. The works "Ba'dn-Nās fī Daf'i'l-Waswās" and "Kashf al-Iltibās 'ammā Awradahu al-Bukhārī 'alā Ba'dn-Nās", written by Hanafi scholars from the Indian subcontinent, are noteworthy as they attempt to respond to the views that they perceived as al-Bukhari's objections to Abu Hanifa. In this study, we will present the juridical opinions that al-Bukhari transmitted using ambiguous expressions and identify their proponents. Additionally, we will strive to explain why scholars from the Indian subcontinent felt the need to defend these

---

* PhD., suleysar@gmail.com, orcid.org/0009-0006-7572-5534

views. We will attempt to determine what al-Bukhari intended by using this style and the methodology he employed. Al-Bukhari is a hadith scholar who has been embraced by followers of all four madhhabs. His prominence as a hadith scholar is due to his meticulousness in transmitting authentic hadiths. However, his juridical views and the method he employed in this regard reflect his subtlety and scholarly refinement. It is clear that al-Bukhari treated all the madhhab imams, particularly Abu Hanifa, with respect, praising them and their views using courteous expressions. This demonstrates that he was a highly esteemed and respected scholar among the followers of all the madhhabs.

Keywords: Islamic Law, Bukhari, Abu Hanifa, Fiqh View, al-Câmi u's-Sahih

Dârekutnî'nin et-Tettebbu' Eserinde Buhârî'ye Yönelttiği

İlzamlar

Zehra Ulgür*

Özet

Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, ilelül-hadis ilminin teşekkül ettiği ve ilk eserlerin verildiği dönemin önemli münekkit âlimlerinden biridir. Onun değerlendirmeleri hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde delil ve kaynak kabul edilmiştir. Hadis kitapları içerisinde nâdide bir yeri olan el-Câmi'ü's-sahîh'inde geçen hadislerin isnadları ve metinleri incelenmiştir. el-Câmi'ü's-sahîh hadislerini inceleyenlerden birisi de münekkit âlimlerden olan Dârekutnî'dir. Onun Sahîhayn hadisleri hakkındaki değerlendirmelerini içeren kitabı et-Tettebbu' tespit edilebildiği kadarıyla bu alanda günümüze ulaşan ilk eserdir. Dârekutnî'nin et-Tettebbu'da yönelttiği tenkid ve değerlendirmeleri mahiyeti itibariyle farklılık arz etmektedir. Bu bildiride Dârekutnî'nin et-Tettebbu'da Buhârî'yi Müslim'in rivayetini nakletmemekle, eserinde tahrîc etmemekle ilzam ettiği hadisler incelenecektir. Eserde bu mahiyette Buhârî'ye altı ilzam yer almaktadır. Dârekutnî'nin Buhârî ve eserini çok iyi tanıdığı ve amacını bildiği halde ilzamlarını yöneltmesi ve bunlara el-İlzâmât'ta değil de et-Tettebbu'da yer vermesi dikkat çekicidir. Bu ilzamların cevaplanmasında Dârekutnî'nin genellikle senedden birkaç râvi ve metnin konusunu verdiği hadislerin öncelikle Sahîh-i Müslim'de geçen rivayetleri tespit edilerek isnad, râvi ve metin açısından değerlendirilmiştir. Ardından hadis kitaplarından tahrîci ve tariklerin mukayesesi yapılmıştır. Dârekutnî'nin isnad ve râvi değerlendirmeleri et-Tettebbu' özelinde ele alınmıştır. et-Tettebbu' eserinde Buhârî'ye yöneltilen altı ilzamların incelenmesi neticesinde bunlar hakkında değerlendirme yapmak mümkün olmuştur. Dârekutnî'nin hadislerin kendi dönemine gelinceye kadar sayıları artmış olan tariklerini mukayese ederek Buhârî isnadlarını gözden geçirdiği

* Dr, Uzman Vaiz, Diyanet İşleri Başkanlığı, zehraulgur@gmail.com

görülmüştür. Gerek Buhârî'nin hadisleri eserine almasında gerekse Dârekutnî'nin hadisleri isnadları ve râvileri ile değerlendirmesinde tek bir usûl takip etmedikleri konu, kişi ve hadisin tarihlerine göre farklı usûller kullanabildikleri neticesine ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Sahih-i Buhârî, Dârekutnî, et-Tettebbu', İlet.

NOT: Bu bildiri "Dârekutnî'nin Sahih-i Buhârî'de İletli Gördüğü Rivayetlerin Tahlili - et-Tettebbu' Ozelinde" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

The İlzāmāt Directed at Bukhārī in al-Dāraqutnī's al-Tatabbu'

Zehra Ulgür*

Abstract

Muhammad b. Ismā'īl al-Bukhārī is one of the important ḥadīth critics of the period when the science of 'ilal al-ḥadīth (the study of hidden defects in ḥadīth) was formed, and the first works in this field were produced. His evaluations were accepted as evidence and sources both in his own period and in later periods. The isnāds and texts of the ḥadīths in al-Jāmi' al-Ṣaḥīḥ, which holds a unique place among ḥadīth collections were examined. One of the ḥadīth critics who studied the ḥadīths in al-Jāmi' al-Ṣaḥīḥ was Dāraqutnī. His work al-Tatabbu', which contains his evaluations of the ḥadīths in the two Ṣaḥīḥs (Ṣaḥīḥ al-Bukhārī and Ṣaḥīḥ Muslim), is, as far as can be determined, the earliest surviving work in this field. The criticisms and evaluations that Dāraqutnī made in al-Tatabbu' are different in nature. This paper examines the ḥadīths in which al-Dāraqutnī holds Bukhārī accountable (ilzām) for not transmitting the narration found in Muslim's work or for not including it in his collection. In al-Tatabbu', there are six such ilzām directed at Bukhārī. It is noteworthy that Dāraqutnī, despite being well-acquainted with Bukhārī and his methodology, presented these ilzām in al-Tatabbu' and not in al-Ilzāmāt. In addressing these ilzāmāt the first step was to identify the versions of the ḥadīths found in Ṣaḥīḥ Muslim and then analyze them in terms of isnād, transmitters (rāwīs), and text. Subsequently, the transmission of these ḥadīths in other ḥadīth books and their transmission routes (turuq) were compared. Dāraqutnī's assessments of isnāds and narrators were discussed specifically in the context of al-Tatabbu'. As a result of analyzing the six ilzām directed at Bukhārī in al-Tatabbu', it has been possible to provide an overall assessment of these criticisms. It has been observed that al-Dāraqutnī scrutinized Bukhārī's isnāds by comparing them with the increasing

* PhD., Expert Preacher, Presidency of Religious Affairs, zehraulgur@gmail.com

number of transmission routes (turuq) that had emerged by his time. The study concludes that neither Bukhārī, in his selection of ḥadīths for inclusion in his work, nor al-Dāraqutnī, in his assessment of ḥadīths based on isnāds and transmitters, adhered to a single methodological approach. Instead, they applied different methodologies depending on the subject, individuals, and transmission routes of the ḥadīths.

Keywords: Hadīth, al-Jāmi' al-Ṣaḥīḥ, ad-Dāraqutnī, al-Tatabbu', ʿilla.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Babanzâde Ahmed Naim'in Tecrid-i Sarîh Tercümesi Üzerine Bir Değerlendirme

M. İhsan Hacısmailoğlu*

Özet

Hadis ilminin en büyük âlimlerinden olan İmam Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh adlı eseri, İslâm dünyasında en güvenilir hadis kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Ancak geniş kapsamlı bu büyük eser, zaman içinde farklı çalışmalarla özetlenmiş, sadeleştirilmiş ve hakkında şerhler yazılmıştır. Bu çerçevede, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşam sürmüş olan Babanzâde Ahmed Naim'in, Buhârî'nin hadislerini daha anlaşılır hale getiren Tecrid-i Sarîh'ine yazdığı tercümesi, kendi döneminde önemli bir çalışma olarak telif edilmiştir. Böylelikle Babanzâde bu eseri Türkçeye kazandırarak Türk toplumunda hadis ilminin yayılmasına büyük katkı bulunmuş ve Türkiye'de hadis ilminin gelişimine ve anlaşılmasına büyük katkı sağlayarak sonraki nesil ilim adamları için temel bir kaynak olmasını temin etmiştir. Babanzâde Ahmed Naim'in tercümesi, sadece basit bir çeviri olmayıp aynı zamanda onun derin ilmî birikimiyle şekillenmiş önemli bir eserdir. Arapçadan yaptığı bu çeviride, hadislerin anlamını muhafaza ederken Osmanlı Türkçesi'nin inceliklerini de korumuştur. Tarihsel verilerin aktarımında önemli bir husus olan tercüme faaliyetleri bu dönemde sade, anlaşılır ve halkın kavrayışı için uygunluk arz eden bir düzeydedir. Babanzâde tarafından yapılmış olan bu tercümenin tarihi yaklaşıma uygunluk gösterdiği görülmektedir. Ayrıca hadislerin şerhine dair açıklamalar ekleyerek, okuyucuların metni daha iyi kavramasını sağlamıştır. Bu çalışmada Babanzâde'nin tercümesine ilaveten yaptığı açıklamalar detaylı bir şekilde incelenecek olup hadislerin sebab-i vürudu doğrultusunda tarihi olaylara dair farklı bakış açısı ortaya koyup koymadığına dair işaretler aranacaktır. Bununla beraber Babanzâde Ahmed Naim'in bu çalışması, İmam Buhârî'nin ilmî mirasının Osmanlı'ya ve modern

* Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mihsanhaciismailoglu@hitit.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2279-385X

Türkiye'ye aktarılmasında kritik bir rol oynamış, dönemin karmaşık zihni dönüşüm serüveninde hadis ilmine duyulan ilgiyi artırmıştır. II. Meşrutiyet'ten Babanzâde'nin et-Tecrîd tercümesine kadar 15 eser telif edilmiş olsa da bu eserin en önemli özelliği kendi döneminin tarihi serencamı göz önünde bulundurulduğunda Türkçe olarak ilk defa geniş çaplı bir hadis metodolojisi sunmuş olmasıdır. Günümüzde de hâlâ önemli bir başvuru kaynağı olarak kabul edilen bu tercüme, İslâmî ilimler sahasında kıymetli bir eser olmaya devam etmektedir. Çalışmada tarihsel metodoloji ve analiz yöntemleri kullanılacaktır. Bu çalışmayla beraber bu tercümenin yazıldığı dönemdeki konumu ve içerisinde Babanzâde'ye ait olan açıklamaların da incelenmesiyle beraber tarihi verilere ışık tutacak veriler değerlendirilerek gün yüzüne çıkartılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı, Babanzâde Ahmed Naim, Buhârî, Tegrîd-i Sarîh Tercümesi.

An Evaluation of Babanzâde Ahmed Naim's Translation of Tegrîd-i Sarîh During the Transition Period from the Ottoman Empire to the Republic

M. İhsan Hacısmailoğlu*

Abstract

The work al-Jâmi'u's-Sahih by Imam al-Bukhari, one of the greatest scholars of Hadith science, is considered one of the most reliable sources of Hadith in the Islamic world. However, over time, this comprehensive work has been summarized, simplified, and commented upon through various studies. In this context, Babanzâde Ahmed Naim, who lived during the transition from the Ottoman Empire to the Republic, authored a notable translation of Bukhari's Tegrîd-i Sarîh, which aimed to make Bukhari's Hadiths more comprehensible. By translating this work into Turkish, Babanzâde greatly contributed to the spread of Hadith knowledge in Turkish society, thus facilitating the understanding and advancement of Hadith studies in Turkey and ensuring it became a fundamental reference for future scholars.

Babanzâde Ahmed Naim's translation is not merely a simple translation but rather a significant work shaped by his deep scholarly knowledge. In his translation from Arabic, he preserved the meaning of the Hadiths while also maintaining the nuances of Ottoman Turkish. Translation activities, which play a crucial role in the transmission of historical data, were conducted in this period with clarity and simplicity, making them accessible to the general public. Babanzâde's translation aligns with the historical approach of the time and includes commentary on the Hadiths, enabling readers to better understand the text.

---

* Assist Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Theology, mihsanhaciismailoglu@hitit.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2279-385X

This study will examine Babanzâde's supplementary explanations in detail, investigating whether they offer alternative perspectives on historical events in relation to the circumstances surrounding the Hadiths. Furthermore, Babanzâde Ahmed Naim's work played a critical role in transmitting Imam Bukhari's scholarly legacy to both the Ottoman Empire and modern Turkey. Amid the complex intellectual transformations of the period, this work increased interest in Hadith studies. Although 15 works on et-Tecrîd were authored from the Second Constitutional Era to Babanzâde's translation, its most significant feature is that it was the first to present a comprehensive Hadith methodology in Turkish, considering the historical backdrop of its time.

Today, this translation remains a vital reference in the field of Islamic sciences. The study will employ historical methodology and analysis techniques to assess the significance of this translation in its historical context, as well as Babanzâde's insights within it, shedding light on historical data.

Keywords: Islamic History, Ottoman Empire, Babanzâde Ahmed Naim, Bukhari, Tegrîd-i Sarîh Translation

Buhârî'nin Du'afâ Adlı Eserinde Zikrettiği Halde Sahîh'inde Rivayet Ettiği Râviler

Abdurrahman Yılmaz*

Özet

Bu çalışma, Buhârî'nin Du'afâ adlı eserinde zayıf olarak değerlendirdiği bazı râvilerin, el-Câmi'u's-Sahîh'te rivâyetlerine yer vermesi meselesini ele almaktadır. Hadis ilminde râvî cerh ve ta'dîli, rivâyetlerin sıhhatini belirlemede temel kriterlerden biri olarak kabul edilmektedir. Buhârî'nin bir yandan Du'afâ'da zayıf olarak nitelendirdiği râvileri zikrederken, diğer yandan Sahîh'inde onlardan hadis nakletmesi, onun hadis seçimindeki metodolojisini anlamak açısından önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu durum, Buhârî'nin zayıf hadislerle ilgili yaklaşımının ve özellikle onun zayıf hadisle amel etmeyi mutlak olarak reddettiği yönündeki görüşlerin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, araştırmada öncelikle Buhârî'nin Du'afâ'sında yer verdiği ve aynı zamanda Sahîh'inde rivâyette bulunduğu râviler tespit edilmiş, ardından Buhârî'nin bu râvileri hangi bağlamda zayıf kabul ettiği ve Sahîh'te nakilde bulunma gerekçeleri incelenmektedir. Buhârî'nin cerh-ta'dîl kriterleri, hadis kabul ve reddetme ölçütleri, bu râvilerden gelen rivâyetlerin sened ve metin özellikleri ele alınarak kapsamlı bir analiz yapılmaktadır. Buhârî'nin râvî değerlendirme yöntemine yönelik bu analiz, onun hadis kabul kriterlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonucunda, Buhârî'nin bir râvîyi Du'afâ'da zikretmiş olmasının, onun tüm rivâyetlerini reddettiği anlamına gelmediği, zayıf râvî tarafından nakledilen bazı hadislerin belirli şartlar çerçevesinde kabul edilebileceği veya destekleyici unsurlar bulunduğu rivâyetlerine yer verdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, Buhârî'nin hadis seçiminde mutlak bir red yerine bağlamsal ve nisbi bir değerlendirme benimsediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Buhârî'nin zayıf hadisle amel etmeyi kesin olarak reddettiği yönündeki görüşlerin mutlak bir hüküm ifade etmediği, bu konunun

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, abdurrahmanyilmaz53@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6067-0557

daha derinlemesine incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışma, hadis metodolojisi alanındaki tartışmalara katkıda bulunmayı ve Buhârî'nin hadis kabul kriterleri konusunda daha kapsamlı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Buhârî, el-Câmi'u's-Sahîh, Du'afâ, Zayıf Hadis, Râvi

Narrators Mentioned in al-Du‘afâ by al-Bukhari but Also Narrated in His Sahih

Abdurrahman Yılmaz*

Abstract

This study examines the issue of al-Bukhari including narrations from certain narrators in al-Jâmi‘ al-Sahih despite classifying them as weak (ḍa‘if) in his work al-Du‘afâ. In the science of hadith, jarḥ (discrediting) and ta‘dil (accrediting) of narrators are fundamental criteria for determining the authenticity of narrations. The fact that al-Bukhari both listed certain narrators as weak in al-Du‘afâ and transmitted hadiths from them in his Sahih represents an important area of discussion for understanding his methodology in hadith selection. This situation necessitates a reassessment of al-Bukhari’s approach to weak hadiths, particularly regarding claims that he categorically rejected acting upon them. Within this context, the study first identifies narrators who appear in both al-Du‘afâ and al-Sahih, then examines the grounds on which al-Bukhari deemed them weak and his rationale for narrating from them in al-Sahih. A comprehensive analysis is conducted by evaluating al-Bukhari’s jarḥ and ta‘dil criteria, his standards for accepting or rejecting hadiths, and the chain of transmission (isnād) and textual characteristics of narrations from these narrators. This analysis of al-Bukhari’s method of evaluating narrators aims to enhance understanding of his hadith acceptance criteria. The findings reveal that al-Bukhari’s inclusion of a narrator in al-Du‘afâ does not necessarily indicate the rejection of all their narrations. Some hadiths transmitted by weak narrators could be accepted under certain conditions or when corroborating evidence (mutāba‘āt) was present. The results demonstrate that al-Bukhari adopted a contextual and relative evaluation rather than an absolute rejection in his hadith selection. Furthermore, the claim that al-Bukhari categorically rejected acting upon weak hadiths does not represent

---

* PhD., Presidency of Religious Affairs, abdurrahmanyilmaz53@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6067-0557

an absolute ruling, and this issue requires deeper investigation. This study aims to contribute to discussions in hadith methodology and offer a more comprehensive perspective on al-Bukhari's criteria for accepting hadiths.

Keywords: Al-Bukhari, al-Jāmi' al-Sahih, al-Ḍ'afā', Weak Hadith, Narrator

Sahîh-i Buhârî Ekseninde Bir Dijital Program: Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî

Ahmet Cihangir*

Özet

Bu çalışma, dijitalleşen İslami ilimler dünyasında sadece Sahîh-i Buhârî üzerine inşa edilen ve geliştirilen Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî programını konu edinmektedir. Sahîh-i Buhârî ve onun etrafında şekillenen literatürün dijital bir ortamda daha erişilebilir ve verimli bir şekilde sunulmasına katkı sağlayan bu veri tabanı, araştırmacılara hadis çalışmalarında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Araştırmanın amacı, Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî programının avantajlarını ve dezavantajlarını ele almak, hem hadis araştırmacıları hem de genel okuyucular için programın içeriğini inceleyerek bu alandaki gelişmelere katkı sunmaktır. Bahsi geçen veri tabanında bulunan eserler taranmış ve programın özellikleri ile kullanım detayları incelenmiştir. Ayrıca, programın işlevselliği analiz edilmiştir. Bu araştırmanın temel sonuçları şunlardır: Hadis alanında kullanılan birçok dijital veri tabanı bulunmakta olup bu veri tabanları sundukları imkânlar, sınırlamalar ve erişim sağladıkları literatür açısından farklılıklar göstermektedir. Bu veri tabanlarından biri olan Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî, günümüz araştırmacılarının yeterince dikkatini çekmemiştir. Bu proje, Dâru Atââtü'l-İlm, Dâru'l-Kemâl el-Müttahide ve Müessesetü Süleymân b. Abdî'l-Azîz er-Râcihî el-Hayriyye iş birliğiyle geliştirilmiş ve 2016 yılında erişime açılmıştır. Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî'yi diğer dijital programlardan ayıran en önemli özellik, Sahîh-i Buhârî merkezli literatüre odaklanmasıdır. Sahîh-i Buhârî metni üzerinde ravilerin biyografileri, hadislerin kaynak tespiti (tahrîc) ve şerhleri gibi unsurlara erişim sağlanabilmektedir. Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Buhârî'yi diğer dijital veri tabanlarından ayıran bir başka önemli özellik, eserlerin el yazması nüshalarının metinle eş zamanlı olarak araştırmacılara sunulmasıdır. Böylece

---

* Doktora Öğrencisi, Yermük Üniversitesi, a.cihangir68@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9145-7078

araştırmacılar metinde karşılaştıkları bir problemi, doğrudan el yazması nüshasından inceleyebilmektedir. Program; Windows, Android ve Apple işletim sistemleriyle uyumlu olarak indirilebilmektedir. Veri tabanında 165 kitap yer almakta olup bu eserler yeniden tahkik edilerek okuyucuya sunulmuştur. Sözü geçen eserler şu kategorilere ayrılmaktadır: Sahih-i Buhârî (1), el-Müstahrecât (3), el-Müntehabât (9), el-Muhtasarât (4), el-Cem' Beyne's-Sahihayn (10), eş-Şurûh (26), eş-Şurûhu'l-Cüz'iyye (11), Şurûhu'l-Müntehabât (7), eş-Şurûhu'l-Müfrede (9), Muhtasarâtü'ş-Şurûh (3), Havâşî eş-Şurûh (5), Garîbü'l-Hadîs (4), Müşkilü'l-Hadîs (8), el-Mübhemât (2), el-Münâsebât (6), el-Muallakât (1), el-Mukaddimât (2), El-Ahtâm (11), Sîretü'l-İmâm el-Buhârî (8), Ricâlü's-Sahih (11), Ricâlü's-Sahihayn (10) ve ed-Dirâsât havle Sahih-i Buhârî (14). Bu çerçevede, daha önce basılmamış birçok eserin elektronik neşrine de erişim sağlanabilmektedir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Dijital Beşerî Bilimler, Dijital Hadis Veri Tabanları, Sahih-i Buhârî, Mevsû'atu's-Sahihî'l-Buhârî.

A Digital Program Centered on Sahih al-Bukhari: Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī

Ahmet Cihangir*

Abstract

This paper examines Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī, a digital program developed exclusively around Şahh al-Bukhārī within the increasingly digitized world of Islamic scholarship. This database enhances the accessibility and efficient presentation of Şahh al-Bukhārī and its surrounding literature in a digital environment, offering significant benefits to researchers in the field of hadith studies. The aim of this study is to analyze the advantages and disadvantages of Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī, explore its content for both hadith scholars and general readers, and contribute to advancements in this field. The study includes a review of the works contained in the database, an examination of the program’s features and usability, and an assessment of its functionality. The key findings of this research are as follows: Numerous digital databases are utilized in hadith studies, each differing in terms of the resources they provide, their limitations, and the literature they offer access to. Among these, Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī has not yet received sufficient attention from contemporary researchers. Developed in collaboration with Dār Atā‘at al-‘İlm, Dār al-Kamāl al-Muttaḥida, and the Sulaymān ibn ‘Abd al-‘Azīz al-Rājih Charitable Foundation, this project was launched in 2016. What sets Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī apart from other digital programs is its exclusive focus on the literature surrounding Şahh al-Bukhārī. It provides access to key elements such as the biographies of narrators (tarjamat al-ruwāt), authentication and referencing of hadiths (takhrij), and commentaries (sharḥ). Another distinguishing feature of Mawsū‘at al-Şahh al-Bukhārī is the simultaneous availability of manuscript copies alongside the text, allowing researchers to cross-reference issues directly with the original

---

* PhD Candidate, Yarmouk University, a.cihangir68@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9145-7078

handwritten manuscripts. The program is compatible with Windows, Android, and Apple operating systems and can be downloaded accordingly. The database contains 165 books, all of which have been re-edited and made available to readers. These works are categorized as follows: Şah al-Bukhārī (1), Mustakhrajāt (3), Muntakhabāt (9), Mukhtaşarāt (4), al-Jam‘ Bayn al-Şahyn (10), al-Shurūh(26), al-Shurūh al-Juz‘iyyah (11), Shurūh al-Muntakhabāt (7), al-Shurūh al-Mufradah (9), Mukhtaşarāt al-Shurūh (3), Hawāshī al-Shurūh (5), Gharīb al-Ḥadīth (4), Mushkil al-Ḥadīth (8), Mubhamāt (2), Munāsabāt (6), Mu‘allaqāt (1), Muqaddimāt (2), al-Akḥṭām (11), Sirat al-Imām al-Bukhārī (8), Rijāl al-Şah (11), Rijāl al-Şahyn (10) and al-Dirāsāt ḥawla Şah al-Bukhārī (14). Additionally, the platform provides access to the electronic publication of numerous previously unpublished works.

Keywords: Hadith, Digital Humanities, Digital Hadith Databases, Şah al-Bukhārī, Mawsū‘at al-Şah al-Bukhārī.

Kitâbü'l-Cihâd Özelinde İmam Buhârî'nin Cihad Anlayışı

Murat Kaya*

Özet

İnsanlığın en büyük ihtiyacı, yeryüzünde hakkın kaim, zulmün de mahkûm olmasıdır. İnananlar açısından bu ihtiyacın tahakkuku ancak cihad ibadeti ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla cihad, insanlığa faydası en büyük ibadetin adıdır. Nübüvveti boyunca cihada büyük bir aşk ile teveccüh gösteren, imkân olsa hiçbir cihad hareketinden asla geri kalmayacağını ifade buyuran, Allah yolunda öldürülüp dirilmenin, tekrar öldürülüp dirilmenin hazzını arzulayan Allah Resûlü (s.a.v), yaşamında cihada büyük zaman ayırmış, söylemleri ve eylemleri ile cihad ruhunu inananlara aşılama gayretinde olmuştur. Cihad, faydası en büyük ibadet olmakla birlikte ihmal ve ihlale de en açık ibadet olmuştur. Tarihi seyir içerisinde kimi zaman hak ile icra olunmuş, kimi zaman ihlal edilmiş, kimi zaman da ihmale uğramıştır. Cihad hak ile icra olduğunda hak kaim, zulüm mahkûm olmuş, yanlış zaman, mekân ve metotlarla ihlal edildiğinde akıbet felaket olmuş ve dünyaya gönül verilip ukbâya sırt dönülerek ihmale uğradığında da inananlar zelil düşür. Dünyevileşme, cehalet, ihtilaf, taassup ve usul bilmezlik ile cihad ihlal ve ihmal olunca İslam ümmeti heybet ve azametini kaybetmiş, zayıf düşmüş neticede kapitalizmin sömürü çarkları ile Siyonizm'in ahlaksız tuzakları cenderesinde can çekişir hale gelmiştir. Bir yılı aşkın bir süredir Gazze'de devam eden İsrail'in katliam, vahşet ve soykırım neticesinde İslam ümmetinin çaresizliği, cihad ibadetinin ihmal ve ihlalinin neticesidir. Bu zulüm ve fitnelere bertaraf edip bir bütün olarak ihya olmak, ancak hikmet üzerine inşa olunmuş bir cihad anlayışı ile mümkün olacaktır. Malum olduğu üzere Müslüman için doğrunun kaynağı Kur'an ve sünnettir. Kur'an'ın en doğru tefsiri ve sünnetin en sağlam kaynağı da İmam Buhârî'nin el-Câmi' u's-sahîh adlı eseridir. Bab başlıklarının tahkiminde yoğun şekilde Kur'an'a müracaat edildiği düşünüldüğünde

---

* Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, muratkaya@bingol.edu.tr . orcid.org/0000-0001-6300-6256

doğru cihad anlayışının tesbiti ve tatbik usullerinin beyanı için bu eser ve müelliften istifade etmek hayati önemi haiz olacaktır. el-Câmi'ü's-sahîh adlı eserin Kitâbü'l-cihâd bölümü esas alınarak Buhârî'nin tercih ettiği hadisler, ilgili hadislerin kitaptaki sıralanışları, bab başlıkları ve bab başlıkları ile hadisler arasında ön görülen irtibattan yola çıkarak müellifin cihad anlayışını tespit etmek, cihadın ihmal ve ihlalini engelleyen faaliyetlere destek olacaktır. Kur'an'dan sonra en çok güven duyulan ve kaynak eser olarak en fazla başvurulmuş kitabın müellifi imam Buhârî'nin cihad anlayışını tespit etmek ve bunu asrın idrakine söyletmek cihadın makbuliyetine önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca tebliğimizde Buhârî'nin fiili olarak cihada katılıp katılmadığı, İslam ordusu cihad ediyor iken Buhârî'nin nasıl bir tutum geliştirdiği ve Buhârî'nin yanlış icra olunan savaşlara karşı nasıl bir tepki geliştirdiğinin izleri de sürülecektir. Yazarlar; düşüncelerini, anlayışlarını, hissiyatlarını ve yaşam kodlarını eserlerinin farklı bölümlerine farklı usullerle yansıttıkları için Kitâbü'l-cihâd bölümünde Buhârî'nin cihad anlayışına ışık tutmak, Buhârî'yi daha yakından tanımaya da katkı sunacaktır. Kur'an'ı en doğru anlayan ve en doğru yaşayan şüphesiz Hz. Peygamber'dir (s.a.v). Hz. Peygamber'i tanıma ve anlama noktasında inananları en fazla etkileyen İmam Buhârî'nin el-Câmi'ü's-sahîh adlı eseri olduğuna göre Buhârî'nin cihad anlayışını tanımak Allah Resûlü'nün (s.a.v) cihad anlayışını fark etmek demektir. Hz. Peygamber'i (s.a.v) günümüze taşıyan hadislerine en üst düzeyde vakıf olan imam Buhârî, eserinin Kitâbü'l-cihâd bölümünün bab başlıklarında tercih ettiği Kur'an metinleri ile cihadı konu edinen hadisleri bir bütün olarak mezcetmiş, cihadı farklı bir iştihak ile işlemiş ve üstün bir ibadet olarak tavsif etmiştir. Ayrıca cihadın şer'i usul ve kaidelerini de dikkate sunarak ihlal ve ihmalinden sakındırma gayretinde olmuştur.

Anahtar kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Cihad, el-Câmi'ü's-sahîh, Kitâbü'l-cihâd.

Imam al-Bukhari's Understanding of Jihad in the Case of Kitab al-Jihad

Murat Kaya*

Abstract

The fundamental necessity for humanity is the right to prevail on earth and for oppression to be condemned. For believers, the realization of this necessity is contingent upon the worship of jihad, which is the most beneficial form of worship for humanity. The Messenger of Allah (PBUH) exhibited an unwavering commitment to jihad throughout his prophethood, expressing a profound desire to be part of any jihad movement if he could, and demonstrated an unshakeable resolve to face death with dignity, preferring to be killed and resurrected in the way of Allah. The Holy Messenger devoted a significant portion of his life to jihad, striving to instill the spirit of jihad in believers through his words and actions. Despite its profound benefits, jihad has also been the most susceptible to neglect and violation throughout history. At times, it has been practiced correctly; at other times, it has been disregarded. When jihad is practiced correctly, it results in the triumph of justice over oppression; when it is practiced incorrectly, the consequences are often disastrous; and when it is neglected, focusing on worldly matters instead of the hereafter, believers experience profound misery. When jihad is violated and neglected due to worldliness, ignorance, disagreement, prejudice, and ignorance of procedures, the Islamic Ummah experiences a loss of its majesty and greatness, becoming weak and weakened. Consequently, it becomes moribund under the exploitative wheels of capitalism and the immoral traps of Zionism. The state of helplessness of the Islamic Ummah, as evidenced by the Israeli massacres, atrocities, and genocide in Gaza that have persisted for over a year, can be attributed to the neglect

---

* Assoc. Prof. Dr. Bingöl University, Faculty of Islamic Sciences, muratkaya@bingol.edu.tr . orcid.org/0000-0001-6300-6256

and violation of jihad. It is imperative to recognize that a comprehensive and nuanced comprehension of jihad, founded upon wisdom, is indispensable for the eradication of oppressions and fitnahs, and for the revitalization of society in its entirety. It is well established that the primary sources of truth for Muslims are the Qur'an and the Sunnah. The most precise exegesis of the Qur'an and the most reliable source of the Sunnah is Imam Bukhari's al-Jami al-Musnad as-Sahih. Given the significant reliance on the Qur'an in the arbitration of the chapters, it is imperative to utilize this work and its author to determine the accurate interpretation of jihad and to establish the methodologies for its implementation. A comprehensive examination of the Kitab al-jihad section of al-Jami al-Musnad as-Sahih, in conjunction with the hadiths al-Bukhari preferred, the sequence of the related hadiths in the book, the titles of the chapters, and the anticipated correlation between the chapters and the hadiths, will facilitate the identification of the activities that prevent the neglect and violation of jihad. The determination of Imam Bukhari's understanding of jihad, as the author of the most trusted book after the Qur'an and the most referenced book as a source work, and its articulation to the prevailing understanding of the century, will significantly contribute to the acceptability of jihad. The present paper will also trace whether al-Bukhari participated in jihad, what kind of attitude al-Bukhari developed while the Islamic army was waging jihad, and what kind of reaction al-Bukhari developed against the wrongly waged wars. Given that authors reflect their thoughts, understandings, feelings, and life codes in different parts of their works in different ways, shedding light on al-Bukhari's understanding of jihad in the Kitab al-jihad section will also contribute to getting to know al-Bukhari more closely. The Prophet (PBUH) is undoubtedly the one who understood and lived the Qur'an most accurately. Given that Imam al-Bukhari's al-Jami al-Musnad as-Sahih is the work that most influences believers in knowing and understanding the Prophet, it is imperative to recognize that al-Bukhari's understanding of jihad is synonymous with the understanding of jihad of the Messenger of Allah (PBUH). Imam al-Bukhari, who possessed the highest level of knowledge of the hadiths of the Prophet (PBUH) that have persisted to the present day, combined the Qur'anic texts and the hadiths on jihad as a whole. In the chapters of the Kitab al-jihad section of his work, he preferred this combination and treated jihad with a different enthusiasm, describing it as a superior form of worship. Furthermore, Imam al-Bukhari

endeavored to avoid the violation and negligence of jihad by adhering to shari'ah procedures and rules.

Keywords: Hadith, Holy Prophet, Jihad, al-Jami al-Musnad as-Sahih, Kitab al-Jihad.

Çağdaş Şii Alim Hâşim Ma'rûf Hasenî'nin Buhârî'ye Yönelik Tenkitleri

Peyman Ünügür Tekin*

Özet

Hâşim Ma'rûf Hasenî (ö. 1983), geçtiğimiz asrın öne çıkan Şii alimlerinden biridir. Dönemin Şii ilim merkezlerinde iyi bir dinî eğitim almış bunun yanında Lübnan'da kadılık ve Şeriat yüksek mahkemesi azalığı gibi görevlerde bulunmuştur. Onu çağdaşı birçok Şii alimden farklı kılan esas özelliği ise eserlerinde ortaya çıkan, Şii hadis literatürüne yönelik eleştirel tutumudur. Bilhassa hadis alanında yoğunlaşan çalışmalarında mezhebinin temel hadis kaynaklarına ciddi tenkitler yöneltir. Nitekim müellifimiz, bu mezhep içerisinde telif edilen ve tam anlamıyla mevzuat literatürü içerisinde değerlendirilebilecek tek eserin sahibidir. Bu eserinde o, bütün hadis eserlerinin tenkit edilebileceğini ve mevzu rivayetlerin her eserde karşımıza çıkabileceğini belirterek Kuleynî'nin Kâfî'si gibi temel Şii kaynaklardan dahi uydurma olduğuna kanaat getirdiği rivayetlere yer verir. Hasenî'nin en kayda değer iddiası ise fezâil ve mesâlib kapsamındaki bütün hadis rivayetlerinin uydurma kabul edilmesi gerektiğidir. Zira ona göre tarihî süreç içerisinde her iki mezhep de bu konuda karşılıklı olarak sistematik bir uydurma faaliyeti içerisinde olmuştur. Bu durum fezâil ve mesâlib kapsamındaki rivayetlerin tamamını zan altında bırakmaktadır. Dolayısıyla o eleştirilerini yalnızca kendi mezhebiyle sınırlı tutmamış aynı zamanda Sünnî hadis geleneğinin temel kaynaklarına da tenkitler yöneltmiştir. Eserlerinde bilhassa Buhârî'ye yönelttiği eleştiriler ön plana çıkar. Bu çalışmada Lübnanlı Şii müellif Hâşim Ma'rûf Hasenî'nin eserlerinden hareketle Buhârî ve onun Camû's-Sahîh'ine yönelik tenkit ve

---

* Dr. Öğrt. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, peyman.unugur@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6572-8770

değerlendirmeleri incelenecektir. Bu bağlamda bilhassa Mevdûât ile Dirâsât fi'l-hadis ve'l-muhaddisîn adlı eserleri merkeze alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Şîa, Hâşim Ma'rûf Hasenî, Hadis tenkidi, Buhârî, Câmiu's-Sahîh.

Criticism of Bukhârî by the Contemporary Shi'ite scholar

Hâşim Ma'rûf Hasanî

Peyman Ünügür Tekin*

Abstract

Hâşim Ma'rûf al-Hasanî (d. 1983) was one of the most prominent Shi'ite scholars of the last century. He was well educated in the Shi'ite centers of Shi'ite scholarship of his time and served as a qadi in Lebanon and as a member of the Supreme Court of Sharia. His main characteristic that distinguishes him from many of his contemporaries is his critical attitude towards the Shi'i hadith literature. In his works, especially in the field of hadith, he directed serious criticism to the main hadith sources of Shi'a. As a matter of fact, our author is the author of the only work written within this sect that can be truly considered as a part of the mawdûât literature. In this work, he states that all hadith works can be criticized and the fabricated narrations can be found in every work, even in the main Shi'ite sources such as al-Kulayni's al-Kâfî. Al-Hasanî's most noteworthy claim is that all hadith narrations within the scope of fadâil and mathâlib should be considered fabricated. According to him, in the historical process, both sects have been conducting a systematic fabrication activity in this regard. This situation puts all the narrations within the scope of fadâil and mathâlib under suspicion. Therefore, he did not limit his criticism to his own sect, but also criticized the main sources of the Sunnî hadith tradition. His criticism of al-Bukhârî is particularly notable in his works. This

---

* Assist Prof. Dr. Ankara Yildirim Beyazıt University, Faculty of Theology, peyman.unugur@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6572-8770

study will examine the Lebanese Shi'ite author Hâshim Ma'rûf al-Hasanî's criticisms and evaluations of al-Bukhârî and his Jâmi al-Sahîh based on his works. In this context, especially his works titled Mawdüât and Dirâsât fi'l-hadith wa'l-muhaddithin will be centered.

Keywords: Shi'a, Hâshim Ma'rûf al-Hasanî, Hadith criticism, Bukhârî, Jâmi al-Sahîh

Söze Şekil ve Mana Estetiği Katan Müşâkele Sanatı: Sahih-i Buhârî Özelinde

Adem Yerinde*

Özet

Müşâkele sanatı, cümleye lafzî ve manevî bir değer katan edebî sanatlardandır. Belagatin bedî ilminde yer aldığı şekliyle bir söz sanatının adı olarak ilk defa Zemahşerî (ö. 538/1144) tarafından kullanılan müşâkele kavramı, Sekkaki'yle (ö. 626/1229) birlikte teknik tanımına kavuşmuş, Kazvînî (ö. 656/1258) tarafından da türlerine ayrılmıştır. Hakikatte bir tür telmih ve tariz içeren müşâkele sanatında mana ile lafız arasında, musâhabet (refakatinde olma durumu) dışında hiçbir alaka bulunmadığından bu sanata müşâkele (biçimsel benzeşme) adı verilmiştir. Müşâkele sanatı için verilen örnekler mecâz-ı mürsel ya da istiare kabilinden sayılmış olsa da söze hem biçim hem de anlam bakımından güzellik katmasıyla edebi bir sanat olarak onlardan daha üstün görülmüştür. En önemli ayırt edici özelliği ise müsahabet dolayısıyla bir lafzın başka bir lafız yerinde kullanılması ve iki lafız arasında manevî mugayeretin bulunmasıdır. Müşâkele sanatının ortaya çıkışında, Allah'a isnadında dinen ve aklen mahzurlar görülen bazı ifadelerin Kur'an ve hadislerde yer alması belirleyici olmuştur. Bu açıdan müşâkele üslûbunun keşfi, Kur'an ve hadislerde geçen bazı müşkil ve müşabih ifadelerin doğru anlaşılmasında da önemli fonksiyon icra etmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati ABD., adem.yerinde@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5704-0167

şeriflerde bolca örneğine rastlanan müşâkelenin Cahiliye döneminden itibaren Arap edebiyatında sıklıkla kullanılan bir üsluptur. Mesela, Muallaka şairlerinden Ebü'l-Esved Amr b. Külsüm (ö. 584 veya 600m.) şu beytinde müşâkele yapmıştır:

فَنَجْهَلٌ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ*** أَلَا لَا يَجْهَلُنَ أَحَدٌ عَلَيْنَا

(Dikkat edin! Bize karşı sakın kimse cahillik yapmasın. Sonra biz de bize karşı cahillik yapanların cahilliğinin ötesinde bir cahillik yaparız.)

Beyitte cehalet, ilk geçtiği yerde hakiki manasıyla (yanlış davranış) kullanılırken, ikincisinde onunla, “meydan okuma ve tehditle birlikte had bildirme” kastedilmiştir. Ancak burada edebî bir nükte sebebiyle ve bir de ifadenin gücünü artırmak için cehalet lafzı tekrarlanmıştır. Kur'an ve hadislerde de müşâkele sanatı yaygın biçimde kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de müşâkelenin kullanımını bir örnek vermek gerekirse, meselâ:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (14) اللَّهُ
(15) يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

(Dediler ki: Biz sizinle beraberiz. Biz onlarla sadece alay ediyoruz (istihza)... Asıl Allah onlarla alay eder (müminlerle alaylarını cezalandırır); onları azgınlıklarıyla baş başa bırakır da şaşkın bir halde bocalayıp dururlar.)" (Bakara 14-15) âyetlerinde müşâkele yapılmıştır. Birinci âyette “istihzâ (alay etme)” lafzının hakiki/sözlük anlamı kastedilirken, ikinci âyette Allah'a nispetle kullanılan aynı lafızla münafıkların müminlerle alaylarının cezalandırılması kastedilmiştir. Müşâkelenin hadiste kullanımına ise örnek olarak (عَلَيْكُمْ مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيفُونَ فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُ اللَّهُ حَتَّىٰ تَمَلُّوا) (Gücünüzün yettiği amelleri yapın. Zira siz (ibadetten) usanmadıkça, Allah da (sevap vermekten) usanmaz.)” (Buhârî, İman: 32) hadisini verilebilir. Hadiste Allah'a isnatla kullanılan مَلَّ (usanma) fiili, müşâkele yoluyla hakiki anlamında kullanılan (siz usanmadıkça) ifadesine musahabetten (beraberinde bulunma/refakat) dolayı gelmiştir. Bununla; “Siz kendisine dua edip istekte bulunmaktan bıkmadıkça, Allah da sizden ihsan ve lütfunu esirgemez” manası kastedilmiştir.

Bildiride, müşâkele sanatı belagat ilmindeki kavramsal çerçevesiyle tanımlandıktan sonra Buhârî'nin Sahih'i temelinde müşâkele sanatının yer aldığı hadis örnekleri

incelenip değerlendirilecektir. Bu yapılırken, Buharî'nin yorum ve görüşlerini yansıtan konu başlıkları ve önde gelen şarihlerinin müşâkele sanatı ile ilgili yorumları ve değerlendirmeleri de dikkate alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Sahih-i Buhârî, Müşâkele, Belagat, Arap Edebiyatı, Hadis.

The Art of Mushakale: Adding Form and Meaning Aesthetics to Discourse – A Study on Sahih al-Bukhari

Adem Yerinde*

Abstract

Mushakale is one of the literary arts that adds both formal and semantic value to discourse. The term mushakale was first used as a rhetorical art by Zamakhshari (d. 538/1144). Later, it was given a technical definition by Sakkaki (d. 626/1229) and categorized into different types by Qazwini (d. 656/1258). Since mushakale involves a kind of allusion (talmih) and irony (tariz), there is no direct connection between the literal meaning and the intended meaning other than musahabah (association/accompaniment). For this reason, this literary art is called mushakale (formal resemblance). Although the examples given for mushakale have sometimes been classified under metaphor (majaz-i mursal) or metonymy (isti'arah), it has been regarded as superior to these literary devices because it enhances the aesthetic quality of speech both in form and meaning. Its most distinctive feature is the use of one word in place of another due to musahabah albeit the difference in meaning between two words. The mushakale emerged as a rhetorical art due to the presence of certain expressions in the Qur'an and hadiths that could be considered problematic when attributed to Allah in a theological or rational sense. In this regard, the recognition of the mushakale style has played a significant role in correctly understanding some challenging and ambiguous expressions found in the Qur'an and hadiths. The literary technique of mushakale is widely used in the Qur'an and hadiths and has been a common rhetorical style in Arabic literature since the pre-Islamic (Jahiliyyah) period. For example, the

---

* Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language Rhetoric, adem.yerinde@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5704-0167

renowned pre-Islamic poet Abu'l-Aswad Amr b. Kulthum (d. 584 or 600) employed mushakale in the following verse:

فَنَجْهَلُ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ *** أَلَا لَا يَجْهَلُنَ أَحَدٌ عَلَيْنَا

(Beware! Let no one act ignorantly towards us. Otherwise, we will act with ignorance beyond the ignorance of those who act ignorantly towards us.)

In this verse, the word "ignorance" (jahl) is used in its literal sense (wrong behavior) in the first sentence, whereas in the second, it signifies "retaliation with challenge and warning." However, the repetition of the word "ignorance" serves both an artistic purpose and enhances the power of expression. Mushakale is also extensively found in the Qur'an. For instance:

وَإِذَا لَفُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شِيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (14) اللَّهُ
(15) يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

("When they meet those who believe, they say, 'We believe.' But when they are alone with their evil ones, they say, 'We are with you; we were only mocking.' Indeed, Allah mocks them and prolongs them in their transgression, wandering blindly." (Al-Baqara 2:14-15))

Here, mushakale is used. In the first verse, the word "mockery" (istihza') is employed in its literal sense, whereas in the second verse, where it is attributed to Allah, it means that Allah punishes the hypocrites for their mockery of the believers. Mushakale is also frequently encountered in hadiths. An example is:

...عَلَيْكُمْ مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا

("You should only offer the prayers and worships that you are capable of, for Allah does not tire of rewarding you until you tire of worship." (Bukhari, Iman: 32))

In this hadith, the verb مَلَّ (malla, meaning "to become weary") is attributed to Allah through mushakale due to its association with the phrase "until you become weary," which is used in its literal sense. The intended meaning is: "Allah will not withhold His grace and favor from you unless you grow tired of supplicating to Him."

In this study, after defining mushakale within the conceptual framework of rhetoric, examples of hadiths incorporating mushakale from Sahih al-Bukhari will be examined and evaluated. While doing so, topics reflecting Bukhari's interpretations and views, as well as the insights and evaluations of its commentators regarding the art of mushakale, will also be considered.

Keywords: Sahih al-Bukhari, Mushakale, Rhetoric, Arabic Literature, Hadith.

İbn Mâlik'in Nahivde Yeni Bir Ufuk Açan Yaklaşımı: Sahîh-İ Buhârî'nin Dili ve Dilsel Meşruiyeti

Müfide Ağırkan*

Özet

Sahîh-i Buhârî, sadece hadis ilmi açısından değil, aynı zamanda Arap dili ve grameri açısından da büyük bir öneme sahiptir. Hadis metinlerinde yer alan bazı dil yapıları, klasik nahiv kurallarına aykırı gibi görünse de bu durum Arap dilinin lehçeleri, tarihsel gelişimi ve kıraat farklılıkları göz önüne alındığında farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu bağlamda, dilbilimcilerin hadis metinlerine yaklaşımı tarih boyunca farklılık göstermiştir. Basralı dil âlimleri şiirleri birincil delil kabul ederken, Kûfeliler daha geniş bir dil malzemesini göz önünde bulundurmuştur. İbn Mâlik ise hadislerin nahiv açısından dikkate alınması gerektiğini savunan önemli âlimlerden biridir. İbn Mâlik'in hadis dili üzerine çalışmaları üç temel başlıkta toplanılabilir. Bunlarda biri; klasik nahiv âlimleri arasında, hadislerin gramer kurallarını belirlemede güvenilir bir kaynak olup olmadığı tartışmalı bir konudur. İbn Mâlik ise hadislerin fasih Arapça'nın bir parçası olduğunu ve dilbilgisi açısından delil olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur. O, hadislerde geçen fiil çekimleri, zamir yapıları, harf-i cer kullanımları gibi dil yapılarının gramer açısından sağlam bir temele dayandığını ispat etmek için örnekler sunmuştur. Diğer bir husus ise Sahîh-i Buhârî'de yer alan bazı ifadeler, klasik nahiv kurallarına aykırı gibi görünmüştür. İbn Mâlik, bu ifadelerin aslında fasih Arapça'nın bir parçası olduğunu ve belirli lehçelere, kıraat farklarına veya şiir geleneğine dayandığını ortaya koymuştur. Bazı nahiv âlimlerinin, tartışmalı gördüğü yapıları İmam Mâlik, Buhârî'nin rivayet ettiği şeklin gramer açısından geçerli olduğunu savunmuştur. Son husus olarak; İbn Mâlik, hadislerdeki bazı dil yapılarını Kur'an kıraatleri ile

* Arş. Gör. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, mufidegokler@ohu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7754-6066

karşılaştırarak onların meşruiyetini ortaya koymaya çalışmıştır. 45 farklı kıraat örneğiyle hadislerdeki dilbilgisel yapıların, kıraatlerde de bulunduğunu göstermiştir. İbn Mâlik'in nahiv anlayışı, Basra ve Kûfe âlimleri arasındaki katı yaklaşımlara karşı dengeli bir çizgi takip etmesi bakımından dikkat çekicidir. Basralılar, hadis metinlerini dil açısından yeterli görmezken; Kûfeliler, dilde geçen her türlü kullanımın geçerli olduğunu ileri sürmüştür. İbn Mâlik ise hadisleri incelerken hem kıyas yöntemini hem de sahih delilleri dikkate alan bir yaklaşım benimsemiştir. İbn Mâlik, hadis metinlerinde geçen müşkil ifadeleri ele alırken önce ilgili hadis metnini tespit etmiş, ardından müşkil görülen ifadeyi belirlemiş ve bu ifadeyi nahiv kurallarına göre açıklamıştır. Açıklamalarını Kur'an, hadis, şiir, kıraat örnekleri ve nesir metinleriyle destekleyerek deliller sunmuştur. Bazı nahiv âlimleri hadislerdeki ifadelerin şâz veya zarûrî olduğunu öne sürerek, bunları dilbilgisi kurallarından bağımsız değerlendirmiştir. İbn Mâlik ise hadislerin birer dil verisi olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve bazı ifadelerin nadir kullanımlar olmasına rağmen geçerliliğini koruduğunu vurgulamıştır. İbn Mâlik'in Sahîh-i Buhârî'nin dili üzerine yaptığı çalışmalar, hadislerin Arap dili ve grameri açısından önemini ortaya koymaktadır. Hadis metinlerinde geçen müşkil ifadeleri açıklamış, hadisleri kıyas için kullanarak dilbilgisi açısından değerlendirilmesine öncülük etmiştir. Ayrıca, hadisleri kıraatler ve şiirlerle karşılaştırarak gramer kurallarına uygunluğunu ispat etmeye çalışmıştır. İbn Mâlik'in yaklaşımı, nahiv ilmi ile hadis ilmi arasındaki ilişkiye dair yeni bir metodoloji geliştirmiş ve sonraki dilbilimcilere önemli bir zemin hazırlamıştır. Onun eserleri, hadis metinlerinin Arap dili içindeki yerini netleştiren bilimsel bir miras olarak değerlendirilmektedir. Bu sunumda, İbn Mâlik'in Şevâhidü't-tavzîh ve't-tashîh li-müşkilâti'l-Câmi'i's-sahîh eserindeki metodolojisi incelenecek ve Sahîh-i Buhârî'de yer alan müşkil ifadelerin nasıl ele alındığı açıklanacaktır. Ayrıca, hadislerin nahiv açısından bir delil olarak kullanılması, kıraatler ve şiirlerle karşılaştırmalı analizlerin nasıl yapıldığı ve İbn Mâlik'in bu alandaki katkıları değerlendirilecektir. Çalışmada, hadislerin sadece dini bir kaynak olmanın ötesinde, Arap dilinin incelenmesi açısından da büyük bir öneme sahip olduğunu ortaya koymakta ve hadislerin dilbilgisi açısından nasıl ele alınması gerektiğine dair yeni bir perspektif sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili, Sahîh-i Buhârî, İbn Mâlik, Şevâhidü't-tavzîh, Nahiv.

Ibn Mālik's Innovative Approach to Syntax: Analyzing the Linguistic Legitimacy of Saḥīḥ al-Bukhārī

Müfide Ağırkan*

Abstract

Saḥīḥ al-Bukhārī holds great importance not only in the field of ḥadīth studies but also in Arabic linguistics and grammar. While some linguistic structures in ḥadīth texts may appear to contradict classical naḥw (grammar) principles, a different assessment emerges when considering Arabic dialects, historical linguistic development, and qirā'āt (variant readings of the Qur'ān). Throughout history, linguists have approached ḥadīth texts differently. The Baṣran grammarians regarded poetry as the primary linguistic evidence, whereas the Kūfans adopted a broader linguistic corpus. Among those advocating for the inclusion of ḥadīths in grammatical studies, Ibn Mālik stands out as a prominent scholar. Ibn Mālik's studies on ḥadīth language can be categorized into three main areas. The first concerns a longstanding debate among classical grammarians regarding whether ḥadīths constitute a reliable source for grammatical rules. Ibn Mālik firmly asserted that ḥadīths are an integral part of faṣḥ (eloquent) Arabic and can serve as linguistic evidence. To substantiate this claim, he provided examples of verb conjugations, pronoun structures, and prepositional usage within ḥadīths, demonstrating their strong grammatical foundation. The second aspect involves expressions in Saḥīḥ al-Bukhārī that seemingly diverge from classical grammatical norms. Ibn Mālik contended that such expressions are, in fact, components of faṣḥ Arabic, rooted in specific dialects, qirā'āt variations, or poetic traditions. While some grammarians deemed these linguistic structures problematic, Ibn Mālik upheld the grammatical validity of the versions transmitted by al-Bukhārī. The third and final

---

* Dr. Res. Asst., Niğde Ömer Halisdemir, Islamic Sciences, mufidegokler@ohu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7754-6066

aspect of his approach revolves around comparing ḥadīth linguistic structures with Qur'ānic recitations to validate their legitimacy. Ibn Mālik provided forty-five distinct qirā'āt examples, demonstrating that grammatical structures found in ḥadīths also appear in Qur'ānic recitations. His grammatical methodology is particularly noteworthy for its balanced stance between the rigid approaches of Baṣan and Kūfan scholars. While the Baṣans dismissed ḥadīth texts as insufficient linguistic evidence, the Kūfans accepted all linguistic variations as legitimate. Ibn Mālik, however, adopted a comparative and evidential method, considering both analogy (qiyās) and authentic textual sources. When analyzing problematic linguistic structures within ḥadīths, Ibn Mālik followed a structured methodology. He first identified the relevant ḥadīth text. He then isolated the grammatically problematic expression. Finally, he interpreted the expression based on grammatical principles, supporting his analysis with Qur'ānic verses, other ḥadīths, classical poetry, qirā'āt examples, and prose texts. Some grammarians dismissed such expressions as irregular (shādh) or necessitated by metrical constraints (ḍarūrī) and thus excluded them from grammatical considerations. Ibn Mālik, in contrast, argued that ḥadīths should be regarded as legitimate linguistic data, emphasizing that even rare grammatical constructions remain valid within the broader framework of faṣḥāArabic. Ibn Mālik's studies on Ṣḥāh-Bukhārī underscore the linguistic and grammatical significance of ḥadīths. He systematically analyzed problematic linguistic structures, pioneered the use of ḥadīths as a source for grammatical reasoning, and reinforced their legitimacy through comparisons with qirā'āt and poetry. His methodological contributions laid the foundation for subsequent linguistic studies on ḥadīth texts, bridging the disciplines of ḥadīth sciences and Arabic grammar. His works provide a scientific framework for evaluating the linguistic position of ḥadīths within Arabic philology. This study will examine Ibn Mālik's methodology as presented in his work "Shawāhid al-Tawḍīḥ wa al-Taṣḥīḥ li Mushkilāt al-Jāmi' al-Ṣḥīḥ", focusing on how problematic expressions in Ṣḥāh-Bukhārī were analyzed. Additionally, it will explore how ḥadīths were used as grammatical evidence, how they were compared with qirā'āt and poetry, and the broader contributions of Ibn Mālik in this field. Ultimately, this research aims to demonstrate that ḥadīths, beyond their religious significance, serve as a valuable linguistic corpus, offering new perspectives on how they should be examined within Arabic grammatical studies.

Keywords: Arabic Language, Sahih al-Bukhārī, Ibn Mālīk, Shawāhid al-Tawqīf, Syntax.

Buhârî'nin Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları

Faruk Kazan*

Özet

Buhârî, hadis ilmindeki otoritesi ve Sahih-i Buhârî eseriyle İslam dünyasında büyük bir öneme sahiptir. Nitekim kuran-ı kerimden sonra ikinci kaynak olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar doğrudan bir dilbilgisi veya edebiyat çalışması yapmamış olsa da hadisleri titizlikle derleyerek ve açıklayarak Arap diline ve edebiyatına Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olma cihetiyle önemli katkılarda bulunmuştur. Bu katkılar, öncelikle Arap dilinin o dönemdeki kullanımını, farklı lehçelerini ve kelime dağarcığını tescil ederek dilin muhafazasını sağlamıştır. Ayrıca, Sahih-i Buhârî, Arap dilbilimcileri ve sözlük yazarları için zengin bir başvuru kaynağı olmuş, hadislerde geçen kelimelerin anlamları, kullanımları ve etimolojileri dilbilgisi kurallarının ve sözlüklerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Buhârî'nin Arap edebiyatına olan katkısı, hadislerdeki belagât ve edebî sanatların kullanımına gösterdiği ihtimamla belirginleşir. Teşbîh, mecâz, kinâye gibi edebî sanatlar, hadislerin anlam derinliğini artırmış ve Arap dilinin ifade gücünü sergilemiştir. Aynı zamanda, Sahih-i Buhârî'de farklı kültürlerden Arapçaya geçmiş kelimelere rastlanması, dilin kültürel etkileşim aracı olarak önemini vurgulamaktadır. Bu etkileşim, Buhârî'nin dilin evrenselliğine ve farklı kültürlerle olan ilişkisine duyduğu duyarlılığı göstermektedir. Netice itibarıyla, İmam Buhârî'nin Sahih-i Buhârî eseri, sadece hadis ilmi için değil, aynı zamanda Arap dili ve edebiyatı çalışmaları için de vazgeçilmez bir kaynak olmuştur. Buhârî'nin hadisleri toplama ve açıklama sürecindeki titizliği, dilin muhafazasına, dilbilgisi ve lügat çalışmalarına katkıda bulunulmasına ve Arap edebiyatının zenginliğinin sergilenmesine önemli oranda katkı sağlamıştır. Bu sebeple, Buhârî'nin mirası, Arap dili ve edebiyatı araştırmaları ve çalışmaları için her zaman canlı ve ilham verici bir kaynak olmaya devam etmektedir.

---

* Doç. Dr. Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, fkazan21@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-4128-4535

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Buhârî, Gramer, Belagât, Hadîs.

Contributions of Bukhari to Arabic Language and Literature

Faruk Kazan*

Abstract

Bukhari holds a position of great importance in the Islamic world due to his authority in the science of Hadith and his work, Sahih al-Bukhari. Indeed, it is considered the second most important source after the Holy Quran. Although he did not produce a direct study of grammar or literature, he made significant contributions to the Arabic language and literature, as the second most important source after the Quran, by meticulously compiling and explaining the hadith. These contributions primarily ensured the preservation of the language by registering the usage, different dialects, and vocabulary of the Arabic language during that period. Furthermore, Sahih al-Bukhari has become a rich reference source for Arabic linguists and lexicographers, paving the way for the development of grammatical rules and dictionaries through the meanings, uses, and etymologies of words appearing in the hadith. Bukhari's contribution to Arabic literature becomes evident through the care he showed for the use of rhetoric and literary arts in the hadith. Literary arts such as simile, metaphor, and metonymy have enhanced the depth of meaning of the hadith and showcased the expressive power of the Arabic language. At the same time, the presence of words that have passed into Arabic from different cultures in Sahih al-Bukhari emphasizes the importance of language as a tool for cultural interaction. This interaction demonstrates Bukhari's sensitivity to the universality of language and its relationship with different cultures. In conclusion, Imam Bukhari's work, Sahih al-Bukhari, has become an indispensable source not only for the science of hadith but also for studies of Arabic language and literature. Bukhari's meticulousness in the process of collecting and explaining the hadith has contributed significantly to the preservation of the language, the contribution to

---

* Assoc. Prof. Dr.. Dicle University, Faculty of Letters, fkazan21@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-4128-4535

grammar and lexicon studies, and the exhibition of the richness of Arabic literature. Therefore, Bukhari's legacy continues to be a vibrant and inspiring source for Arabic language and literature research and studies.

Keywords: Arabic Language and Literature, Bukhari, Grammar, Rhetoric, Hadith.

Sahih-i Buhârî'de Şiir Kullanımı

Hasan Küçükosman*

Özet

Her dönem etkisi büyük olan şiir, Arap toplumunda tarih anlatımı, kahramanlık hikâyeleri ve toplumsal olayların aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Şairler, özellikle kabilelerini övüp düşmanlarını hicvettikleri için toplumda büyük saygı görmüştür. Arap kültüründe önemli bir yeri olan şiir, İslam'ın ilk yıllarında da etkisini sürdürmüştür. Hz. Peygamber'in hadislerinde ise şiirin hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunduğu vurgulanmaktadır. İmam Buhârî, hadisleri aktarırken bu iki yönü de ele almış, şiirin ne zaman ve hangi şartlarda caiz olduğu, ne zaman sakıncalı hale geldiği gibi konuları hadisler ile açıklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), şiire tamamen karşı çıkmamış, içeriğine ve etkisine göre değerlendirmiştir. O dönemde bazı şairler İslam'a zarar vermeye çalışırken, bazıları da İslam'ı savunmak için şiir yazmıştır. Sahih-i Buhârî'de geçen hadislerden anlaşıldığına göre, Hassân b. Sâbit gibi şairler, şiirleriyle İslam'ı savunmuş ve müşriklerin İslam'a karşı kullandıkları şiirlere karşılık vermiştir. Hz. Peygamber, Hassân b. Sâbit'in şiirlerini övmüş ve ona, "Allah'ım, onu Cebrail ile destekle" şeklinde dua etmiştir. Hz. Peygamber'in, Hassân'a mescidde bir kürsü tahsis ederek ona özel bir yer vermesi, şiirin dini savunma konusunda bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in İslam'a hizmet eden şiiri desteklediğini gösterir. Buna karşılık Hz. Peygamber bazı şiirlerin içerik açısından sakıncalı olabileceğini belirtmiş, özellikle yalan, iftira, müstehcenlik veya İslam'a zarar verecek ifadeler içeren şiirlere karşı çıkmıştır. Nitekim Sahih-i Buhârî'de geçen bir hadiste, Hz. Peygamber'in, "Bazı şiirlerde hikmet vardır" buyurduğu aktarılmıştır. Bu ifade, şiirin tümünden reddedilmediğini, aksine doğru ve faydalı içerik taşıyan şiirlerin teşvik edildiğini gösterir. İmam Buhârî, Edeb bölümünde yer verdiği hadislerde,

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, hasankucukosman@duzce.edu.tr
, orcid.org/0000-0002-2384-5650

Kur'an'daki şairleri eleştiren ayetlerden başlayarak, şiirin olumlu ve olumsuz yönlerini anlatan rivayetleri sıralamıştır. Hz. Peygamber'in bazı beyitleri okuduğuna veya okuttuğuna dair rivayetler nakledilmiştir ki bu da şiirin tamamen yasak olmadığını, fakat faydalı ve hikmetli olması gerektiğini göstermektedir. Nitekim bir diğer rivayetlerde şiir ile gereğinden fazla meşgul olmanın ibadet, ilim ve zikre engel olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca şiire aşırı düşkünlüğün insanı gaflete sürükleyebileceği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'den sonra sahabeler de, şiiri bir kültürel miras olarak görmüş ve devam ettirmiştir. Buhârî'nin aktardığı hadislerde, sahabelerin çocuklarına şiir öğretmeyi tavsiye ettikleri belirtilmiştir. Bu, şiirin eğitimde ve toplumun bilinçlenmesinde önemli bir araç olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Sahih-i Buhârî'deki rivayetlerden anlaşıldığı üzere, İslam, şiire karşı değildir. Ancak şiirin içeriği ve etkisi dikkate alınmalıdır. Bu rivayetler, günümüzde de sanat ve edebiyatın, ahlaki ve toplumsal fayda gözetildiği sürece teşvik edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Sahih-i Buhârî Şiir, Şair.

The Use of Poetry in Sahih al-Bukhārī

Hasan Küçükosman*

Abstract

Poetry, which had a great influence in every period, played an important role in the narration of history, heroic stories and social events in Arab society. Poets were highly respected in the society, especially because they praised their tribes and satirised their enemies. Poetry, which has an important place in Arab culture, continued its influence in the early years of Islam. The Prophet's hadiths emphasise that poetry has both positive and negative aspects. Imam al-Bukhārī, while narrating the hadiths, dealt with both of these aspects and explained issues such as when and under what conditions poetry is permissible and when it becomes objectionable with hadiths. The Prophet did not completely oppose poetry, but evaluated it according to its content and effect. While some poets at that time tried to harm Islam, others wrote poetry to defend Islam. According to the hadiths in Sahih al-Bukhārī, poets such as Hassān b. Sābit defended Islam with their poems and responded to the poems used by the polytheists against Islam. The Prophet praised Hassān b. Thābit's poetry and prayed to him, 'O Allah, support him with Gabriel'. The fact that the Prophet allocated a pulpit in the mosque to Hassān and gave him a special place shows that poetry can be used as a tool in defence of religion. This shows that the Prophet supported poetry that served Islam. On the other hand, the Prophet stated that some poems may be objectionable in terms of content, and especially opposed poems that contained lies, slander, obscenity or expressions that would harm Islam. As a matter of fact, in a hadith in Sahih al-Bukhārī, the Prophet is quoted as saying, 'There is wisdom in some poems'. This statement shows that poetry is not completely rejected, on the contrary, poems with correct and useful content are encouraged. Imam Bukhārī, in the hadiths he included in the Edeb section,

---

* Assist Prof. Dr., Duzce University, Faculty of Theology, hasankucukosman@duzce.edu.tr
, orcid.org/0000-0002-2384-5650

listed the narrations describing the positive and negative aspects of poetry, starting with the verses in the Qur'an that criticise poets. There are narrations that the Prophet recited or had recited some couplets, which shows that poetry is not completely forbidden, but it should be useful and wise.

In other narrations, it is emphasised that being too busy with poetry should not interfere with worship, knowledge and dhikr. It is also stated that excessive indulgence in poetry can lead people to heedlessness. After the Prophet, the Companions saw poetry as a cultural heritage and continued it. In the hadiths quoted by al-Bukhārī, it is stated that the Companions recommended teaching poetry to their children. This reveals that poetry was seen as an important tool in education and raising public awareness. In conclusion, as understood from the narrations in Sahih al-Bukhārī, Islam is not against poetry. However, the content and effect of poetry should be taken into consideration. These narrations reveal that art and literature should be encouraged today as long as moral and social benefits are observed.

Keywords: Hadith, Sahih al-Bukhārī Poetry, Poet

İmam Buhârî ve Kıraat İlmi İlişkisi

Yusuf Ziya Kurtuluş*

Özet

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî (ö. 256/870), hadis ilminin en büyük otoritelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Onun en önemli eseri olan Sahîhü'l-Buhârî, İslâm dünyasında hadis sahasında en güvenilir kaynaklardan biri olarak görülmektedir. Hadislerin güvenilirliğini sağlama konusundaki titizliği ve metotları, onun ilim dünyasındaki yerini tartışılmaz hâle getirmiştir. Ancak Buhârî'nin sadece bir muhaddis değil, aynı zamanda kıraat ilmine de önemli katkılarda bulunmuş bir âlim olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmada, İmam Buhârî'nin kıraat ilmiyle ilişkisi, eserlerinde kıraat farklılıklarına dair yaptığı atıflar ve kıraat sahasındaki etkileri ele alınacaktır. Ayrıca, onun kıraat ilmine dair görüşleri ve bu ilmin hadis ilmiyle olan bağlantısı da incelenecektir. İmam Buhârî, genç yaşta hadis ilmiyle ilgilenmeye başlamış ve dönemin en önemli âlimlerinden eğitim almıştır. Hadisleri toplama ve tasnif etme sürecinde Kur'an kıraatleriyle de yakından ilgilenmiştir. Sahîhü'l-Buhârî'de kıraat farklılıklarına yer vermesi, onun bu alana olan ilgisini ve kıraat ilmine dair bilgisini ortaya koymaktadır. İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî'nin kıraat ilminde de yetkin bir âlim olduğunu ve bu konuda titizlikle hareket ettiğini belirtmiştir. Özellikle Sahîhü'l-Buhârî'de yer alan kıraat farklılıklarına dair rivayetler, onun kıraat ilmine dair derin bilgisini göstermektedir. İmam Buhârî, hadisleri toplarken sadece isnad açısından değerlendirme yapmakla kalmamış, aynı zamanda hadislerde geçen ayetlerin kıraat farklılıklarını da göz önünde bulundurmuştur. Kıraat farklılıkları, Kur'an'ın okunma biçimindeki nüansları içeren önemli bir ilim dalıdır. Buhârî'nin eserinde kıraat farklılıklarına verdiği yer, bu konunun hadis ilmiyle ne denli iç içe olduğunu

* Dr. Öğrt. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, yzkurtulus@sinop.edu.tr, orcid.org/00000323843820

göstermektedir. Özellikle şu başlıklarda kıraat farklılıklarına değindiği görülmektedir: Hadislerin Nakli ve Kıraatler: Hadislerde geçen Kur'an ayetlerinin farklı kıraatler ile nakledildiğine dair örnekler içermektedir. Sahâbe ve Tabiûn'un Kıraatleri: Sahâbe ve tabiûn neslinin kıraat farklılıklarına dair rivayetleri. Resmü'l-Mushaf ve Okuma Farklılıkları: Mushaf yazımında bazı kelimelerin farklı yazılışlarına dair bilgiler. Buhârî, kıraat farklılıklarını hadis ilminin bir parçası olarak ele almış ve bu farklılıkların rivayetlerde nasıl yer aldığını detaylı bir şekilde incelemiştir. Buhârî'nin kıraat farklılıklarına dair yaptığı bazı önemli tespitler şunlardır: Hadislerde geçen ayetlerin farklı kıraatlere göre nakledildiği durumlar. Sahâbe ve tabiûn neslinin farklı kıraatleri nasıl uyguladığı. Kıraat farklılıklarının fıkhi hükümlere etkisi. İmam Buhârî, kıraat ilmi konusunda doğrudan bir eser kaleme almamış olsa da onun hadis ilmi sahasındaki çalışmaları kıraat ilmiyle doğrudan bağlantılıdır. İmam Buhârî, hadis ilminin en büyük isimlerinden biri olmasının yanı sıra, kıraat ilmiyle de yakından ilgilenmiş ve bu ilme katkılarda bulunmuştur. Sahihü'l-Buhârî'de kıraat farklılıklarına yer vermesi, onun bu sahadaki bilgisini ve titizliğini göstermektedir. Hadis ve kıraat ilmi arasındaki bağlantıyı kurarak bu ilimlerin birbirini destekleyen alanlar olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzde kıraat ilmi üzerine yapılan akademik çalışmalar, Buhârî'nin bu sahadaki katkılarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Onun eserlerinden yararlanarak kıraat farklılıklarını ve bunların hadis ilmiyle olan ilişkisini incelemek, İslâm ilimleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, İmam Buhârî'nin kıraat ilmine katkılarını ve bu sahadaki etkilerini ele alarak, hadis ve kıraat ilmi arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Gelecekte yapılacak daha derinlemesine araştırmalar, Buhârî'nin kıraat ilmine olan katkılarını daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacaktır.

Anahtar kelimeler: Kıraat, İmam Buhârî, Hadis.

The Relationship Between Imam Bukhari and the Science of Recitation

Yusuf Ziya Kurtuluş*

Abstract

Abu ‘Abdullah Muhammad b. Isma’il b. Ibrâhîm al-Ju’fî al-Bukhari (d. 256/870) is considered one of the greatest authorities on the science of hadith. His most important work, Sahihu’l-Bukhari, is considered one of the most reliable sources in the field of hadith in the Islamic world. His meticulousness and methods in ensuring the reliability of the hadiths have made his place in the world of science indisputable. However, it should not be overlooked that Bukhari was not only a muhaddis, but also a scholar who made significant contributions to the science of recitation. In this study, Imam Bukhari’s relationship with the science of recitation, his references to the differences in recitation in his works and their effects on the field of recitation will be discussed. In addition, his views on the science of recitation and its connection with the science of hadith will also be examined. Imam Bukhari became interested in the science of hadith at a young age and received education from the most important scholars of the period. In the process of collecting and classifying hadiths, he was also closely interested in the recitations of the Qur’an. The fact that Sahihu’l-Bukhari includes differences in recitation reveals his interest in this field and his knowledge of the science of recitation. Ibn Hajar al-Asqalani stated that Bukhari was also a competent scholar in the science of recitation and that he acted meticulously in this regard. In particular, the narrations about the differences in recitation in Sahihu’l-Bukhari show his deep knowledge of the science of recitation. While collecting the hadiths, Imam Bukhari not only evaluated

---

* Assist. Prof. Dr., Sinop University Faculty of Theology, yzkurtulus@sinop.edu.tr, orcid.org/00000323843820

them in terms of isnad, but also took into account the differences in the recitation of the verses in the hadiths. Recitation differences are an important branch of science that includes nuances in the way the Qur'an is recited. The place that Bukhari gives to the differences in recitation in his work shows how intertwined this subject is with the science of hadith. In particular, it is seen that he mentions the differences in recitation under the following headings: Transmission of Hadiths and Recitations: It contains examples of the Qur'anic verses in the hadiths being transmitted with different recitations. Recitations of the Sahaba and Tabi'un: The narrations of the generation of the Sahaba and the Tabi'un regarding the differences in recitation. Resmü'l-Mushaf and Reading Differences: Information about the different spellings of some words in Mushaf writing. Bukhari considered the differences in recitation as a part of the science of hadith and examined in detail how these differences were included in the narrations. Some of the important determinations made by Bukhari regarding the differences in recitation are as follows: Situations in which the verses in the hadiths are narrated according to different recitations. How the generation of the Sahaba and the Tabi'un practiced different recitations. The effect of differences in recitation on fiqh rulings. Although Imam Bukhari did not write a direct work on the science of recitation, his studies in the field of hadith science are directly related to the science of recitation. In addition to being one of the greatest names in the science of hadith, Imam Bukhari was also closely interested in the science of recitation and contributed to this science. The fact that Sahihu'l-Bukhari includes differences in recitation shows his knowledge and meticulousness in this field. By establishing the connection between the science of hadith and recitation, he revealed that these sciences are mutually supportive fields. Today, academic studies on the science of recitation help us to better understand Bukhari's contributions in this field. Examining the differences in recitation and their relationship with the science of hadith by making use of his works is of great importance for Islamic sciences. This study aims to contribute to our better understanding of the relationship between hadith and the science of recitation by discussing the contributions of Imam Bukhari to the science of recitation and his effects in this field. Further future research will reveal Bukhari's contributions to the science of recitation in more detail.

Keywords: Recitation, Imam Bukhari, Hadith.

Buhârî'nin Kıraat ile İlgili Hadisleri ve Değerlendirilmesi

Abdullah Cengiz*

Özet

Kur'ân-ı Kerîm'in kıraat farklılıkları, İslâmî ilimler açısından önemli bir konu olup, kıraatlerin tarihî süreç içindeki gelişimi ve hadislerdeki yeri özellikle hadis kitaplarında ele alınmıştır. Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî'nin (ö. 256/870) Câmiu's-Sahîh adlı eseri, hadis literatürü içinde özel bir konuma sahiptir. Sahîh-i Buhârî olarak da bilinen bu eser, yalnızca sahih hadisleri bir araya getirme amacıyla kaleme alınmıştır. Hadislerin titizlikle seçilip değerlendirilmesi, eserin güvenilirliğini ve ilmî değerini artırmıştır. Bu yönüyle Sahîh-i Buhârî, İslam dünyasında en güvenilir hadis kaynaklarından biri olarak kabul edilmekte olup kıraatle ilgili hadisleri de içeren önemli bir referans niteliğindedir. Buhârî, eserinde kıraat farklılıklarına, sahabe arasındaki kıraat anlayışına ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıraat ile ilgili açıklamalarına geniş bir şekilde yer vermiştir. Kıraat konusuna eserinin çeşitli bölümlerinde özellikle "Kitâbü Fedâilü'l-Kur'ân" ve "Kitâbü't-Tefsîr" gibi bölümlerde kıraat farklılıklarını ve bunların yorumlarını içeren hadisler mevcuttur. Bu metinde onun kıraatle ilgili hadisleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı kıraatle ilgili hadislerin kıraat ilminin gelişimine olan katkılarını tespit etmektir. Araştırmada kıraatle ilgili eserlerden de istifade edilmiştir. Tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Kıraatle ilgili olarak en çok bilinen hadislerden biri şöyledir; Hz. Peygamber (s.a.v.), Cebrâîl (a.s.)'in kendisine Kur'ân'ı bir harf üzere indirdiğini, ancak kendisinin ümmetinin buna güç yetiremeyeceğini ifade etmesi üzerine Allah'ın ona Kur'ân'ı yedi harf üzere okuma ruhsatı verdiğini belirtmiştir. (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 6). Bu hadiste geçen "yedi harf" kavramı hakkında farklı yorumlar yapılmış, kıraat

---

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, acengiz42@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1608-4803

imamları bu ifadenin kıraat farklılıklarına, okumada kolaylığa vb. işaret ettiğini öne sürmüşlerdir. Buhârî’de yer alan hadislerden biri, Hz. Ömer (r.a.) ile Hişâm b. Hakîm (r.a.) arasındaki kıraat farklılığını konu edinmektedir. Hz. Ömer, Hişâm’ın Fûrkân sûresini farklı bir şekilde okuduğunu duyduğunda onu Peygamber’e götürmüş, Peygamber (s.a.v.) her ikisinin de kıraatini dinledikten sonra her ikisinin de doğru olduğunu belirtmiş ve Kur’ân’ın yedi harf üzere nazil olduğunu ifade etmiştir (Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 5). Bu rivayet, sahabe arasında kıraat farklılıklarının varlığını ve bunların Peygamber tarafından onaylandığını göstermektedir. Buhârî, Kur’ân’ın güzel okunması ve doğru telaffuz edilmesi ile ilgili hadisleri de aktarmaktadır. Bunlardan biri, “Sizden en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğreteninizdir.” hadisi olup (Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 21), kıraat ilminin önemine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, Hz. Peygamber’in sahabe içerisinde özellikle Abdullah b. Mes’ûd, Übey b. Ka’b ve Zeyd b. Sâbit gibi isimlerin kıraatlerini övdüğünü belirten rivayetler de mevcuttur. Buhârî’nin kıraatle ilgili hadisleri incelendiğinde, kıraat farklılıklarının vahyin bir parçası olduğu ve sahabe döneminde mevcut olduğu görülmektedir. Buhârî’nin hadis metodolojisi dikkate alındığında, kıraat hadislerini sahih bir şekilde aktarma noktasında titizlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle kıraat farklılıklarına dair rivayetlerde isnad zincirine büyük önem vermiştir.

Buhârî’nin hadisleri kıraat ilminde şu noktalara ışık tutmaktadır:

- Kıraat farklılıkları sahih bir temele dayanmaktadır.
- Sahabe, farklı kıraatleri Hz. Peygamber’den öğrenmiş ve uygulamıştır.
- Hz. Peygamber, farklı kıraatleri onaylamış ve bunların geçerli olduğunu belirtmiştir.

Kur’ân’ın okunması, öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda teşvik edici hadisler yer almaktadır. Buhârî’nin kıraatle ilgili hadisleri, Kur’ân kıraatlerinin tarihî gelişimi ve sahabe dönemindeki uygulanışı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle yedi harf hadisi, kıraat farklılıklarının meşruiyetini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sahabe arasında kıraat farklılıklarının bulunması ve Hz. Peygamber’in bunları onaylaması, İslâm dünyasında kıraat ilminin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, Buhârî’nin hadisleri kıraat farklılıklarının vahyin bir parçası olduğunu ve bunların sahih bir geleneğe dayandığını ortaya koymaktadır. Günümüzde kıraat ilmi üzerine yapılan

çalışmalarda Buhârî'nin rivayetleri önemli bir referans kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, kıraat hadisleri İslamî ilimler içinde hem tarihî hem de metodolojik açıdan büyük bir öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Hadis, Kıraat, Buhârî, Sahîh.

Bukhari's Hadiths on Recitation and Their Evaluation

Abdullah Cengiz*

Abstract

The differences in the recitation of the Holy Quran are an important subject in terms of Islamic sciences, and the development of recitations throughout the historical process and their place in hadiths have been discussed especially in hadith books. The work of Muhammad b. Ismail al-Bukhari (d. 256/870) called Jami'u's-Sahih has a special place in the hadith literature. This work, also known as Sahih-i Bukhari, was written with the sole purpose of bringing together authentic hadiths. The meticulous selection and evaluation of the hadiths has increased the reliability and scientific value of the work. In this respect, Sahih-i Bukhari is considered one of the most reliable hadith sources in the Islamic world and is an important reference that also includes hadiths on recitation. In his work, Bukhari has extensively included the differences in recitation, the understanding of recitation among the companions, and the explanations of the Prophet (pbuh) regarding recitation. In various sections of his work on the subject of recitation, especially in sections such as “Kitâbü Fadailü'l-Qur’ân” and “Kitâbü't-Tefsir”, there are hadiths that include the differences in recitation and their interpretations. This text deals with his hadiths on recitation. The aim of the study is to determine the contributions of the hadiths about recitation to the development of the science of recitation. Works on recitation were also used in the research. The inductive method was used. One of the most well-known hadiths on recitation is as follows; Hz. The Prophet (pbuh) stated that Gabriel (pbuh) revealed the Quran to him in one letter, but that Allah gave him the permission to recite the Quran in seven letters, when he said that his ummah would not be able to do so. (Bukhari, Fadailu'l-Quran, 6). Different

---

* PhD., Ministry of National Education, acengiz42@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1608-4803

interpretations have been made about the concept of "seven letters" in this hadith, and the recitation imams claimed that this expression referred to differences in recitation, ease of reading, etc. One of the hadiths in Bukhari deals with the difference in recitation between Hz. 'Umar (r.a.) and Hisham ibn Hakim (r.a.). Hz. When Omar heard Hisham reciting the Surah al-Furqan in a different way, he took him to the Prophet. After listening to both of their recitations, the Prophet (pbuh) stated that both were correct and that the Quran was revealed in seven letters (Bukhari, Fadail al-Quran, 5). This narration shows that there were differences in recitation among the Companions and that these were approved by the Prophet. Bukhari also narrates hadiths regarding the beautiful recitation and correct pronunciation of the Quran. One of these is the hadith, "The best of you is the one who learns the Quran and teaches it" (Bukhari, Fadail al-Quran, 21), indicating the importance of the science of recitation. In addition, the Prophet's companions, especially Abdullah b. Mas'ud, Ubey b. There are also narrations indicating that he praised the recitations of names such as Ka'b and Zayd b. Sabit. When Bukhari's hadiths on recitation are examined, it is seen that differences in recitation were a part of the revelation and existed during the time of the Companions. When Bukhari's hadith methodology is taken into consideration, it is understood that he was meticulous in conveying the recitation hadiths authentically. He attached great importance to the chain of narration, especially in narrations on recitation differences.

Bukhari's hadiths shed light on the following points in the science of recitation:

- Recitation differences are based on an authentic basis.
- The Companions learned and applied different recitations from the Prophet.
- The Prophet approved of different recitations and stated that they were valid.

There are hadiths encouraging the reading, learning and teaching of the Quran. Bukhari's hadiths on recitation provide important information about the historical development of Quranic recitations and their application during the time of the Companions. The seven-letter hadith in particular demonstrates the legitimacy of recitation differences. In addition, the existence of recitation differences among the Companions and the Prophet's approval of these differences have greatly contributed to the development of the science of recitation in the Islamic world. In conclusion, Bukhari's hadiths reveal that recitation differences are a part of revelation and that they

are based on an authentic tradition. Bukhari’s narrations continue to be an important reference source in studies on recitation today. In this context, recitation hadiths have great historical and methodological importance in Islamic sciences.

Keywords: Quran, Hadith, Recitation, Bukhari, Sahih.

İmam Buhârî'nin Fezâilü'l-Kur'ân Rivâyetlerinin Kur'ân Tarihine ve Kıraat Meselelerine Katkısı: İbn Kesîr Örneği

Cafer Zeyrekli*

Özet

Bu bildiride, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) Fezâilü'l-Kur'ân adıyla tefsirinin sonuna eklediği ve büyük ölçüde Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh eserinin Fezâilü'l-Kur'ân bölümünü esas alan zeyli inceleme konusu yapılmıştır. Zira İslâmî ilimlerde İmam Buhârî'nin (ö.256/870) rivayet ettiği hadislerin kaynaklık değeri tartışmasız çok büyüktür. Diğer ilimlerde olduğu gibi tefsir ve Kur'ân ilimlerinde de âlimler, Buhârî hadislerini temel kaynak olarak kullanmışlardır. Müfessirlerin, Kur'ân'ı tefsir etmedeki yaklaşımları ve yorumlamaları birbirinden farklı olduğu gibi, Kur'ân tarihi ve diğer kıraat meselelerine yaklaşımları da birbirinden farklılık arz etmektedir. İbn Kesîr mükemmel bir Kur'ân tarihi diyebileceğimiz zeylinde; Kur'ân'ın vahyedilmesi ve inzâli, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda dikkatle yazılıp ezberlenmesi, okuyuş tarzları, öğrenilip öğretilmesi, ölümsüz ve eskimez hayat düsturlarının öğrenilip yaşanılması ile Kur'ân'ın tamamı veya bazı sûre ve âyetlerinin faziletleri hakkında vârid olan hadisleri toplamıştır. Bilindiği gibi Kıraat ilminin temel meselelerinden olan yedi harf konusu, âlimler arasında çokça tartışılmış ve halen tartışılmaya devam eden bir konudur. O nedenle bu bildiride İbn Kesîr'in, İmam Buhârî'nin "Kur'ân yedi harf üzere nazil oldu" başlığıyla rivâyet ettiği hadisleri ve konuyla ilgili diğer hadis kaynaklarını ele alarak, konunun açıklığa kavuşması için bütün rivâyetleri değerlendirmesini ve İmam Buhârî'nin Kur'ân tarihi konusundaki ve diğer kıraat meselelerindeki hadisleri ile ilgili müstakil değerlendirmelerini gün yüzüne çıkarmayı hedeflemekteyiz. Bu araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılarak öncelikle İbn Kesîr'in tefsiri içerisindeki Fezâilü'l-Kur'ân ile ilgili zeyli incelenmiştir.

* Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, czeyrekli@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0868-4035

Ayrıca araştırmamıza katkı sağlayacak diğer müelliflerin eserlerinden de yararlanılmıştır. Bu meyanda bilgi ve belge toplanması, toplanan materyalin tasnif edilmesi ve daha sonra da bu bilgileri tartışma yöntemleri takip edilecektir.

Anahtar kelimeler: Kıraat, Buhârî, İbn Kesîr, Hadis.

Contribution of Imam Bukhari's Fazâlü'l-Qur'an Narrations to the History of the Qur'an and Qiraat Issues: The Example of Ibn Kesîr

Cafer Zeyrekli*

Abstract

In this paper, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer Ibn Kesîr's (d. 774/1373) addendum to the end of his tafsîr entitled Fezâ'il al-Qur'ân, which is largely based on the Fezâ'il al-Qur'ân section of al-Bukhârî's al-Jâmi al-Sahîh, is analyzed. Because the source value of the hadiths narrated by Imam Bukhari (d.256/870) in Islamic sciences is indisputably great. As in other sciences, scholars used Bukhari hadiths as the main source in the sciences of tafsîr and the Qur'an. Just as the approaches and interpretations of the commentators in interpreting the Qur'an are different from each other, their approaches to the history of the Qur'an and other recitation issues are also different from each other. Ibn Kathîr has collected in his addendum, which can be called an excellent history of the Qur'ân, the revelation and revelation of the Qur'ân, the careful writing and memorization of the Qur'ân in the presence of the Prophet (s.a.s.), the ways of recitation, learning and teaching, learning and living the eternal and ageless life principles, and the hadiths about the virtues of the whole Qur'ân or some of its surahs and verses. As it is known, the subject of seven letters, which is one of the basic issues of the science of Qiraat, is a subject that has been discussed a lot among scholars and is still being discussed. Therefore, in this statement, we aim to discuss the hadiths narrated by Imam Bukhari with the title of "The Qur'an has been revealed in seven letters" and other hadith sources on the subject, to evaluate all the narrations in order to clarify the subject and to bring to light the independent evaluations of Imam Bukhari's hadiths on the history of the Qur'an and other qiraat issues. In this study,

---

* Lec., Sinop University Faculty of Theology, czeyrekli@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0868-4035

using the literature review method, first of all, Ibn Kesir's addendum on Fezâ'il al-Qur'ân in his tafsir was analyzed. We also benefited from the works of other authors who would contribute to our research. In this respect, the methods of collecting information and documents, classifying the collected material and then discussing this information will be followed.

Keywords: Qiraat, Bukhari, Ibn Kesir, Hadith.

Buhârî'nin Mâverâünnehir'de Kıraat İlminin İntişarına Etkisi

Mehmet Salih*

Özet

Kıraat, Kur'an-ı Kerim'in okunuşu ve farklı okuma tarzlarını ifade eder. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî (ö. 256/870), İslam dünyasında en önemli hadis âlimlerinden biri olarak tanınmakta ve Sahihî'l-Buhârî adlı eseri, hadis ilminin temel kaynaklarından biri kabul edilmektedir. Buhârî, özellikle hadis ilminin yanı sıra, kıraatle ilgili önemli bilgilere ve uygulamalara dair katkılarda bulunmuştur. İmam Buhârî, Kur'an-ı Kerim'in kıraatiyle ilgili bazı hadisleri de eserlerinde rivayet etmiş, bu rivayetlerde, sahâbe ve tâbiînin Kur'an'ı nasıl okudukları, hangi kıraat farklılıklarının bulunduğu ve bu farklılıkların ne şekilde uygulanması gerektiği konularına da değinmiştir. Buhârî'nin rivayet ettiği hadislerde, bazı kıraat farklılıklarının Hz. Peygamber tarafından onaylandığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bu, kıraat ilminin gelişmesinde önemli bir referans olmuştur. İmam Buhârî, hadis kitaplarında kıraatla ilgili doğrudan bir eser bırakmamış olsa da kıraat ilmiyle ilgili hadisleri doğru bir şekilde toplama ve aktarma konusunda önemli bir rol oynamıştır. Buhârî'nin "Sahih" adlı eseri yalnızca hadislerin doğruluğunu teyit etmekle kalmaz, aynı zamanda birçok kıraat varyasyonunun da doğru şekilde aktarılmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmada İmam Buhârî'nin kıraat ilminin intişarına etkisi, Sahihî'l-Buhârî adlı eserinde yer alan hadisler aracılığıyla ele alınacaktır. Özellikle, Kur'an-ı Kerim'in farklı kıraatlerde okunmasına dair rivayetler analiz edilerek, bu rivayetlerin kıraat ilminin gelişmesindeki ve o bölgede intişarındaki rolü değerlendirilecektir. Aynı zamanda, İmam Buhârî'nin kıraat hakkında doğrudan bir eser bırakmamakla birlikte, hadis ilmi bağlamında kıraat farklılıklarını doğru bir şekilde aktarma yöntemine de odaklanılacaktır. Bu çalışmanın amacı, İmam Buhârî'nin hadis ilmine olan katkılarının

* Öğr. Gör. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, msalih@agri.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5203-397X

yanı sıra kıraat ilmine olan katkılarını incelemektir. İmam Buhârî'nin kıraatla ilgili rivayetleri ve bu rivayetlerin kıraat ilminin gelişmesine nasıl katkıda bulunduğu üzerinde durulacaktır. Sonuç olarak, İmam Buhârî'nin kıraat ilmine katkısı, doğrudan kıraat hakkında bir eser yazmaktan ziyade, hadislerin ve rivayetlerin doğru bir şekilde aktarılması ve farklı kıraatlar hakkındaki bilgilerin güvenilir bir şekilde toplandığı eseri sayesinde olmuştur. Bu yaklaşımı, kıraat ilminin sağlam bir temel üzerine gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Sahih'i Buhari, Kıraat, İhtilaf, Vecih.

The Influence Of Al-Bukhārī On The Dissemination Of The Science Of Qirā'ah in The Mawarā' Al-Nahr Region

Mehmet Salih*

Abstract

Qirā'ah refers to the recitation of the Qur'an and its various methods of reading. Abu Abdullah Muhammad ibn Isma'il ibn Ibrahim al-Ju'fi al-Bukhārī (d. 256/870) is recognized as one of the most prominent hadith scholars in the Islamic world, and his work Sahih al-Bukhārī is considered one of the fundamental sources of hadith literature. In addition to his contributions to the science of hadith, al-Bukhārī also made significant contributions to the study and practice of qirā'ah. He narrated several hadiths concerning the recitation of the Qur'an, addressing how the companions (sahābah) and the followers (tābi'ūn) recited the Qur'an, the various differences in qirā'ah, and how these differences should be applied. Some of the hadiths narrated by al-Bukhārī indicate that certain differences in qirā'ah were approved by the Prophet Muhammad. This has served as an important reference in the development of the science of qirā'ah. Although Imam al-Bukhārī did not leave behind a specific work dedicated solely to qirā'ah, he played a vital role in the accurate collection and transmission of hadiths related to the science of qirā'ah. His book Sahih not only serves to verify the authenticity of hadiths but also facilitates the accurate transmission of various qirā'ah variations. This study will examine al-Bukhārī's impact on the spread of the science of qirā'ah through the hadiths found in Sahih al-Bukhārī. Specifically, it will analyze the hadiths related to the different recitations of the Qur'an, assessing their role in the development and dissemination of the science of qirā'ah in the region. Additionally, while Imam al-Bukhārī did not leave a specific work on qirā'ah, this study

---

* Lec.. Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Islamic Sciences, msalih@agri.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5203-397X

will focus on his method of accurately transmitting hadiths concerning the differences in qirā'ah within the broader context of hadith science. The aim of this study is to explore Imam al-Bukhārī's contributions not only to the science of hadith but also to the science of qirā'ah. It will focus on the hadiths related to qirā'ah and how these narrations contributed to the development of the science. In conclusion, Imam al-Bukhārī's contribution to the science of qirā'ah is not based on writing a separate work on the subject but rather on the accurate transmission of hadiths and the reliable collection of information on the various qirā'ah readings. This approach has contributed to the establishment of a solid foundation for the development of the science of qirā'ah.

Keywords: Buhâri, Sahih'i-Buhârî, Qirā'ah, Differences, Manner.

Güncel Aile Hukuku Konularına Dair İmâm Buhârî'nin Görüşleri

Hamit Sevgili*

Özet

Hadisçi kimliği ile tanınan İmâm Buhârî'nin fikhî yönü de oldukça önemlidir. Buhârî, fikhî görüşlerine es-Sahîh'inde oluşturduğu bâb başlıklarında (terâcim) yer vermiştir. Bu husus "Buhârî'nin fikhî bâb başlıklarındadır (fikhu'l-Buhârî fî terâcimihî) ifadesiyle dile getirilmiştir. Onun es-Sahîh'i bu yönüyle mutekaddim hadis kitaplarından farklılık arz etmektedir. İlk dönemden itibaren gerek Buhârî'nin terâcimi üzerine yazılan müstakil çalışmalar ve gerekse es-Sahîh'in hemen hemen tüm şerhlerinde terâcime geniş şekilde yer verilmesi, Buhârî'nin fıkıh anlayışının önemine en güzel şahittir. Dört mezhep müntesiplerinin bazı önemli temsilcileri Buhârî'yi kendi mezheplerinden sayma temayülünde olmuşlarsa da bu temayüllerin hem fıkıh tarihi hem de fıkıh mantığı açısından isabetli bir yaklaşım olmadığı söylenebilir. Ancak bu temayüller, Buhârî'nin fikhî konumunu ortaya koyması açısından elbette değerlidir. Buhârî'nin mutlak müctehid olduğu görüşünde olanlar da azımsanmayacak sayıdadır. Nitekim Buhârî üzerine değerli şerh çalışmaları olan Muhammed Enver el-Keşmîrî, Muhammed Zekeriyâ el-Kândehevî ve Abdülganî el-Guneymî gibi pek çok âlimin kanaati bu yöndedir.

İmâm Buhârî, günümüze dek güncelliğini koruyan pek çok önemli fikhî meseleye müdahil olmuştur. Dikkatimizi çeken konuların başında aile hukukuna dair bazı fikhî içtihatları gelmektedir. Nitekim o, evlilikte kefâet, üç talak ile boşamanın hükmü, evlilikte velayet meselesi gibi halen güncelliğini koruyan ve fakihler arasında tartışılan pek çok meselede içtihadını ortaya koymuştur. Buhârî'nin nastan mülhem ve maslahatla da uyumlu bu içtihatlarının çağdaş problemlerini ortadan kaldıracak potansiyelde

---

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, hamit_sevgili@hotmail.com

olduğunu görmekteyiz. Örneğin o, evlilik akdinin veli tarafından yapılması gerektiği, ancak kızın izninin de zorunlu olduğu görüşündedir. Ona göre kızın izni alınmadan velinin tek taraflı iradeyle yaptığı nikâh akdi bătıldır. Keza veliden bağımsız şekilde kızın taraf olduğu nikâh akdi de geçersizdir. Veli ve kızın müşterek iradelerini esas alan Buhârî'nin bu içtihadı, İslam hukukunun temel ilke ve prensipleriyle uyumlu, aynı zamanda rasyonel ve toplum vicdanına da uygundur. Sempozyumun tebliğ önerimizin kabul edilmesi halinde İmâm Buhârî'nin aile hukuku konularına yönelik makul ve nassın ruhunu da yansıtan bazı içtihatlarına ve bunların günümüz meselelerin çözümüne yapabileceği katkıya yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Buhari, hadis, fıkıh, aile, güncel aile hukuku

Al-Imām al-Bukhārī's Views on Current Family Law Issues

Hamit Sevgili*

Abstract

Al-Imām al-Bukhārī, renowned for his hadith scholarship, also has a significant role in the field of Islāmīc jurisprudence. Al-Bukhārī incorporated his legal opinions in the chapter titles (tarājim) he structured in his al-Şihh. This aspect is encapsulated in the phrase “al-Bukhārī’s fiqh is in his chapter titles (fiqh al-Bukhārī fī tarājimihi)”. In this regard, his al-Şihh differs from earlier hadith books. From the early period onward, both monographic works written on al-Bukhārī’s tarājim and extensive references to these chapter titles in almost all the commentaries on al-Şihh clearly underscore the importance of al-Bukhārī’s jurisprudential insights. Although some prominent representatives of the four al-Sūnnī schools of jurisprudence have attempted to consider al-Bukhārī as belonging to their respective schools, such inclinations are inaccurate when viewed through the lenses of both fiqh history and fiqh methodology. However, these inclinations are still valuable as they reveal al-Bukhārī’s fiqh position. There are also a considerable number of scholars who hold the view that al-Bukhārī was absolute independent jurist (al-mujtahid al-muṭlaq). Scholars such as Muḥammad Anwar al-Kashmīrī, Muḥammad Zakariyā al-Kāndahlawī, and ‘Abd al-Ghanī al-Ghunaymī, who have authored valuable commentaries on al-Bukhārī, share this view.

Al-Imām al-Bukhārī has engaged with many important fiqh issues that remain relevant to this day. Among the notable issues he addressed are various aspects of family law. For example, he expressed his legal opinions on matters such as compatibility in marriage (al-kafā’ah fī al-zawāj), the ruling on divorcing with three pronouncements of ṭalāq, and the issue of guardianship in marriage, all of which are still topics of discussion among jurists today. Al-Bukhārī’s legal judgments, which are inspired by textual evidence and

---

* Assoc. Prof. Dr., Siirt University, Faculty of Theology, hamit_sevgili@hotmail.com

compatible with public interest, have the potential to resolve contemporary issues. For instance, he maintained that the marriage contract should be performed by the legal representative, but the consent of the bride is also necessary. According to him, a marriage contract made by the guardian without the bride's consent is invalid. Similarly, a marriage contract made independently by the bride without the guardian is also invalid. Al-Bukhārī's approach, which emphasizes the mutual consent of both the guardian and the bride, is in harmony with the basic principles of Islāmic law, and it is also rational and consistent with societal values. If this proposal for a symposium paper is accepted, it will critically examine some of al-Imām al-Bukhārī's reasonable and textually grounded legal opinions on family law issues, and assess how these insights can contribute to solving contemporary legal challenges.

Keywords: Bukhari, hadith, fiqh, family, current family law

Bir Fıkhü'l-hadîs Üstâdı Olarak Buhârî

Fahreddin Yıldız*

Özet

Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs'inin en kapsamlı nev'î olan Fıkhü'l-hadîs'in girişinde; kıyâs, re'y, cedel ve nazarla şöhret bulmuş fakîhlerin herkes tarafından tanındığını belirttikten sonra bu nev'deki amacının, "Ehl-i hadîs'in fıkihtan bigâne olmadığını göstermek" olduğunu söyler. Hâkim, fıkhü'l-hadîsi kesin çizgilerle tanımlamak yerine 33 Ehl-i hadîs âlimini bu alanın "üstâd"ı olarak zikreder, onlardan 23'ünün itikâd, ibâdât, muâmelât ve ukûbâtla ilgili yaklaşımlarına dair misâller sunar. Fıkhü'l-hadîs üstâdı âlimler arasında Buhârî'ye (ö. 256/870) 14. sırada yer veren Hâkim, ona ayırdığı bahse, İbn Huzeyme (ö. 311/924) ve Değûlî'nin (ö. 325/937) övgüleriyle başlar. Sonrasında onun fıkhü'l-hadîs üstâdlığına; farz orucu terk etmede hastalığın ölçüsü, arz yöntemiyle hadis tahammülüne sünnetten bir delil ve şefaât sırası konusunda isnâda dayalı bir tercih olarak başklandırabileceğimiz üç temel örnek verir. Burada dikkat çeken husus sadece fıkıh değil hadis usûlünü de içine alan misaller sunmasıdır. Nevevî'nin (ö. 676/1277) "fakîhlerin efendisi" ve "ümmetin fakîhi" diye andığı Buhârî'nin fıkıh yöntemi, mensubu bulunduğu Ehl-i hadîs ulemânın uygulamalarında somut biçimde görüleceği üzere re'y ve kıyâsa mesafeli durulan rivâyet merkezli bir mahiyet arz etmektedir. Nitekim Goldziher (ö. 1921) -Ehl-i hadîs sempatizanı olarak nitelediği- Buhârî'nin, re'y ve kıyâsı dar bir çerçeveye sıkıştırmakla birlikte fıkıh kaynağı olarak tamamen reddetmediği tespitinde bulunarak onun fıkihtaki bu usûlüne dikkat çekmiş olmaktadır. Ehl-i re'yden farklı olarak aynı konudaki sahîh rivâyetlerin tamamına ulaşılmasını ve haber-i vâhid bile olsalar üzerlerinde teferruatlı isnâd tahlillerinin yapılmasının öncelendiği fıkhü'l-hadîs usûlünde ilâhî bilgi, tashîf-tahrîf, idrâc ve ziyâdeyi tespit gibi birçok uygulama hayâtî konumdadır. Bu bağlamda

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, fahreddin.yildiz@izu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4627-9284

Tirmizî'nin (ö. 279/892) "Ne Irak'ta ne Horasan'da ilel, isnâd ve ricâl bilgisinde Buhârî'den daha güçlüsünü gördüm" değerlendirmesi -Ehl-i hadîs ulemâ açısından-Buhârî'nin iyi bir fakîh olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bir başka misal de Kuteybe b. Saîd'den (ö. 240/855) verilebilir. Ona "sarhoşun boşaması" hakkında soru soran bir kimseyi "Demek ki Allah; Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medînî ve İshak b. Râhûye'nin üçünü birden sana nasip etmiş!" diyerek Buhârî'ye yönlendirmesi de esasen belirli bir geleneğe sahip rivâyet merkezli Ehl-i hadîs usûlüyle izah edilebilir. Buhârî'nin re'y ve kıyâs karşıtı fikirlerinin amelî çerçeveden çok itikâdî çerçevede değerlendirmek en sağlıklı yol olacaktır. Buhârî'nin rivâyet merkezli fıkıh usûlü daha açık biçimde kıyâsa yaklaşımında kendini göstermektedir. "فقه البخاري في تراجمه" / Buhârî'nin fıkıhî bâb başlıklarındadır" değerlendirmesinin, fıkıh anlayışı kadar usûl anlayışını da ifade ettiğini düşündüren bu yaklaşım el-Câmi'u's-sahîh'teki "İ'tisâm" bölümünde açıkça görülmektedir. Buhârî'nin Şâfiî olarak şöhret bulmasının altında da muhtemelen İmam Şâfiî ile benzer teoriye sahip oldukları "nakle/rivâyete dayalı kıyâs" anlayışı yatmaktadır. Namazda rükûa varırken ve rükûdan kalkarken tekbir almanın sünnet oluşuna dair Ref'u'l-yedeyn fi's-salât ile Hanefîlerden farklı olarak farz namazlarda imamla beraber cemaatin de kıraatinin şart olduğunu ortaya koyduğu Kitâbü'l-Kırâ'ati halfe'l-imâm Ehl-i hadîs bakış açısının ulaştığı ortak bir kanaat olmanın yanında Buhârî'nin İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) muvafakatini de göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Buhârî, fikhü'l-hadîs, Ehl-i hadîs, terâcim, fehmü'l-hadîs

Bukhārī as a Master of Fiqh al-hadīth

Fahreddin Yıldız*

Abstract

In the introduction to Fiqh al-hadīth, the most comprehensive chapter of his Ma‘rifat al-‘ulūmi al-hadīth, al-Ḥakīm al-Nisābūrī (d. 405/1014) states that the jurists who were famous for qiyās, ra’y, jadāl, and naẓar were known by everyone, and that his aim in this chapter was to “show that the Ahl al-hadīth were not ignorant of fiqh”. Instead of defining fiqh al-hadīth with clear lines, al-Ḥakīm mentions 33 Ahl al-hadīth scholars as the “masters” of fiqh al-hadīth and presents examples of 23 of them regarding their approaches to i‘tiqād, ibādāt, mu‘amalāt, and ukūbāt. al-Ḥakīm ranks al-Bukhārī (d. 256/870) 14th among the scholars who were masters of fiqh al-hadīth and begins his discussion with the praises of Ibn Hudhaymah (d. 311/924) and al-Daghūlī (d. 325/937). Then he gives three main examples of his expertise of fiqh al-hadīth: the criteria of illness in abandoning obligatory fasting, an evidence from the sunnah for tahammul al-hadīth with the method of al-‘ard, and a preference based on isnād in the order of al-shafa‘ah. What is noteworthy is that he provides examples that include not only fiqh but also usūl al-hadīth. al-Bukhārī, whom al-Nawawī (d. 676/1277) called him “the master of the faqīhs” and “the faqīh of the ummah”, had a narration-centered method of fiqh that distanced itself from ra’y and qiyās, as can be seen in the practices of the Ahl al-hadīth scholars to whom he belonged. As a matter of fact, Goldziher (d. 1921) draws attention to this methodology in fiqh by stating that al-Bukhārī, whom he characterized as a sympathizer of Ahl al-hadīth, did not completely reject ra’y and qiyās as sources of fiqh, although he compressed them into a narrow framework. Unlike Ahl al-ra’y, many practices such as knowledge of ilel, tashīf-tahrīf, idrāj, and determining

---

* Assist Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences, fahreddin.yildiz@izu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4627-9284

ziyādah are vital in the method of fiqh al-hadith, which prioritises reaching all sahīh narrations on the same subject and conducting detailed isnād analyses on them, even if they are khabar al-wāḥid. In this context, al-Tirmidhi's (d. 279/892) statement, "Neither in Iraq nor in Khorasan have I seen anyone stronger than al-Bukhārī in the knowledge of 'ilal, isnād and rijāl" means that al-Bukhārī was a good faqīh in the eyes of the Ahl al-hadīth scholars. Another example in this context is that Qutayba b. Saīd (d. 240/855) directed a person who asked him a question about "divorce of the drunk" to al-Bukhārī and said to him: "That means Allah has granted you all three of Ahmad b. Hanbal, 'Ali b. al-Madīnī and Ishaq b. al-Rāhūya!" It would be more accurate to evaluate al-Bukhārī's ideas against ra'y and analogy within the theological framework rather than the practical framework. This approach, which suggests that the evaluation " *فقه البخاري في / تراجمه* Bukhārī's fiqh is in the terājim" expresses his understanding of uṣūl as well as fiqh, is clearly seen in the "I'tisām" chapter in al-Jāmi'u's-sahīh. The reason why al-Bukhārī is known as a shāfi'i is probably due to his understanding of "narration-centered qiyās", a theory like that of Imam Shāfi'i. In addition to his book Ref'u'l-yadayn fi's-salāt on the sunnah of taking takbīr while reaching and rising from the ruku' in prayer, his book Kitāb al-Qrāah khalfa'l-imām, in which, unlike the Hanafis, he revealed that the recitation of the imam as well as the congregation is obligatory in fard prayers, is not only a common opinion reached by the Ahl al-hadīth viewpoint, but also important in terms of showing al-Bukhārī's agreement with Imam Shāfi'i (d. 204/820).

Keywords: al-Bukhārī, fiqh al-hadīth, Ahl al-hadīth, terājim, fahm al-hadīth

Menkul Malların Vakfedilmesiyle İlgili Olarak İmam Buhârî'nin Görüşü

Hasan Demir*

Özet

Fıkhi mezhepler arasında taşınmaz malların vakfının cevazı hususunda görüş birliği mevcut iken, taşınır malların vakfedilmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım fakihler, taşınır malların vakfedilmesini kabul etmemekte ve vakıf olarak sadece gayrimenkullerin vakfedebileceğini öngörmektedirler. Bu fakihlerin temel gerekçesi, taşınır malların kalıcı ve sürekli bir fayda sağlayamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Onlara göre, taşınır mallar zamanla yok olma veya tükenme riski taşıdığından, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir hayır işi olarak hizmet veremezler. Bu yaklaşımı benimseyen mezhepler, vakıfların daha çok gayrimenkuller üzerinden kurulmasını teşvik etmektedirler. Diğer yandan, bazı fakihler ise taşınır malların vakfedilmesini kabul etmektedirler. Bu fakihlere göre, taşınır malların vakfedilmesi caiz olup, vakıf olarak kullanılabilir. Özellikle Şâfiî mezhebine mensup fakihler, taşınır malların vakfedilmesinin İslam hukuku açısından uygun olduğunu belirtmektedirler. Ancak, bu malların vakıf olarak kullanılabilmesi için bazı şartlar öne sürülmektedir. Vakfedilen taşınır malların sürekli ve kalıcı bir fayda sağlayacak şekilde kullanılmasının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, taşınır malların vakıf olarak işlev görebilmesi için uygun ve sürdürülebilir bir planlama yapılması büyük önem arz etmektedir. Taşınır malların vakfının caiz olup olmadığına dair tartışmalar tarih boyunca çeşitli dönemlerde yaşanmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde, para vakfı konusunda ulema arasında yoğun tartışmaların yaşandığı bilinmektedir. Bu çalışmada, konuyla bağlantılı iki bâb başlığına yer veren İmam Buhârî'nin, altın ve gümüş dahil taşınır malların vakfedilmesiyle ilgili görüşü detaylı olarak ele alınacaktır. Böylece, hemen her dönemde

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, demirhasan733@gmail.com. orcid.org/0000-0001-5881-1293

önemini koruyan bu konuya dair İmam Buhârî'nin perspektifinden bir inceleme sunulacaktır. Bu değerlendirme, taşınır malların vakfı konusunda fıkhî mezhepler arasındaki farklılıkları ve İmam Buhârî'nin görüşlerini kapsamlı bir şekilde ele alacaktır.

Anahtar kelimeler: Buhari, Vakıf, Taşınır Mal, Gayrimenkul

Imam Al-Bukhari's View On Endowment Of Movable Property

Hasan Demir*

Abstract

While there is a consensus among the jurisprudential sects on the permissibility of endowment of immovable property, there are different opinions on the endowment of movable property. Some jurists do not accept the endowment of movable goods, and they believe that only real estates can be endowed as waqf. The main justification of these jurists is based on the idea that movable goods cannot provide a permanent and continuous benefit. According to them, movable goods cannot serve as a long-term and sustainable charity because they carry the risk of being destroyed or exhausted over time. The sects that adopt this approach encourage the establishment of waqfs based mostly on real estate. On the other hand, some jurists accept the endowment of movable property. According to these jurists, endowment of movable property is permissible and can be used as a waqf. Especially the jurists belonging to the Shafi'i madhhab state that the endowment of movable goods is appropriate in terms of Islamic law. However, some conditions are put forward for these goods to be used as waqf. It is necessary to ensure that the endowed movable goods are used in a way that will provide a continuous and permanent benefit. In this context, it is of great importance to make an appropriate and sustainable planning in order for movable property to function as a waqf. Discussions on the permissibility of the endowment of movable property have taken place in various periods throughout history. Especially during the Ottoman period, it is known that there were intense debates among the ulema about the endowment of money. In this study, Imam al-Bukhārī's view on the endowment of movable property, including gold and silver, will be discussed in detail. Thus, an analysis

---

* Assist Prof. Dr., Siirt University, Faculty of Theology, demirhasan733@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5881-1293

will be presented from Imam al-Bukhārī's perspective on this issue, which has maintained its importance in almost every period. This evaluation will comprehensively deal with the differences between fiqh sects and Imam al-Bukhārī's views on the endowment of movable property.

Keywords: Bukhari, waqf, movable property, real estate,

Buhârî'nin Fakihliği Ve Fıkhî Mezhebi

Muhammed Tayyip Elçi*

Özet

Hadis ilminde Emirü'l-Mü'minin makamına sahip büyük bir hadis imamı olan Buhârî aynı zamanda mutlak müçtehit derecesinde bir fakihdir. Lakin hadis alanındaki otoritesi ve bu cihetiyle şöhreti, fakihlik cihetini gölgede bırakmıştır. Hayatını anlatan tabakât ve tarih kitaplarına bakıldığında, muhaddisliğinin yanı sıra fakihliğine de hep dikkat çekilmektedir. Hatta bu müelliflerden bazıları Buhârî'yi, hocaları Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye'den daha fakih sayarlar. Özel olarak Buhârî hakkında telif edilmiş eserlerde de Buhârî'nin fakihliğine hep vurgu yapılmıştır. Abdu'l-Mecid Haşim'in el-İmamu'l-Buhârî Muhaddisen ve Fakihen ve Abdü'l-Kahir Muhammed Ahmed'in Fıkhü'l-İmami'l-Buhârî eserleri, bu hususta örnek verilebilir. Keza bu hakikat, çağdaşı âlimlerinin ifadelerinden anlaşıldığı gibi Buhârî'nin; Ref'ul-Yedeyn fissalâti ve Kitab-ül-Kırâati Half-el-İmam gibi bazı fıkıh konularına dair özel risaleler telif etmesi de bunu göstermektedir. Fıkıh ilminin Kur'an'dan sonraki ikinci kaynağı sünnettir. Sünnet'e dair kaynaklar arasında Buhârî'nin Sahih'i ulemanın ekserisi tarafından birinci derecede kabul edilmektedir. Fıkıha dair görüşlerini de derç ettiği bu eseriyle Buhârî istisnasız bütün fukahânın başvuru kaynağı olmuş ve bu anlamda Buhârî fıkıh alanına önemli bir etkide bulunmuştur. Buhârî, fıkıh ilmindeki bu konumu sebebiyle dört mezhebin mensuplarınca kendi mezheplerine mensup olduğu iddia edilmişse de gerçekte Buhârî; ne belli bir mezhebe intisap eden mukallid ne de herhangi bir mezhebin sınırları içinde içtihat bulunan mezhepte müçtehittir. Yukarıda da değinildiği gibi, Buhârî tam bir fakih ve mutlak bir müçtehitir. Zira o, Kitap ve Sünnet'e derin ve geniş bir vukufiyete sahip olmuş ve hükümleri doğrudan onlardan istinbat etmiştir. Kur'an'dan sonra en sahih kitap olarak kabul gören hadis ilmine dair el-Câmi'u's-Sahih isimindeki eseri, Buhârî'nin fıkıha dair görüşlerinin de yansıdığı en önemli eseridir. Buhârî bu eserini fıkıh

* Vaiz, Doktora Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, tayyipelci@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-5224-4451

ilmi tertibine göre telif ettiği gibi hassaten bab başlıklarında fıkha dair içtihatlarını da kitabına derç etmiştir. Bundan dolayı da; “Buhârî’nin fıkı, bab başlıklarındadır” denmiştir. Yer yer konuyla alakalı ahkâm ayetlerini zikretmesi, verdiği bab başlığı altında kimi zaman hiç hadis zikretmemesi de Buhârî’nin hadise dair bu eserini fıkıhla mezcetmeye çalıştığını da gösterir. Buhârî’nin Sahih’ine yazılan şerhlerde müellifleri bab başlıklarından hareketle Buhârî’nin fıkha dair görüşlerini tahlil ederek derlemişleridir. Bu cihetiyle kitabı tahlil edildiğinde, Buhârî’nin fetva olarak herhangi bir müçtehidî taklit etmediği gibi metodolojik olarak da kendini bir başka âlimin metoduyla sınırlandırmamıştır. Binaenaleyh Buhârî hem fetva hem de usul olarak kendine özgü bir yol izlemiştir. Buhârî kimi zaman kendi fıkhi görüşünü beyan etmekle yetinmeyip muhalif görüşleri de zikretmiş, hatta yer yer onlarla münazara etmiştir. Ancak, karşı görüşü savunan tarafın adını anmak yerine, bazı insanlar veya insanlardan biri tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Buhârî’nin muhaddislik yönünün hakkettiği ilgi ve şöhreti gördüğü söylenebilirse de fakihliği için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Bu noktadan hareketle, mutlak bir müçtehit olarak Buhârî’nin fikhî mezhebinin tedvini, takip ettiği metodolojisinin keşfedilmesi ve dört mezhepte bulunmayan bazı fetvalarının derlenmesi önem arz etmektedir. Asrımızda ortaya çıkan bazı yeni meselelere Buhârî’nin usul ve fetvalarıyla çözüm bulmaya çalışmak, konu ile ilgili araştırmacıların üzerinde düşünmesi gereken önemli bir alan olduğunu kanaatindeyiz.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Fıkıh, Hadis,

Al-Bukhari's Jurisprudence And School Of Jurisprudence

Muhammed Tayyip Elçi*

Abstract

Al-Bukhari, a great hadith imam with the rank of Amir al-Mu'minin in the science of hadith, is also a jurist at the level of an absolute mujtahid. However, his authority in the field of hadith and fame in this aspect have overshadowed his jurist aspect. When we look at the tabaqat and history books that tell his life's history, they are always emphasized in addition to his jurist skills. Some authors consider al-Bukhari more of a jurist than his teachers Ahmad ibn Hanbal and Ishaq ibn Rahwayh. Al-Bukhari's jurist skills have always been emphasized in the works written explicitly about Al-Bukhari. Works such as al-Imam-ul Bukhari Muhaddith wa Faqihan by Abd al-Majid Hashim and Fiqh al-Imam al-Bukhari by Abd al-Qahir Muhammad Ahmad can be given as examples. Likewise, this truth can be understood from the statements of contemporary scholars that Al-Bukhari. This is also shown by the fact that he wrote special treatises on some jurisprudential subjects, such as Rafi'ul Yadain and Kitab al-Qira'ati Half al-Imam. The second source of jurisprudence after the al-Qur'an is the Sunnah. Among the sources on the Sunnah, Al-Bukhari's Sahih is accepted as the first by most scholars. With this work, in which he also compiled his views on jurisprudence, Al-Bukhari significantly impacted the field of jurisprudence. Although it was claimed by the members of the four schools that Al-Bukhari was a member of their schools due to this position in jurisprudence, in reality Al-Bukhari was neither a muqallid who was affiliated with a particular school of thought, nor a mujtahid in a school of thought whp practiced ijti had within the boundaries of any school of thought. As mentioned above, Al-Bukhari is a complete jurist and absolute mujtahid. Because he had a deep and extensive knowledge of the al-Qur'an and Sunnah and derived his rulings directly from them, his work on the science

---

* Preacher, PhD Student, Siirt University, tayyipelci@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-5224-4451

of hadith, Al-Jami'al-Sahih, which is accepted as the most authentic book after the al-Qur'an, is the most critical work of Al-Bukhari in which his views on jurisprudence are also reflected. Al-Bukhari compiled this work according to the order of jurisprudence and especially included his ijtihads on jurisprudence under the headings of the chapters in his book. Therefore, it has been said that Al-Bukhari's jurisprudence is under the headings of the chapters. The fact that he occasionally mentions verses of rulings related to the subject and sometimes does not mention any hadith under the title of the chapter he gives also shows that Al-Bukhari tried to combine this work of his on hadith with al-fiqh. In the commentaries written on Al-Bukhari's Sahih, the authors analyzed and compiled Al-Bukhari's views on al-fiqh based on the chapter titles. In this respect, when his book is examined, it is seen that Al-Bukhari did not imitate and mujtahid in terms of fatwa, nor did he limit himself methodologically to the method of another scholar. Accordingly, Al-Bukhari followed a unique path in terms of both fatwa and methodology. Al-Bukhari sometimes did not content himself with expressing his own al-fiqh opinion, but he also mentioned opposing views and even debated with them at times. However, instead of saying the party's name and defending the opposing view, he preferred to use the expression of some people or one of the people. Although it can be said that Al-Bukhari's Muhaddith received the attention and fame he deserved, it is not possible to say the same for his jurisprudence. From this point on, it is important to codify Al-Bukhari's school of jurisprudence as an absolute mujtahid, to discover the methodology he followed, and to compile some of his fatwas that are not found in the four schools. We believe that it is worth the effort of researchers to try to find solutions to some new issues that have emerged in our century with Al-Bukhari's method and fatwas.

Keywords: Al-Bukhari, Al-Fiqh, Hadiths.

Şuf'a Hakkının İskatı Bağlamında Buhâri'nin Kanuna Karşı Hile Konusuna Yaklaşımı

Ömer Faruk Habergetiren*

Özet

“Hile-i Şer'iyye” terimi, İslam Hukuk literatüründe ilk dönemlerden itibaren yer alan bir kavramdır. Farklı tanımları bulunsa da bu terim, İslam Hukuk müktesebatının gelişimiyle birlikte modern hukuktaki “kanuna karşı hile” kavramına denk gelen daha dar bir anlam yüklenerek, “Şekil bakımından hukuka uygun bir işlem vasıta kılınarak yasaklanmış bir neticeyi elde etme kastıyla yapılan muamele” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak İslâm hukukunda modern hukuktan farklı olarak hilenin hukukî müeyyidesinin yanı sıra dinî ve ahlâkî sonuçları da tartışılmaktadır. Hukuki işlemin şekil şartlarını taşımasına rağmen arka planda farklı bir amacın güdülmesi, bu konuda yaşanan tartışmanın temelini oluşturmaktadır. İlk dönemlerden itibaren fakihler, uygulanması durumunda sıkıntılı ve sakıncalı durumlar oluşabilecek konularda, kanuna uygun çözüm yolları üretmişlerdir. Bu çerçevede, meşru bir kolaylaştırma amacı ile hukuki yükümlülüklerden kaçınmaya yönelik girişimler arasındaki ayırım, İslam hukuku açısından önemli bir mesele olmuştur. Bu bağlamda, şuf'a hakkının ıskat edilmesi de dikkat çeken bir örnektir. Şuf'a hakkına sahip olan kişinin bu hakkını kullanmasını engellemek amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiş, işlemler şeklen hukuka uygun bir çerçevede gerçekleştirilirken gerçekte hak sahibinin hakkı ortadan kaldırılmıştır. Buhârî, Sahîh'inde şuf'a hakkına dair naklettiği rivayetlerin ardından, isim vermeden “Bazı kimseler” diyerek, bu hakkın ıskatını amaçlayan uygulamaları onaylayanları eleştirmiştir. Bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hile-i Şer'iyye kavramı ele alınarak mezheplerin görüşleri özetlenecektir. İkinci bölümde İslam Hukukunda Şuf'a, Şuf'a hakkı ve bu hakkın kullanımı anlatılacaktır. Üçüncü bölümde ise

---

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ofhabergetiren@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9304-6726

Buhari'nin Sahih'inde yer verdiği hadisler bağlamında, bu hakkın düşürülmesi için farklı yöntemler uygulayanlara yönelttiği eleştirileri ele alınarak konu, hukuki ve ahlaki boyutlarıyla analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Buhârî, Şuf'a, Kanuna Karşı Hile

Al-Bukhārī’s Approach to Fraud Against Law in the Context of the Annulment of the Right of Shuf’a

Ömer Faruk Habbergetiren*

Abstract

The term “al-ḥīlah al-shar’iyyah” has been present in the Islamic legal literature since the early periods. Although there are different definitions of this term, with the development of the Islamic jurisprudence, it has been defined as “a transaction that formally complies with legal requirements but is carried out with the intent of achieving a prohibited outcome”, with a narrower meaning that corresponds to the concept of “fraud against law” in modern law. However, unlike modern law, Islamic law discusses the religious and moral consequences of al-ḥīlah in addition to its legal sanction. The core of the debate is that a transaction, despite meeting the legal requirements, a different purpose is innerly pursued. From the earliest periods, jurists have found solutions in accordance with the law on issues that may cause troublesome and inconvenient situations if implemented. In this framework, the distinction between a legitimate purpose of facilitation and attempts to avoid legal obligations has been an important issue in Islamic law. In this context, the abrogation of the right of shuf’a is a noteworthy example. Various methods were developed to prevent the holder of the right of shuf’a from exercising this right, and while the transactions were carried out in accordance with the law in form, in reality, the right of the right holder was violated. Al-Bukhārī, after narrating the reports about the right of shuf’a in his Sahih, criticized those who approved of the practices that aimed to abrogate this right by saying “some people” without naming them. This study consists of three main sections in the first place, the concept of al-ḥīlah al-shar’iyyah will be discussed and the views of the sects will be summarized. In the second part, shuf’a in Islamic Law, the right of shuf’a and the use

---

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ofhabergetiren@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9304-6726

of this right will be explained. Thirdly al-Bukhārī's criticisms against those who apply different methods to reduce this right in the context of the hadiths in his Sahih will be discussed and the issue will be analyzed with its legal and moral dimensions.

Keywords: Islamic Law, Bukhari, Shuf'a, Fraud Against Law.

Buhârî'nin (v. 256/870) Fıkhî/Usûlî Kimliği Üzerine Bir Tahlil: Ehl-i Re'y'i Tenkid Ettiği Ref'u'l-Yedeyn (Namazda Rükû'da Ellerin Kaldırılması) Meselesi Özelinde

Mehmet Cengiz*

Özet

“Hadiste emîrû'l-mü'minîn” ve “imâmü'l-muhaddisîn” ünvanlarıyla hicri üçüncü asırdan beri müslümanların gönlünde taht kuran Buhârî (v. 256/870), aynı zaman da müctehid derecesinde bir fakihdir. Fıkhü'l-hadis'in savunucusu ehlü'l-hadis'in iyi bir temsilcisi olan Buhârî, fıkhî görüşlerini kitabının terâcim denilen bab başlıkları altında kendine özgü bir tasnif/tertip yöntemiyle ortaya koymuştur. “el-Câmiu's-sahîh” isimli kitabında sahih hadisleri toplamak ve bu hadislerden fıkhî hükümler istinbat etmek gibi iki temel gayeye sahip olan Buhârî, fıkhî görüşlerini ortaya koyarken ağırlıklı olarak rivayet merkezli bir yöntem izlemiş, re'y ve te'vil gibi akli çıkarımları dinden sapma olarak kabul etmiştir. Bu sebeple o, bir çok fıkhî hükümde eleştiri oklarını ehl-i re'ye yöneltmiştir. Genelde “ba'du'n-nâss/bazı insanlar” sözüyle ehl-i re'yi hedefe koyarak tenkid eden Buhârî, söz konusu tenkid ve reddiyelerini sadece hadis eserinde serdetmekle yetinmemiş, bunun için bazı müstakil eserler de kaleme almıştır. Buhârî'nin ehl-i re'ye reddiye niteliğinde telif ettiği eserlerin başında şüphesiz ki “ref'u'l-yedeyn fi's-salât” isimli eseri gelmektedir. Ehl-i re'y'in sahip olduğu görüşün aksine namazda rükûa giderken ve rükûdan kalkarken elleri kaldırmanın sünnet olduğunu savunan Buhârî, bu eserde konuyla ilgili olarak sadece kendisinin dayandığı rivayetleri nakletmekle yetinmemiş, aksi görüşte olan ehl-i re'y'in dayandığı rivayetlere de değinerek onlara reddiyelerde bulunmuştur. “Kim -namazda rükûa giderken ve rükûdan kalkarken- el kaldırmanın bid'at olduğunu iddia ederse Nebî'nin (s.a.s.) ashâbını, onlardan sonra gelen selefi, Hicaz

* Doç. Dr. Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mehmetcengizfakih@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1341-6553

ehlini, Mekke ehlini, bir kısım Irak ehlini, Şam ehlini, Yemen ehlini, Horasan ehlinden - re'y görüşünde olanlar hariç- İbn Mübârek'i, hatta şeyhlerimiz olan Ebû Ahmed İsâ b. Mûsâ'yı, Ka'b b. Sa'id'i, Hasan b. Ca'fer'i, Muhammed b. Selâm'ı, Alî b. Hasan'ı, Abdullah b. Osman'ı, Yahyâ b. Yahyâ'yı, Sadaka b. el-Fadl'ı, İshâk'ı ve İbn Mübârek'in tüm ashâbını kötölemiş olur." diyen Buhârî'nin ref'u'l-yedeyn konusundaki fikhî çıkarımları onun fıkıh usûlündeki istinbat metodolojisini göstermesi açısından da son derece önem arz etmektedir.

Bu tebliğimiz, furû-i fikhın bir konusu olan namazda rükûa giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması üzerinden Buhârî'nin usûl-i fıkıh'taki metodolojisini ortaya koyup tahlil etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Usûl, Furû', Metodoloji, Buhârî, Ref'u'l-Yedeyn (Namazda ellerin kaldırılması).

An Analysis of Bukhari’s (d. 256/870) Fiqh/Usul Identity: In the Case of the Issue of Raf’ al-Yadayn (Raising Hands during Ruku in Prayer) for Which He Criticizes Ahl al-Ra’y

Mehmet Cengiz*

Abstract

“Bukhari (d. 256/870), who has been revered in the hearts of Muslims since the third century Hijri with titles such as “Amir al-Mu'minin in Hadith” and “Imam al-Muhaddithin”, was also a faqih at the level of mujtahid. Bukhari, a distinguished representative of ahl al-hadith and a proponent of fiqh al-hadith, presented his jurisprudential views under the chapter headings tarajim of his book, employing a unique method of classification and organization. Bukhari, whose two main objectives in al-Jami‘ al-Sahih were to compile sahih hadiths and to derive jurisprudential rulings from them, predominantly followed a narration-centered method in presenting his jurisprudential views, and viewed rational inferences such as ra’y and ta’wil as deviations from the religion. For this reason, he directed his arrows of criticism at ahl al-ra’y in many jurisprudential rulings. Bukhari, who generally criticized ahl al-ra’y by referring to them with the phrase ba’d al-nas/some people, did not limit his critiques and refutations to his hadith compilation alone, and also authored separate works specifically for this purpose. Bukhari's work Raf’ al-Yadayn fi al-Şalat is undoubtedly one of the most significant works he authored as a refutation of ahl al-ra’y. Contrary to the view of ahl al-ra’y, Bukhari argued that raising the hands when going to and rising from ruku’ during salah is sunnah. In his work, he not only presented the narrations supporting his stance but also cited the narrations relied upon by ahl al-ra’y and systematically refuted them. The jurisprudential deductions of Bukhari regarding raf’ al-

---

* Assoc. Prof., Şirnak University, Faculty of Theology, mehmetcengizfakih@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1341-6553

yadayn, particularly through his statement, “Whoever claims that raising one's hands in going to and rising from ruku’ in prayer is an innovation invalidates the companions of the Prophet (saw), the salaf who came after them, the people of Hejaz, the people of Mecca, some of the people of Iraq, the people of Damascus, the people of Yemen, Ibn Mubarak from the people of Khorasan—except for those who held the view of ra’y—and even our shaykhs, Abu Ahmad ‘Isa ibn Musa, Ka’b ibn Sa‘id, Ḥasan ibn Ja‘far, Muhammad ibn Ja‘far, Muḥammad ibn Salam, ‘Ali ibn Ḥasan, ‘Abdullah ibn ‘Uthman, Yahya ibn Yahya, Saḍaqa ibn al-Faḍl, Ishaq, and all of Ibn Mubarak's companions.”, are crucial in illustrating his methodology of deduction in *usul al-fiqh*.

Our paper aims to present and analyze Bukhari's methodology in *usul al-fiqh* through the subject of raising the hands while going to and rising from ruku’ in prayer, which is a topic of *fiqh al-furu’*.

Keywords: Usul, Furu’, Methodology, Bukhari, Raf’ al-Yadayn (Raising hands during prayer).

Buhârî'nin Aile Hukukuna Dair Hadislerinin Mezhepler Üzerindeki Etkisi

Ekrem Koç*

Özet

İmam Buhârî (ö. 256/870), hadis ilminde ön planda olmasının yanında, fıkıh ilminin temel dayanaklarını oluşturan hadisleri derleyerek, mezheplerin içtihat sistemlerine doğrudan etki eden bir zemin oluşturmuştur. Sahîh-i Buhârî, yalnızca bir hadis koleksiyonu olmanın ötesinde, fikhî meseleleri ele alma yöntemiyle hukukî yorum farklılıklarına da yön vermiştir. Bu bağlamda, aile hukuku alanında nikâh, talâk, nafaka, velayet ve iddet gibi konulara dair hadislerin mezhepler tarafından nasıl yorumlandığı önem arz etmektedir. Bu çalışma, Buhârî'nin aile hukukuna dair hadislerinin dört büyük fıkıh mezhebi (Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî) üzerindeki etkisini incelemekte ve bu hadislerin içtihat sistemlerine nasıl yansıdığını analiz etmektedir. Hanefî mezhebi kıyasa dayalı yaklaşımı, Şâfiî mezhebi nas merkezli yorum anlayışı, Mâlikî mezhebi Medine ehlinin amelîne bağlılığı, Hanbelî mezhebi ise zahirî delaletle bağlı yaklaşımı ile öne çıkmaktadır. Çalışmada, nikâh akdi, talâkın geçerliliği, nafaka, velayet ve iddet süresi gibi konulara dair hadislerin mezhepler tarafından nasıl ele alındığı, karşılaştırmalı analiz yöntemi ile değerlendirilecektir. Araştırma kapsamında, Buhârî'nin fikhî başlıklandırma yöntemi, hadisleri hangi bağlamda ele aldığı ve bu yöntemin mezhepler tarafından nasıl yorumlandığı tartışılacaktır. Özellikle talâkın sözlü beyanla gerçekleşmesi, üç talâk meselesi, kadının evlilik akdindeki yetkisi ve boşanma sonrası iddet süresi gibi konular, mezheplerin Buhârî'nin hadislerinden çıkardıkları hükümler açısından analiz edilecektir. Bu çalışmanın önemi, Buhârî'nin aile hukukuna dair hadislerinin mezhepler arasındaki farklı içtihatları nasıl şekillendirdiğini ortaya koymasıdır. Literatürde genellikle hadislerin mezhepler üzerindeki genel etkisi

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, ekoc@agri.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0408-9834

ele alınmış olmakla birlikte, bu çalışma aile hukukuna dair belirli hadisler üzerinden mezheplerin yorum farklarını derinlemesine analiz ederek bu alandaki akademik boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, Buhârî'nin hadis metodolojisinin İslam hukukunun şekillenmesindeki rolü ortaya konacak, mezheplerin onun rivayetlerine yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Aynı zamanda, Buhârî'nin hadislerinin günümüz İslam hukuku açısından nasıl bir referans teşkil edebileceği ve bu hadislerin çağdaş İslam hukuku çalışmaları çerçevesinde nasıl ele alınabileceği tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, İmam Buhari, Hadis, Aile Hukuku

The Impact of Bukhārī's Hadiths on Family Law on the Sects

Ekrem Koç*

Abstract

Imam al-Bukhārī (d. 256/870) was not only at the forefront of the science of hadith, he also created a foundation that directly influenced the legal systems of the sects by compiling the hadiths that form the basis of the science of fiqh. Sahih al-Bukhārī was not only a collection of hadiths, but also shaped the differences of legal interpretation with the way it dealt with jurisprudential issues. In this context, it is important to understand how the hadiths on issues such as marriage, talaq, alimony, custody and iddat are interpreted by the sects in the field of family law. This study examines the impact of al-Bukhārī's hadiths on family law on the four major schools of jurisprudence (Hanafi, Mālikī, Shāfi'ī, Hanbalī) and analyses how these hadiths were reflected in their jurisprudential systems. The Hanafi madhhab stands out for its approach based on qiyas, the Shafi'ī madhhab for its interpretation centred on nasah, the Mālikī madhhab for its adherence to the practice of the people of Medina, and the Hanbalī madhhab for its approach based on zahiri evidence. In this study, the comparative analysis method is used to assess how the hadiths on issues such as the marriage contract, the validity of talaq, alimony, guardianship and the duration of iddat are handled by the sects. The study will discuss al-Bukhārī's method of jurisprudential classification, the context in which he treated the hadiths, and how this method was interpreted by the sects. In particular, issues such as the verbal declaration of talaq, the issue of three talaqs, the authority of the woman in the marriage contract, and the period of iddat after divorce are analysed in terms of the sects' rulings from al-Bukhārī's hadiths. The importance of this study is that it shows how al-Bukhārī's hadiths on family law shaped the different jurisprudence of the sects. Although the literature has generally dealt with the general

---

* Assist Prof. Dr., Agri Ibrahim Cecen University, Faculty of Islamic Studies, ekoc@agri.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0408-9834

impact of hadiths on sects, this study aims to fill the scholarly gap in this area by analysing in depth the differences in sectarian interpretation through specific hadiths on family law. As a result, the role of al-Bukhārī's hadith methodology in shaping Islamic law will be revealed and the sects' approaches to his narratives will be evaluated comparatively. At the same time, it will be discussed how Bukhārī's hadiths can serve as a reference for contemporary Islamic law and how these hadiths can be treated within the framework of contemporary Islamic legal studies.

Keywords: Fiqh, Imam Bukhari, Hadith, Family Law

İmam Buhârî'nin Amelî Mezhebiyle İlgili Tartışmalar

Nurettin Yıldırım*

Özet

Buhârî, İslam dünyasının önde gelen hadis alimlerinden biridir. Fıkıh ilmindeki yetkinliği sayesinde dört büyük mezhebin mensupları tarafından sahiplenilmiştir. Ancak Buhârî'nin fıkhi mezhebi konusunda kesin bir tanım yapmak zor olup, bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Buhârî'nin bağımsız içtihatları ve metodolojisi nedeniyle onu müstakil müçtehid olarak değerlendirenler bulunduğu gibi ders aldığı ve tercih ettiği görüşler nedeniyle onu çeşitli mezheplerle ilişkilendirenler de bulunmaktadır. Hanefiler, Buhârî'yi el-Câmi'us-Sahih'i yazmasına teşvik eden kişinin, Buhârî'nin hocası ve Hanefî fakihlerinden İshâk b. Râhûye olduğunu delil göstererek Buhârî'yi Hanefî mezhebinden saymışlardır. Buhârî, Mâlikî alimlerinden el-Muvatta'ı rivayet ettiği için Mâlikîler onu kendi mezheplerine mensup kabul etmişlerdir. Buhârî'nin, Şâfiî hadisçilerden hadis dinlediği ve Şâfiî mezhebinin önemli fakihlerinden Humeydi'den Şâfiî fıkını öğrendiği bilinmektedir. Tâceddin es-Sübki, Tabakâtu's-Şâfiyyetu'l-Kübrâ adlı eserinde Buhârî'ye geniş bir yer ayırmış ve onu Şâfiî fakihlerin ikinci tabakasından saymıştır. Özellikle Buhârî'nin birçok konuda İmam Şâfiî'ye muvafakat etmesi, onun Şâfiî mezhebine mensup olarak tanınmasına neden olmuştur. Buhârî, Ahmed bin Hanbel'den ders almış ve onunla ilmî sohbetlerde bulunmuştur. Bu nedenle bazı alimler, Buhârî'nin Hanbelî mezhebiyle bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Hanbelî fakihlerinden İbn Ebû Ya'lâ, Buhârî'yi Hanbelî fakihlerin birinci tabakasından saymaktadır. Bu çalışmada, ilk dönemden günümüze Buhârî'nin mezhebiyle ilgili görüşler zikredilerek, onun mezhebi ve içtihatındaki konumu üzerine akademik bir değerlendirme yapılacaktır. Buhârî'nin mezhebiyle ilgili tartışmalar, onun bağımsız içtihatları ve geniş perspektifli fıkıh anlayışıyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır.

* Arş. Gör, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, harutmarutbabilde@hotmail.com., orcid.org/0000-0003-0905-8105

Anahtar kelimeler: Buhari, hadis, fıkıh, fıkhî mezhep

Discussions about Imam Bukhari's Denomination

Nurettin Yıldırım*

Abstract

Bukhārī is one of the leading hadith scholars of the Islamic world. Thanks to his competence in the science of fiqh, he was embraced by the members of the four major sects. However, it is difficult to make a precise definition of al-Bukhārī's fiqh sect, and there are different opinions on this issue. There are those who consider al-Bukhārī as an independent mujtahid due to his independent jurisprudence and methodology, and there are those who associate him with various sects due to the views he took lessons and preferred. The Hanafis regarded al-Bukhārī as a member of the Hanafī sect on the grounds that the person who encouraged al-Bukhārī to write al-Jāmi'us-Sahih was al-Bukhārī's teacher and Hanafī jurist Ishāq b. Rāhūya. Since Bukhārī narrated al-Muwatta from Mālikī scholars, Mālikīs accepted him as a member of their sect. It is known that al-Bukhārī listened to hadith from Shāfi'ī hadith narrators and learnt Shāfi'ī jurisprudence from Humaydī, one of the important jurists of the Shāfi'ī sect. Tāj al-Dīn al-Subkī devoted a large space to al-Bukhārī in his work *Tabaqāt al-Shāfi'īyyat al-Kubrā* and counted him among the second layer of Shāfi'ī jurists. Especially Bukhārī's agreement with Imam Shāfi'ī on many issues caused him to be recognised as a member of the Shāfi'ī sect. Bukhārī took lessons from Ahmad ibn Hanbal and had scholarly conversations with him. For this reason, some scholars think that al-Bukhārī is related to the Hanbalī sect. Ibn Abū Ya'lā, one of the Hanbalī jurists, considers al-Bukhārī from the first layer of Hanbalī jurists. In this study, the views on al-Bukhārī's sect from the early period to the present day will be mentioned and an academic evaluation will be

---

* Res. Assist., Siirt University, Faculty of Theology, harutmarutbabilde@hotmail.com., orcid.org/0000-0003-0905-8105

made on his sect and his position in ijtiḥād. The discussions about al-Bukhārī's sect provide important clues about his independent ijtiḥād and his broad perspective of fiqh.

Keywords: Bukhari, hadith, fiqh, fiqh sect

“Mâ Ene Bi Kâriin” İfadesinin Hz. Peygamber’in Ümmîliğine Delâleti

Tuğrul Tezcan*

Özet

Araştırma Buhârî'nin Sahih'inde Kitab-ı Bed'i'l-Vahy başlığı altında yer alan ve ilk nazil olan ayetler olmasıyla bilinen Alak Suresi ilk beş ayetin ilki olan “ikra” ifadesine muhatap olan Hz. Muhammed'in (sav) ilk tepkisini ifade eden “mâ ene bikâriin” cümlesinin O'nun okur yazar olup olmamasına dair referansları, “ikra” hitabının anlam delaletleri noktalarından ele alınmasını konu edinmiştir. Bu sebeple konu Kitâb-ı bed'i'l-vahy'de Hz. Aişe'den nakledilen ilgili rivayetle ve bize konu ile ilgili farklı yaklaşımları veren el-Hattâbi (ö.388), İbn Battal (ö.449), el-Esbehânî ö.535), Şemsuddin el-Kirmânî (ö. 786), Bedruddin el-Aynî (ö.855), Kastallânî (ö. 923) gibi meşhur Sahih-i Buhârî şerhleriyle sınırlandırılmıştır. Gerekli görüldüğünde bazı tefsirlerden de istifa edilmiştir. Şerhlerden elde ettiğimiz açıklamalar çerçevesinde Kur'an'ın Hz. Peygamber'e nisbet girişimlerinin erken dönemlerden itibaren şerhlerde gündem olması, onların bu meseleyi nasıl idrak ettiklerini göstermesi açısından önemli olmakla birlikte günümüz mühalif ve müttetik yaklaşımların da meselenin özüne ne kadar yakın veya uzak durduklarının anlaşılmasına katkı sağlayacak olması açısından önemlidir. Araştırma, Siyer-i Nebî'nin bizlere verdiği bilgiler neticesinde Hz. Peygamber'in ümmî olduğu bir hakikat olarak kabul edilmesine rağmen, O'na ilk ayette “oku” emriyle hitap edilmesi kafaları karıştırmış olması sebebiyle lehte ve aleyhte olan görüşlere işin hakikatini olayın en erken muhataplarından gelen rivayet ve açıklamalarla sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada önce Hz. Aişe'den ilk inen ayetler olduğu zikredilen Alak Suresi ilk beş ayetiyle ilgili rivayetin Buhârî dışındaki sahih hadis kaynaklarındaki

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ttezcan@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1751-203X

versiyonlarının karşılaştırılması, sonra ilk emir ve Hz. Peygamber'in "ben okuyan birisi değilim" karşılığının onun neden bu ifadeyi seçtiğine yönelik kritiklerin değerlendirilmesi, sonra da tesbitlerin lehte ve aleyhte olan görüşlere sağlayacağı katkı üzerinde durulması şeklinde bir yöntem izlenecektir. Araştırma neticesinde "ikra" emri mutlak anlamda kıraatı yani okumayı öncelemektedir. Okumak için okunacak yazılı bir metnin olması gerekmez. Zira kişi ezberden de okuyabilir. Hz. Peygamber'in Cibril tarafından üç defa sıklıdıktan sonra kendisine okunan Alak Suresi ilk beş ayeti okuması bu neviden bir okumadır. Bu Hz. Peygamber'in okur yazar olduğunun kesin delili olarak yeterli olmayabilir. Diğer, Hz. Peygamber'in "ne okuyayım" yerine "ben okur değilim" ifadesiyle karşılık vermesi gayri ihtiyarî bile olsa kendisinin ümmî olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bir başka sonuç ise "ikra" ifadesinin "oku" anlamının dışında davet et vs. bir anlam ifade etmediği gerçeğinin net bir şekilde ortaya çıkmasıdır.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Ümmî, Sahîh-i Buhârî, Bed'u'l-Vahy, Oku!, Ben Okur Değilim.

The Expression “Mā Ane Bı Kārin” Signifies The Ummah Of The Prophet. Proof Of The Prophet's Being An Ummah

Tuğrul Tezcan*

Abstract

This research deals with the references of the sentence “mā ane bikāriin”, which expresses the first reaction of the Prophet Muhammad (pbuh) to the phrase “ikra”, which is the first of the first five verses of Surat al-'Alaq, which is known to be the first verses to be revealed in al-Bukhārī's Sahih under the title of Kitab al-bad'i'l-wahy, on whether he was literate or not, and the references to the meaning of the address “ikra”. For this reason, the subject has been limited to the relevant narration from the Prophet 'A'isha in Kitāb al-bad'i al-wahy and the famous commentaries on Sahih al-Bukhārī such as al-Khattābī (d.388), Ibn Battal (d.449), al-Asbahānī (d.535), Shams al-Dīn al-Kirmānī (d.786), Bedr al-Dīn al-Aynī (d.855), and al-Qastallānī (d.923), who have given us different approaches to the subject. When deemed necessary, some commentaries were also used. Within the framework of the explanations we have obtained from the commentaries, the fact that the attempts to attribute the Qur'an to the Prophet were on the agenda of the commentaries from the early periods is important in terms of showing how they perceived this issue, but it is also important in terms of contributing to the understanding of how close or far today's conflicting and allied approaches are from the essence of the issue. Although it is accepted as a fact that the Prophet was an ummī as a result of the information given to us by Siyar al-Nabī, the fact that the Prophet was addressed with the command to “read” in the first verse confused the opinions in favor and against, and the research aims to present the truth of the matter with narrations and explanations from the earliest interlocutors of the event. The

---

* Prof. Dr., Karabuk University Faculty of Theology, ttezcan@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1751-203X

research will follow the method of first comparing the versions of the narration about the first five verses of Surat al-'Alaq, which is mentioned to be the first verses to descend from Aisha, in the authentic hadith sources other than al-Bukhārī, then evaluating the criticism of the first command and the Prophet's response "I am not a reader" as to why he chose this expression, and then focusing on the contribution of the findings to the pro and con views. As a result of the research, the command "ikra'" prioritizes qira', that is, reading, in the absolute sense. Reading does not require a written text to be read. Because one can also recite from memory. The Prophet's recitation of the first five verses of Surah Alak, which was read to him by Jibril after being bored three times, is a reading of this kind. This may not be sufficient as a definitive proof that the Prophet was literate. The other is that the Prophet's response with the expression "I am not a reader" instead of "what should I read" is important in terms of showing that he was an ummah, even if it was involuntary. Another result is the clear emergence of the fact that the expression "ikra'" does not mean anything other than "read", such as invite, etc.

Keywords: Prophet, Ummī, Sahīh al-Bukhārī, Bed'u'l-Wahy, Read!, I am not a reader.

Buhârî’deki Bazı Hadislerin Kur’an-Hadis Bütünlüğü Açısından İncelenmesi: Çelişkiler, Yorum Farklılıkları Ve İnanç İlkelerine Etkileri

Yusuf Karatay*

Özet

Hadisler, İslam’ın temel kaynaklarından biri olarak kabul edilse de Kur’an’ın belirleyici otoritesi göz önüne alındığında, bazı rivayetlerin Kur’an’la nasıl bir ilişki içinde olduğu önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışma konusunun ana sebeplerinden biri savunmacı bir yaklaşımla hadislerin Kur’an karşısındaki otoritesini göstermeye çalışmak ve ayetlerin anlaşılmadığı noktalarda hadislerden yararlanmak şeklinde dile getirilebilir. Bu savunmacı yaklaşım Kur’an-Hadis bütünlüğü açısından incelendiğinde genellikle hadislerin zayıf olmaması adına tercihlerde bulunulmuş ve zayıf da olsa hadisle amel edilmesi gerektiğini savunan âlimler olmuştur. Tarih boyunca süregelen bu tartışmalar gerek ayetlerin gerekse de hadislerin anlaşılması ve yorumlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna binaen İslam düşüncesinin teşekkülünde önemli bir konum teşkil eden hadislerin Kur’ân ile ne derece uyumlu olduğu, özellikle inanç ilkeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Buhârî’de geçen bazı hadislerin Kur’an ile karşılaştırılması ve ortaya çıkan farklılıkların yorumlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma da söz konusu bazı hadislerin Kur’ân ile bütünlük açısından incelenmesini ele almakta, bu hadislerin çelişkilerini, yorum farklılıklarını ve inanç ilkeleri üzerindeki etkilerini incelemekte ve bunların nedenlerini ortaya koymaya çalışarak Kur’an-Hadis bütünlüğünü irdelemeye çalışmaktadır.

Çalışmanın kapsamı Buhârî’de yer alan ve özellikle tevhid, adalet, ahlak, kader ve özgür irade gibi temel inanç konularıyla ilgili bazı hadisleri ele almaktadır. Çalışmada yöntem

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, yusufkaratay@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5304-9575

olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, Kur'an'a arz metodu temel alınmış, hadisler Kur'an'daki ilgili ayetlerle karşılaştırılmış ve klasik ve modern İslam alimlerinin yorumlarına yer verilmiştir. Ayrıca, hadislerin farklı mezhepler ve düşünce akımları tarafından nasıl değerlendirildiği ele alınarak karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda bazı hadislerin Kur'an ile tamamen örtüştüğü, bazılarının ise yorum farklılıklarından kaynaklanan çelişkiler içerdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra, bağlamından koparılan veya yanlış anlaşılan hadislerin, İslam düşüncesinde mezhepsel ve itikadi farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir. Çalışma, Kur'an merkezli bir yaklaşımın hadislerin değerlendirilmesinde temel ölçüt olması gerektiğini ortaya koymakta, Kur'an-hadis bütünlüğü göz önüne alındığında ancak bu şekilde doğru bir anlayışa, inanca ve düşünceye sahip olunabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Hadis, Buhârî, Yorum, Kur'an-Hadis Bütünlüğü

An Analysis Of Some Hadiths In Al-Bukhārī From The Point Of View Of The Unity Of The Qur’an And Hadith: Contradictions, Differences Of Interpretation And Their Effects On The Principles Of Faith

Yusuf Karatay*

Abstract

Hadiths are considered one of the main sources of Islam, but given the decisive authority of the Qur’an, how some narrations relate to the Qur’an is a matter of debate. One of the main reasons for this debate is the defensive approach of trying to show the authority of hadiths over the Qur’an and using hadiths in cases where verses cannot be understood. When this defensive approach is analyzed in terms of Qur’an-Hadith integrity, preferences have generally been made in order to prevent the loss of hadiths, and there have been scholars who have argued that the hadith should be acted upon even if it is weak. These debates throughout history have played an important role in the understanding and interpretation of both verses and hadiths. Therefore, the extent to which the hadiths, which constitute an important position in the formation of Islamic thought, are compatible with the Qur’an is of great importance, especially in terms of the principles of belief. In this context, it is necessary to compare some of the hadiths in al-Bukhārī with the Qur’an and interpret the differences that emerge. This study deals with the examination of some of these hadiths in terms of their integrity with the Qur’an, examines their contradictions, differences of interpretation and their effects on the principles of belief, and tries to examine the Qur’an-Hadith integrity by trying to reveal their reasons.

---

* Assist. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, yusufkaratay@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5304-9575

The scope of the study deals with some of the hadiths in Bukhārī, especially those related to basic belief issues such as tawhid, justice, morality, fate and free will. The study utilizes qualitative research methods, is based on the Qur'anic method, compares the hadiths with the relevant verses in the Qur'an, and includes the interpretations of classical and modern Islamic scholars. In addition, a comparative analysis of how hadiths are evaluated by different sects and schools of thought was conducted.

As a result of the study, it is seen that some hadiths are completely in line with the Qur'an, while others contain contradictions due to differences in interpretation. In addition, hadiths that were taken out of context or misunderstood were found to create sectarian and theological differences in Islamic thought. The study reveals that a Qur'an-centered approach should be the main criterion in the evaluation of hadiths and shows that only in this way can one have a correct understanding, belief and thought when the Qur'an-hadith integrity is taken into consideration.

Keywords: Qur'an, Hadith, Bukhārī, Interpretation, Qur'an-Hadith Integrity.

İmam Buhari'nin el-Camiu's-Sahih'inde Güvenilirlik Sorgulama Çabası: Mesâil-i Nafi b. el-Ezrak Çerçevesinde*

Fatma Yalnız†

Özet

Bu bildirinin konusu Abdullah b. Abbas (öl. 68/687-688) ve Nafi b. el-Ezrak (öl. 65/685) arasında geçen diyaloglarda yer alan kelime ve anlamların İmam Buhari'nin (öl. 256/870) *el-Camiu's-Sahih*'inde geçip geçmediğini araştırmaktır. Çağdaş dönemde bazı batılı, doğulu ve Türk araştırmacılar Nafi b. el-Ezrak *Mesâil*'inin yer aldığı rivayetlerin mevcudiyetine ve dolayısıyla güvenilirliğine yönelik olumsuz çeşitli iddialarda bulunmaktadır.‡ Bunun genel sebepleri arasında Hz. Peygamber vefat ettiğinde İbn Abbas küçük bir yaşta olduğu için onun mevcut birikimi elde etmesinin imkansızlığı gösterilmektedir. Bir başka sebep olarak onun Abbasilerin atası kabul edilmesinden dolayı ilimde otoriter bir kimlik olarak gösterilme çabasıdır. Söz konusu iddialarına paralel olarak Nafi ile İbn Abbas arasında geçen diyalogların çoğunun Buhari'nin eserleri de dahil olmak üzere erken dönem eserlerde bulunmamasını delil olarak göstermektedirler. Onların iddialarına karşın bu bildiri de söz konusu diyalogların güvenilirlik testi için sıhhat açısından muteber kabul edilen Buhari'nin *Sahih*'indeki rivayetler önemli bir rol oynayacaktır. Zira Buhari'nin *el-Camiu's-Sahih*'i hem hadis hem de tefsir alanında Kur'an'dan sonra en güvenilir kaynaklar arasında kabul edilmektedir.

* Bu bildiri İlk Dönem Garibu'l-Kur'an Literatüründen Hareketle Kur'an Lehçe Yoğunluğu Haritalandırılması: Atâ b. Ebî Rabâh Nüshası ve Mesâilü Nâfi b. El-Ezrak Bağlamında adlı 223K941 numaralı TÜBİTAK 1002-A projesinin yaygın etkilerinden birisi olup TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

† Dr. Öğr. Üyesi, Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fatmayalniz@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3152-7094

‡ Frantz Buhl, "İbn Abbas", İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1978); Leone Ceatani, İslam Tarihi 1 (Annali Del İslam), ed. M. İhsan Hacısmailoğlu - Yavuz Selim Göl, çev. Hüseyin Cahid Yalçın (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020); İsmail Cerrahoğlu, Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968); Muharrem Çelebi, Meâni'l-Kur'an ve ez-Zeccâc (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1976); Ignaz Goldziher, İslam Tefsir Ekolleri (De Richtungen der İslamischen Koranauslegung), çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Denge yayınları, 1997); Tâhâ Hüseyin, Fi'l-edebî'l-câhili, 1977.

Buradan hareketle bildiride Nafi b. el-Ezrak-İbn Abbas diyaloglarında yer alan kelimelerin Buhari’de yer alıp almadığına bakılarak rivayetlerin güvenilirlik testine tabi kılınması amaçlanmaktadır. *Mesâil-i Nafi*’de ayetlerde geçen garip kelimelerin anlamını ve şiirle örneğini Nafi b. el-Ezrak, İbn Abbas’a sormakta, İbn Abbas da hem kelimenin anlamını hem de kelimenin geçtiği şiiri vermektedir. Nafi-İbn Abbas diyalogları; Müberred’in (öl. 286/900) *Kamil*’inde, İbnü’l-Enbarî’nin (öl. 328/940) *el-İzah ve’l-Vakf*’ında, Taberani’nin (öl. 360/971) *Mu’cemu’l-Kebir*’inde ve Süyuti’nin (öl. 911/1505) *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an*’ında geçmektedir.* Zikredilen eserlerde tespit edilen 255 rivayette yer alan kelime ve kelimenin anlamı, Buhari’nin *Sahih*’inde araştırıldığında 171 rivayette kelimenin ve anlamlarının bulunduğu görülmektedir.† Bu sayı Nafi-İbn Abbas diyaloglarının yaklaşık yüzde 67’sine yani üçte ikilik kısmına tekabül etmektedir. Zikredilen rivayetler incelendiğinde *Sahih*’te 79 kelimenin anlamının diyaloglardakiyle birebir uyumlu, 72 kelimenin anlamının yakın, 20 kelimenin anlamının ise uyumsuz olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda söz konusu diyaloglardaki 151 kelimenin uyumlu ve yakın anlamları oluşturduğu ve bu sayının *Mesâil* rivayetlerinin yaklaşık yüzde 60’ına tekabül ettiği anlaşılmıştır. Buhari, bahsi geçen kelime ve anlamlarına dair rivayetlerde çoğu zaman kimden aktardığını zikretmeyerek ta’lik yapmıştır. Fuat Sezgin ta’likin olduğu bu tür rivayetlerin; Buhari tarafından sahih görülen kaynaklardan bütün olarak alındığı ve sıhhat şartlarına uyduğu kanaatini paylaşmaktadır.‡ Sonuç olarak Nafi b. el-Ezrak-İbn Abbas diyaloglarındaki kelime ve anlamlarının yarısından fazlasının İmam Buhari’nin *Sahih*’inde yer alması, bu diyalogların güvenilirliğine dair olumlu bir göstergedir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, İmam Buhari, Abdullah b. Abbas, Mesail-i Nafi b. el-Ezrak, Güvenilirlik

* Müberred, *el-Kâmil fi’l-luga ve’l-edeb*, thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrahim (Kahire: Daru’l-fikri’l-Arabi, 1997), 3/164-165; Ebü Bekr Muhammed b. el-Kâsım İbnü’l-Enbarî, *İzâhu’l-Vakf ve’l İbtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman (Dımaşk: Ma’bû’âtu Mecma’i’l-Luğati’l-Arabiyye, 1971), 1/76-98; Ebu’l-Kâsım Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdülmecid Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 10/248; Celâleddin Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Ebu’l-Fadl İbrâhîm (Kahire: el-Heyetü’l-Mısriyye, 1394), 2/62-105.

† Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahih*, nşr. Muhammed Zühêyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001).

‡ Fuat Sezgin, *Buhârî’nin Kaynakları* (Ankara: Otto, 2015), 147.

An Effort to Question Reliability in Imam Bukhari's al-Jami al-Sahih: Within the Framework of Masā'il al-Nafi b. al-Azraq

Fatma Yalnız*

Abstract

An Effort to Question Reliability in Imam Bukhari's al-Jami al-Sahih: The subject of this paper is to investigate whether the words and meanings in the dialogues between Abdullah b. 'Abbas (d. 68/687-688) and Nafi b. al-Azraq (d. 65/685) are mentioned in Imam Bukhari's (d. 256/870) al-Jami al-Sahih. In the contemporary period, some western, eastern and Turkish scholars have made various negative claims about the existence and thus the reliability of the narrations in the Masā'il of Nafi b. al-Azraq. Among the general reasons for this is that Ibn 'Abbas was a minor when the Prophet passed away and it was impossible for him to acquire the existing knowledge. Another reason is the endeavour to portray him as an authoritative identity in science due to the fact that he is considered the ancestor of the Abbasids. In parallel with these claims, they cite the absence of most of the dialogues between Nafi and Ibn 'Abbas in early works, including Bukhari's works, as evidence. Despite their claims, the narrations in Bukhari's Sahih, which are considered reliable in terms of authenticity, will play an important role in this paper for the reliability test of these dialogues. Bukhari's al-Jami al-Sahih is considered one of the most reliable sources after the Qur'an in both hadith and tafsir. From this point of view, the aim of this paper is to subject the narrations to a reliability test by looking at whether the words in the dialogues of Nafi b. al-Azraq and Ibn Abbas are included in Bukhari. In Masā'il al-Nafi, Nafi b. al-Azraq asks Ibn 'Abbas for the meaning of the strange words mentioned in the verses and their example in poetry, and Ibn 'Abbas gives both the meaning of the word and the poem in which the word

---

* Assist. Prof. Dr., Medeniyet University, Faculty of Theology, fatmayalniz@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3152-7094

occurs. Nafi-Ibn Abbas dialogues are mentioned in al-Kamil by al-Mubarred (d. 286/900), al-Izah wa'l-Waqf by Ibn al-Anbari (d. 328/940), Mu'jam al-Kebir by Tabarani (d. 360/971) and al-Itkan fi Ulumi'l-Qur'an by al-Suyuti (d. 911/1505). When the word and its meaning in 255 narrations identified in the aforementioned works are searched in Bukhari's Sahih, it is seen that the word and its meaning are found in 171 narrations. This number corresponds to approximately 67 percent of the Nafi-Ibn 'Abbas dialogues, i.e. two-thirds of them. When the mentioned narrations were examined, it was found that the meanings of 79 words in the Sahih are exactly compatible with those in the dialogues, the meanings of 72 words are close, and the meanings of 20 words are incompatible. In this case, it is understood that 151 words in the dialogues in question constitute compatible and close meanings and this number corresponds to approximately 60 percent of the narrations of Masâil. In the narrations of the aforementioned words and their meanings, Bukhari often made ta'lik by not mentioning from whom he quoted them. Fuat Sezgin shares the opinion that such narrations with ta'lik are taken as a whole from the sources considered authentic by Bukhari and comply with the conditions of authenticity. In conclusion, the fact that more than half of the words and their meanings in the dialogues of Nafi b. al-Azraq and Ibn Abbas are included in Imam Bukhari's Sahih is a positive indicator of the reliability of these dialogues.

Keywords: Tafsir, Imam Bukhari, Abdullah b. Abbas, Masail al-Nafi b. al-Azraq, Reliability

İmam-ı Buhârî'nin Ehl-i Hadis Duruşu ve Fıkhî Görüşleri

Alparslan Hanzade*

Mohammad Monir Firoozi†

Özet

İmam-ı Buhârî, farklı dinî okumalar, özellikle de muhaddislerin fıkhî bakış açıları üzerinde etkili şahsiyetlerden biridir. Şer'i hükümlerin istinbatında ehl-i hadisin metoduna katkıda etkin bir rol oynamıştır. Zira o, en büyük muhaddislerden biri olarak, fıkhî konularla ilgili hadisleri de rivayet etmiş ve fıkhî görüşlere sahip olmuştur. Onun için birçok hocası, akranı, öğrencisi ve onlardan sonra gelen büyük âlimler tarafından “Ümmetin Fakîhi”, “Fakihlerin Efendisi” ve “Allah'ın yarattıkları içinde en fakîh olanı” gibi yüksek unvanlar verilmiş veya benzeri övgü dolu sıfatlarla anılmıştır. Onu muhaddisler arasında üstün bir mertebeye taşıyan husus; hicri III. (m. IX.) yüzyılın başlarında sahih hadisleri bir araya getirme çalışmasıdır. Bu durum Buhârî'nin hadis ilminde büyük bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. İmam-ı Buhârî, fıkhü'l-hadis konusunda çok büyük çabalar göstermiş ve fıkhî konularda da görüşler ortaya koymuştur. Bununla beraber sahih hadisleri bir araya getirmede ki gayreti, hadislerin işaret ve delillerini ortaya koymadaki çabası, amaç ve maksatları ile anlamlarını derinlemesine kavrayışı kendisini hadis alanında en güçlü otoritelerinden biri yapmıştır. Tarafsız görüşe sahip olanlar, Buhârî'nin büyük fakihlerden ve müçtehitlerden biri olduğu ve Allah'ın kitabı ile Resulullah'ın sünneti konusunda büyük bir bilgi birikimine sahip olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Buhârî'nin kitabı olan el-Câmiu's-Sahîh'te belirlediği başlıklar ve tercümeleler, bu durumun en açık delillerindendir. Bu araştırma, İmam Buhârî'nin muhaddisler arasındaki üstün konumunu ve fıkhî görüşlerini ele alarak ehl-i hadîs yaklaşımının özelliklerine katkısını ve farklı yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

* Prof. Dr., Kayseri Üniversitesi, Develi İslami İlimler Fakültesi, alparslanhanzade@kayseri.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5608-3699

† Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi, mohammadmonirfiroozi@gmail.com

Anahtar kelimeler: Ehl-i Hadîs, Fıkıh, İhtilaf, İctihad, Buhârî

İmam Buharî'nin Kitabü'r-Rikâk Hadisleri Temelinde

Dindar-Ahlak İlişkisinin İlkeleri ve İncelikleri

İbrahim Baz*

Özet

Ahlak, bütün dinlerde ve inanç sistemlerinde, o dinin mensuplarının hayata bakış ilkelerini ortaya koyar ve temsil eder. Bir başka ifadeyle ahlak, ibadetlerin gayesi ve dindarlığın bireysel ve toplumsal görünüm kazanmasıdır. Bu bağlamda İslam tarihine bakıldığında, özellikle Hz. Osman dönemi olayları ve ardından Emevîlerin devletleşme süreçlerinde müslümanların bireysel ve sosyal anlamda iç eleştiri yaptıkları hususların başında, Hz. Peygamberin hayatından görerek öğrendikleri ahlakî ilkelerden ve ahlakî tavırdan uzaklaşma gelmektedir. Bu uzaklaşma, dünyaya aşırı meyletme şeklinde gerçekleştiği için doğal olarak eleştiri de dünyanın ayartıcı yanlarına mesafe koyma şeklinde bir tavır olarak ortaya çıkmıştır. Bu tavrı gösterenlere zahid, bunların tavırlarına/hallerinde de zühd denilmiştir. Bu yönüyle zühd, ilk dönem dindarlığının genel adıdır. İlk zahidlerin tavırları ilk hadis kitaplarında Kitabü'-zühd/rikak şeklinde bir bölüm haline gelirken, daha sonra bu bölümler müstakil ve daha detaylı kitaplara dönüşmüştür. Böylece müslüman ahlakının Hz. Peygamber kaynaklı ilkeleri sistematik halde sunulmuştur.

Bilindiği üzere, İslami ilimlerin teşekkül devrinde ahlak kavramının içeriğini temsil edecek müstakil bir ilim ortaya çıkmamıştır. Ahlakla dair hususlar daha ziyade adâb-ı muaşeretini de içeren bu zühd kitapları ile ele alınmış, bu muhteva dördüncü asırdan itibaren kaleme alınan ilk tasavvuf klasiklerinin yazarları olan Serrâc, Kelâbâzî, Ebû Tâlib Mekkî, Kuşeyrî ve Hucvîrî gibi sufiler tarafından geliştirilmiştir. Böylece tasavvuf

* Prof. Dr., Şırnak Üniversitesi, ibrahim.baz@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-2378-1391

yolunun öncüleri sünnet merkezli yaşamadan savrulmalara karşı savundukları ve ortaya koydukları hassas dindarlık biçimini zühd kavramı temelinde bir ahlak çerçevesi çizmişlerdir. Sonraki dönemlerde de zühd kavramı, sûfîlerin ideal ahlak olarak gördükleri yaşam tarzının anahtar kavramı olmaya devam etmiştir. Malum olduğu üzere dindarlığın gayesi üstün bir ahlaktır ve bu hususta ibadetler kötü ahlaki güzel ahlaka dönüştüren birer ulvî eylemlerdir. Yaşadığımız modern dünyada küresel boyutta yaşanan ahlak krizi bir şekilde Müslümanları da etkilemiş ve Müslümanlarda da ahlaki bir erozyon yaşanmış, geçmişe mukayese ile din temelli fıtrî ahlaki üstünlük kaybedilmeye başlanmıştır. Bu tebliğde, bahsedilen sosyolojik gerçekliğin aciliyeti dikkate alınarak İmam Buhari'nin Kitabı'z-Rikak bölümüne aldığı hadis-i şeriflerin ahlaki bir birey ve toplumun teşekkülü ve din-ahlak bütünlüğünün tahkimi açısından tarihi süreç içerisinde sufiler tarafından nasıl yorumlandığı üzerinde durulacak, günümüz açısından sosyal hayatta zühd temelli pratik ahlaka dair somut teklifler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Buhari, Zühd, Ahlak, Dindarlık

Principles and Subtleties of the Religious-Moral Relationship

Based on the Hadiths of Kitab al-Rikak by Imam Bukhari

İbrahim Baz*

Abstract

Morality, in all religions and belief systems, reveals and represents the principles of how the members of that religion view life. In other words, morality is the purpose of worship and the individual and social manifestation of piety. In this context, when we look at the history of Islam, especially during the events of the Hz. Osman's period and the statehood processes of the Umayyads, one of the most important issues that Muslims criticised individually and socially was the distancing from the moral principles and moral attitude that they had learned from the life of the Prophet. Since this distancing took place in the form of excessive inclination towards the world, criticism naturally emerged as an attitude of distancing themselves from the temptations of the world. Those who showed this attitude were called zahid and their attitudes/states were called zuhd. In this respect, zuhd is the general name of the piety of the first period. While the attitudes of the first zahids became a section in the first hadith books as Kitabul-Rikak, these sections later turned into independent and more detailed books. Thus, the principles of Muslim ethics originating from the Prophet were presented systematically.

As it is known, in the formation period of Islamic sciences, there was no independent science to represent the content of the concept of morality. Moral issues were mostly dealt with in these books of asceticism, which also included etiquette, and this content was developed by Sufis such as al-Sarrāj, al-Kalābāzī, Abū ʿAlī Makki, al-Qushayrī and al-Hujwiri, the authors of the first Sufi classics written from the fourth century

---

* Prof. Dr., Şırnak University, ibrahim.baz@hotmail.com, [orcid.org/0000 0003 2378 1391](https://orcid.org/0000-0003-2378-1391)

onwards. Thus, the pioneers of the Sufi path drew a moral framework on the basis of the concept of zuhd, a sensitive form of piety that they defended and put forward against the deflections from the Sunnah-centred life. In the following periods, the concept of zuhd continued to be the key concept of the lifestyle that Sufis regarded as the ideal morality. As is well known, the goal of piety is a superior morality, and in this regard, acts of worship are divine actions that transform bad morals into good morals. In the modern world we live in, the global moral crisis has somehow affected Muslims and Muslims have also experienced a moral erosion, and compared to the past, religion-based inherent moral superiority has started to be lost. In this paper, taking into account the urgency of the mentioned sociological reality, the interpretation of the hadiths taken by Imam Bukhari in the Kitab al-Rikak section by Sufis in the historical process in terms of the formation of a moral individual and society and the establishment of the integrity of religion-morality will be emphasised, and concrete proposals will be presented regarding the practical morality based on zuhd in social life in terms of today.

Keywords: Bukhari, Asceticism, Morality, Piety

İlk Dönem Sûfi ve Muhaddislerin Zühd Anlayışı (Abdullah b. Mübarek & İmam Buhari Örneği)

Uğur Gözel*

Özet

Sahih-i Buhari'nin Edeb ve Rikak bölümleri ile Kitabü'z-zühd ve'r-rekâik adlı eser zühd kavramını farklı perspektiflerden ele alan iki önemli eserdir. Sahih-i Buhari; büyük hadis alimi İmam Muhammed b. İsmail el-Buhari (810-870) tarafından derlenmiş olup, İslam dünyasında en güvenilir hadis kaynaklarından olup Kur'an'dan sonra en sahih kitaptır denilebilir. Kitabü'z-zühd ve'r-rekâik ise Abdullah b. Mübarek (736-797) tarafından tasavvufi neş'e ile yazılmış olup, özellikle zâhidane yaşam anlayışını merkeze alır. Her iki eserde dünya-ahiret dengesindeki ölçünün sağlanmasına odaklanılırken, zühd anlayışları açısından bazı farklılıklar sergilendiği de görülür.

Ahiret bilincinin, asıl gaye olmasına dikkat çekilen zühd kelimesi ve zühd hayatı hususunda Sahih-i Buhari'de; zühd'ün sosyal ve dengeleyici yönüne, Kitabü'z-zühd'de ise daha çok bireysel ahlaka ve dünyadan tamamen yüz çevirme yaklaşımına vurgu yapılmıştır. Bu karşılaştırma, İslam'daki farklı zühd anlayışlarının zenginliğini görmesi açısından önemlidir.

İmam Buhari'nin eserinde zühd; aşırılıktan uzak, mutedil, içtimai bir yaşam tarzı olarak ele alınır. Edeb bölümü, ahlaki erdemler, toplumsal ilişkiler ve adab-ı muâşeret üzerine yoğunlaşırken Rikak bölümü ise insanı dünyaya fazla bağlanmaktan sakındırır ve ahiret bilincini pekiştirir. Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi olmak Buhari'nin zühd anlayışını özetleyen en önemli prensiptir. Eser, dünya nimetlerinden tamamen el çekmek yerine ona hak ettiği kadar değer vermeyi öğretir. Helal kazanç, aile bağlarını gözetme ve ibadetin maksadına uygun yapılması, dünya-ahiret dengesini koruma gibi

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ugurgozel@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9016-349X

konuları işlemediği Buhari'nin zühd anlayışının dünyadan tamamen el çekmek yerine dengeli takva anlayışını benimsediğini gösterir.

Abdullah b. Mübarek'in eseri de aynı yaşam tarzını öğütler. Dünyadan el etek çekmeyi, fakirliği ve kanaati öne çıkarır. Kitapta sahabe ve tabiin'in zâhidane hayatlarından örnekler sunularak dünya nimetlerinin geçiciliği ve ahirete yönelmenin gerekliliği vurgulanır. Abdullah b. Mübarek "dünyanın zemmi" gibi önemli bir başlıkta dünyayı ne toptan inkâr ne de tamamıyla medh etmiş, orta bir yolla aldatıcılığına dikkat çekmiştir. Ona göre mümin kimseler gönlünü kaptırmaksızın dünyadan, kâfi miktarda istifade etmelidir.

Buhari'nin zühd anlayışında, yoğun şekilde toplumsal yaşamı, sosyal hayatı gözetilen bir yaklaşım görülürken, İbnu'l-Mübarek'in eseri bireysel takvaya ve dünyadan uzaklaşmaya daha fazla vurgu yapar. İmam Buhari, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetini esas alan mutedil bir hayat tarzını öne çıkarmış, İbn Mübarek, daha ziyade Hz. Peygamber'in (sav) zühd hayatından hareketle tasavvufi ve zâhidâne bir bakış açısı benimsemiştir. Her iki alim de zühdü farklı bakış açıları sunmuşlardır. Buhari, toplumsal hayatla barışık, uyumlu ve dengeli, İbn Mübarek ise bu uyum ve dengenin üzerine bir de dünyadan tam anlamıyla yüz çevirmeyi savunmuştur. Bu mukayese, İslami ilimlerin her alanında, farklı bakış açılarının bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Zira farklı bakış açıları rahmet olarak değerlendirilmekte olup birbirini nakzetmenin ötesinde birbirini tamamlar mahiyettedir.

Anahtar kelimeler: İmam Buhari, Abdullah İbn Mübarek, Zühd, Takva, Ahlak.

"The Concept of Asceticism (Zuhd) in the Early Sufi and Hadith Scholars: The Example of Abdullah ibn al-Mubarak & Imam Bukhari"

Uğur Gözel*

Abstract

The *Sahih al-Bukhari* sections on *Adab* (Etiquette) and *Riqaq* (Heart Softening) as well as the book *Kitab al-Zuhd wa al-Raqa'iq* are two significant works that address the concept of asceticism (Zuhd) from different perspectives. *Sahih al-Bukhari* was compiled by the great hadith scholar Imam Muhammad ibn Ismail al-Bukhari (810-870) and is considered one of the most reliable hadith sources in the Islamic world, often regarded as the most authentic book after the Qur'an. *Kitab al-Zuhd wa al-Raqa'iq*, on the other hand, was written by Abdullah ibn al-Mubarak (736-797) with a Sufi influence and particularly focuses on the ascetic way of life. While both works aim to maintain a balanced approach between the world and the hereafter, differences in their understanding of Zuhd are evident.

In *Sahih al-Bukhari*, the word *Zuhd* and the concept of the ascetic life are emphasized with a focus on the awareness of the Hereafter as the ultimate goal. In this work, attention is drawn to the social and balancing aspects of Zuhd. In *Kitab al-Zuhd*, however, there is a greater emphasis on individual morality and the approach of completely turning away from the world. This comparison is important for seeing the richness of different understandings of Zuhd in Islam.

In Imam Bukhari's work, *Zuhd* is approached as a moderate, balanced, and social way of life, free from extremism. The *Adab* section focuses on moral virtues, social

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ugurgozel@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9016-349X

relationships, and etiquette, while the *Riqaq* section cautions against excessive attachment to the world and strengthens the awareness of the Hereafter. The most important principle that summarizes Bukhari's concept of *Zuhd* is to live in this world as a stranger or a traveler. The work teaches to value worldly blessings as much as they deserve, rather than completely abstaining from them. By addressing topics such as earning lawful income, maintaining family ties and performing acts of worship in accordance with their intended purpose, it is clear that Imam Bukhari's understanding of *Zuhd* embraces a balanced approach to piety, focusing on maintaining the balance between this world and the Hereafter rather than completely abstaining from the worldly matters.

Abdullah ibn al-Mubarak's work also advocates the same lifestyle. It emphasizes renouncing the world, poverty, and contentment. The book provides examples from the lives of the Companions (Sahabah) and the Followers (Tabi'un), highlighting the transience of worldly pleasures and the necessity of turning towards the Hereafter. In the important section titled "*The Condemnation of the World*", Abdullah ibn al-Mubarak neither completely denies nor fully praises the world, but rather points out its deceptive nature through a middle path. According to him, believers should benefit from the world only as much as necessary, without allowing their hearts to be attached to it.

While Bukhari's understanding of *Zuhd* shows an approach that heavily considers communal life and social interactions, Ibn al-Mubarak's work places more emphasis on individual piety and detachment from the world. Imam Bukhari advocates for a moderate lifestyle based on the Sunnah of the Prophet Muhammad (peace be upon him), while Ibn al-Mubarak, drawing from the Prophet's (peace be upon him) ascetic life, adopts a more Sufi and ascetic perspective. Both scholars offer different views on *Zuhd*. Bukhari promotes a harmonious, balanced, and socially engaged life, whereas Ibn al-Mubarak not only supports this harmony and balance but also advocates for complete detachment from the world. This comparison is significant because it illustrates that in all fields of Islamic knowledge, different perspectives exist. These varying viewpoints are considered a mercy, complementing one another rather than contradicting.

Keywords: Imam Bukhari, Abdullah ibn al-Mubarak, Asceticism, Piety, Morality

Osmanlı'da Buhârî'nin Yeri ve Sufi Tarikatlarla İlişkisi

Zeynep Erçetin Yavuz*

Özet

Bu tebliğde, Osmanlı ilmî ve tasavvufî geleneğinde Buhârî'nin yeri ele alınacaktır. Hadis ilminin Osmanlı'daki konumu ve Sahîh-i Buhârî'nin medreselerdeki ders müfredatında oynadığı rol öncelikle ele alınacak, ardından tarikatlar ile Buhârî arasındaki ilişki incelenecektir.

Tasavvuf ehlinin hadis ilmine yaklaşımı, Osmanlı tarikatlarında da güçlü bir şekilde gözlemlenmiştir. Tarikatların zikir, rabıta ve ahlâkî öğretileri hadislerle temellendirilmiş, Buhârî'de geçen bazı hadisler tarikatların meşruiyetini savunmada kullanılmıştır. Meşhur mutasavvıflardan İsmail Hakkı Bursevî ve Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevi gibi isimler, eserlerinde İmam Buhârî'nin Sahih-i Buhârî'sinden alıntılar yaparak tasavvufî öğretilerini desteklemişlerdir. Tekkelerde Buhârî-i Şerîf okunması, hem tarikat mensupları için bir eğitim geleneği olmuş hem de hadis ilminde derinleşmeyi teşvik etmiştir. Bu okumalar, özellikle Ramazan aylarında ve özel günlerde yoğunlaşmış, tekkelerde düzenlenen hadis halkalarında Buhârî'den seçilmiş hadisler şerh edilerek sufi düşünceyle bağlantısı kurulmuştur.

---

* Doktora Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

The Place of Bukhari in the Ottoman Empire and His Relationship with Sufi Orders

Zeynep Erçetin Yavuz*

Abstract

This article examines the place of Bukhari in the Ottoman scholarly and sufi tradition. It will first address the status of hadith studies in the Ottoman Empire and the role of Sahih al-Bukhari in the madrasa curriculum, followed by an analysis of the relationship between Sufi orders and al-Bukhari.

The approach of the sufis to the hadith studies was also strongly observed in the Ottoman Sufi orders. The practices of dhikr, rabita, and moral teachings within these orders were grounded in hadith, and certain hadiths from Sahih al-Bukhari were used to defend the legitimacy of Sufi orders. Famous sufis such as Ismail Hakki Bursevi and Ahmed Ziyaeddin Gümüshanevi supported their sufi teachings by quoting from Imam Bukhari's Sahih al-Bukhari in their works. The reading of Sahih al-Bukhari in Sufi lodges became both an educational tradition for members of the orders and a means of deepening their knowledge of hadith. These readings intensified especially during Ramadan and religious occasions and selected hadiths from al-Bukhari were explained in hadith circles organized in the lodges, establishing a connection with Sufi thought.

---

* PhD. Student, İstanbul 29 Mayıs University

İmam Buhâri'nin Çocuk Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Ve Değerler Eğitimi

Hacı Mehmet Erol*

Zuhal İnce†

Özet

Eğitim kavramı sözlükte “bilgi, beceri ve ahlakın gelişimini sağlayan öğrenim süreci” anlamına gelmektedir. İslam’da eğitim, insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir. İslam eğitimi öncelikle ahlak/erdem üzerinde durur. Hz. Muhammed’e göre istisnasız her çocuk günahsız ve temiz doğar, daha sonra anne-babası, eğitim aldığı kurumlar ve çevresi onu şekillendirir. Böylece kişiliği ve karakteri oluşur. Değerler, bir toplumun iyi ve doğru olarak benimsediği ve yaşantısında uyguladığı tutum ve davranış prensipleridir. Değerler eğitimi ise bu tutum ve davranışların öğreticiler (ebeveyn, okul ve çevre) tarafından nesilden nesile aktarılmasıdır. Bu çalışmanın amacı; asıl adı Muhammed bin İsmail olan kendini hadis alanında yetiştirmiş, hadisleri toplamak için on altı yıl boyunca çeşitli ilim merkezlerinin bulunduğu şehirleri ziyaret etmiş, fakih ve müçtehit olan İmam Buhâri'nin çocuk eğitimi üzerine görüşlerinin belirlenmesidir. Çalışma, literatür taraması ile doküman incelemesi şeklinde nitel araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taramasında elde edilen dokümanlar doğrultusunda hangi dokümana ihtiyaç duyulduğu, hangi dokümanın kullanılacağı belirlenerek sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler belirli başlıklar altında sınıflandırılarak incelenmiştir. İmam Buhâri bir muhaddis olarak, çocuk eğitiminde Hz. Muhammed’in örnek ahlakını benimsemiş, hadis ilmine kazandırdığı metodoloji ile sonraki hadisçilere referans kaynağı olarak kabul görmüş hadislerde çocuk eğitime yönelik görüşlerin ortaya konulmasında etkili olmuştur. Bunlar arasında; çocuklar arasında eşit davranmak, babanın çocuğuna iyilikte bulunması, sevmek ve saygılı olmak,

* Milli Eğitim Bakanlığı, hmerol@gmail.com, orcid.org/0000-0002-6227-378X

† Milli Eğitim Bakanlığı, zuhalince27@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9873-252X

çocuklara merhamet etmek, selamı öğretmek, mahremiyet eğitimi, emaneti (sırrı) korumak, iyilik yapmak, kusur araştırmamak, gülümsemek, izin almak, neşeli ve huzurlu olmak, yardım etmek, kötü söz söylememek, insanların arasında söz getirip götürmemek, insanları ayıplamamak, hayvanları sevmek ve korumak, yumuşak huyluluk, insanlara kolaylık göstermek şeklinde başlıklar altında değerlendirmiştir. Çalışmada İmam Buhârî'nin eserlerinde belirtilen hadislerden yola çıkarak çocukların eğitimi konusunda İslam'da yer alan evrensel değerler ile millî ve manevi değerlere yönelik görüş ve bilgiler değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: İslam'da Çocuk, İmam Buhari, Hadis, Değerler Eğitimi.

Imam Bukhari's Views On Children's Education And Values Education

Hacı Mehmet Erol*

Zuhal İnce†

Abstract

The concept of education is defined in the dictionary as "the learning process that ensures the development of knowledge, skills, and morality." In Islam, education is a process that continues from birth to death. Islamic education primarily focuses on morality/virtue. According to Prophet Muhammad, every child is born sinless and pure, and later, their parents, educational institutions, and surroundings shape them. In this way, their personality and character are formed. Values are the principles of attitudes and behaviors that a society accepts as good and right, and applies in its way of life. Values education is the transmission of these attitudes and behaviors from one generation to the next by educators (parents, schools, and the surrounding environment). The aim of this study is to determine the views of Imam Bukhari, whose real name is Muhammad bin Ismail, who was trained in the field of hadith, visited various scholarly centers for sixteen years to collect hadiths, and was both a jurist and a mujtahid with interpretations in Islamic jurisprudence, on child education. The study was conducted as a qualitative research through literature review and document analysis. Based on the documents obtained in the literature review, the need for specific documents and which ones would be used were determined and classified. The data gathered were categorized and examined under specific headings. As a muhaddith, Imam Bukhari adopted the exemplary morality of Prophet Muhammad in child education and, with the methodology he contributed to the science of hadith, became a

---

* Ministry of National Education, hmerol@gmail.com, orcid.org/0000-0002-6227-378X

† Ministry of National Education, zuhalince27@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9873-252X

reference source for subsequent hadith scholars. His views on child education, as reflected in the hadiths, have been influential in presenting perspectives on the subject. Among these, the following topics were examined: treating children equally, a father's kindness towards his child, love and respect, showing mercy to children, teaching greetings, privacy education, protecting trust (secrets), doing good deeds, not looking for faults, smiling, asking for permission, being cheerful and peaceful, helping others, not speaking ill, not gossiping, not humiliating others, loving and protecting animals, being gentle, and making things easier for people. In the study, based on the hadiths mentioned in Imam Bukhari's works, the universal values present in Islam as well as national and spiritual values related to the education of children were evaluated.

Keywords: Children in Islam, Imam Bukhari, Hadith, Values Education.

İmam Buhârî'nin Değerler Dünyasında Zühd

Ahmet Yıldırım*

Özet

İmam Buhârî tanınmış büyük muhaddis, önemli şahsiyet ve âlim olmakla birlikte, bazı düşünce ve anlayışlarıyla da İslam Düşüncesine önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de onun doğru tanınması ve bilinmesi, onun fikir ve düşüncelerinin doğru bilinmesine bağlıdır. Bu bağlamda İmam Buhârî'nin hayatına baktığımızda onun din ve ahlak eksenli zühd anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Az konuşması, başkalarının sahip olduğu imkânlarla özenmemesi, yiyip içmeye önem vermemesi, cömertliği, dünya malına değer vermemesi gibi hasletler bunun göstergesi görülebilir. Bu noktada onun cömertliği ve yardım severliğini gösteren davranışları pek çoktur. Mesela 25.000 dirhem alacaklı olduğu birine karşı gösterdiği müsamaha dikkat çekicidir. Uzun zamandan beri borcunu ödemeyen bu şahıstan bazı idareciler vasıtasıyla alacağını tahsil etmesini tavsiye edenlere, “Ben onlardan yardım istersem onlar da benden işlerine geldiği gibi fetva vermemi isterler; dünya için dinimi satamam” demiştir. Fakat bazı dostları ona rağmen bu konuyu yöneticilere söylediler. Buhârî bunu haber alınca ilgililere mektup yazarak borçluya bir kötülük yapılmamasını istedi ve onunla her yıl kendisine 10 dirhem ödemek üzere anlaşma yaptı. Buhârî'nin dünya işleriyle ilgilenmediği, zâhid, zühd ehli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca el-Câmiu's-Sahîh adlı eserinde zühdle ilgili konularla ilgili hadislerle yer verdiği Kitâbu'r-Rikâk adlı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün son derece doyurucu olduğu söylenebilir. Buhârî, bu bölümde bâb başlığı olarak -çoğu herkesçe bilinen- ecel, mülk, zenginlik, fakirlik, sabır, tevekkül, hüsn-i hâtime, uzlet, riyâ ve tevâzû gibi ana kavramları kullanmakta ve âhiret sürecinin her aşamasını sırayla ve ayrı ayrı başlıklar halinde ele almaktadır. Bölüm başlığı olarak Buhârî'nin zühd yerine rikâk başlığını seçmesi, herhalde dünyaya değer

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ayildirim2000@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-72973325

vermeme yönünden çok âhiret ahvâline ağırlık vermesinden kaynaklanmıştır. Buhârî eserinde “zühd” ve onunla ilgili konular hakkında ortaya koyduğu bu bakış açısının dikkate değer ve önemli olduğu düşüncesindeyiz. Konu Buhârî'nin hayatı ve el-Câmiu's-Sahîh adlı eserinde yer alan Kitâbu'r-Rikâk bölümü kapsamında nitel yöntem tercih edilecektir. Sonuçta daha kesin sonuca bildirinin bitiminde ulaşabilmekle birlikte Buhârî'nin ilmi metodolojisinin, hadis ilmi dışındaki diğer bilim dallarından olan tasavvufa ve tasavvuf ıstılahlarının oluşmasına tesir ettiğini söylemek mümkündür. Bu yüzden onun bu tür düşünce ve görüşlerinin daha kapsamlı incelenmesi noktasında, bizde bu bildiride onun değerler dünyasında zühdün yeri ve tasavvufa tesiri üzerinde durarak bu konulardaki anlayış ve düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız

Anahtar kelimeler: Buhârî, Zühd, Tasavvuf, Kitâbu'r-Rikâk

Asceticism In The World Of Values Of Imam Bukhari

Ahmet Yıldırım*

Abstract

Imam Bukhari is a well-known great hadith scholar, important figure and scholar, and it is seen that he made important contributions to Islamic Thought with some of his thoughts and understandings. Just as in the past, knowing and recognizing him correctly today depends on knowing his ideas and thoughts correctly. In this context, when we look at Imam Bukhari's life, it can be said that he had an understanding of asceticism centered on religion and morality. Characteristics such as speaking little, not envying the opportunities that others have, not caring about eating and drinking, being generous, not valuing worldly goods can be seen as indicators of this. At this point, there are many behaviors that show his generosity and helpfulness. For example, the tolerance he showed to someone he owed 25,000 dirhams is remarkable. When some administrators advised this person, who had not paid his debt for a long time, to collect his debt, he said, "If I ask them for help, they will ask me to give a fatwa as it suits them; I cannot sell my religion for this world." However, some of his friends told the administrators about this despite him. When Bukhari heard about this, he wrote a letter to the relevant people asking them not to do any harm to the debtor and made an agreement with him to pay him 10 dirhams every year. It is understood that Bukhari was not interested in worldly affairs and was an ascetic and ascetic. In addition, in his work al-Cami'u's-Sahih, there is a section called Kitab al-Riqaq in which he includes hadiths on issues related to asceticism. It can be said that this section is extremely satisfying. In this section, Bukhari uses the main concepts -most of which are known to everyone- such as doom, property, wealth, poverty, patience, trust in God, good ending, seclusion, hypocrisy and modesty as chapter titles and discusses each stage of the

---

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, ayildirim2000@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-72973325

afterlife process in order and under separate headings. The reason why Bukhari chose the title of rıqaq instead of asceticism as the title of the chapter is probably because he focused on the afterlife rather than the worldly matters. We believe that this perspective that Bukhari put forward in his work on “asceticism” and related issues is remarkable and important. The qualitative method will be preferred within the scope of Bukhari’s life and the Kitab al-Rıqaq section in his work al-Jami’ al-Sahih. As a result, although we can reach a more definitive conclusion at the end of the report, it is possible to say that Bukhari’s scientific methodology influenced Sufism and the formation of Sufi terminology, which are branches of science other than hadith. Therefore, in order to examine his thoughts and views more comprehensively, in this report we will try to reveal his understanding and thoughts on these issues by focusing on the place of asceticism in his world of values and its influence on Sufism.

Keywords: Bukhari, Asceticism, Sufism, Kitab al-Rıqaq

Buhârî'nin “El-Edebü'l-Müfred” Eserinin Alkol Bağımlılığının Önlenmesi Açısından Psikososyal İşlevi

Mehmet Enes Sağar*

Özet

Bu çalışmanın amacı İmam Buhârî, tam adıyla Muhammed bin İsmail el-Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred adlı eserinde bulunan ahlak ile ilgili hadislerin alkol kullanım ve bağımlılığını önleme açısından kişiler üzerine sağlamış olduğu psikososyal işlevi incelemektir. İmam Buhârî, 810 yılında Buhara'da (günümüz Özbekistan'ında) doğan ve 870 yılında Samarkand'da vefat eden islam dünyasının en önemli hadis âlimlerinden biridir. İmam Buhârî, İslam'da hadislerin derlenmesi ve sahih kabul edilenlerin tespit edilmesi konusunda büyük bir öneme sahip olmanın yanında psikolojik ve psikososyal anlamda da önemli işlevler sunmaktadır. İmam Buhârî'nin çok değerli eserlerinin olmasının yanı sıra “el-Edebü'l-Müfred” (tam adıyla “El-Edebü'l-Müfred - Ahlâk ve Edeb Konularında Hadisler”) eseri hadis külliyyatı içinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu eser, İslam ahlâkı, edebi ve sosyal yaşamla ilgili hadisleri bir araya getiren çok önemli bir çalışmadır. El-Edebü'l-Müfred, Buhârî'nin ahlak ve edep konularına ilişkin bir eser olup, bu eserde de alkolle de ilgili hadisler bulunmaktadır. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred eserinde alkolün, bireylerin ruhsal ve sosyal yaşamı üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağı ve İslam'da haram olması üzerinde durulmuştur. Bu eser alkolün, psikolojik, sosyal ve ahlaki bozulmalara yol açması nedeniyle önlenmesi adına açıklamaların olduğu ve yasaklanan bir madde olması izlerini taşımaktadır. Önlemek, bir şeyin gerçekleşmesinin önüne geçmek, bir durumu veya bir olayı en başından itibaren engellemektir. Bir başka ifadeyle bir sorun ya da istenmeyen bir durumun ortaya çıkmasını önceden tedbir alarak engellemek amacıyla yapılan eylemdir. Bu bağlamda Buhârî'nin eseri olan el-Edebü'l-Müfred değerlendirildiğinde ahlakla ilgili birçok

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mehmetenes15@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0941-5301

açıklamaların olmasının yanında alkol kullanım ve bağımlılığını önleme noktasında bireylere sağlamış olduğu psikososyal işlevlere dair güçlü mesajlar olduğu görülmektedir. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred adlı eseri, İslam'ın birey ve toplum sağlığını koruma amacını güden önemli öğretiler içermektedir. Alkol, İslam'da haram kabul edilen ve insanların akıl sağlığını zedeleyen, sosyal bağları bozan bir madde olarak tanımlanmaktadır. Buhârî, el-Edebü'l-Müfred'te, alkol yasağının sadece dini bir emir olmasının ötesinde, kişilerin ve toplumların psikososyal sağlığı açısından da büyük önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu bakımdan Buhârî'nin, el-Edebü'l-Müfred eserinin alkol bağımlılığının önlenmesi açısından psikososyal işlevlerle örtüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda Buhârî'nin, el-Edebü'l-Müfred eseri, bireylere alkolden korunma ve alkol kullanımını önlemede psikolojik ve sosyo-kültürel anlamda yol göstererek rehberlik ettiği, toplumların ve bireylerin ruhsal olarak daha güçlü olmasını sağlayan önleyici ve koruyucu fayda sağladığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Alkol Bağımlılığı, Önleme, Psikososyal İşlev, Buhârî, El-Edebü'l-Müfred.

Psychosocial Function Of Bukhari’s “Al-Adab Al-Mufrad” In Preventing Alcohol Addiction

Mehmet Enes Sağar*

Abstract

The aim of this study is to examine the psychosocial function of the hadiths about morality found in the work of Imam Bukhari, Muhammad bin Ismail al-Bukhari, in terms of preventing alcohol use and addiction. Imam Bukhari is one of the most important hadith scholars of the Islamic world, born in Bukhara (in present-day Uzbekistan) in 810 and died in Samarkand in 870. Imam Bukhari has great importance in compiling hadiths in Islam and determining those that are considered authentic, as well as providing important functions in psychological and psychosocial terms. In addition to having very valuable works, Imam Bukhari's work “El-Edebü'l-Müfred” (full name “El-Edebü'l-Müfred - Hadiths on Morality and Etiquette”) has an important place in the hadith collection. As a matter of fact, this work is a very important work that brings together hadiths related to Islamic morality, literature and social life. Al-Adab al-Mufrad is a work by Bukhari on morality and etiquette, and this work also contains hadiths about alcohol. In Bukhari's work Al-Adab al-Mufrad, it is emphasized that alcohol has negative effects on the spiritual and social life of individuals and that it is forbidden in Islam. This work bears the traces of alcohol being a prohibited substance, with explanations to be made to prevent it, because it causes psychological, social and moral degradation. To prevent is to prevent something from happening, to prevent a situation or an event from the very beginning. In other words, it is an action taken to prevent a problem or an unwanted situation from occurring by taking precautions in advance. In this context, when Bukhari's work, Al-Adab al-Mufrad, is evaluated, it is

---

* Assoc. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Education, mehmetenes15@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0941-5301

seen that in addition to many explanations about morality, it also has strong messages about the psychosocial functions it provides to individuals in terms of preventing alcohol use and addiction. Bukhari's work, *Al-Adab al-Mufrad*, contains important teachings that aim to protect the health of individuals and societies in Islam. Alcohol is defined as a substance that is considered forbidden in Islam and that damages people's mental health and disrupts social ties. In *Al-Adab al-Mufrad*, Bukhari emphasizes that the prohibition of alcohol is not only a religious commandment but also of great importance in terms of the psychosocial health of individuals and societies. Therefore, in this respect, Bukhari's work, *Al-Adab al-Mufrad*, overlaps with psychosocial functions in terms of preventing alcohol addiction. In this context, Bukhari's work, *Al-Adab al-Mufrad*, provides psychological and socio-cultural guidance to individuals in protecting themselves from alcohol and preventing alcohol use, and provides preventive and protective benefits that enable societies and individuals to become spiritually stronger.

Keywords: Alcohol Dependence, Prevention, Psychosocial Function, Bukhari, *Al-Adab al-Mufrad*.

İmam Buhari'nin Derlediği Hadislerde Kamu Yönetimi Algısı ve Öngörülen Kamu Yönetimi Modeli

Hamza Ateş*

Özet

İmam Muhammed b. İsmail el-Buhari (810-870), hadis ilmi alanındaki çalışmalarıyla İslam düşüncesine büyük katkılar sağlamış, hadislerin güvenilirliğini belirleme sürecinde geliştirdiği metodoloji ile tarih, sosyoloji ve hukuk gibi alanlarda derin etkiler bırakmıştır. Hadislerde yer alan kamu yönetimi ile ilgili ilkeler, yöneticilerin adaletli, liyakat esasına dayalı ve halkın refahını gözetten bir anlayışla hareket etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bildiri, İmam Buhari'nin hadislerinde kamu yönetimi algısı ve hadislerden hareketle öngörülen kamu yönetimi modeli ele alınacaktır.

İmam Buhari'nin hadis külliyyatında kamu yönetimine dair çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Hadislerde devlet yöneticilerinin adil olmaları, kamu görevlilerinin ehliyet ve liyakat esasına göre seçilmesi ve halkın ihtiyaçlarının gözetilmesi gibi konular ele alınmaktadır. Buhari'nin hadislerinde kamu yönetimi algısının temel unsurları şunlardır:

- Adalet ve Yönetimde Emanet Bilinci: Hadislerde yöneticilerin, yönettikleri toplumun güvenini kazanması ve adaleti esas alması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Liyakat ve Ehliyet Esası: Kamu görevlerinin ehil kişilere verilmesi gerektiği hadislerde sıkça belirtilmiştir.
- Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik: Hadislerde yöneticilerin halka karşı sorumlu olduğu ve kamu kaynaklarını israf etmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, hamza.ates@medeniyet.edu.tr

- Halkın Refahı ve Sosyal Adalet: Devletin, halkın ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu ve ekonomik adaleti sağlaması gerektiği ifade edilmektedir.

Sahih-i Buhari'de yer alan hadislerden hareketle öngörülen kamu yönetimi modeli, günümüz modern kamu yönetimi ilkeleri ile büyük benzerlikler taşımaktadır. İmam Buhari'nin hadislerinde, kamu görevlerinin ehil kişilere verilmesi gerektiği sıkça vurgulanmaktadır. Bir görev ehil olmayan birine verildiğinde toplum düzeninin bozulacağına dair rivayetler bulunmaktadır. Nitekim Buhari'nin naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber, "İş ehil olmayana verildiğinde kıyameti bekle" buyurmuştur. Bu, yöneticilerin ve bürokratların seçiminde liyakat esasının önemini ortaya koymaktadır. Buhari'nin hadislerinde yöneticilerin adil olmalarının zorunluluğu üzerinde durulmaktadır. Adil bir yönetim anlayışı, yöneticinin tarafsız olması, kararlarını keyfi şekilde değil, hukuk çerçevesinde alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hadislerde, halkın haklarını korumayan yöneticilerin hem dünyada hem de ahirette hesap vereceklerine dair ifadeler yer almaktadır.

Hadislerde, yöneticilerin halka karşı hesap verebilir olmaları gerektiği ve kamu kaynaklarını israf etmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Buhari'nin naklettiği bir hadiste, "Kamu malına ihanet eden bir yönetici, kıyamet gününde bunun hesabını verir" ifadesi yer almaktadır. Bu, modern yönetim anlayışındaki şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle örtüşmektedir. Hadislerde, yöneticilerin halkın refahını gözetmeleri ve toplumda sosyal adaleti sağlamaları gerektiği sıkça belirtilmektedir. Buhari'nin eserlerinde geçen bir hadiste, "En hayırlı yönetici, halkın en çok fayda gördüğü kişidir" ifadesi yer almaktadır. Bu durum, yöneticilerin bireysel çıkarlarını değil, toplumun genel menfaatlerini öncelemeleri gerektiğini göstermektedir.

Sahih-i Buhari'de yer alan hadisler, günümüz kamu yönetimi anlayışında halen geçerli olan bazı ilkeleri içermektedir. Liyakat, adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kavramlar, modern yönetim sistemlerinde de temel değerler olarak kabul edilmektedir. Günümüz akademik çalışmalarında Buhari'nin hadisleri, etik kamu yönetimi ve iyi yönetim ilkelerinin belirlenmesinde referans alınmaktadır. Ayrıca, İmam Buhari'nin eserlerinde yer alan hadislerde kamu yönetimine dair vurguladığı ilkeler, modern kamu yönetimi anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Sahih-i Buhari'deki hadislerde yer alan liyakat, adalet, şeffaflık ve sosyal adalet kavramları, günümüz yönetim bilimlerinde

halen temel prensipler olarak kabul edilmektedir. Hadislerden hareketle oluşturulan kamu yönetimi modeli, modern devletlerin yönetim ilkeleriyle benzerlik göstermekte ve kamu yönetiminde etik bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İmam Buhari, Hadis, Kamu Yönetimi

Perception Of Public Administration And The Envisioned Public Administration Model In The Hadiths Compiled By Imam Al-Bukhari

Hamza Ateş*

Abstract

Imam Muhammad b. Ismail al-Bukhari (810-870) made significant contributions to Islamic thought through his works in the field of hadith studies. His methodology for determining the reliability of hadiths has had a profound impact on disciplines such as history, sociology, and law. The principles of public administration found in hadiths emphasize that rulers should act with justice, adhere to meritocracy, and prioritize public welfare. This paper examines the perception of public administration in Imam al-Bukhari's hadiths and the envisioned public administration model based on these hadiths.

Imam al-Bukhari's hadith corpus contains numerous reports related to public administration. These hadiths emphasize that state officials should be just, public servants should be selected based on merit and competence, and the needs of the people should be prioritized. The key components of the perception of public administration in al-Bukhari's hadiths are as follows:

- Justice and the Awareness of Trust in Governance: The hadiths emphasize that rulers must earn the trust of the people they govern and uphold justice.
- Principle of Merit and Competence: It is frequently stated in the hadiths that public offices should be entrusted to competent individuals.

---

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet University, hamza.ates@medeniyet.edu.tr,

- **Transparency and Accountability:** The hadiths highlight that rulers are accountable to the people and should not misuse public resources.
- **Public Welfare and Social Justice:** The state is obligated to meet the needs of its people and ensure economic justice.

The public administration model derived from the hadiths in Sahih al-Bukhari bears a strong resemblance to modern principles of public administration. Imam al-Bukhari's hadiths frequently emphasize that public office should be entrusted to competent individuals. There are narrations indicating that when an office is assigned to an incompetent person, societal order will be disrupted. Indeed, in one hadith narrated by al-Bukhari, the Prophet Muhammad (peace be upon him) stated, "When authority is given to those unworthy of it, then await the Hour." This highlights the importance of meritocracy in the selection of rulers and bureaucrats.

The hadiths in al-Bukhari's compilation stress the necessity of justice in governance. A just administration requires the ruler to be impartial and to make decisions based on law rather than personal whims. The hadiths also warn that rulers who do not uphold the rights of their people will be held accountable both in this world and the hereafter.

Moreover, the hadiths underscore the necessity of accountability and the avoidance of public resource mismanagement. One hadith narrated by al-Bukhari states, "A ruler who betrays public trust will be held accountable on the Day of Judgment." This aligns with modern principles of transparency and accountability in governance. Additionally, the hadiths frequently highlight that rulers must prioritize the welfare of their people and ensure social justice. One hadith recorded by al-Bukhari states, "The best leader is the one from whom the people benefit the most." This demonstrates that rulers should prioritize public interest over personal gain.

The hadiths compiled in Sahih al-Bukhari contain principles that are still relevant to contemporary public administration. Concepts such as meritocracy, justice, transparency, and accountability remain foundational values in modern administrative systems. In contemporary academic research, al-Bukhari's hadiths serve as a reference in the study of ethical public administration and good governance principles. Furthermore, the principles of public administration emphasized in Imam al-Bukhari's works largely align with modern governance approaches. The concepts of merit, justice,

transparency, and social justice found in Sahih al-Bukhari continue to be fundamental principles in today's administrative sciences. The public administration model derived from these hadiths bears similarities to the governance principles of modern states and offers an ethical framework for public administration.

Keywords: Imam al-Bukhari, Hadith, Public Administration.

Küreselleşen Topumlarda Birlikte Yaşamaya Hz. Peygamber (s.a.v)'den Örnekler ve İnsaf Kriteri

Kemal Yavuz Ataman*

Özet

İnsanlık, tarihin en yüksek, hızlı nüfus, göç hareketlerine, toplumlararası irtibatların yoğunluğuna, kültürlerin karşılaşmasına, farklı unsurların birlikte yaşamasına, mahalli, milli aidiyetlerin küreselleşmesine, ortak düşünce ve buluşma zeminlerine, farklı unsurların zulme, katliama birlikte karşıtlıklarına şahitlik etmektedir. Küreselleşme ile siyasi, iktisadi gelişmeler, içtimai ve kültürel yapıları, değerleri etkilemektedir. İletişim teknolojisi insanların, kültürlerin tanınmasını ve tanışmasını kolaylaştırmıştır. Ulaşım kolaylıkları, ticari, ekonomik, teknolojik ağlar, farklı din, dil, ırk, renk, kültür ve aidiyetlere sahip insanların birlikte yaşama alanlarını genişletmiştir. Farklılıkların birlikteliği bir taraftan zenginlik, fırsat, diğer taraftan kriz, çatışma alanı haline gelmiştir. Batının gündeme taşıdığı evrensel değerler kendileri tarafından ihlal, imha edilmekte, farklı unsurlar için yok sayılmakta, çifte standart uygulanmaktadır. Küreselleşen toplumlarda haklar ve ödevler her insan ve topluluk için adil, eşit ve “insaf” merkezli olmalıdır. Zira toplumsal sözleşmelerin ayrışmayı, ötekileştirmeyi değil, paylaşma ve dayanışmayı sağlaması gerekir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren birlikte yaşama insanlar için önemli bir zorunluluk ve sorumluluk alanıdır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in risaleti öncesi dahil olduğu Hilfu’l Fudul, Peygamberlik vazifesi ile imzalanan Medine Vesikası, hacda irade ettiği Veda Hutbesi’nde yer alan kriter ve kurallar insanların birlikte yaşaması için önemli açılımlar getiren, uygulanmış örneklerdir. Nitekim İslam Devletleri İlahi, Rahmani ve insani temellere dayanan bu çizgiyi takip etmişler, çok kültürlü toplumları başarı ile yönetmişlerdir. Ahlak/tasavvuf ve hukuk/ fıkıh ekseninde ulema, ümera ve vükelanın katılımıyla zengin, kuvvetli

---

* Dr., kemal.ataman59@gmail.com orcid.org/0000-0003-1379-0606

metinler, eserler ortaya çıkmış, tatbik edilmiştir. Farklı coğrafyalarda kurulan muhtelif İslam, Türk devletleri farklılıkların birlikte yaşamasını temin etmişler, dünya ilim ehlinin dikkatini çekmiş, örnek kabul edilmişlerdir. Tebliğimizde söz konusu irade ve uygulamaların küreselleşen toplumlara ne derece aksedebileceği, örnek teşkil edeceği Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaklaşımları dikkate alınarak “insaf” kriteri merkezli olarak değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, Toplum, Hilfu'l Fudul, Medine Sözleşmesi, Veda Hutbesi, Farklılıklar, İnsaf

Examples from the Life of the Prophet Muhammad (PBUH) and the Criterion of Justice in Coexistence within Globalized Societies

Kemal Yavuz Ataman*

Abstract

Humanity is witnessing the highest and fastest population growth and migration movements in history, as well as the intensification of inter-societal connections, cultural encounters, coexistence of diverse elements, globalization of local and national identities, shared platforms for thought and dialogue, and collective opposition to oppression and massacres. Globalization influences political and economic developments, as well as social and cultural structures and values. Advances in communication technologies have facilitated the recognition and interaction of individuals and cultures. Additionally, ease of transportation, commercial and economic networks, and technological advancements have expanded spaces for coexistence among people of different religions, languages, races, ethnicities, and cultural backgrounds. The coexistence of differences has, on one hand, become a source of richness and opportunity, while on the other, it has led to crises and conflicts. The universal values advocated by the West are often violated, ignored, or applied with double standards when it comes to different communities. In globalized societies, rights and responsibilities must be fair, equal, and based on the principle of "insaf" (justice and fairness) for every individual and community. Social contracts should not promote division and marginalization but rather foster sharing and solidarity. From the earliest periods of history, coexistence has been a fundamental necessity and responsibility for human beings. The Prophet Muhammad (PBUH) provided exemplary practices in this

---

* PhD., kemal.ataman59@gmail.com orcid.org/0000-0003-1379-0606

regard, including his participation in *ḥif al-Fuḍl* (the Pact of Virtue) before his prophethood, the Constitution of Medina, and the Farewell Sermon, all of which introduced significant frameworks and practical models for peaceful coexistence. Throughout history, Islamic states have adhered to these divine, moral, and humanitarian principles, successfully governing multicultural societies. Scholars, rulers, and statesmen have contributed to a rich body of ethical, legal, and jurisprudential texts that have been implemented effectively. Various Islamic and Turkic states established across different regions have facilitated coexistence among diverse communities, drawing the attention of scholars worldwide and serving as exemplary models. This study will evaluate how these historical policies and practices can be reflected in globalized societies today. The Prophet Muhammad's (PBUH) approaches will be analyzed with a focus on the "criterion of justice" (*insaf*), assessing their relevance and applicability in contemporary contexts.

Keywords: Globalization, Society, *ḥif al-Fuḍl*, Constitution of Medina, Farewell Sermon, Diversity, Justice

Kelâm'ın Lafzı ve Kelâm'ın Nefsi Arasında: İmam Buhârî ve İtikâdî Düşünceye Kazandırdıkları

Rabia Zahide Damar*

Özet

İslam Peygamberinin vefatının ardından insanlar, bir yanda onun yokluğu ile ortaya çıkan boşluğun şaşkınlığı, diğer yanda geçmişlerinden gelen birtakım kabullerin varlığı ve henüz imanın kalplerine yerleşmemiş kimselerin de aralarında bulunuyor olmaları ile sarsılmışlar; temelde düşünce farklılıkları yüzeyde ise üstün gelme çabası ile ihtilafli yönlerin büyümesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Siyasî üstünlük yarışıyla perçinlenen fikri ayrılıklar, İslam tarihinin her dönemine damgasını vurmuştur. Tanrı, insan ve alemin ne'liği üzerine bilme arayışları, bu fikri ayrılıklarla şekillenerek değişkenlik göstermiştir. Siyasetten etkilenen ama aynı zamanda siyaseti ve siyasi tarihi de şekillendiren bu değişkenler, hadis rivayet tarihine de tesir etmiştir. Tartışmalar üzerine doğan ve gelişen zihinlere bir örnek, hicri 3. asırda yaşamış müçtehit İmam; Muhammed b. İsmail el-Buhârî'dir. Buhârî, derinlikli hadis rivayet bilgisi ile daha yaşarken temayüz etmiş bir isimdir. Siyasi tarihin çalkantılı süreçlerinde fikri sorgulamalara bizzat hedef olan muhaddisler arasında yer alan Buhârî, bu durumdan ciddi şekilde müteessir olmuş, sürgünde hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte geriye bıraktığı eserler ile düşünce tarihine yön vermiş; Mihne'nin en büyük argümanı olan Kur'ân-ı Kerîm'in mahluk olduğu fikrine, ilmî düzlemde ve farklı argümanlar ile karşı koyan bir ilim insanı olmuştur. Bu meselede müstakilen kaleme aldığı Halku ef'âli'l-ibâd adlı eserinde, Kur'ân'ın mahluk olup olmadığı sorusunu, temelde ehl-i hadis bakış açısını muhafaza etmekle birlikte farklı bir düzlemde işlemiştir. Kur'ân'ın içerdiği mana ve öz bakımından salt Yaratıcı'ya ait olan anlam boyutunun (kelâm-ı nefsi) mahluk

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, rabia.zahide@giresun.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6474-5074

olmadığını, nâtik nefislerin dillerinde şekillenen, harf, ses ve sözcüklere dönüşen kısmın ise (kelâm-ı lafzı) mahluk olduğunu ifade etmiştir. Bu çıkış, dönemi itibariyle bir teyakkuza sebep olmuş; Buhârî, yalnızca siyasilerin hışmına uğramakla kalmamış, ehli-hadisın önder bireylerinin de hedefi haline gelmiştir. Bununla birlikte bu çözüm yolu, ilerleyen dönemlerde konunun tartışmalarında temel argüman haline gelmiş, Allah'ın kelâm sıfatının tezahürü olarak Kur'an'ın lafzı ve Allah'ın kelâm sıfatının nefsi ayrı olarak ele alınmıştır. Bir müçtehid muhaddis olarak Buhârî'nin tohumlarını attığı bu düşünce biçimi ile Mihne'deki tartışmaya yeni bir boyut getirilmiştir. Bu durum "itikâdî ve kelâmî konuların da içtihadî olduğu ve müçtehidin çaba göstermesi kaydıyla bu konularda da isabet edebileceği" şeklindeki azınlık görüşünü güçlendiren bir netice vücuda getirmiştir. Bu tebliğ, klasik dönem usulcülerinde "fiillerin yaratılışı, sıfatlar, rü'yet gibi konularda gerçeğin tek olduğu" şeklindeki genel kabulü, Buhârî'nin kelâmî konulardaki düşünceleriyle meseleye kazandırdıkları bağlamında tartışmaya açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mahluk, Kelâm, Hadis, Buhârî, Kur'an.

Between the Verbal Expression of Speech (Kalām al-Lafẓ) and the Intrinsic Speech (Kalām al-Nafsī): Imām al-Bukhārī and His Contributions to the ‘Aqīda (Creed)

Rabia Zahide Damar*

Abstract

After the passing of the Prophet of Islam, Muslims experienced profound shock and dismay due to the void left by his absence. At the same time, some individuals had not yet firmly established their faith, along with certain long-standing social and ideological assumptions, which led to significant intellectual and social turbulence. In this process, differing thoughts formed the foundation, while struggles for power and dominance on the surface increased the risk of division. The struggle for political power deepened these ideological divides, leaving a lasting impact on all periods of Islamic history and facilitating the rise of various sects and schools of thought. The pursuit of knowledge concerning God, humanity, and the universe was shaped by these intellectual divisions, evolving through different interpretations. These shifts, influenced by political developments yet also shaping both politics and political history in return, had an impact on the history of hadith transmission. Within this context, one of the most significant figures who emerged in such debates and contributed profoundly to Islamic thought was the eminent mujtahid and hadith scholar of the 3rd century AH, Imam Muhammad İbn Ismā‘il al-Bukhārī. Bukhārī distinguished himself during his lifetime with his profound expertise in hadith transmission and meticulous methodology. However, amidst the political upheavals of his era, he became a direct target of intellectual scrutiny and controversy. One of the most contentious issues of the Mihna (Inquisition) period was the question of whether the Qur’an was created (mahlūq) or

---

* Assoc. Prof. Dr., Giresun University, Faculty of Theology, rabia.zahide@giresun.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6474-5074

not. Bukhārī approached this issue from an academic perspective, refuting the claim that the Qur'an was created by presenting various scholarly arguments. In his work *Ḥalq af'āl al-'ibād*, he articulated that the essential meaning and intrinsic nature of the Qur'an (*kalām al-nafsī*) were uncreated, as they belong solely to the Divine. However, he argued that the aspect of the Qur'an manifested through human speech—comprising sounds, letters, and words (*kalām al-lafẓ*)—was created. This perspective provoked significant reactions in both political and scholarly circles of the time. As a result, Bukhārī faced not only the ire of political authorities but also criticism from certain scholars within the Ahl al-Hadith tradition. Ultimately, he was exiled and passed away under these trying circumstances. Nevertheless, the works and ideas he left behind had a lasting influence on the fields of theology (*kalām*) and hadith studies, introducing a new dimension to the Mihna debates. His approach later became a central argument in theological discussions, leading to the distinction between the recited words of the Qur'an and God's eternal attribute of speech. This development strengthened the minority view that theological and doctrinal matters could also be subject to *ijtihād*, meaning that a mujtahid, through rigorous scholarly effort, could reach a valid and potentially correct conclusion in these areas. This paper critically examines the prevailing view among classical Islamic legal theorists that "the reality concerning matters such as the creation of deeds, divine attributes, and the beatific vision (*ru'yah*) is singular and absolute," by contextualizing this discussion within Bukhārī's theological contributions.

Keywords: Created (*Mahlūq*), *Kalām*, Hadith, Bukhārī, Qur'an

Geometrik Desenler Olarak İslâmi İsimler ve Kutsal İfadeler

Hacali Necefoglu*

Özet

Bu makale, İslami isimlerin ve kutsal ifadelerin geometrik desenler aracılığıyla sanatsal bir ifadeye dönüştürülmesini incelemektedir. Özellikle "makili" adı verilen geometrik yazı tipinin kökenleri ve gelişimi üzerinde durulmakta, bu yazı türünün 7. yüzyılda Kufe kentinde ortaya çıktığı ve genellikle "kufi" yazısıyla eş anlamlı kullanıldığı belirtilmektedir. Türkiye'de "satrançlı kufi" olarak da bilinen bu üslubun, İran'da tuğlalarla yapılan uygulamalarına "banna'i" tekniği adı verildiği ve Selçuklu mimarisinde yaygın olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Makale, "Allah" isminin geometrik desen olarak kullanımının erken örneklerine değinerek, M.Ö. 1322 yılına tarihlenen Azerbaycan'daki Berde Türbesi'ndeki firuze renkli sırlı tuğlalarla P4 simetri grubuna uygun olarak yerleştirilmiş örneğini sunmaktadır. Aynı tekniğin farklı bir varyantının Güney Azerbaycan'ın Erdebil kentindeki Şeyh Safi Türbesi'nde (XVI. yy.) görüldüğü ve buradaki uygulamanın Berde Türbesi'ndekinden farklı olarak tuğlaların 45 derecelik açıyla yerleştirildiği ifade edilmektedir. Doğu Türkistan'daki (CHC) Tuğluk Timur Türbesi'nde de benzer bir "Allah" kelimesi deseninin aynı simetri grubunda farklı bir çizimle uygulandığı belirtilmektedir. Çalışma, geometrik desenler içinde "Muhammed" isminin kullanımına da değinerek, bu ismin kare kufi formunda çeşitli örneklerle sahip olduğunu ve internet kaynaklarında bu tür desenlerin bulunabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, "Ali" isminin de kufi yazı türünde geometrik desenlere yansıdığı ve özellikle Anadolu Selçuklu mimarisinde Hz. Ali'ye atıfta bulunan yazıtların görüldüğü belirtilmektedir. Makalede incelenen geometrik desenler sadece estetik bir değer taşımakla kalmayıp, aynı zamanda İslami inanç ve kültürün önemli bir parçası olarak dini ve manevi anlamları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu desenler, yüzyıllar

---

* Prof. Dr. Kafkas Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Araştırma Merkezi, alinecef@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-2901-3748

boyunca İslam sanatının çeşitli alanlarında, mimariden el sanatlarına kadar geniş bir yelpazede kullanılarak İslami kimliğin ve estetiğın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Makale, bu geometrik İslami yazı örneklerinin kültürel ve sanatsal önemini vurgulayarak, farklı coğrafyalardaki uygulamalarını karşılaştırmalı bir şekilde sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Geometrik desenler, Türk-İslam coğrafyası, İslami isimler, Kutsal ifadeler, “Makili” hat.

Islamic Names And Sacred Expressions As Geometric Patterns

Hacali Necefoğlu*

Abstract

This article examines the transformation of Islamic names and sacred expressions into artistic forms through geometric patterns. Especially, the origins and development of the geometric typeface known as "makili" are emphasized, noting that this type of writing emerged in the 7th century in the city of Kufa and is often used synonymously with "kufi" script. This style, known as "chessboard kufi" in Turkey, is emphasized to have been referred to as the "banna'i" technique in its applications with bricks in Iran and was widely used in Seljuk architecture. The article, by referring to early examples of the use of the name "Allah" as a geometric pattern, presents an example from the Berde Mausoleum in Azerbaijan, dated to 1322 BC, where turquoise-colored glazed bricks are arranged according to the P4 symmetry group. It is stated that a different variant of the same technique is seen in the Sheikh Safi Tomb in the city of Ardabil, South Azerbaijan (16th century), and that in this application, unlike in the Berde Tomb, the bricks are arranged at a 45-degree angle. It is stated that a similar "Allah" word pattern is applied with a different drawing in the same symmetry group in the Tugluq Timur Mausoleum in East Turkestan (CHC). The study also touches on the use of the name "Muhammed" within geometric patterns, stating that this name has various examples in square kufi form and that such patterns can be found in internet sources. Additionally, it is noted that the name "Ali" is also reflected in geometric patterns of the kufi script, and particularly in Anatolian Seljuk architecture, inscriptions referring to Hz. Ali can be observed. The geometric patterns examined in the article not only carry aesthetic value but also embody religious and spiritual meanings as an important part of Islamic belief

---

* Prof. Dr. Kafkas University, Kafkas and Central Asia Research Center, alinecef@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-2901-3748

and culture. These patterns have become an important element of Islamic identity and aesthetics by being used in various fields of Islamic art, ranging from architecture to handicrafts, over the centuries. The article highlights the cultural and artistic significance of these geometric Islamic calligraphy examples, presenting their applications in different geographies in a comparative manner.

Keywords: Geometric patterns, Turkish-Islamic geography, Islamic names, Sacred expressions, “Makili” calligraphy.

“Buhârî’nin Ricâl İlmine Katkıları: et-Târîhu’l-kebîr Özelinde Bir Değerlendirme”

Hatice Demirci Akyüz*

Özet

Buhârî (ö. 256/870), 18 yaşında yazmaya başladığı ve hayatı boyunca üzerinde çeşitli düzenlemeler yaptığı et-Târîhu’l-kebîr eseriyle “tabakât türünde alfabetik tasnif çağını açan ilk müellif” olarak anılmıştır. et-Târîhu’l-kebîr yalnızca alfabetik tasnifiyle değil, râvi tercemelerinde belirli formda bilgi sunma yönüyle de dönemindeki diğer tabakât eserlerinden ayrılır. İçerdiği 13.787 râvi biyografisi ile hacimli bir eser olsa da râviler hakkında verilen bilgiler son derece öz, neredeyse formül şeklindedir. Buhârî râvilerin adı, nesebi, künyesi, nisbeleri, hoca-talebeleri, doğum-vefatı, yaşadıkları yer veya rivayetlerinin yayıldığı bölgeler gibi biyografik bilgilerinin yanı sıra bazı tercemelerde râvinin cerh-ta’dîl durumuna, naklettiği rivayetlere ya da yer aldığı isnâdlarına da değinmiştir. Bu rivayet veya isnâdları rastgele vermemiş, aksine yaygın olan isnâdı göstermeyi, isnâd ya da metindeki bir illete dikkat çekmeyi, râvinin hoca-talebe ilişkisindeki bir şüpheyi izale etmeyi, hadisin kaynağı konusundaki ihtilaflara dikkat çekmeyi hedeflemiştir. Ayrıca cerh-ta’dîl ve ilmi açılarından önemli oranda rivayet malzemesini içermesi yönüyle de önem arz eden bu eseri Buhârî’nin râvi ve rivayet tenkitçiliğini takip etme imkânı verir. Bu tebliğde et-Târîhu’l-kebîr’in genel bir görünümü sunulup eserde kaç farklı formda cerh-ta’dîl işlemini gerçekleştirdiği gösterilmeye çalışılacaktır. Buhârî’nin cerh-ta’dîl değerlendirmelerinde önceki münekkilere atıfları ve kendisinin icra ettiği müstakil metodun var olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Tebliğin sonunda Buhârî’nin et-Târîhu’l-kebîr’inin erken dönem râvi ve rivayet tenkitçiliğinin mahiyetine dair sunduğu katkılar değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Buhârî, Ricâl, et-Târîhu’l-kebîr, et-Târîhu’s-sağîr, ed-Duafâ.

* Arş. Gör, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, haticedemirci@trabzon.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-1839-6395.

“Bukhari's Contributions to the Ilm al-Rijal: An Assessment with a Focus on al-Tarikh al-Kabir”

Hatice Demirci Akyüz*

Abstract

Al-Bukhārī (d. 256/870) has been referred to as "the first author to open the era of alphabetical classification in the tabakāt literature" with his work al-Tārīkh al-Kabīr, which he began writing at the age of 18 and revised throughout his life. al-Tārīkh al-kabīr is different from other works of the same period by not only its alphabetical classification but also the way it presents information in a specific form in the biography of narrators. Although it is a rich book containing 13,787 narrator biographies, the information on the narrators is very concise and almost formulaic. In addition to biographical information about the narrators, such as their names, generations, kunya, nisbah, teachers and students, birth and death, places of residence, or regions where their narrations were spread, al-Bukhārī also included some translations about the narrations of the narrator or the isnāds in which the narrations took place. It should not be assumed that he chose these narrations or isnāds at random then gave examples without any purpose. It may be intended for different purposes such as showing the widespread isnād, point out a problem in the isnād or the text, eliminate a doubt in the relationship between the teacher or the student of the narrator, and draw attention to the disputes about the source of the hadith. This presentation aims to examine al-Bukhārī's critique of narrators and transmissions by analyzing his work al-Tārīkh al-Kabīr, which holds significant value due to its substantial inclusion of narrations relevant to jarḥ and ta'dīl as well as 'īlāl. After presenting a general overview of al-Tārīkh al-Kabīr, the study will attempt to determine the various forms in which al-

---

* Res. Assist., Trabzon University, Faculty of Theology, haticedemirci@trabzon.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-1839-6395.

Bukhārī conducted jarḥ and ta'dīl in his work. Additionally, it will explore his references to earlier critics and whether he established an independent methodology of critique. Ultimately, this study will assess the contributions of al-Tārīkh al-Kabīr to the understanding of early rijāl and transmission criticism.

Keywords: Bukhārī, Rijāl, al-Tārīhu al-kabīr, al-Tārīhu al-sagīr, al-Duafā.

Özet Metni Bulunmayıp Bildiri Sunacak Katılımcılar Listesi

Imom al-Buxoriyning tarjimaiy holiga doir ayrim mulohazalar

Shamsiddin Kamoliddin Sirojiddin o'g'li*

Sahih al-Buxoriy asarining sharhlari (Umdatul Qoriy misolida)

Baroat Amanov†

“Sahih al-Buxoriy” asarida ijtimoiy-axloqiy masalalrning yoritilishi

Rahmatullo Sayfuddinov‡

“Sahih al-Buxoriy” asarining tarqalishida Karima binti Marvaziyaning o'rni

Odina Muhammadyusuf§

---

* Prof. Dr., Oriental universiteti “Tarix” kafedrasi (O'zbekiston).

† Dr., Hadis oliy maktabi rektori, tarix fanlari doktori (O'zbekiston).

‡ Dr. Toshkent shahri Minor masjidida imom xatibi, tarix fanlari bo'yicha PhD (O'zbekiston).

§ Toshkent islom instituti mustaqil tadqiqotchisi (O'zbekiston).

**İmam Buhari'nin Hadis Kabul Şartlarının Kritik Analitik
Düşünme Tekniği Yönünden Değerlendirilmesi**

Yılmaz Cankaloğlu*

Imom Buxoriy asarlarida dunyoviylik qadriyatlarini tavsifi

Karomiddin Jomahmatov†

Samarqand va uning atrofida yetishib chiqqan muhaddislar

Otabek Muhammadiyev‡

**Tarixiy manbalarda Imom Buxoriy hayoti va shaxsiyatiga oid
ayrim qaydlar**

Sherzod Jurayev§

**“Sahih al-Buxoriy” asarining mashhur roviylari va qo‘lyozma
nusxalari**

Shukurillo Umarov

---

* Dr. Oriental universiteti “Tarix” kafedrasida (O‘zbekiston)

† Dr. Tarix fanlari doktori (O‘zbekiston).

‡ Dr. Tarix fanlari bo‘uicha falsafa doktori (O‘zbekiston).

§ Oriental universiteti “Tarix” kafedrasida (O‘zbekiston).

Imom Buxoriy xonaqosining vaqf hujjatlaridagi tadqiqi

Mexrojiddin Amonov*

Imom Buxoriyning tafsir asari haqida mulohazalar

Azizxo‘ja Inoyatov†

Imom Buxoriyning "Sahihul Buxoriy" asaridagi takror kelgan hadislarning o‘ziga xos sabablari

Abdulahodiy G‘iyosov‡

Imom Buxoriyning “Tarixi Kabiyr” asarida kelgan roviylar

No‘mon To‘rayev§

Hadislarda kalom balog‘ati ifodasi

Salima Rustamiy**

---

* Dr. Tarix fanlari bo‘yicha (O‘zbekiston).

† Dr. Buxoro shahri Chor Bakr masjidi imom xatibi, tarix fanlari doktori (O‘zbekiston).

‡ Imom Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti "Hadis va islom tarixi" kafedrasida katta o‘qituvchisi. (O‘zbekiston).

§ Dr. O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi, tarix fanlari doktori (O‘zbekiston).

** Oriental universiteti “Sharq tillari” kafedrasida (O‘zbekiston).

Imom Buxoriyning hadis qabul qilishdagi metodologiyasi

Nodir Qobilov*

Sahihul Buxoriyning Maqdisiy nusxasi

Iroda Daurbekova†

---

* Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy xodim (O'zbekiston).

† Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi ilmiy xodimi (O'zbekiston).